ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 64

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΟΜΙΛΙΑΙ ΙΓ' - ΚΓ'
(ΚΕΦ. 4 - 7, 1-20)

Μετάφρασις-Σχόλια
ΚΥΡΙΑΚΟΥ Γ. ΡΟΥΜΠΗ
θεολόγου - φιλολόγου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελ.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ		11 - 242
Ὁμιλία ΙΓ΄	(Ματθ. δ΄, 1 - 11)	11 (245)*
Ὁμιλία ΙΔ΄	(Ματθ. δ΄, 12 - 25)	31 (260)
Ὁμιλία ΙΕ΄	(Ματθ. ε΄, 1 - 16)	42 (269)
Ὁμιλία ΙΣΤ΄	(Ματθ. ε΄, 17 - 26)	75 (295)
Ὁμιλία ΙΖ΄	(Ματθ. ε΄, 27 - 37)	110 (321)
Ὁμιλία ΙΗ΄	(Ματθ. ε΄, 38 - 48)	132 (338)
Ὁμιλία ΙΘ΄	(Ματθ. στ΄, 1 - 15)	151 (352)
Ὁμιλία Κ΄	(Ματθ. στ΄, 16 - 23)	176 (373)
Ὁμιλία ΚΑ΄	(Ματθ. στ΄, 24 - 27)	191 (386)
Ὁμιλία ΚΒ΄	(Ματθ. στ΄, 28 - 34)	201 (394)
Ὁμιλία ΚΓ΄	(Ματθ. ζ΄, 1 - 20)	217 (408)
ΑΡΧΑΙΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ		245 - 429

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ εἶναι οἱ ἀντίστοιχοι τῶν σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄

(Ματθ. δ΄, 1 - 11)

«Τότε ὁ Ἰησοῦς ὡδηγήθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον διὰ νὰ πειρασθῇ[1] ἀπὸ τὸν διάβολον»[2].

E Τότε· Πότε, δηλαδή; Μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν φωνὴν ποὺ ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλεγεν· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς εἰς τὸν ὁποῖον εὐηρεστήθην»[3].

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι ἐκινήθη πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι αὐτὸ λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι τὸν ὁδηγεῖ ἐδῶ εἰς τὴν ἔρημον. Ἐπειδή, βέβαια, ἔκανε καὶ ὑπέμεινε τὰ πάντα διὰ νὰ παραδειγματιζώμεθα ἡμεῖς, διὰ τοῦτο καὶ ἀνέχεται νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν ἔρημον καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν διάβολον, ὥστε νὰ μὴ ταράσσεται ὁ κάθε βαπτιζόμενος, **168*** ἐὰν τυχὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ὑφίστατο μεγαλυτέρους πειρασμούς, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι αὐτὸ συμβαίνει ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐλπίδας του, ἀλλὰ νὰ ὑποφέρῃ τὰ πάντα μὲ γενναιότητα, μὲ τὴν πεποίθη-

1. Ὁ Κύριος ἔρριψε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτήν, ὁδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ νὰ καταστῇ διὰ τῆς πείρας συμπαθὴς καὶ πιστὸς ἀρχιερεύς.
2. Ματθ. 4, 1.
3. Ματθ. 3, 17.

* Οἱ ἐντὸς τῆς μεταφράσεως συνεχόμενοι ἀριθμοὶ (ἔντονοι) **168**, **169**... παραπέμπουν εἰς τὰ ἀντιστοίχως ἠριθμημένα τμήματα τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Τὰ δὲ **B**, **C**, **D**, **E** ἀποτελοῦν ὑποδιαιρέσεις τῶν τμημάτων τούτων.

σιν ὅτι οἱ πειρασμοὶ συμβαίνουν κατὰ φυσικὴν συνέπειαν[4]. Ἐξ ἄλλου, δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὡπλίσθηκες διὰ τοῦ βαπτίσματος μὲ τὰ πνευματικὰ ὅπλα, διὰ νὰ πολεμῇς καὶ ὄχι νὰ εὑρίσκεσαι εἰς ἀπραξίαν.

Δι' αὐτό, ἐπίσης, δὲν ἐμποδίζει τοὺς ἐπερχομένους πειρασμοὺς ὁ Θεός. Κατὰ πρῶτον, διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι ἔγινες πλέον πολὺ πιὸ ἰσχυρός. Δεύτερον, διὰ νὰ παραμείνῃς μετριόφρων καὶ νὰ μὴ ὑπερηφανευθῇς διὰ τὸ μέγεθος τῶν δωρεῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβες μὲ τὸ βάπτισμα, ἀφοῦ οἱ πειρασμοὶ ἠμποροῦν νὰ σὲ ταπεινώσουν. Τρίτον, διὰ νὰ μάθῃ, μὲ τὴν δοκιμασίαν τῶν πειρασμῶν, ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων, **B** ὁ ὁποῖος μέχρι τώρα εἶχεν ἀμφιβολίας διὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν σου ἀπὸ κοντά του, ὅτι τελειωτικῶς τὸν ἐγκατέλειψες καὶ ἔφυγες μακρυά του. Τέταρτον, διὰ νὰ γίνῃς ἰσχυρότερος καὶ πιὸ συμπαγὴς ἀπὸ τὸν σίδηρον μὲ τὴν πάλην τῶν πειρασμῶν. Πέμπτον, διὰ νὰ ἔχῃς μίαν ὀφθαλμοφανῆ ἀπόδειξιν διὰ τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς ποὺ σοῦ ἐνεπιστεύθησαν, διότι, διφορετικά, δὲν θὰ ἔκανεν αὐτὴν τὴν ἐπίθεσιν ὁ δαίμων, ἐὰν δὲν σὲ ἔβλεπεν ὅτι ἀνῆλθες εἰς μεγαλυτέραν τιμήν. Ἐξ ἄλλου, διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἐπανεστάτησε κατ' ἀρχὰς ἐναντίον τοῦ Ἀδάμ, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι τοῦ ἐδόθη μεγάλη ἀξία. Ἐπίσης, διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐστάθη ἀντιμέτωπος τοῦ Ἰώβ, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι ἐστεφανώνετο καὶ ἀνεκηρύσσετο ἡ ἁγιότης του ἀπὸ τὸν Θεὸν τοῦ σύμπαντος.

Μά, τότε διατί λέγει ὁ Χριστός· «Νὰ προσεύχεσθε, διὰ νὰ μὴ πέσετε εἰς πειρασμόν»;[5] **C** Ἀλλὰ δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν νὰ καταφεύγῃ εἰς τὴν ἔρημον ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ νὰ ὁδηγῆται, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας, ἐννοῶν δι' αὐτῶν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητοῦμεν τοὺς πειρασμοὺς οἰκειοθελῶς, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίζωμεν μὲ γενναιότητα, κάθε φορὰ ποὺ προσβαλλόμεθα ἀπὸ αὐτούς. Πρόσεχε, ἀκόμη, ποῦ τὸν ὡδήγησε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅταν τὸν ἐπῆρε. Ὄχι εἰς τὴν πόλιν ἢ τὴν ἀγοράν, παρὰ εἰς τὴν ἔρημον. Ἐπειδή, δηλαδή, ἐπρόκειτο νὰ προκαλέσῃ τὸν διάβολον, ὄχι μόνον μὲ τὴν πεῖναν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν

4. Ἀφοῦ ἐννοεῖται, συνέβη τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὸν Κύριον.
5. Ματθ. 26, 41.

χῶρον τοῦ δίδει τὴν εὐκαιρίαν, δεδομένου ὅτι τότε πρὸ πάντων ἐπιτίθεται ὁ διάβολος, ὅταν μᾶς ἴδῃ νὰ εἴμεθα μόνοι μας καὶ μακρὰν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἔτσι, ἐπετέθη κατ' ἀρχὰς καὶ ἐναντίον τῆς γυναικός[6], ὅταν ἦτο μόνη της καὶ τὴν ηὗρε χωρὶς τὸν ἄνδρα της[7]. **D** Πραγματικά, ὅταν μᾶς ἴδῃ νὰ εἴμεθα μαζὶ μὲ ἄλλους καὶ ὠργανωμένους, δὲν ἔχει τὸ ἴδιον θάρρος, οὔτε ἐπιτίθεται. Συνεπῶς, δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐπιβάλλεται πρὸ πάντων νὰ εὑρισκώμεθα συνέχεια μαζὶ μὲ ἄλλους συνανθρώπους, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα εὐάλωτοι ἀπὸ τὸν διάβολον.

Ὅταν, λοιπόν, εὑρῆκε τὸν Ἰησοῦν εἰς τὴν ἔρημον, καὶ μάλιστα εἰς ἔρημον ἀδιάβατον, (τὸ ὅτι, βέβαια, ἡ ἔρημος ἦτο αὐτοῦ τοῦ εἴδους, τὸ ἀπεκάλυψεν ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος, ὅταν εἶπεν ὅτι· «ἦτο μαζὶ μὲ τὰ θηρία»[8]), πρόσεξε μὲ πόσην κακουργίαν καὶ πονηρίαν τὸν πλησιάζει καὶ ποίαν εὐκαιρίαν ἐκμεταλλεύεται. Δηλαδή, δὲν ἐμφανίζεται ὅταν ἐνήστευεν, ἀλλ' ὅταν πλέον τὸν εἶχε κυριεύσει ἡ πεῖνα, διὰ νὰ μάθῃς καὶ ἐσὺ πόσον μεγάλον καλὸν εἶναι ἡ νηστεία καὶ ὅτι εἶναι ὅπλον ἰσχυρὸν κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὅτι, μετὰ τὸ βάπτισμα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃς τὸν νοῦν σου εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, τὴν μέθην καὶ τὰ πλούσια τραπέζια, ἀλλὰ νὰ ἐπιδίδεσαι εἰς τὴν νηστείαν. **E** Διότι δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἐνήστευσε καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὄχι ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἐχρειάζετο τὴν νηστείαν, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς δώσῃ παράδειγμα νηστείας. Δηλαδή, ἐπειδὴ τὰ ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα εἶχες διαπράξει προτοῦ νὰ βαπτισθῇς, σὲ εἶχαν καταστήσει δοῦλον τῆς κοιλίας, δι' αὐτὸ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς καθιερώνει τὴν νηστείαν, ὅπως ἀκριβῶς θὰ διέταζε κάποιος τὸν ὑπ' αὐτοῦ θεραπευθέντα ἀσθενῆ νὰ μὴ κάνῃ ἐκεῖνα τὰ πράγματα, **169** ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθεν ἡ ἀσθένεια.

Πραγματικά, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἡ λαιμαργία τὸν ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὸν παράδεισον, καὶ τὸν κατακλυσμόν, ἐπίσης, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Νῶε αὐτὴ τὸν προεκάλεσε, καὶ τὴν φωτιὰ ποὺ ἔπεσεν εἰς τὰ Σόδομα αὐτὴ τὴν προσείλκυσεν. Διότι, ἂν καὶ ἐκεῖ εἴχαμεν τὸ ἁμάρτημα τῆς πορνείας, ἐν τούτοις ἡ ρίζα τῆς τιμωρίας εἰς ἀμφοτέρας τὰς

6. Τὴν Εὔαν. — Πρβλ. Γεν. 3, 1 ἑξ.
7. Τὸν Ἀδάμ.
8. Μάρκ. 1, 13.

περιπτώσεις προέκυψεν ἀπὸ τὴν ἀδηφαγίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπαινίσσετο καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ, ὅταν ἔλεγεν· «Διότι αὐτὸ ἦτο τὸ ἁμάρτημα τῶν Σοδόμων, ἐπε δὴ μὲ ὑπερηφάνειαν, μὲ ἀφθονία φαγητῶν καὶ μὲ ἀμέτρητον οἶνον ἐπεδίδοντο εἰς καταχρήσεις»[9]. Τοιουτοτρόπως, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι διέπραξαν τὰ μεγαλύτερα κακά, ὅταν ἐξ αἰτίας τῆς μέθης καὶ τῶν ἀπολαύσεων περιέπεσαν εἰς τὴν ἀνομίαν.

Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς νηστεύει ἐπὶ σαράντα ἡμέρας, **B** ὑποδεικνύων εἰς ἡμᾶς τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας, καὶ δὲν νηστεύει περισσότερον, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ὑποθέσεως μὲ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ θαύματος. Καὶ τώρα δὲν θὰ συνέβαινεν αὐτό, ἐὰν προηγουμένως δὲν εἶχαν ἀνθέξῃ εἰς τόσον μεγάλην νηστείαν ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας, βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Πραγματικά, ἐὰν ἐνήστευε περισσότερον, εἰς πολλοὺς θὰ ἐφαίνετο ἀπίστευτος ἡ ἀνάληψις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ[10].

«Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐνήστευσε σαράντα ἡμέρας καὶ σαράντα νύκτας, κατόπιν ἐπείνασεν»[11], ἔτσι δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν διάβολον νὰ τὸν πλησιάσῃ, διὰ νὰ συγκρουσθῇ μαζί του καὶ νὰ μᾶς φανερώσῃ πῶς πρέπει νὰ ὑπερέχωμεν καὶ νὰ νικῶμεν. **C** Τὸ ἴδιον, βέβαια, κάνουν καὶ οἱ ἀθληταί[12], ὅταν ,δηλαδή, ἐκπαιδεύουν τοὺς μαθητάς των νὰ ὑπερισχύουν καὶ νὰ νικοῦν, μὲ τὴν θέλησίν των συμπλέκονται μὲ ἄλλους ὁμοίους των ἐπάνω εἰς τὰς παλαίστρας καὶ δίδουν τὴν εὐκαιρίαν εἰς αὐτοὺς νὰ παρακολουθοῦν τὴν τέχνην των εἰς τὴν πρᾶξιν ἐπὶ τῶν σωμάτων τῶν ἀντιπάλων καὶ νὰ διδάσκωνται ἔτσι τὸν τρόπον τῆς νίκης. Τὸ ἴδιον, λοιπόν, συνέβη καὶ τότε. Ἐπειδή, δηλαδή, ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς νὰ προκαλέσῃ τὸν διάβολον εἰς τὴν ἀναμέτρησιν αὐτήν, καὶ τὴν πεῖνάν του ἄφησε νὰ ἀποκαλυφθῇ καί, ὅταν ἐπλησίασεν ὁ διάβολος, τὸν ἐδέχθη καί, ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη μίαν καὶ δευτέραν καὶ τρί-

9. Ἰεζ. 16, 49.

10. Δεδομένου ὅτι ἡ μεγαλυτέρα νηστεία θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης ἀνθεκτικότητος.

11. Ματθ. 4, 2.

12. Ἐννοεῖ τοὺς ὁλοκληρωμένους ἀθλητάς, τοὺς βετεράνους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μαθητὰς καὶ τοὺς ἐξεπαίδευον, ὅπως κατὰ κάποιον τρόπον εἶναι σήμερον οἱ λεγόμενοι προπονηταί.

την φοράν, τὸν ἐνίκησε μὲ τὴν εὐκολίαν, ἡ ὁποία ἐταίριαζεν εἰς τὴν δύναμίν του.

D Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ σᾶς ὑστερῶ τὴν ὠφέλειαν, μὲ τὸ νὰ ἐκθέτω συντόμως τὰς νίκας αὐτάς, ἂς ἀρχίσωμεν τὴν μελέτην ἀπὸ τὴν πρώτην προσβολὴν καὶ ἂς ἐρευνήσωμεν τὴν κάθε μίαν χωριστὰ μὲ ἀκρίβειαν. Ὅταν, λοιπόν, ἐπείνασε, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, τότε «τὸν ἐπλησίασεν ὁ διάβολος καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν· Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ[13], πὲς νὰ γίνουν ψωμὶ οἱ λίθοι αὐτοί»[14]. Ἐπειδή, δηλαδή, ἤκουσεν ὁ διάβολος φωνὴν νὰ κατεβαίνῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ λέγῃ· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»[15], ἤκουσεν, ἐπίσης, καὶ τὸν Ἰωάννην νὰ λέγῃ τόσα πολλὰ περὶ αὐτοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸν εἶδε νὰ πεινᾷ, εὐαιτίας τῶν λεχθέντων περὶ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἠμποροῦσε νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἦτο ἁπλὸς ἄνθρωπος, ἐξ αἰταίς τῶν λεχθέντων περὶ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἠμποροῦσε, πάλιν, **E** νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἦτο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ τὸν ἔβλεπε νὰ πεινᾷ. Συνεπῶς, ἐπειδὴ εὑρέθηκεν εἰς ἀδιέξοδον, ὁμιλεῖ μὲ ἀμφιβολίαν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς πλησιάζει τὸν Ἀδὰμ κατ, ἀρχὰς καὶ χρησιμοποιεῖ τὸ ψεῦδος διὰ νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε καλὰ τὸ ἀνέκφραστον μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ποῖος ἦτο τέλος πάντων ὁ Ἰησοῦς, ἀποπειρᾶται νὰ στήσῃ ἄλλα δόλια δίκτυα, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ὁποίων ἐνόμιζε ὅτι θὰ γνωρίσῃ τὸ μυστικὸν καὶ τὸ ἀπόκρυφον. **170** Καὶ τί λέγει; «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πὲς νὰ γίνουν ψωμὶ

13. Ἡ φράσις αὐτὴ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ διάβολος ἐγνώριζε μέχρις ἑνὸς σημείου τὴν σχέσιν τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν Θεὸν καὶ θέλει νὰ πληροφορηθῇ περισσότερα περὶ αὐτῆς. Ὁ Σατανᾶς ζητεῖ ἀπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας του διὰ τῆς ὑπερφυσικῆς δυνάμεώς του. Αὐτὸ δὲν ἦτο παρὰ τὸ πρῶτον βῆμα. Διότι ἀκολούθως θὰ ὑποβληθῇ εἰς τραχυτέρας ἀνάγκας παρ' ὅσον ἦτο ἡ προμήθεια τῆς τροφῆς, νὰ δεχθῇ, δηλαδή, τοὺς κόπους τῶν ὁδοιποριῶν, νὰ ὑπομείνῃ τὴν κακοτροπίαν τῶν Γραμματέων καὶ πᾶν ὅ,τι στενοχωρεῖ καὶ βασανίζει τὸν συνήθη ἄνθρωπον. Ἡ ἄρνησις τοῦ Χριστοῦ νὰ προσφύγῃ εἰς θαῦμα διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἐκ τῆς πείνης κίνδυνον ἔχει τὸ παράλληλον αὐτῆς εἰς τὴν ἀποφυγήν αὐτοῦ, ὅπως ζητήσῃ ὑπερφυσικὴν βοήθειαν διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Δὲν ἠθέλησε νὰ μεταβάλῃ τοὺς λίθους εἰς ἄρτους, ὅπως δὲν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ λεγεῶνας ἀγγέλων (Πρβλ. Ματθ. 26, 53), διότι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις δὲν ἐπέτρεπεν αὐτὸ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός.

14. Ματθ. 4, 3.

15. Ματθ. 3, 17.

οἱ λίθοι αὐτοί». Καὶ δὲν εἶπεν· Ἐπειδὴ πεινᾶς, ἀλλὰ «ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ τὸν ἐξαπατήσῃ μὲ τὰς κολακείας του. Δι' αὐτὸ ἀπεσιώπησε καὶ τὴν πεῖναν, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι τὴν ἀναφέρει διὰ νὰ τὸν περιπαίξῃ. Ἐπειδή, βέβαια, δὲν ἐγνώριζε τὸ μέγεθος τῶν οἰκονομουμένων πραγμάτων, ἐθεώρησεν ὅτι ἡ πεῖνα ἦτο ταπεινωτικὴ διὰ τὸν Χριστόν. Δι' αὐτὸ μὲ σκοπὸν νὰ κολακεύσῃ τὸν Χριστόν, μὲ ὕπουλον τρόπον κάνει λόγον μόνον διὰ τὴν ἀξίαν του.

Τί κάνει, ὅμως, ὁ Χριστός; Διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν ἔπαρσίν του καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπείνασε δὲν ἦτο ἄξιον ἐντροπῆς, οὔτε ἀνάξιον τῆς σοφίας του, τὸ ὁποῖον ὁ διάβολος ἀπεσιώπησε χάριν κολακείας, αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναφέρει καὶ θέτει εἰς τὸ κέντρον τῆς συζητήσεως, ὅταν λέγῃ· «Δὲν θὰ ζήσῃ μόνον μὲ ψωμὶ ὁ ἄνθρωπος»[16]. **B** Συνεπῶς, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν κοιλίαν. Σύ, ὅμως, πρόσεξε τὴν κακουργίαν τοῦ πονηροῦ ἐκείνου δαίμονος καὶ κύτταξε ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει τὸν ἀγῶνα καὶ ὅτι δὲν ξεχνᾷ καθόλου τὴν τέχνην του. Δηλαδή, μὲ ὅ,τι ἐξεδίωξε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν Παράδεισον καὶ τὸν ἐτύλιξε μὲ ἀναρίθμητα ἄλλα κακά, μὲ τὰ ἴδια μέσα καὶ ἐδῶ πλέκει τὴν ἀπάτην του, ἐννοῶ τὴν ἀκράτειαν σχετικῶς μὲ τὴν κοιλίαν. Βέβαια, σήμερα εἶναι δυνατὸν νὰ ἀκούσῃς πολλοὺς ἀνοήτους νὰ λέγουν ἀμέτρητα κακὰ ἐναντίον τῆς κοιλίας.

Ὁ Χριστός, ὅμως, ἀποδεικνύων ὅτι τὸν ἐνάρετον οὔτε ἡ τυραννία τῆς κοιλίας ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ διαπράξῃ τίποτε τὸ ἄπρεπον, καὶ πεινᾷ, ἀλλὰ καὶ δὲν πείθεται εἰς τὴν διαβολικὴν προτροπήν, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ ὑπακούωμεν εἰς καμμίαν περίπτωσιν εἰς τὸν διάβολον. Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Θεὸν **C** καὶ παρέβη τὴν ἐντολήν του, σὲ διδάσκει ἐπὶ πλέον ὅτι, ἔστω καὶ ἂν ἡ συμβουλὴ τοῦ διαβόλου δὲν συνιστᾷ παράβασιν τοῦ θείου θελήματος, οὔτε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ ὑπακούσῃς εἰς αὐτόν. Μά, διατί λέγω παράβασιν; Ἀφοῦ, καὶ ἂν ἀκόμη κάτι ὠφέλιμον λέγουν οἱ δαίμονες,

16. Ματθ. 4, 4. Δευτερ. 8, 3.

λέγει, οὔτε καὶ τότε νὰ ὑπακούετε εἰς αὐτούς. Ἔτσι, καὶ ἐκείνους τοὺς δαίμονας ἀπεστόμωσεν ὁ ἴδιος, οἱ ὁποῖοι τὸν διεκήρυσσαν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ[17]. Καὶ ὁ Παῦλος, ἐπίσης, τοὺς ἐπέπληξεν, ὅταν ἔλεγαν τὸ ἴδιον ἀκριβῶς[18], μολονότι τὸ λεγόμενον τὸν συνέφερεν. Ἀλλὰ ὁ Κύριος ταπεινώνει ὑπερβολικὰ τοὺς δαίμονας καὶ μᾶς προστατεύει μὲ ὀχυρωματικὸν τεῖχος ἀπὸ τὴν ἐπίθεσίν των καὶ τοὺς κατεδίωκε καὶ ὅταν ἀκόμη διεκήρυσσον σωτήρια διδάγματα, **D** ἀποφράσσων τὸ στόμα των καὶ διατάσσων αὐτοὺς νὰ σιωποῦν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν συνεφώνησεν οὔτε ἐδῶ μὲ τὰ λεγόμενα.

Ἀλλὰ τί ἀπήντησεν; «Δὲν θὰ ζήσῃ μόνον μὲ ψωμὶ ὁ ἄνθρωπος». Ὅ,τι δὲ λέγει ἔχει τὴν ἀκόλουθον σημασίαν. Ὅτι, δηλαδή, ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ καὶ μὲ τὸν Λόγον νὰ χορτάσῃ τὸν πεινασμένον καὶ ἐπικαλεῖται πρὸς ἀπόδειξιν τὴν μαρτυρίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί, ἔτσι, μᾶς διδάσκει νὰ μὴ ἀπομακρυνώμεθα ποτὲ ἀπὸ τὸν Κύριον, εἴτε ὅταν πεινᾶμε εἴτε ὅταν ὑποφέρωμεν ὁ,τιδήποτε ἄλλο.

Ἐάν, ὅμως, ὑποστηρίζῃ κανείς, ὅτι ἔπρεπε καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν νὰ ἀποδείξῃ τὴν δύναμίν του ὁ Ἰησοῦς, τότε, θὰ τὸν ἐρωτήσω καὶ ἐγὼ διὰ ποίαν αἰτίαν καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν νὰ τὸ κάνῃ αὐτό; Ἀφοῦ ὁ διάβολος δὲν ἠρώτα διὰ νὰ πιστεύσῃ, **E** ἀλλά, ὅπως ἐνόμιζε, διὰ νὰ τὸν ἐλέγξῃ δι' ἀπιστίαν. Ἐξ ἄλλου, καὶ τοὺς πρωτοπλάστους μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐξηπάτησε καὶ ἐντρόπιασεν, ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευαν ἀπόλυτα εἰς τὸν Θεόν. Πραγματικά, ἀφοῦ τοὺς ὑπεσχέθη τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς εἶπεν ὁ Θεὸς καὶ τοὺς ἐφούσκωσε μὲ κενὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἔτσι, τοὺς ἔκανε νὰ χάσουν καὶ ὅσα ἀγαθὰ εἶχαν εἰς τὴν κατοχήν των. **121** Ἀλλὰ ὁ Χριστὸς φανερώνει τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸ νὰ μὴ συμφωνήσῃ οὔτε τώρα μὲ τὸν διάβολον, οὔτε ἀργότερα μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἐσκέπτοντο ὅμοια μὲ τὸν διάβολον καὶ ἐζήτουν θαύματα ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ εἰς κάθε περίπτωσιν μᾶς διδάσκει νὰ μὴ κάνωμεν τίποτε τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη ἠμποροῦμεν νὰ τὸ πραγματοποιήσωμεν, οὔτε, πά-

17. Πρβλ. Λουκ. 4, 33 - 35.
18. Πρβλ. Πράξ. 16, 16 - 18.

λιν, νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν διάβολον, ἔστω καὶ ἂν εὑρισκώμεθα εἰς δυσκολίας.

Τί ἔκανε, λοιπόν, ὁ μιαρὸς διάβολος; Ἐπειδὴ ἐνικήθη καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ πείσῃ τὸν Ἰησοῦν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολήν του, μολονότι μάλιστα ἐπιέζετο ἀπὸ τόσην μεγάλην πεῖναν, προχωρεῖ εἰς ἄλλον πειρασμόν, λέγων· «Ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πέσε κάτω, διότι εἶναι γραμμένον[19] ὅτι θὰ διατάξῃ τοὺς ἀγγέλους νὰ σὲ προσέχουν καὶ νὰ σὲ σηκώνουν εἰς τὰ χέρια»[20].

Διατί, ὅμως, εἰς κάθε ἀπόπειραν προσθέτει ὁ διάβολος τὸ «ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»; **B** Μά, ὅ,τι ἔκανεν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, κάνει καὶ τώρα. Ὅπως, δηλαδή, τότε ἐσυκοφάντησε τὸν Θεὸν μὲ τὸ νὰ εἴπῃ ὅτι· «Κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγετε, θὰ ἀνοιχθοῦν τὰ μάτια σας»[21], ἐπιδιώκων νὰ ἀποδείξῃ δι᾽ αὐτῶν ὅτι ἐξηπατήθησαν καὶ παρεπλανήθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὅτι καθόλου δὲν ἔχουν εὐεργετηθῆ ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι, λοιπόν, καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ὑπονοεῖ, λέγων ὅτι ματαίως σὲ ὠνόμασεν Υἱὸν καὶ σὲ ἐξηπάτησεν ὡς πρὸς τὴν δωρεάν, διότι, ἐὰν δὲν συμβαίνῃ αὐτό, δῶσέ μας ἀπόδειξιν ὅτι διαθέτεις τὴν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἁρμόζουσαν δύναμιν. Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ ὁ διάβολος τοῦ ὡμίλησε μὲ βάσιν τὴν Ἁγίαν Γραφήν[22], ἐπικαλεῖται καὶ ὁ Ἰησοῦς τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου. Πῶς ἀπαντᾷ ὁ Ἰησοῦς, λοιπόν; Οὔτε ἠγανάκτησεν, οὔτε ἐξωργίσθη, ἀλλὰ μὲ μεγάλην σύνεσιν συζητεῖ μαζί του μὲ βάσιν τὴν Γραφήν, λέγων· **C** «Δὲν πρέπει νὰ πειράζῃς Κύριον τὸν Θεόν σου»[23], διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν διάβολον δὲν πρέπει νὰ τὸν καταπολεμοῦμεν μὲ θαύματα, ἀλλὰ μὲ σύνεσιν καὶ ὑπομονήν, χωρὶς νὰ κάνωμεν καμμίαν ἐνέργειαν πρὸς ἐπίδειξιν καὶ φιλοδοξίαν μόνον. Πρόσεξε, ἀκόμη, τὴν ἀνοησίαν τοῦ διαβόλου, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἁγιογραφικὴν μαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν. Ἐνῷ αἱ μαρτυρίαι τῆς Γραφῆς, τὰς ὁποίας ἔφερεν ὁ Κύριος ἦσαν καὶ αἱ δύο

19. Τὸ χωρίον ποὺ ἀκολουθεῖ προέρχεται ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ 90, 11 - 12.
20. Ματθ. 4, 6.
21. Γεν. 3, 5.
22. Πρβλ. Ψαλμ. 90, 11 - 12. Ματθ. 4, 6.
23. Ματθ. 4, 7. Δευτερ. 6, 16.

πολὺ κατάλληλοι, ἀντιθέτως, αἱ ἀντίστοιχοι μαρτυρίαι τοῦ διαβόλου ἐλέχθησαν ἁπλῶς καὶ τυχαίως, οὔτε ἐπεκαλέσθη τὰ κατάλληλα διὰ τὴν περίστασιν χωρία τῆς Γραφῆς. Διότι, ὁπωσδήποτε, **D** μὲ τὸ νὰ γραφῇ ὅτι «θὰ διατάξῃ τοὺς ἀγγέλους, νὰ σὲ προσέχουν», δὲν ἕπεται ὅτι τὸν προτρέπει νὰ ἐκθέτῃ τὸν ἑαυτόν του εἰς κίνδυνον καὶ νὰ ρίπτεται εἰς τὸν κρημνόν. Ἐξ ἄλλου, αὐτὸ δὲν ἐλέχθη διὰ τὸν Κύριον.

Ἀλλ᾽ αὐτὴν τὴν ἀστοχίαν δὲν τὴν ἤλεγξεν ὁ Κύριος τότε, μολονότι ὁ διάβολος ἐχρησιμοποίησε τὸ χωρίον κατὰ τρόπον προσβλητικὸν καὶ μὲ μεγάλην ἐχθρότητα. Διότι κανένας δὲν ζητεῖ ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων εἶναι γνώρισμα νὰ σὲ συμβουλεύουν νὰ ρίπτῃς τὸν ἑαυτόν σου κάτω, ἐνῷ γνώρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ σηκώνῃ ἐπάνω καὶ ὅσους τυχὸν ἔχουν πέσει. Πραγματικά, ἐὰν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀποδείξῃ τὴν δύναμίν του ὁ Ἰησοῦς, ἠμποροῦσε νὰ τὸ πράξῃ ὄχι μὲ τὸ νὰ ρίπτῃ καὶ νὰ κρημνίζῃ ἄσκοπα τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ σώζῃ τοὺς ἄλλους, ἐνῷ τὸ νὰ ρίπτουν τοὺς ἑαυτούς των εἰς τὰ φαράγγια καὶ τοὺς κρημνοὺς εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς διαβολικῆς παρατάξεως. **E** Ἔτσι, λοιπόν, φέρεται εἰς κάθε περίπτωσιν ὁ διάβολος διὰ νὰ παραπλανᾷ σχετικῶς μὲ τὰ θέματα αὐτά.

Ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς καὶ ὕστερα ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτούς, δὲν φανερώνει ἀκόμη τὸν πραγματικόν του ἑαυτόν, μά, συζητεῖ μαζί του δι᾽ ὀλίγον ὡς ἁπλὸς ἄνθρωπος. Διότι μὲ τὸ νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι «δὲν θὰ ζήσῃ μόνον μὲ ψωμὶ ὁ ἄνθρωπος» καὶ «δὲν πρέπει νὰ πειράζῃς Κύριον τὸν Θεόν σου», ὄχι μόνον δὲν ἀπεκάλυπτε καθόλου τὸν ἑαυτόν του, ἀλλά, ἀντίθετα, ἐνεφανίζετο ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους ἀνθρώπους. Μὴ παραξενεύεσαι, ὅμως, ὅτι, ἐνῷ συζητεῖ μὲ τὸν Χριστόν, μεταφέρει τὸν λόγον ἀπὸ τὸ ἕνα θέμα εἰς τὸ ἄλλο συνεχῶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ πυγμάχοι, **ΙΥΖ** ὅταν δεχθοῦν ἐπικίνδυνα κτυπήματα γεμᾶτοι αἵματα καὶ ζαλισμένοι στριφογυρίζουν, ἔτσι λοιπόν, καὶ ὁ διάβολος, ἀφοῦ ὑπέστη σκοτοδίνην ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἀποπείρας κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, λέγει πλέον ὅ,τι τοῦ ἔρχεται εἰς τὸ μυαλὸ καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν τρίτην ἐπίθεσιν. «Καὶ ἀφοῦ τὸν ἀνέβασεν ὁ διάβολος εἰς ἕνα πολὺ ὑψηλὸν βουνό, τοῦ

δείχνει ὅλας τὰς βασιλείας καὶ τοῦ λέγει· "Ὅλα αὐτὰ θὰ σοῦ τὰ δώσω, ἐὰν πέσῃς καὶ μὲ προσκυνήσῃς. Τότε τοῦ λέγει ὁ Ἰησοῦς· Πήγαινε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, διότι εἶναι γραμμένον[24], Κύριον τὸν Θεόν σου πρέπει νὰ προσκυνήσῃς καὶ αὐτὸν μόνον νὰ λατρεύσῃς»[25]. Ἐπειδή, ὅμως, ἡμάρτανε πρὸς τὸν Πατέρα, μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅλα ἰδικά του καὶ προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἑαυτόν του Θεόν, ὡς δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος, τότε τὸν ἐπετίμησεν. **B** Μὰ καὶ τότε δὲν τὸ ἔκανε μὲ σφοδρότητα, ἀλλ' ἁπλῶς τοῦ εἶπεν· «Πήγαινε, Σατανᾶ», πρᾶγμα ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ διαταγὴν περισσότερον, παρὰ μὲ ἐπίπληξιν. Διότι συγχρόνως τοῦ εἶπεν «πήγαινε» καὶ τὸν ἔκανε νὰ φύγῃ ἀπὸ κοντά του.

Πραγματικά, δὲν προεκάλεσεν ἄλλους πειρασμούς. Μὰ τότε, διὰ ποῖον λόγον λέγει ὁ Λουκᾶς ὅτι ἐξήντλησεν ὁ διάβολος κάθε πειρασμόν[26]; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι ὅταν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀνέφερε τοὺς σπουδαιοτέρους πειρασμούς, εἶπε τὰ πάντα, διότι καὶ οἱ ἄλλοι πειρασμοὶ συμπεριλαμβάνονται εἰς αὐτούς. Πραγματικά, τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦνται ἀπὸ ἀναρίθμητα ἄλλα εἶναι τὰ ἑξῆς· Ἡ ὑποταγὴ εἰς τὰς διαταγὰς τῆς κοιλίας, τὸ νὰ πράττῃ κανεὶς κάτι ἀπὸ κενοδοξίαν καὶ ἡ ἐνοχὴ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ἀγάπην τοῦ χρήματος. **C** Αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ τὸ ἐγνώριζεν ὁ μιαρὸς διάβολος, παρουσίασε τελευταῖον τὸν πιὸ ἰσχυρὸν πειρασμόν, δηλαδή, τὴν πλεονεξίαν. Ἀπὸ τὴν ἀρχήν, βέβαια, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς γεννήσεως ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν πειρασμὸν αὐτόν, ἀλλὰ τὸν φυλάσσει τελευταῖον, διότι ἦτο ὁ ἰσχυρότερος ὅλων.

Πραγματικά, αὐτὴν τὴν τακτικὴν ἔχει εἰς τοὺς ἀγῶνάς του. Ἐκεῖνα, δηλαδή, τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὅτι θὰ καταβάλουν τὸν ἀντίπαλον, τὰ χρησιμοποιεῖ τελευταῖα. Πρᾶγμα ποὺ ἔκανε καὶ εἰς τὸν Ἰώβ. Διὸ καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἀφοῦ ἤρχισεν ἀπὸ τοὺς θεωρουμένους ὡς πλέον ἀσημάντους πειρασμούς, προχωρεῖ εἰς τὸν πλέον ἰσχυρόν.

24. Ἡ παράθεσις ἐκ τοῦ Δευτερ. 6, 13.
25. Ματθ. 4, 8 - 10.
26. Πρβλ. Λουκ. 4, 13.

Πῶς πρέπει, λοιπόν, νὰ ἀντιμετωπίζωμεν μὲ ἐπιτυχίαν αὐτόν; Μά, μὲ τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Χριστός, δηλαδή, μὲ τὸ νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ ὑποκύπτωμεν, ὅταν πεινῶμεν, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν δυνάμενον καὶ μὲ τὸν λόγον του νὰ μᾶς θρέψῃ, **D** οὔτε νὰ προκαλοῦμεν τὸν δωροδότην μὲ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔδωσε, ἀλλὰ νὰ ἀρκούμεθα εἰς τὴν οὐράνιον δόξαν καὶ νὰ μὴ ὑπολογίζωμεν καθόλου τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ εἰς κάθε περίπτωσιν νὰ περιφρονοῦμεν ὅ,τι πλεονάζει ἀπὸ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν μας. Διότι, πραγματικά, τίποτε δὲν μᾶς ὑποτάσσει τόσον εἰς τὸν διάβολον, ὅσον ἡ ἐπιθυμία τοῦ περισσοτέρου καὶ ὁ πόθος τῆς πλεονεξίας. Αὐτό, βέβαια, εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ διαπιστώσῃ ὁ καθένας ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν ἐποχήν μας. Διότι καὶ σήμερα ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι λέγουν· "Ὅλα αὐτὰ θὰ σοῦ τὰ δώσωμεν, ἐὰν πέσῃς καὶ μᾶς προσκυνήσῃς.

Αὐτοὶ εἶναι μὲν ἄνθρωποι, ἀλλὰ μεταβάλλονται εἰς ὄργανα τοῦ διαβόλου. Καὶ τότε, βέβαια, δὲν ἐπείραζεν ὁ ἴδιος μόνον τὸν Ἰησοῦν, **E** ἀλλὰ καὶ διὰ μέσου ἄλλων τὸν ἐπλησίαζε διὰ νὰ τὸν πειράξῃ. Αὐτὸ ἀκριβῶς φανερώνει καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅταν λέγῃ· «Καὶ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν, μέχρις ὅτου θὰ τοῦ ἐδίδετο ἄλλη κατάλληλος εὐκαιρία νὰ τὸν πειράξῃ καὶ πάλιν»[27], δηλῶν ὅτι ὕστερα θὰ ἐπλησίαζε τὸν Ἰησοῦν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐγίνοντο ὄργανά του.

«Καὶ νά, ἄγγελοι ἦλθαν καὶ ὑπηρέτουν τὸν Ἰησοῦν»[28]. "Ὅσον χρόνον, λοιπόν, ἐγίνετο ἡ ἐπίθεσις τοῦ διαβόλου, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἀγγέλους νὰ ἐμφανισθοῦν, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρύνουν τὴν λείαν αὐτήν. Ὅταν, ὅμως, ἐταπείνωσεν αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς προσπαθείας του καὶ τὸν ἔκανε νὰ τραπῇ εἰς φυγήν, τότε ἐμφανίζονται οἱ ἄγγελοι, **173** διὰ νὰ πληροφορηθῇς καὶ ἐσύ, ὅτι, ὕστερα ἀπὸ τὰς νίκας σου ἐναντίον τῶν πειρασμῶν, θὰ σὲ ὑποδεχθοῦν ἄγγελοι μὲ χαρὰν καὶ θὰ σὲ συνοδεύουν παντοῦ. Ἔτσι, βέβαια, καὶ τὸν Λάζαρον, μετὰ τὴν δοκιμασίαν τῆς πτωχείας καὶ τῆς πείνης καὶ τῆς ἐν γένει στενοχωρίας, οἱ ἄγγελοι τὸν ἐπῆραν καὶ τὸν ἀνέβασαν

27. Λουκ. 4, 13.
28. Ματθ. 4, 11.

εἰς τὸν οὐρανόν[29]. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ παραπάνω εἶπα, ὁ Χριστὸς πολλὰ τὰ ἐμφανίζει τώρα, τὰ ὁποῖα καὶ ἡμεῖς πρόκειται νὰ ἀπολαύσωμεν εἰς τὸ μέλλον.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ὅλα αὐτὰ ἔγιναν δι' ἐσέ, δεῖξε ἐνδιαφέρον καὶ προσπάθησε νὰ μιμηθῆς τὴν νίκην τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ὅταν σὲ πλησιάση κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δαίμονος καὶ σκέπτονται ὅπως ἐκεῖνος, καὶ θελήση νὰ σὲ περιπαίξη καὶ σοῦ λέγη, ὅτι ἐὰν εἶσαι ἄξιος θαυμασμοῦ καὶ μέγας, μετακίνησε τὸ βουνὸ αὐτό, νὰ μὴ ταραχθῆς οὔτε νὰ σὲ κυριεύση ὁ φόβος, ἀλλὰ μὲ ἀταραξίαν νὰ τοῦ ἀπαντήσης καὶ νὰ τοῦ εἴπης ὅ,τι ἤκουσες νὰ λέγη ὁ Κύριος. Δηλαδή· «Δὲν πρέπει νὰ πειράξης Κύριον τὸν Θεόν σου». **B** Καὶ ἂν ἐκεῖνος, ἐπιδεικνύων δόξαν, δύναμιν καὶ ἄπειρα χρήματα, σὲ διατάσση νὰ τὸν προσκυνήσης, νὰ ἀντισταθῆς καὶ τότε μὲ γενναιότητα. Διότι ὁ διάβολος δὲν ἔκανεν αὐτὸ μόνον εἰς τὸν κοινόν μας Κύριον, ἀλλὰ καὶ καθημερινῶς χρησιμοποιεῖ τὰ τεχνάσματα εἰς τὸν κάθε δοῦλον τοῦ Κυρίου. Αὐτό, βέβαια, δὲν συμβαίνει μόνον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐρήμους μόνον, οὔτε διὰ μέσου τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πόλεις, τὰς ἀγορὰς καὶ μέσα εἰς τὰ δικαστήρια ἀκόμη, καὶ διὰ μέσου τῶν συγγενικῶν μας προσώπων.

Τί πρέπει νὰ κάνωμεν, λοιπόν; Νὰ μὴ ἔχωμεν καμμίαν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν, νὰ φράσσωμεν τὰ αὐτιά μας, νὰ τὸν μισῶμεν, ὅταν προσπαθῆ νὰ μᾶς κολακεύση **C** καὶ κάθε φορὰ ποὺ μᾶς δίδει μεγαλυτέρας ὑποσχέσεις, τότε νὰ τὸν ἀποστρεφώμεθα περισσότερον. Διότι καὶ τὴν Εὔαν, ὅταν τὴν ἔκανε νὰ ὑπερηφανευθῆ μὲ τὰς ἐλπίδας ποὺ τῆς ἔδωσεν, τότε τὴν ἐνίκησε καὶ προεκάλεσε τὰ μεγαλύτερα κακά. Πραγματικά, ὁ διάβολος εἶναι ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος καὶ διεξάγει ἀκήρυκτον πόλεμον ἐναντίον μας. Καὶ δὲν ἐνδιαφερόμεθα τόσον ἡμεῖς διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον φροντίζει ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀπώλειάν μας. Συνεπῶς, ἂς δείξωμεν ἀποστροφὴν πρὸς αὐτὸν ὄχι μόνον μὲ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα, ὄχι μόνον μὲ τὴν σκέψιν μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς πράξεις μας καὶ ἂς μὴ πράττωμεν τίποτε ἀπὸ ὅ,τι ἀρέσει εἰς αὐτόν, διότι, ἔτσι, θὰ πράττωμεν ὅλα ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Θε-

29. Πρβλ. Λουκ. 16, 22.

όν. Ὁ διάβολος, βεβαίως, ὑπόσχεται πολλὰ ὄχι διὰ νὰ τὰ δώση, ἀλλὰ διὰ νὰ λάβη. **D** Ὑπόσχεται κινούμενος ἀπὸ ἁρπακτικὴν διάθεσιν, διὰ νὰ ἀφαιρέση τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Τοποθετεῖ ὡς παγίδας καὶ δίκτυα θησαυροὺς ἐπιγείους, μὲ τελικὸν σκοπὸν νὰ μᾶς ἀποστερήση καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς οὐρανίους θησαυροὺς καὶ θέλει νὰ εἴμεθα πλούσιοι ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ μὴ πλουτήσωμεν ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν.

Μά, ὅταν δὲν ἠμπορέση διὰ μέσου τοῦ πλούτου νὰ μᾶς ἀποξενώση ἀπὸ τὴν οὐράνιον κληρονομίαν, χρησιμοποιεῖ ἄλλον δρόμον, τὸν δρόμον τῆς πτωχείας, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανεν εἰς τὸν Ἰώβ. Ἐπειδή, δηλαδή, ἀντελήφθη ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν τὸν ἔβλαψε πνευματικῶς, στήνει τὰ δίκτυά του διὰ μέσου τῆς πτωχείας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἔτσι θὰ ἠμπορέση νὰ τὸν καταβάλη. Ποία σκέψις, ὅμως, εἶναι πιὸ ἀνόητος ἀπὸ αὐτήν; Διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐκράτησε τὸν πλοῦτον μὲ σωφροσύνην, πολὺ περισσότερον θὰ ὑποφέρη τὴν πενίαν μὲ γενναιότητα. **E** Καὶ ὅποιος δὲν ἐπιθυμεῖ τὰ ὑπάρχοντα χρήματα, δὲν θὰ τὰ ἐπιζητήση, ὅταν δὲν τὰ ἔχη, ὅπως ἀκριβῶς δὲν τὰ ἐπεζήτησε τότε καὶ ὁ μακάριος Ἰώβ, ἀλλὰ ἐξῆλθε πιὸ ἔνδοξος μέσα ἀπὸ τὴν πενίαν. Βέβαια, ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων ἠμπόρεσε νὰ τοῦ ἀφαιρέση τὰ πλούτη του, **174**
ἀλλὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Θεὸν ὄχι μόνον δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὴν ἐξαφανίση, ἀλλὰ καὶ τὴν κατέστησε πιὸ δυνατὴ καί, μολονότι τὸν ἐγύμνωσε ἀπὸ ὅλα τὰ καλά του, ἐν τούτοις τὸν ἔκανε νὰ περιβληθῆ μὲ περισσότερα ἀγαθά.

Δι' αὐτὸ καὶ εὑρέθη εἰς ἀμηχανίαν. Ἐπειδὴ ἔβλεπεν, δηλαδή, ὅτι ὅσον περισσοτέρας δυστυχίας τοῦ ἔδιδεν, τόσον δυνατώτερος ἐγίνετο ὁ Ἰώβ. Διό, ὅταν πλέον ἐχρησιμοποίησε κάθε τέχνασμα καὶ τὸν ἐδοκίμασεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἐπειδὴ πλέον δὲν κατώρθωσε τίποτε, κατέφυγεν εἰς τὸ παλαιὸν ὅπλον, δηλαδή, τὴν γυναῖκα, καὶ ὑποκρίνεται ὅτι ἐνδιαφέρεται δι' αὐτὸν καὶ τὰς συμφοράς του μὲ τρόπον πολὺ οἰκτρὸν τοῦ διεκτραγωδεῖ καὶ προσποιεῖται ὅτι φροντίζει διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξη ἀπὸ τὰ κακὰ μὲ τὸ νὰ εἰσηγηθῆ τὴν καταστρεπτικὴν ἐκείνην συμβουλήν[30].

30. Πρβλ. Ἰὼβ 2, 9 ἑξ.

B Καὶ ὅμως, οὔτε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐνίκησεν. Διότι ὁ ἀξιοθαύμαστος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἀντελήφθη τὴν δολιότητά του καὶ μὲ μεγάλην σύνεσιν ἀπεστόμωσε τὴν γυναῖκα, ἡ ὁποία ὡμίλει καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ διαβόλου[31].

Λοιπόν, τὸ ἴδιον πρέπει νὰ κάνωμεν καὶ ἡμεῖς. Δηλαδή, ἐὰν ὁ διάβολος μὲ τὴν μορφὴ τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τοῦ ἀληθινοῦ φίλου ἢ τῆς συζύγου ἢ ὁποιουδήποτε ἄλλου ἀπὸ τὰ προσφιλῆ μας πρόσωπα μᾶς συμβουλεύει νὰ πράξωμεν κάτι ἀνάρμοστον, νὰ μὴ δεχώμεθα τὴν συμβουλὴν ἐξ αἰτίας τοῦ προσώπου ποὺ μᾶς τὴν δίδει, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς καταστρεπτικῆς συμβουλῆς νὰ ἀποφεύγωμεν τὸν συμβουλάτορα. Διότι καὶ σήμερα πολλὰς παρομοίας ἐνεργείας κάνει ὁ διάβολος καὶ ἐμφανίζεται μὲ τὴν μάσκαν τῆς συμπαθείας πρὸς ἡμᾶς.

Καὶ δίδει τὴν φαινομενικὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ἀγαθὴν διάθεσιν ἀπέναντί μας, C ἐνῷ διασπείρει τὰ ὀλέθρια καὶ χειρότερα ἀπὸ τὸ δηλητήριον λόγια του. Ἐπειδὴ ἡ κολακεία ποὺ ἐπιζητεῖ τὴν βλάβην τοῦ κολακευομένου εἶναι γνώρισμα τοῦ διαβόλου, ἐνῷ ἡ παίδευσις πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ παιδευομένου εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ Θεοῦ. Συνεπῶς, ἂς μὴ παραλογιζώμεθα, οὔτε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἄνετον ζωήν. Ἡ Γραφὴ λέγει· «Ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδεύει»[32]. Δι' αὐτὸ ὅταν ἀπολαμβάνωμεν τὴν εὐημερίαν, μολονότι ζῶμεν μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν, τότε περισσότερον ἂς λυπούμεθα. Πάντοτε, βέβαια, πρέπει νὰ φοβούμεθα, ὅταν διαπράττωμεν ἁμαρτίας, πρὸ πάντων, ὅμως, ὅταν (ἐνῷ ἁμαρτάνωμεν), δὲν παθαίνομεν κανένα κακόν. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς ἀπαιτῇ τὴν τιμωρίαν μας διὰ κάθε ἁμάρτημα χωριστά, τότε καθιστᾷ ἐλαφρὰν τὴν τιμωρίαν μας δι' αὐτά. Ὅταν, ὅμως, μακροθυμῇ διὰ κάθε ἁμάρτημά μας, τότε συγκεντρώνει μεγάλην τιμωρίαν δι' ἡμᾶς, ἐὰν κατ' ἐξακολούθησιν διαπράττωμεν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα.

D Πραγματικά, ἐὰν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιτυγχάνουν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀναγκαία ἡ θλῖψις,

31. Πρὸς κατανόησιν τῶν λεγομένων εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ περὶ τοῦ Ἰώβ, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰὼβ καὶ ἰδίᾳ τῶν κεφαλαίων 1 καὶ 2 αὐτοῦ.

32. Παροιμ. 3, 12.

πολὺ περισσότερον εἶναι ἀναγκαία διὰ τοὺς ἁμαρτωλούς. Κύτταξε, λοιπόν, πόσην μακροθυμίαν ἀπήλαυσεν ὁ Φαραὼ κατ' ἀρχάς, ὕστερα ὅμως ἐτιμωρήθη βαρύτατα δι' ὅλα τὰ ἁμαρτήματά του. Ἐπίσης, πόσα σφάλματα ἀφοῦ διέπραξεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ, εἰς τὸ τέλος ἐτιμωρήθη δι' ὅλα καὶ ἀκόμη, ὁ πλούσιος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέστη κανένα κακὸν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον κατήντησεν ὁ πιὸ δυστυχισμένος, δηλαδή, ἐπειδὴ ἔζησε μέσα εἰς τὰς ἀπολαύσεις εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἐπῆγεν εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ νὰ τιμωρηθῇ δι' ὅλα αὐτά, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ δυνατότης νὰ εὕρῃ ἀνακούφισιν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν του[33].

Καὶ ὅμως, ὑπάρχουν μερικοὶ τόσον ψυχροὶ καὶ ἀνόητοι, ὥστε ἐπιδιώκουν συνεχῶς νὰ ἀποκτήσουν τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ διακηρύσσουν τὰς γελοίας ἐκείνας ἀντιλήψεις. E Δηλαδή· θὰ ἀπολαύσω τώρα ὅλα τὰ παρόντα ἀγαθὰ καὶ ἀργότερα θὰ σκεφθῶ διὰ τὰ ἀκαθόριστα ἐκεῖνα, θὰ κάνω τὸ χατήρι τῆς κοιλίας μου, θὰ δουλεύσω εἰς τὰς ἀπολαύσεις καὶ θὰ κάνω κατάχρησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς παρούσης ζωῆς. Δός μου τὸ σήμερα καὶ πάρε τὸ αὔριον. Ὢ ὑπερβολικὴ βλακεία.

Κατὰ τί διαφέρουν ἀπὸ τοὺς χοίρους καὶ τοὺς τράγους, ὅσοι ὑποστηρίζουν τὰς ἀρχὰς αὐτάς; Διότι, ὅταν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι χριμετίζουν ὡς ἵπποι διὰ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον τους, **178** δὲν ἐπιτρέπει ὁ προφήτης νὰ τοὺς θεωροῦμεν ὡς ἀνθρώπους[34], ποῖος θὰ μᾶς κατηγορήσῃ, ὅταν θεωροῦμεν αὐτοὺς πιὸ ἀνοήτους ἀπὸ τοὺς τράγους, τοὺς χοίρους καὶ τοὺς ὄνους, ἀφοῦ τὰ πιὸ φανερὰ ἀπὸ τὰ ὁρατὰ τὰ ἐκλαμβάνουν ὡς ἀκαθόριστα; Ἐὰν δὲν πιστεύῃς εἰς τίποτε ἄλλο, πλησίασε ὅσους βασανίζονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σχεδιάσει νὰ λέγουν καὶ νὰ πράττουν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν ἰδικήν μας ζημίαν. Διότι, ἀσφαλῶς, δὲν θὰ ἔχῃς ἀντίρρησιν ὅτι κάνουν κάθε τι διὰ νὰ πολλαπλασιάσουν τὴν πνευματικήν μας ραθυμίαν, νὰ ἐξαφανίσουν τὸν φόβον τῆς γεέννης καὶ νὰ μᾶς ἐμφυσήσουν τὴν ἀπιστίαν διὰ τὰ οὐράνια δικαστήρια.

33. Πρβλ. Λουκ. 16, 19 ἑξ.

34. Πρβλ. Ἱερ. 5, 8.

Καί, ὅμως, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπιτύχουν τοὺς παραπάνω στόχους, ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς φωνάζουν καὶ κραυγάζουν, διακηρύσσουν τὰς τιμωρίας ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν. **B** Πῶς, ὅμως, ὁμιλοῦν ἔτσι καὶ λέγουν πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντίθετα ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας των; Μά, ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν, παρὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀναγκάζονται νὰ τὸ κάνουν. Διότι, ὁπωσδήποτε, δὲν θὰ ὡμολόγουν ποτὲ μὲ τὴν θέλησίν των, οὔτε ὅτι βασανίζονται ἀπὸ νεκροὺς ἀνθρώπους[35], οὔτε ὅτι ὑποφέρουν ἐν γένει κάτι δυσάρεστον.

Διατί ἐλέχθησαν αὐτά, λοιπόν; Διότι, ἐνῷ οἱ δαίμονες, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν νὰ μὴ γίνεται πιστευτὴ ὕπαρξις τῆς γεέννης, παραδέχονται αὐτήν, ἐσὺ ἀντιθέτως, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ ἐτιμήθης καὶ ἐγνώρισες ἀπόκρυφα μυστήρια, ὄχι μόνον δὲν τοὺς μιμῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύεσαι πιὸ ἀγνώμων ἀπὸ αὐτούς. Μά, ποῖος ἦλθεν ἀπὸ τὸν Ἅδην, ἐρωτᾷ κάποιος, καὶ ἀνήγγειλεν αὐτά; Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ποῖος κατῆλθε καὶ εἶπεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος; Καὶ πῶς ἀποδεικνύεται ὅτι ἔχομεν ψυχήν; **C** Βέβαια, ἐὰν σκοπεύῃς νὰ πιστεύῃς μόνον εἰς ὅσα βλέπεις, τότε θὰ ἔχῃς ἀμφιβολίας διὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγγέλων, τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ ἔτσι θὰ σοῦ διαφύγουν ὅλα τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας.

Καὶ ὅμως, ἐὰν θέλῃς νὰ πιστεύῃς μόνον εἰς τὰ αἰσθητά, ἐπιβάλλεται νὰ πιστεύῃς περισσότερον εἰς τὰ ἀόρατα, παρὰ εἰς τὰ ὁρατά. Μολονότι, βέβαια, φαίνεται παράδοξος ἡ παραπάνω γνώμη, ἐν τούτοις εἶναι ἀληθινὴ καὶ τὴν παραδέχονται ἐξ ὁλοκλήρου ὅσοι ἔχουν μυαλό. Πραγματικά, τὰ μάτια πολλὰς φορὰς ἀπατῶνται ὄχι μόνον εἰς τὰ ἀόρατα, (διότι ἐκεῖνα καθόλου δὲν τὰ γνωρίζουν), ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτά, τὰ ὁποῖα νομίζουν ὅτι τὰ βλέπουν, ἐπειδὴ ἐμποδίζουν τὴν ἀκριβῆ παρατήρησιν αὐτῶν, ἡ ἀπόστασις, **D** ὁ ἀέρας, ἡ στροφὴ τῆς προσοχῆς πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν, ὁ θυμός, ἡ φροντὶς καὶ ἄλλα ἀμέτρητα ἐμπόδια. ἐνῷ ὁ λογισμὸς τῆς ψυχῆς, ὅταν δεχθῇ τὸ φῶς τῶν θείων Γραφῶν, θὰ γίνῃ τὸ πιὸ τέλειον καὶ σταθερὸν κριτήριον τῶν πραγμάτων. Συνεπῶς, ἂς μὴ ἐξαπατῶμεν ἄσκοπα τοὺς ἑαυτούς μας, οὔτε, πέραν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὴν πνευματικήν μας ζωήν, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὰς παρομοίας ἀντιλήψεις, νὰ συσσωρεύωμεν μεγαλυτέραν φωτιὰ διὰ τοὺς ἑαυτούς μας μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίζωμεν τὰς ἰδέας αὐτάς. Διότι ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ κρίσις καὶ δὲν δώσωμεν λόγον τῶν πράξεών μας, οὔτε καὶ θὰ λάβωμεν τὰ βραβεῖα τῶν κόπων μας. Σκέψου εἰς ποῖον παραλογισμὸν καταλήγει ἡ βλασφημία σας, ὅταν ἰσχυρίζεσθε ὅτι ὁ δίκαιος, **E** ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἥμερος Θεὸς περιφρονεῖ τόσους κόπους καὶ ἱδρῶτας.

35. Πιθανόν, ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ἐννοῇ τοὺς ἁγίους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν δαιμονιζομένων ἦσαν ἁπλῶς νεκροί.

Ἀλλὰ ποίαν λογικὴν δικαιολογίαν ἠμποροῦν νὰ ἔχουν τὰ διδάγματα αὐτά; Ἐάν, βέβαια, ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἀντιληφθῇς τὸν εἰς αὐτὰ περικλειόμενον παραλογισμόν, σκέψου αὐτὰ μὲ βάσιν τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὸ σπίτι σου καὶ τότε θὰ ἴδῃς τὸ ἀνυπόστατον αὐτῶν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι σκληρός, ἀπάνθρωπος **176** καὶ πιὸ ἄγριος καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ θηρία, ἀσφαλῶς, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃς, δὲν θὰ ἐπροτίμας νὰ ἀφήσῃς χωρὶς τιμὴν τὸν δοῦλόν σου, ὁ ὁποῖος ἐφάνη καλὸς μαζί σου, ἀλλὰ τὸν ἀνταμείβεις μὲ τὴν παροχὴν τῆς ἐλευθερίας του καὶ μὲ χρηματικὰς προσφοράς. Ἐπειδή, ὅμως, ἀποθνήσκων δὲν ἠμπορεῖς πλέον νὰ τοῦ προσφέρῃς κανένα ἀγαθόν, δίδεις ἐντολὴν χάριν αὐτοῦ εἰς τοὺς μελλοντικοὺς κληρονόμους τῆς περιουσίας σου καὶ τοὺς παρακαλεῖς, τοὺς ἐξορκίζεις καὶ πράττεις τὸ πᾶν, ὥστε νὰ μὴ παραμείνῃ χωρὶς ἀμοιβήν. Καὶ λοιπόν, ἐσὺ μέν, ὁ πονηρός, συμπεριφέρεσαι μὲ τόσην ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν πρὸς τὸν δοῦλόν σου, ἐνῷ ἡ ἄπειρος ἀγαθότης, δηλαδὴ ὁ Θεός, ἡ ἀνέκφραστος φιλανθρωπία, **B** ἡ τόσον μεγάλη ἐπιείκεια, θὰ περιφρονήσῃ χωρὶς νὰ βραβεύσῃ τοὺς περὶ τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον, τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην δούλους του, οἱ ὁποῖοι κάθε ἡμέραν χάριν αὐτοῦ ἐπείνασαν, ἐφυλακίσθησαν, ἐμαστιγώθησαν, ἐναυάγησαν, ἐρρίφθησαν εἰς τὰ θηρία, ἐθανατώθησαν καὶ ὑπέστησαν τόσα βασανιστήρια, ποὺ ἀδυνατεῖ κανεὶς νὰ ἀπαριθμήσῃ; Καὶ ὁ μὲν διοργανωτὴς τῶν ἀγώνων ἀνακηρύσσει τὸν ὀλυμπιονίκην καὶ τὸν στεφανώνει, ὁ κύριος βραβεύει τὸν δοῦλον, ὁ βασιλεὺς τὸν στρατιώτην καὶ ὁ καθένας ἐν γένει ἀμείβει ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπηρέτησε, μὲ ὅσα ἀγαθὰ ἠμπορεῖ, καὶ μόνον ὁ Θεός, ὕστερα ἀπὸ τόσους ἱδρῶτας καὶ κόπους, δὲν θὰ

δώση οὔτε μικρὰν ἀμοιβήν, **C** ἀλλὰ θὰ ἀφήση νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἐπέτυχαν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται οἱ μοιχοί, οἱ πατροκτόνοι, οἱ φονεῖς καὶ οἱ τυμβωρύχοι;

Ἀλλὰ πῶς ἠμποροῦν νὰ δικαιλογηθοῦν τὰ παραπάνω συμπεράσματα. Διότι, ἂν μετὰ τὸν θάνατον δὲν ὑπάρχη τίποτε, ἀλλ' ἡ ζωή μας καθορίζεται ἀπὸ τὰ ἐπίγεια πλαίσια, τότε καὶ οἱ δίκαιοι θὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν ἰδίαν μοῖραν μὲ τοὺς κακούς, ἢ μᾶλλον ὄχι εἰς τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς. Διότι ἐάν, σύμφωνα μὲ τὰς ἀπόψεις σου, εὑρίσκωνται καὶ ὕστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, τότε διαφέρουν, διότι οἱ μὲν κακοὶ περνοῦν μὲ ἄνεσιν ἐδῶ, ἐνῷ οἱ δίκαιοι εἰς ὅλην τὴν ζωήν των εὑρίσκονται εἰς διαρκῆ κόλασιν. Ἀλλὰ ποῖος ἄρχων, ποῖος ὠμὸς καὶ σκληρὸς ἄνθρωπος **D** ἐσκέφθη ποτὲ τόσον ἀπάνθρωπα διὰ τοὺς δούλους καὶ τοὺς ὑπηκόους του; Εἶδες τὸ μέγεθος τοῦ παραλογισμοῦ καὶ ποῦ καταλήγει ἡ συζήτησις αὐτή;

Συνεπῶς, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλης ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ νὰ πεισθῆς, ἀφοῦ διδαχθῆς ἀπὸ τὰς παραπάνω σκέψεις, νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν πονηρὰν αὐτὴν γνώμην, νὰ ἀποφεύγης τὴν κακίαν καὶ νὰ ὑπομένης τοὺς κόπους χάριν τῆς ἀρετῆς, ὁπότε θὰ καταλάβης καλὰ ὅτι τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν ὑπόστασίν μας δὲν σταματοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν. Καὶ ἐὰν σὲ ἐρωτήση κανείς· Ποῖος ἦλθεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μᾶς ἐγνώρισε τὴν ἐκεῖ ὑπάρχουσαν κατάστασιν; Νὰ τοῦ ἀπαντήσης· Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. (διότι, πραγματικά, δὲν θὰ ἐγίνετο πιστευτὸς πολλὰς φοράς, ἐπειδὴ πιθανὸν νὰ ἐμεγαλοποίη καὶ νὰ ἐξύψωνε τὸ γεγονός). Ἀλλὰ ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων μᾶς ἐγνωστοποίησε μὲ ἀκρίβειαν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκεῖ πραγματικότητα.

E Λοιπόν, τί χρειαζόμεθα τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ αὐτός, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ μᾶς ζητήση εὐθύνας διὰ τὰς πράξεις μας, κάθε ἡμέραν φωνάζει ὅτι καὶ τὴν γέενναν ἡτοίμασε καὶ τὴν βασιλείαν ἐδημιούργησε καὶ σαφεῖς ἀποδείξεις μᾶς ἔδωσε δι' αὐτά; Πραγματικά, ἐὰν δὲν ἐσκόπευε νὰ κρίνη τοὺς ἀνθρώπους, δὲν θὰ τοὺς ἐτιμώρει ἐδῶ εἰς τὴν γῆν. Ἀκόμη, καὶ τὸ ἀκόλουθον πῶς ἠμπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ τὸ ὅτι, δηλαδή, **177** ἀπὸ τοὺς κακοὺς ἄλλοι μὲν τιμωροῦνται, ἄλλοι δὲ παραμένουν ἀτιμώρητοι; Διότι, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης, ποὺ ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι, διὰ ποῖον λόγον τὸν ἕνα ἐτιμώρησε καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἄφησε νὰ ἀποθάνη χωρὶς νὰ τιμωρηθῆ; Αὐτὸ τὸ θέμα, πάλιν, δημιουργεῖ περισσοτέρας ἀπορίας ἀπὸ τὸ προηγούμενον. Καὶ αὐτὸ ὅμως θὰ τὸ διαλευκάνωμεν, ἐὰν θέλετε νὰ μὲ ἀκούσετε μὲ ἀγαθὴν διάθεσιν. Ποία εἶναι ἡ ἀπάντησις, λοιπόν; Δὲν τοὺς τιμωρεῖ ὅλους ἐδῶ ὁ Θεός, διὰ νὰ μὴ κυριευθῆς ἀπὸ ἀπελπισίαν διὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀποθαρρυνθῆς διὰ τὴν (τελικὴν) κρίσιν, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὅλοι τιμωροῦνται ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, οὔτε, πάλιν, τοὺς ἀφήνει ὅλους νὰ ἀποθάνουν χωρὶς τιμωρίαν, διὰ νὰ μὴ σχηματίσης τὴν γνώμην ὅτι τὰ πάντα γίνονται ἀπρονόητα, ἀλλ' ἄλλους μὲν τιμωρεῖ, ἄλλους δὲ δὲν τιμωρεῖ. Καὶ μὲ ὅσους τιμωρεῖ, ἀποδεικνύει ὅτι ἀπὸ τοὺς μὴ τιμωρηθέντας ἐδῶ θὰ ζητήση ἐκεῖ εὐθύνας. **B** Μὲ ὅσους, πάλιν, δὲν τιμωρεῖ ἐδῶ, σὲ προετοιμάζει νὰ πιστεύσης ὅτι ὑπάρχει κάποιο φοβερὸν κριτήριον μετὰ τὸν θάνατον. Ἐάν, ὅμως, ἠδιαφόρει τελείως διὰ τὸ παρελθόν, τότε οὔτε θὰ ἐτιμώρει μερικούς, οὔτε καὶ θὰ εὐηργέτει ἄλλους.

Τώρα, ὅμως, βλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς πρὸς χάριν σου ἐκτείνει τὸν οὐρανόν, ἀνάπτει τὸν ἥλιον, θεμελιώνει τὴν γῆν, γεμίζει τὴν θάλασσαν, ἁπλώνει τὸν ἀέρα, καθορίζει τὴν πορείαν τῆς σελήνης, θεσπίζει σταθεροὺς νόμους, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινοῦνται αἱ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους, καὶ ἐν γένει τὰ δημιουργήματα μὲ τὸ νεῦμα ἐκείνου φέρουν εἰς πέρας τὸν προορισμόν των. Πραγματικά, τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὰ ἄλογα ζῷα, τὰ ἑρπετά, τὰ χερσαῖα ζῷα, τὰ πτηνά, τὰ ὑδρόβια, **C** ὅσα ζοῦν εἰς τὰς λίμνας, εἰς τὰς πηγάς, εἰς τοὺς ποταμούς, εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰς κοιλάδας, εἰς τὰ σπίτια, εἰς τὸν ἀέρα, εἰς τὰς πεδιάδας, ἐπίσης, τὰ φυτά, τὰ σπέρματα, τὰ δένδρα, τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἥμερα, τὰ καρποφόρα καὶ τὰ ἄκαρπα, καὶ τὰ πάντα ἐν γένει, κινοῦνται ἀπὸ τὸ ἀκούραστον χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἰδικήν μας ζωήν, ὄχι μόνον διὰ νὰ καλύπτουν τὰς ἀνάγκας μας, ἀλλὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των διὰ νὰ κεντρίσουν τὴν φιλοτιμίαν μας.

Ὥστε, ὅταν βλέπης τόσην εὐταξίαν, (ἂν καὶ δὲν ἀνέφερα οὔτε ἐλάχιστον μέρος αὐτῆς), τολμᾷς νὰ ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τόσον πολλὰ καὶ τόσον με-

γάλα ἔκανε δι' ἐσέ, θὰ σὲ παραμελήση εἰς τὰ σπουδαιότερα ζητήματα καὶ θὰ σὲ ἀφήση, ὅταν θὰ ἀποθάνης, νὰ εὑρίσκεσαι μαζὶ μὲ τοὺς ὄνους καὶ τοὺς χοίρους, D καὶ ἐνῷ σὲ ἐτίμησε μὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν δωρεάν, δηλαδὴ μὲ τὴν δυνατότητα νὰ τὸν γνωρίσης καὶ νὰ ζήσης κατὰ τοὺς νόμους του, διὰ τῆς ὁποίας σὲ ἐξίσωσε μὲ τοὺς ἀγγέλους, θὰ σὲ καταφρονήση ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους κόπους καὶ ἱδρῶτας ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς; Μά, κατὰ ποίαν λογικὴν ἠμποροῦν νὰ ὑποστηριχθοῦν αἱ ἰδέαι αὐταί; Αὐτά, βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμη ἡμεῖς σιωπήσωμεν, θὰ τὰ φωνάξουν καὶ οἱ λίθοι, διότι εἶναι τόσον σαφῆ καὶ φανερὰ καὶ πιὸ φωτεινὰ καὶ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἀφοῦ, λοιπόν, σκεφθῶμεν ὅλα αὐτὰ καὶ πείσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον θὰ ἐμφανισθῶμεν πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ δώσωμεν λόγον δι' ὅλας γενικῶς τὰς πράξεις μας καὶ ὅτι θὰ εὑρεθῶμεν ἔνοχοι καὶ θὰ τιμωρηθῶμεν, ἐὰν συνεχίσωμεν νὰ ἁμαρτάνωμεν, ἐνῷ θὰ στεφανωθῶμεν καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά, E ἐὰν θελήσωμεν νὰ προσέξωμεν ὀλίγον τοὺς ἑαυτούς μας, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἂς ἀποστομώσωμεν τοὺς ἔχοντας ἀντίθετον γνώμην σχετικῶς μὲ τὰ ζητήματα αὐτά, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἂς προτιμήσωμεν οἱ ἴδιοι τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, ὥστε, ἀφοῦ φθάσωμεν μὲ τὴν ἀνάλογον παρρησίαν εἰς τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, 178 νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'

(Ματθ. δ', 12 - 25)

«Ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἤκουσεν ὅτι ὁ Ἰωάννης συνελήφθη[1], ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν»[2].

Διὰ ποῖον λόγον ἀναχωρεῖ; Πάλιν μᾶς διδάσκει νὰ μὴ ριπτώμεθα συγχρόνως εἰς ὅλους τοὺς πειρασμούς, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑποχωρῶμεν καὶ νὰ ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ αὐτούς. B Διότι δὲν εἶναι ἔγκλημα τὸ νὰ ρίπτη κανεὶς τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τό, ὅταν πέση εἰς τὸν πειρασμόν, νὰ μὴ ἀντισταθῆ μὲ γενναιότητα. Αὐτό, λοιπόν, διδάσκων ὁ Κύριος καὶ ἀποφεύγων τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Καπερναούμ[3], ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκπληρῶν τὴν προφητείαν[4], ἀφ' ἑτέρου δὲ σπεύδων διὰ νὰ ἁλιεύση τοὺς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης, ἐπειδή, βέβαια, ἔμενον ἐκεῖ, ἀσκοῦντες τὴν τέχνην τῆς ἁλιείας. Σύ, ὅμως, πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, ὅτι σκοπεύων νὰ στραφῆ πρὸς τοὺς ἐθνικούς, εὑρίσκει τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς Ἰουδαίους. Πραγματικά, εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐπειδὴ συνέλαβον τὸν Πρόδρομον καὶ τὸν ἔρριξαν εἰς τὴν φυλακήν, ὠθοῦν τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὴν Γαλιλαίαν τῶν Ἐθνῶν. C Ὅτι δὲ δὲν ἀναφέρει ἕνα μέρος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, οὔτε ὑπαινίσσε-

---

1. Συνελήφθη καὶ ἐκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου Ἀντίπα.

2. Ματθ. 4, 12. Ἀφοῦ ἐτερματίσθη, πλέον, ἡ δρᾶσις τοῦ Βαπτιστοῦ ἐπέστη ὁ καιρὸς νὰ ἀρχίση τὸ κήρυγμά του ὁ Μεσσίας. Ὡς καταλληλότερον δὲ κέντρον ἐξέλεξε τὴν δυτικὴν ὄχθην τῆς λίμνης, ὅπου ὁ πληθυσμὸς ἦτο πυκνὸς καὶ μικτός.

3. Καπερναούμ. Μία ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κυρίου, πόλις τῆς λίμνης τῆς Γεννησαρέτ, κτισμένη εἰς τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν αὐτῆς. Ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως ἀγαπητὴ εἰς τὸν Ἰησοῦν (πρβλ. Ματθ. 9, 1). Ἐκεῖ ἐγνώρισε τοὺς περισσοτέρους μαθητάς του καὶ τὴν ἐπεσκέπτετο συχνὰ διὰ νὰ διδάξη καὶ νὰ θαυματουργήση.

4. Πρβλ. Ματθ. 4, 15-16. Ἡσ. 9, 1—2.

ται ὅλας τὰς φυλάς, πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον προσδιορίζει τὴν περιοχὴν ἐκείνην, ὁ προφήτης, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Ἡ χώρα τοῦ Νεφθαλεὶμ, ἡ ὁποία ἐκτείνεται κοντὰ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἡ Γαλιλαία εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν πολλοὶ ἐθνικοί, ὁ λαός, ποὺ κάθεται εἰς τὸ σκοτάδι, εἶδε μεγάλο φῶς»[5], ὀνομάζων σκότος ἐδῶ ὄχι τὸ αἰσθητόν, ἀλλὰ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν, διὸ καὶ προσέθεσεν· «Καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ κάθονται εἰς τὴν χώραν καὶ τὴν σκιὰν τοῦ θανάτου, ἀνέτειλε δι' αὐτοὺς φῶς»[6]. Διὰ νὰ ἀντιληφθῇς, λοιπόν, ὅτι οὔτε φῶς οὔτε σκότος αἰσθητὸν ἐννοεῖ, ὅταν ὁμιλῇ διὰ τὸ φῶς, δὲν τὸ εἶπεν ἁπλῶς φῶς, ἀλλὰ «μέγα φῶς», τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλην περίπτωσιν τὸ ὀνομάζει «ἀληθινὸν φῶς»[7]. D Ἐξηγῶν δὲ τὸ σκότος, τὸ ὠνόμασεν «σκιὰν θανάτου». Ἐν συνεχείᾳ, δεικνύων ὅτι δὲν τὸ ηὗραν, ἀφοῦ τὸ ἀνεζήτησαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγει· «Ἀνέτειλε δι' αὐτοὺς φῶς», δηλαδή, τὸ ἴδιον τὸ φῶς ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνέτειλε καὶ ἔλαμψεν, χωρὶς νὰ τρέξουν πρῶτοι αὐτοὶ πρὸς τὸ φῶς. Διότι, πραγματικά, ἡ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἀπελπιστική, ἀφοῦ δὲν ἐβάδιζαν εἰς τὸ σκότος, ἀλλὰ ἐκάθηντο εἰς τὸ σκότος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπόδειξις ὅτι δὲν ἤλπιζαν νὰ ἐλευθερωθοῦν. E Ὅπως, λοιπόν, δὲν ἐγνώριζαν ποῦ πρέπει νὰ βαδίσουν, ἔτσι, ἀφοῦ κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ σκότος, ἐκάθηντο, χωρὶς νὰ ἠμποροῦν πλέον νὰ σταθοῦν.

«Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ὁ Ἰησοῦς νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ λέγῃ· Μετανοεῖτε, διότι ἐπλησίασεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[8].

Ἀπὸ τότε, Πότε; Ἀφ' ὅτου ἐφυλακίσθη ὁ Ἰωάννης. Καὶ διατί δὲν ἐκήρυξεν ἀπ' ἀρχῆς εἰς αὐτούς; Τί δὲ ἐ-

5. Πρβλ. σημείωσιν 4 τῆς παρούσης.
Ἡ παράθεσις αὐτὴ τοῦ Ματθαίου ἐκ τοῦ Ἠσαΐου δὲν συμφωνεῖ οὔτε πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν πρωτότυπον οὔτε πρὸς τοὺς Ο', φαίνεται ὅμως ὅτι ἐλήφθη ἀπὸ κάποιαν ἑλληνικὴν μετάφρασιν. Ὁ Ἠσαΐας εἰς τὸ κείμενον ἔχει εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἐρήμωσιν τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ ἔχει ὀπτασίαν περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τοὺς καταστροφεῖς ὑπὸ ἄρχοντος προερχομένου ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ Δαυΐδ. Ἐπακολουθεῖ δὲ ἀμέσως ἡ μεγάλη προφητεία «παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν...».
6. Ματθ. 4, 16. Ἠσ. 9, 2.
7. Ἰωάν. 1, 9.
8. Ματθ. 4, 17.

χρειάζετο ὁ Ἰωάννης ἐν γένει, ἀφοῦ τὰ ἔργα του διεκήρυσσον αὐτόν; 179 Διὰ νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ τὴν ἀξίαν του, ὅτι, δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατήρ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς εἶχε προφήτας, (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Ζαχαρίας ἔλεγεν· «Καὶ σὺ παιδίον θὰ ἀναδειχθῇς καὶ θὰ ὀνομασθῇς προφήτης τοῦ Ὑψίστου»[9]) καὶ διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ καμμίαν δικαιολογίαν εἰς τοὺς ἀναισχύντους Ἰουδαίους. Αὐτὸ τὸ ἔθεσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἔλεγεν· «Ἦλθεν ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος οὔτε ἔτρωγεν οὔτε ἔπινε καὶ εἶπαν· Ἔχει δαιμόνιον. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος τρώγει καὶ πίνει καὶ λέγουν· Νά, ἕνας ἄνθρωπος φαγᾶς καὶ οἰνοπότης, φίλος τῶν τελωνῶν καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν. Καὶ[10] ἐθαυμάσθη ἡ θεία σοφία ὡς δικαία καὶ ὡς ἐργασθεῖσα σοφῶς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ὄχι ἀπὸ ὅλους, ὅπως θὰ ἔπρεπεν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τοὺς πραγματικὰ συνετοὺς καὶ πνεῦμα σοφίας ἔχοντας ἀνθρώπους»[11]. Ἐξ ἄλλου, ἦτο ἀνάγκη νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἄλλον τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν B καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἴδιον. Διότι, ἐὰν ὕστερα ἀπὸ τόσον πολλὰς καὶ τόσον σπουδαίας μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις ἔλεγαν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν σου, ἡ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή»[12], ἐάν, χωρὶς νὰ ἔχῃ προηγηθῇ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ἐνεφανίζετο πρῶτος ὁ ἴδιος καὶ ἔδιδε μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του, τί δὲν θὰ ἔλεγον; Δι' αὐτὸ οὔτε ἐκήρυξε πρὸ τῆς δράσεως τοῦ Ἰωάννου, οὔτε ἐθαυματούργησεν, μέχρις ὅτου ἐκλείσθη εἰς τὴν φυλακὴν ἐκεῖνος, ὥστε νὰ μὴ δημιουργῆται σχίσμα ἔτσι εἰς τὸν λαόν. Ἐπίσης, διὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲν ἐπετέλεσε κανένα θαῦμα καὶ ὁ Ἰωάννης, ὥστε νὰ παραδώσῃ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τὸ πλῆθος εἰς τὸν Ἰησοῦν, διότι τὰ θαύματα θὰ προσείλκυον τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἐκεῖνον. Ἐὰν ὅμως, μολονότι τόσα ἔγιναν καὶ προτοῦ νὰ φυλακισθῇ ὁ Ἰωάννης C καὶ μετὰ τὴν φυλάκισίν του, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτόν, καὶ πολλοὶ ἐθεώρουν ὅτι ὄχι αὐτός, ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης ἦτο ὁ Χριστός,

9. Λουκ. 1, 76.
10. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ τὸ χωρίον τίθεται εἰς εὐρεῖαν ἑρμηνευτικὴν παράφρασιν πρὸς καλλιτέραν κατανόησιν.
11. Ματθ. 11, 18-19.
12. Ἰωάν. 8, 13.

ἐὰν δὲν ἐγίνετο τίποτε ἀπὸ αὐτά, τί δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ συμβῇ;

Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος σημειώνει ὅτι «ἀπὸ τότε ἤρχισεν» νὰ κηρύσσῃ. Καί, ὅταν ἤρχισε τὸ κήρυγμα, ὅ,τι ἐκήρυττεν ἐκεῖνος, τὸ ἴδιον καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐδίδασκεν[13], καὶ δὲν ἀναφέρει τίποτε ἀκόμη διὰ τὸν ἑαυτόν του τὸ κήρυγμα, τὸ ὁποῖον ἐκήρυττεν. Διότι ἦτο ἀρκετὸν διὰ τότε τὸ νὰ παραδεχθοῦν καὶ αὐτό, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀκόμη τὴν ἁρμόζουσαν γνῶσιν δι' αὐτόν.

D Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἀρχίζῃ δὲν λέγει τίποτε τὸ φορτικὸν καὶ τὸ βαρύ, ὅπως ὁ Ἰωάννης, ἀναφέρων τὴν ἀξίνην καὶ τὸ κοπτόμενον δένδρον, τὸ φτυάρι καὶ τὸ ἀλώνι καὶ τὸ ἄσβεστον πῦρ, ἀλλὰ ἐμφανίζει κατ' ἀρχὰς τὰ ἀγαθά, εὐαγγελιζόμενος εἰς τοὺς ἀκροατάς του τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

«Ἐνῷ δὲ περιεπάτει κοντὰ εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελφούς, τὸν Σίμωνα, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο Πέτρος, καὶ τὸν Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφόν του, νὰ ρίπτουν τὸ δίκτυον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι ἦσαν ψαράδες. E Καὶ λέγει εἰς αὐτούς· Ἀκολουθήσατέ με καὶ θὰ σᾶς κάνω ψαράδες ἀνθρώπων. Αὐτοὶ δὲ ἀμέσως ἄφησαν τὰ δίκτυά των καὶ τὸν ἠκολούθησαν»[14]. Βέβαια, ὁ Ἰωάννης λέγει ὅτι διαφορετικὰ προσεκλήθησαν αὐτοὶ ἀπὸ τὸν Κύριον. Ὅθεν, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ παραπάνω πρόσκλησις εἶναι δευτέρα. Αὐτὸ δὲ ἠμπορεῖ νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἐκεῖ, λοιπόν, λέγει ὅτι προσεκλήθησαν προτοῦ ἀκόμη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης[15], ἐνῷ ἐδῶ μετὰ τὴν φυλάκισίν του. Ἐπίσης, ἐκεῖ ὁ Ἀνδρέας καλεῖ τὸν Πέτρον[16], ἐδῶ, ὅμως, καὶ τοὺς δύο τοὺς καλεῖ ὁ Χριστός. 140 Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει ὅτι, ὅταν εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Σίμωνα νὰ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν τοῦ εἶπεν· «Σὺ εἶσαι ὁ Σίμων, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωνᾶ· θὰ ὀνομασθῇς Κηφᾶς, τὸ ὁποῖον σημαίνει Πέτρος»[17], ἐνῷ ὁ Ματθαῖος λέγει ὅτι ἔφερεν ἤδη τὸ ὄνομα αὐτό. Ὅταν εἶδεν, λέγει «τὸν Σίμωνα, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο

13. Πρβλ. Ματθ. 2, 3 καὶ 4, 17.
14. Ματθ. 4, 18–20.
15. Πρβλ. Ἰωάν. 1, 35—36.
16. Πρβλ. Ἰωάν. 1, 40–42.
17. Ἰωάν. 1, 42.

Πέτρος»[18]. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου ἐκλήθησαν, καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα σημεῖα ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθῇ αὐτὸ καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπήκουσαν εὔκολα εἰς τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα. Διότι φαίνεται ὅτι εἶχαν προπαιδευθῇ ἀρκετά. Ἐπίσης, εἰς τὸν Ἰωάννην, φαίνεται ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἤρχετο εἰς τὴν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διέμενεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἤκουε πολλὰ ἀπὸ Αὐτόν[19], ἐνῷ ἐδῶ, μόλις ἤκουσαν ἕνα ἁπλὸν λόγον, ἀμέσως τὸν ἠκολούθησαν[20]. B Βέβαια, ἦτο φυσικὸν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν κατ' ἀρχὰς καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν πάλιν, ὅταν εἶδαν τὸν Ἰωάννην νὰ φυλακίζεται καὶ τὸν Ἰησοῦν νὰ φεύγῃ, καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐργασίαν των. Ἔτσι, λοιπόν, τοὺς εὑρῆκε νὰ ψαρεύουν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, οὔτε, ὅταν ἤθελαν κατ' ἀρχὰς νὰ φύγουν, τοὺς ἐμπόδισεν, οὔτε, ὅμως, τοὺς ἄφησε νὰ φύγουν ὁριστικά. Ἀλλά, ἀφοῦ ὑπεχώρησεν, ὅταν ἀπεμακρύνθησαν, ἔρχεται πάλιν διὰ νὰ τοὺς ξαναποκτήσῃ. Αὐτὸς εἶναι ὁ καλλίτερος τρόπος τῆς ἁλιείας.

Κύτταξε, ὅμως, τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπακοὴν αὐτῶν. Διότι, ἂν καὶ εὑρίσκοντο εἰς τὸ μέσον τῆς ἐργασίας των, (γνωρίζετε, βέβαια, πόσον ἀπαιτητικὴ εἶναι ἡ ἁλιεία); ὅταν ἤκουσαν τὴν προτροπὴν τοῦ Κυρίου δὲν ἀνέβαλον, οὔτε καὶ τὸ μετέθεσαν δι' ἀργότερα, οὔτε εἶπαν· Ἀφοῦ γυρίσωμεν εἰς τὸ σπίτι, C ἂς συνεννοηθῶμεν μὲ τοὺς γονεῖς μας, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα τὸν ἠκολούθησαν, ὅπως ὁ Ἐλισσαῖος ἠκολούθησε τὸν προφήτην Ἠλίαν. Πραγματικά, αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ὑπακοὴν ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Χριστός, ὥστε νὰ μὴ ἀναβάλλωμεν οὔτε δι' ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα, καὶ ὅταν ἀκόμη μᾶς πιέζῃ ἡ μεγαλυτέρα ἀνάγκη. Δι' αὐτὸ καὶ κάποιον ἄλλον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπλησίασε καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ ὑπάγῃ διὰ νὰ θάψῃ τὸν πατέρα του, δὲν τὸν ἄφησεν οὔτε αὐτὸ νὰ κάνῃ[21], δεικνύων ὅτι ἐπάνω ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ προτιμῶμεν νὰ εἴμεθα μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ λέγῃς, ὅτι τὸν ἠκολούθησαν, ἐπειδὴ ἦτο μεγάλη ἡ ὑπόσχεσις, καὶ πάλιν τοὺς θαυμάζω δι' αὐτό, διότι, ἂν καὶ δὲν εἶδαν ἀκό-

18. Ματθ. 4, 18.
19. Πρβλ. Ἰωάν. 1, 39.
20. Πρβλ. Ματθ. 4, 20.
21. Ματθ. 8, 21—22.

μη καγένα θαῦμα, ἐπίστευσαν εἰς τόσον μεγάλην ἐπαγγελίαν καὶ ἔθεσαν τὰ πάντα εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. **D** Πραγματικά, ἐπίστευσαν ὅτι μὲ τοὺς λόγους, μὲ τοὺς ὁποίους ἡλιεύθησαν, θὰ ἠμπορέσουν νὰ ἁλιεύσουν καὶ ἄλλους.

Καὶ εἰς αὐτοὺς μὲν αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν ἔδωσεν, ἐνῷ εἰς τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην δὲν εἶπε κάτι παρόμοιον, διότι ἡ ὑπακοὴ τῶν προηγηθέντων εἶχε προετοιμάσει πλέον αὐτούς. Ἐξ ἄλλου, πολλὰ εἶχαν ἀκούσει καὶ προηγουμένως δι' αὐτόν. Πρόσεξε δὲ πῶς ὑπαινίσσεται μὲ ἀκρίβειαν καὶ τὴν πενίαν αὐτῶν. Τοὺς εὑρῆκε νὰ ράπτουν τὰ δίκτυά των. Τόσον μεγάλη ἦτο ἡ πενία των, ὥστε, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀγοράσουν ἄλλα, διώρθωναν τὰ σχισμένα δίκτυα. **E** Δὲν ἦτο, βέβαια, τότε καὶ μικρὰ ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς τὸ νὰ ὑποφέρῃ κανεὶς μὲ εὐκολίαν τὴν πενίαν, τὸ νὰ τρέφεται μὲ δίκαια ἔσοδα, τὸ νὰ ἔχῃ τὸν πατέρα του μαζί του καὶ νὰ τὸν περιποιῆται[22].

Ἀφοῦ, λοιπόν, τοὺς ἔκανε μαθητάς του, ἤρχισε τότε νὰ θαυματουργῇ ἐνώπιόν των καὶ μὲ ὅσα κάνει πιστοποιεῖ τὰ ὅσα εἶπεν περὶ αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής.
181 Ἐσύχναζε δὲ διαρκῶς εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ μὲ τὴν πρᾶξιν του αὐτὴν τοὺς ἐδίδασκεν ὅτι δὲν εἶναι κανένας ἀντίθεος καὶ πλάνος, ἀλλὰ ὅτι ἦλθε κατόπιν κοινῆς συμφωνίας πρὸς τὸν Πατέρα του. Συχνάζων δὲ εἰς τὰς συναγωγάς, δὲν ἐκήρυττε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ θαύματα ἐπετέλει[23].

Πραγματικά, εἰς κάθε περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν συμβαίνει κάτι τὸ νέον καὶ τὸ παράδοξον καὶ εἰσάγεται κάποιος νέος τρόπος ζωῆς, ὁ Θεὸς συνηθίζει νὰ κάνῃ θαύματα, προσφέρων ἐγγύησιν τῆς δυνάμεώς του πρὸς ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ δεχθοῦν τοὺς νόμους του. Ἔτσι, λοιπόν, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἐδημιούργησε ὅλον τὸν κόσμον καὶ τότε τοῦ ἔδωσεν ἐκεῖνον τὸν νόμον μέσα εἰς τὸν παράδεισον. Καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ νομοθετήσῃ εἰς τὸν Νῶε, πάλιν μεγάλα θαύματα ἔκανε, **B** διὰ τῶν ὁποίων ἀνεκαίνιζε τὴν κτίσιν, καὶ τὴν φοβερὰν ἐκείνην θάλασσαν τὴν ἔκανε νὰ

22. Πρβλ. Ματθ. 4, 21—22.
23. Πρβλ. Ματθ. 4, 23—25.

κυριαρχῇ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπὶ ἕνα ἔτος, καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ μέσα εἰς τόσην ζάλην διέσωσε τὸν δίκαιον ἐκεῖνον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἀβραὰμ πολλὰ θαύματα προσέφερεν, ὅπως εἶναι ἡ νίκη εἰς τὸν πόλεμον, ἡ πληγὴ κατὰ τοῦ Φαραὼ καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Μά, καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ θεσπίσῃ τοὺς νόμους εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἔδειξε πρῶτα τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα σημεῖα καὶ τότε ἔδωσε τὸν νόμον.

Ἔτσι, λοιπόν, καὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ σκοπεύει νὰ δώσῃ ἕνα νέον ὑψηλὸν τρόπον ζωῆς καὶ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτοὺς ὅσα ποτὲ δὲν ἤκουσαν μέχρι τώρα, ἐπιβεβαιώνει τὰ λεγόμενα μὲ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν θαυμάτων. Ἐπειδή, δηλαδή, ἡ κηρυττομένη βασιλεία δὲν ἐφαίνετο, **C** ἀπὸ τὰ φαινόμενα καθιστᾷ φανερὰν τὴν ἀφανῆ. Καὶ κύτταξε τὴν ἁπλότητα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν μᾶς διηγεῖται χωριστὰ κάθε περίπτωσιν τῶν θεραπευομένων, ἀλλὰ μὲ τὴν βραχυλογίαν του παραλείπει ἀναρίθμητα θαύματα. «Καὶ τοῦ ἔφεραν», λέγει, «ὅλους ὅσοι ἔπασχαν ἀπὸ διαφόρους ἀσθενείας καὶ ὅλους ὅσοι ἐβασανίζοντο ἀπὸ ἀσθενείας, ὅσους ἦσαν δαιμονιζόμενοι καὶ σεληνιαζόμενοι καὶ παραλυτικοὶ καὶ τοὺς ἐθεράπευσεν»[24].

Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἀκόλουθον πρόβλημα· Διὰ ποῖον λόγον ἀπὸ κανένα ἐκ τῶν θεραπευθέντων δὲν ἐζήτησε τὴν πίστιν, διότι δὲν εἶπεν, ὅ,τι ἀργότερα φαίνεται νὰ λέγῃ, «Πιστεύετε ὅτι ἠμπορῶ νὰ τὸ κάνω αὐτό;»[25] **D** Διότι δὲν εἶχε δώσει ἀκόμη ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του. Ἐξ ἄλλου καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι προσήρχοντο μόνοι των καὶ ἔφερον ἀσθενεῖς κοντὰ εἰς τὸν Χριστόν, δὲν ἀποδεικνύει τυχαίαν πίστιν. Διότι τοὺς ἔφερον ἀπὸ μακριά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔκαναν, ἐὰν δὲν ἐπίστευον πολὺ οἱ ἴδιοι.

Ἂς τὸν ἀκολουθήσωμεν, λοιπόν, καὶ ἡμεῖς, διότι ἀσφαλῶς, ἔχομεν πολλὰ ψυχικὰ νοσήματα καὶ αὐτὰ κατὰ πρῶτον θέλει νὰ θεραπεύσῃ. Διότι δι' αὐτὸ θεραπεύει ἐκεῖνος, διὰ νὰ απομακρύνῃ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ψυχήν. Ἂς τὸν πλησιάσωμεν, λοιπόν, **E** χωρὶς νὰ ζητοῦμεν τίποτε τὸ βιοτικόν, ἀλλὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι καὶ τώρα προσφέρει, ἐὰν δείξωμεν προθυμίαν. Τό-

24. Ματθ. 4, 24.
25. Ματθ. 9, 28.

τε, βέβαια, ἡ φήμη αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν Συρίαν[26], ἐνῷ τώρα ἐξηπλώθη εἰς τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον. Καὶ ἐκεῖνοι μέν, ὅταν ἤκουσαν ὅτι ἐθεράπευσε δαιμονιζομένους, ἔτρεχαν πρὸς αὐτόν, σύ, λοιπόν, ὁ ὁποῖος ἔλαβες πολὺ περισσοτέραν καὶ μεγαλυτέραν πεῖραν τῆς δυνάμεώς του, δὲν σηκώνεσαι καὶ δὲν τρέχεις; Ἐπίσης, ἐκεῖνοι ἄφησαν καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς, **192** σὺ δὲ δὲν ἀνέχεσαι οὔτε τὸ σπίτι σου νὰ ἀφήσῃς διὰ νὰ ἔλθῃς πλησίον του καὶ νὰ ἀποκτήσῃς πολὺ μεγαλύτερα; Μᾶλλον δέ, οὔτε αὐτὸ ζητῶ ἀπὸ ἐσένα, ἀλλὰ νὰ ἀφήσῃς τὴν πονηρὰν συνήθειαν μόνον καὶ θὰ ἠμπορέσῃς νὰ σωθῇς, ἔστω καὶ ἂν παραμείνῃς εἰς τὸ σπίτι καὶ διατηρῇς τὰ ὑπάρχοντά σου.

Τώρα, ὅμως, ἐὰν μὲν ἔχωμεν κάποιο σωματικὸν πάθημα, κάνομεν τὰ πάντα καὶ καταφεύγωμεν εἰς τὸ κάθε τι, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἐνῷ, ὅταν ἡ ψυχή μας εὑρίσκεται εἰς κακὴν κατάστασιν, ἀναβάλλομεν καὶ βραδύνομεν νὰ κάνωμεν κάτι. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν θεραπευόμεθα καὶ ἀπὸ τὰ σαρκικὰ παθήματα, ἐπειδὴ θεωροῦμεν τὰ ἀναγκαῖα πάρεργα καὶ τὰ πάρεργα ἀναγκαῖα, **B** καί, ἐνῷ ἀφήνομεν τὴν πηγὴν τῶν κακῶν, ἐπιθυμοῦμεν νὰ καθαρίσωμεν τὰ ρυάκια. Διότι τὸ ὅτι, βέβαια, αἰτία τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν εἶναι ἡ κακία τῆς ψυχῆς τὸ ἀπέδειξε καὶ ὁ ἐπὶ τριάντα ὀκτὼ ἔτη παράλυτος[27] καὶ ὁ παράλυτος, ὁ ὁποῖος κατεβιβάσθη διὰ τῆς στέγης ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ[28] καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ Κάϊν[29]. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις ἠμπορεῖ ὁ καθένας νὰ τὸ διαπιστώσῃ αὐτό. Ἂς ἀφανίσωμεν, λοιπόν, τὴν πηγὴν τῶν κακῶν, καὶ τότε θὰ στερέψουν ὅλα τὰ ρεύματα τῶν ἀσθενειῶν. Διότι δὲν εἶναι μόνον ἡ παράλυσις ἀσθένεια, ἀλλὰ καὶ ἡ ἁμαρτία καὶ αὐτὴ μάλιστα εἶναι πιὸ σοβαρὰ ἀσθένεια, ὅσον πιὸ σπουδαία εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα.

Ἂς πλησιάσωμεν, λοιπόν, αὐτὸν καὶ τώρα, ἂς τὸν παρακαλέσωμεν νὰ σφίξῃ τὴν ψυχήν μας, ἡ ὁποία εἶναι παράλυτος καί, ἀφοῦ ἀφήσωμεν κάθε βιοτικὴν μέριμναν,

26. Πρβλ. Ματθ. 4, 24.
27. Πρβλ. Ἰωάν. 5, 1 ἑξ.
28. Πρβλ. Λουκ. 5, 17 ἑξ.
29. Πρβλ. Γεν. 4, 8 ἑξ.

C ἂς φροντίζωμεν μόνον διὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα. Ἐὰν δὲ κατέχῃς τὰ πνευματικά, τότε νὰ φροντίζῃς καὶ διὰ τὰ γήϊνα. Οὔτε, πάλιν, νὰ ἀδιαφορῇς, ἐπειδὴ δὲν αἰσθάνεσαι πόνον, ὅταν ἁμαρτάνῃς, ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ στενάζῃς περισσότερον, ἐπειδὴ δὲν νοιώθεις τὴν ὀδύνην τῶν ἁμαρτημάτων. Διότι αὐτὸ δὲν συμβαίνει, ἐπειδὴ δὲν δαγκώνει ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀναίσθητος ἡ ἁμαρτάνουσα ψυχή. Σκέψου, ὅμως, ὅτι ὅσοι αἰσθάνονται τὰ ἰδικά των ἁμαρτήματα, στενάζουν χειρότερα ἀπὸ τοὺς φονευομένους καὶ τοὺς καιομένους, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν πονηρὰν συνείδησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔκαναν, ἐὰν δὲν ᾐσθάνοντο μεγάλον πόνον εἰς τὴν ψυχήν των.

D Ἐκεῖνο, λοιπόν, ποὺ εἶναι τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ μὴ ἁμαρτάνωμεν καθόλου, ὕστερα δὲ ἀπ' αὐτό, τὸ νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ διορθωνώμεθα. Διότι, ἐὰν δὲν ἔχωμεν αὐτό, πῶς θὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν καὶ θὰ ζητήσωμεν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν δίδομεν καμμίαν σημασίαν εἰς αὐτά; Πραγματικά, ὅταν ἐσύ, ποὺ ἡμάρτησες, δὲν θέλῃς οὔτε αὐτὸ νὰ μάθῃς, ὅτι, δηλαδή, ἡμάρτησες, διὰ ποῖα ἁμαρτήματα θὰ παρακαλέσῃς τὸν Θεόν; Δι' ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζεις; Καὶ πῶς θὰ μάθῃς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας; Πές, λοιπόν, τὰ ἁμαρτήματά σου ξεχωριστά, διὰ νὰ μάθῃς τί σοῦ συγχωροῦνται καὶ ἔτσι νὰ καταστῇς εὐγνώμων πρὸς τὸν εὐεργέτην.

E Σύ, ὅμως, ἐὰν τυχὸν ἐξοργίσῃς κάποιον ἄνθρωπον παρακαλεῖς τοὺς φίλους, τοὺς γείτονας, τοὺς θυρωροὺς καὶ χρήματα ἐξοδεύεις καὶ πολλὰς ἡμέρας χάνεις, προσερχόμενος καὶ παρακαλῶν, καί, ἐὰν σὲ διώξῃ ὁ ἐξοργισθεὶς μιὰ καὶ δύο ἢ πολλὰς φοράς, δὲν σταματᾷς, ἀλλά, ἀφοῦ σὲ κυριεύσῃ ἡ ἀγωνία, παρακαλεῖς περισσότερον, ὅταν, ὅμως, ὀργίζεται ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, **193** χασμώμεθα καὶ ἀδιαφοροῦμεν καὶ μεθύομεν καὶ ἐκτελοῦμεν ὅλας τὰς συνήθεις πράξεις μας. Καὶ πότε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὸν κάνωμεν νὰ μᾶς εὐσπλαγχνισθῇ; Πῶς δὲν θὰ τὸν ἐξοργίσωμεν περισσότερον μὲ τὴν συμπεριφοράν μας αὐτήν; Διότι τὸ νὰ μὴ αἰσθανώμεθα λύπην, ἐπειδὴ ἁμαρτάνομεν, τὸν κάνει νὰ ἀγανακτῇ καὶ νὰ ἐξοργίζεται περισσότερον, ἀπὸ ὅτι τὸν κάνει τὸ γεγονὸς μόνον ὅτι ἁμαρτάνομεν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἀξίζει νὰ βουλιά-

ξωμεν εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ μὴ βλέπωεν τὸν ἥλιον οὔτε νὰ ἀναπνέωμεν καθόλου, διότι, ἐνῷ ἔχομεν τόσον διαλλακτικὸν Κύριον, τὸν ἐξοργίζομεν καί, ἀφοῦ τὸν ἐξοργίζωμεν, δὲν μετανοοῦμεν δι᾽ αὐτό, μολονότι, βέβαια, **B** αὐτὸς οὔτε καὶ ὅταν ἐξοργίζεται τὸ κάνει, ἐπειδὴ μᾶς μισεῖ καὶ μᾶς ἀποστρέφεται, ἀλλὰ τὸ κάνει μήπως ἔτσι μᾶς ἐπαναφέρῃ κοντά του. Διότι, ἐάν, ἐνῷ ὑβρίζετο, σὲ εὐηργέτει συνεχῶς, τότε θὰ τὸν περιεφρόνης περισσότερον. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ αὐτό, λοιπόν, σὲ ἀποστρέφεται ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον, διὰ νὰ σὲ ἔχῃ ἔπειτα διαρκῶς κοντά του.

Ὥστε, ἂς λάβωμεν θάρρος μὲ τὴν φιλανθρωπίαν του αὐτὴν καὶ ἂς ἐπιδείξωμεν μετάνοιαν μὲ ἐνδιαφέρον, προτοῦ νὰ φθάσῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡ ὁποία δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ κερδίσωμεν ἐξ αὐτῆς. Τώρα, τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, ἐνῷ τότε ὁ Κριτὴς εἶναι κύριος τῆς ἀποφάσεως. «Ἂς προφθάσωμεν λοιπὸν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ μὲ τὴν ἐξομολόγησιν»[30], ἂς κλαύσωμεν, ἂς θρηνήσωμεν. Πραγματικά, **C** ἐὰν ἠμπορέσωμεν νὰ καταπραΰνωμεν τὸν δικαστὴν καὶ μᾶς συγχωρήσῃ τὰ ἁμαρτήματά μας πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως, τότε δὲν χρειάζεται νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ δικαστήριον. Ὅπως, πάλιν, ἐὰν δὲν γίνῃ αὐτό, θὰ μᾶς ἀκούσῃ δημοσίως ἐνώπιον ὅλης τῆς οἰκουμένης, χωρὶς νὰ μᾶς μένῃ καμμία ἐλπὶς συγχωρήσεως. Διότι κανένας ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔλαβαν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν των ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, ὅταν θὰ φθάσῃ ἐκεῖ, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀποφύγῃ τὴν εὐθύνην δι᾽ αὐτά. Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς οἱ φυλακισμένοι ὁδηγοῦνται εἰς τὸ δικαστήριον μὲ τὰς ἁλυσίδας, ἔτσι καὶ ὅλαι αἱ ψυχαί, ὅταν ὑπάγουν ἐκεῖ, ὁδηγοῦνται πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος περιβαλλόμενοι ἀπὸ τὰς ποικίλας σειρὰς τῶν ἁμαρτημάτων. Πραγματικά, ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ μίαν φυλακήν. **D** Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν εἰσέλθωμεν εἰς τὸ κτίριον τῆς φυλακῆς, βλέπομεν τοὺς πάντας νὰ εἶναι δεμένοι μὲ ἁλυσίδας, ἔτσι καὶ τώρα, ἐὰν ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ εἰσχωρήσωμεν εἰς τὴν ζωὴν ἑκάστου, θὰ ἴδωμεν τὴν ψυχὴν τοῦ καθενὸς νὰ εἶναι δεμένη μὲ δεσμὰ χειρότερα ἀπὸ τὸν σίδηρον.

Καὶ μάλιστα, ἐὰν εἰσέλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πλουσίων, θὰ ἴδῃς καλλίτερα. Διότι ὅσον περισσότερα πλούτη ἔχουν, τόσον πιὸ πολὺ εἶναι δεμένοι. Ὅπως, δηλαδή, ὅταν ἴδῃς τὸν δέσμιον νὰ εἶναι δεμένος καὶ εἰς τοὺς ὤμους καὶ εἰς τὰ χέρια καὶ πολλὰς φορὰς καὶ εἰς τὰ πόδια, δι᾽ αὐτὸ τὸν λυπῆσαι περισσότερον, ἔτσι καὶ τὸν πλούσιον, ὅταν τὸν ἴδῃς νὰ περιβάλλεται ἀπὸ ἀναρίθμητα πλούτη, νὰ μὴ τὸν νομίζῃς ὅτι δι᾽ αὐτὰ εἶναι πλούσιος, **E** ἀλλὰ δι᾽ αὐτὰ ἀκριβῶς νὰ τὸν θεωρῇς ὅτι εἶναι ἄθλιος. Διότι μαζὶ μὲ τὰ δεσμὰ αὐτὰ ἔχει καὶ δεσμοφύλακα σκληρόν, δηλαδὴ τὸν πονηρὸν ἔρωτα διὰ τὰ χρήματα, ὁ ὁποῖος δὲν τὸν ἀφήνει νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον αὐτό, ἀλλὰ τοῦ κατασκευάζει ἀναρίθμητα δεσμὰ καὶ φύλακας καὶ θύρας καὶ μοχλοὺς καί, ἀφοῦ τὸν ρίψῃ εἰς τὴν πλέον βαθεῖαν φυλακήν, τὸν πείθῃ νὰ εὐχαριστῆται μὲ τὰ δεσμὰ αὐτά, **184** ὥστε νὰ μὴ εὕρῃ οὔτε ἐλαχίστην ἐλπίδα ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ τὸν περιβάλλουν. Καὶ ἂν εἰσχωρήσῃς μὲ τὸν νοῦν σου εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνου, θὰ τὴν ἴδῃς ὄχι δεμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ διψασμένην καὶ ρυπαρὰν καὶ γεμάτην ἀπὸ φθεῖρας. Διότι δὲν εἶναι καθόλου ἀνώτεροι ἀπὸ αὐτὰ αἱ ἀπολαύσεις τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ εἶναι καὶ βδελυρώτεραι καὶ περισσότερον μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴν καταστρέφουν καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν καὶ ἀναριθμήτους πληγὰς προκαλοῦν καὶ εἰς τὰ δύο.

Ὅθεν, δι᾽ ὅλα αὐτά, ἂς παρακαλέσωμεν τὸν Λυτρωτὴν τῶν ψυχῶν μας, ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ νὰ σπάσῃ καὶ τὸν σκληρὸν αὐτὸν φύλακα νὰ ἀπομακρύνῃ καί, ἀφοῦ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ φορτίον τῶν σιδηρῶν ἐκείνων ἁλύσεων, **B** νὰ καταστήσῃ τὴν ψυχήν μας πιὸ ἐλαφρὰν καὶ ἀπὸ τὸ πτερόν. Ἐνῷ δὲ παρακαλοῦμεν αὐτόν, ἂς προσφέρωμεν καὶ ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, δηλαδή, ζῆλον, διάθεσιν καὶ ἀγαθὴν προθυμίαν. Διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν εἰς ὀλίγον χρόνον νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς κατέχουν, νὰ ἀντιληφθῶμεν εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρισκόμεθα προηγουμένως καὶ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν προσήκουσαν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

30. Ψαλμ. 94, 2.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ´

(Ματθ. ε´, 1 - 16)

C «Ὅταν δὲ εἶδε τὰ πλήθη[1], ἀνέβηκεν εἰς τὸ ὄρος[2]. Καί, ὅταν ἐκάθησεν[3], ἦλθαν κοντά του οἱ μαθηταί του[4]. Καί, ἀφοῦ ἤνοιξε τὸ στόμα του[5],

1. Μία συνέπεια τῆς θαυματουργικῆς καὶ διδακτικῆς δράσεως τοῦ Κυρίου, ὅπως ἐξετάσθη αὐτὴ εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν, (πρβλ. Ματθ. 4, 23 - 25), ἦτο ὅτι πολλοὶ ὄχλοι τὸν ἠκολούθησαν ἐκ διαφόρων μερῶν. Οἱ ὄχλοι αὐτοὶ ἀπετέλουν εὐρὺ ἀκροατήριον πρὸς διδασκαλίαν.

2. Δὲν μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους. Ἀλλ' ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῶν Ματθ. 14, 23 καὶ 15, 29, πρόκειται μᾶλλον διὰ κάποιο ὕψωμα πλησίον τῆς λίμνης τῆς Γαλιλαίας. Ἡ συρροὴ τοῦ πλήθους ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἡ ἀκτὴ τῆς λίμνης δὲν ἦτο πλέον κατάλληλος τόπος διὰ νὰ γίνῃ ἡ διδασκαλία καὶ ὁ Κύριος ἀνῆλθεν εἰς κάποιο ὕψωμα πλησίον τῆς λίμνης.

3. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἦτο δεῖγμα οἰκειότητος, ἀλλ' αὐτὴ ἦτο καὶ ἡ συνήθης στάσις προκειμένου νὰ ἐκφωνηθῇ μακρὸς λόγος (πρβλ. Ματθ. 13, 2, 24, 3, 26, 55 καὶ Λουκ. 4, 20). Ὁ Ματθαῖος δὲν δίδει καμμίαν ἔνδειξιν περὶ τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξεφωνήθη ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία. Ἀλλ' εἶναι προφανῶς ἐσφαλμένον νὰ δεχθῇ κανεὶς ὅτι τοποθετεῖ τὴν ὁμιλίαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δημοσίας δράσεως τοῦ Κυρίου. Περὶ αὐτοῦ ἔχομεν δύο ἀποδείξεις. Πρῶτον ἔχομεν τοὺς ὄχλους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συναχθοῦν προτοῦ νὰ δράσῃ ἐπί τινα χρόνον ὁ Κύριος καὶ προτοῦ νὰ διαδοθῇ ἡ φήμη αὐτοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Συρίαν, Περαίαν, Ἰουδαίαν κλπ. Δεύτερον, ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλίαν δὲν εἶναι στοιχειώδης, ἀλλ' ἀφορᾷ μαθητὰς προπαιδευμένους πλέον, οἱ ὁποῖοι ἔτυχον προηγουμένως ἱκανῆς διδασκαλίας.

4. Ἐδῶ δὲν πρόκειται διὰ τοὺς τέσσαρας προσκεκλημένους μόνον (Ματθ. 4, 18 - 22), οὔτε ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος διὰ τοὺς δώδεκα ἀκόμη, ἀλλὰ ὁ ὅρος ἔχει γενικωτέραν ἔννοιαν καὶ ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀκολουθήσαντας ἀπ' ἀρχῆς τῆς περιοδείας ταύτης τὸν Ἰησοῦν διὰ νὰ διδαχθοῦν ὑπ' αὐτοῦ.

5. Ἡ φράσις αὐτὴ σημαίνει ὅτι ἀπεφάσισε νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ἐπικαλεῖται τὴν προσοχὴν αὐτῶν.

τοὺς ἐδίδασκεν[6] καὶ[7] ἔλεγεν»[8].

Κύτταξε τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν ἁπλότητα τοῦ Κυρίου. Διότι δὲν περιέφερε τὰ πλήθη μαζί του, D ἀλλά, ὅταν ἔπρεπε νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀσθενείας, ὁ ἴδιος ἐπήγαινε παντοῦ, ἐπισκεπτόμενος πόλεις καὶ χωρία, ὅταν δὲ συνεκεντρώθησαν πολλοὶ ἄνθρωποι, κάθεται εἰς κάποιο χωρίον. Καὶ δὲν κάθεται εἰς τὴν πόλιν καὶ μάλιστα εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ εἰς τὸ ὄρος καὶ τὴν ἐρημίαν, διδάσκων καὶ ἡμᾶς νὰ μὴ κάνωμεν τίποτε πρὸς ἐπίδειξιν καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς θορύβους τῆς πόλεως, ὅταν μάλιστα πρέπει νὰ φιλοσοφήσωμεν καὶ νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ ἀναγκαῖα καὶ σπουδαῖα πράγματα.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκάθησεν, ἐπῆγαν κοντά του οἱ μαθηταί του. Εἶδες τὴν πρόοδον αὐτῶν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ πῶς ἀμέσως ἔγιναν καλλίτεροι; Πραγματικά, οἱ μὲν πολλοὶ ἄνθρωποι ἦσαν θεαταὶ τῶν θαυμάτων μόνον, ἐνῷ αὐτοὶ εἶχαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀκούσουν κάτι μέγα καὶ ὑψηλὸν ἐπὶ πλέον, E πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὡδήγησε τὸν Κύριον εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸν ἔκανε νὰ ἀρχίσῃ νὰ λέγῃ τοὺς λόγους αὐτούς. Διότι δὲν ἐθεράπευε σώματα μόνον, ἀλλὰ διώρθωνε καὶ τὰς ψυχάς, καὶ πάλιν ὅμως ἀπὸ τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν μετέβαινεν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν σωμάτων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ποικίλλων τὴν ὠφέλειαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναμειγνύων τὴν

6. Ὁ Εὐαγγελιστὴς θεωρεῖ τὴν διδασκαλίαν ὄχι ὀλιγώτερον σπουδαίαν τῶν θεραπειῶν. Δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὴν προηγηθεῖσαν περιληπτικὴν ἔκθεσιν τῆς δράσεως τοῦ Κυρίου (Ματθ. 4, 23 - 25) ἀναφέρει πρῶτον τὴν διδασκαλίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ πρῶτα παρέχει λεπτομερείας περὶ αὐτῆς καὶ ἔπειτα ὁμιλεῖ περὶ τῶν θαυμάτων.

7. Διάφοροι ἀπόψεις διετυπώθησαν ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν μακαρισμῶν, οἱ ὁποῖοι διαφόρως ἔχουν ἀριθμηθῆ ἀπὸ διαφόρους εἰς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἢ δέκα κατὰ τὸν ἀριθμόν. Πάντως, ὅλοι οἱ ὑπομνηματισταὶ συμφωνοῦν ὅτι εἰς τοὺς στίχους 3 - 9 ἔχομεν ἑπτὰ μακαρισμούς, παρουσιάζοντας ἐν περιλήψει τὸ ἰδανικὸν τοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος. Ἔπειτα, ἐπακολουθεῖ ἡ διακήρυξις ὅτι οἱ διωκόμενοι ὡς κατέχοντες τὸν χαρακτῆρα τοῦτον εἶναι μακάριοι. Καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ διακεκριμένον μακαρισμόν. Εἶναι, δηλαδή, πολὺ μακάριον τὸ νὰ κατέχῃ κανεὶς τὸν ἰδανικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ εἶναι μακαριώτερον τὸ νὰ διωχθῇ κανεὶς διὰ τὸν χαρακτῆρά του αὐτόν. Οἱ ὀκτὼ αὐτοὶ μακαρισμοὶ δὲν περιγράφουν ὀκτὼ διαφόρους κλάσεις ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὀκτὼ διάφορα στοιχεῖα ὑπεροχῆς, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συνδυάζωνται εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον.

8. Ματθ. 5, 1 - 2.

διδασκαλίαν διὰ τοῦ λόγου μὲ τὴν ἀπόδειξιν τῶν ἔργων, καί, ἀκόμη, ἀποφράττων τὰ ἀναίσχυντα στόματα τῶν αἱρετικῶν, μὲ τὴν φροντίδα του δι' ἀμφότερα τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου, **Ι 25** δεικνύων ὅτι ὁ ἴδιος ἦτο ὁ δημιουργὸς ὁλοκλήρου τοῦ ζώου, δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου[9]. Δι' αὐτὸ καὶ μεγάλο ἐνδιαφέρον ἐδείκνυε καὶ διὰ τὸ σῶμα καὶ διὰ τὴν ψυχήν, ἄλλοτε μὲν ἐκεῖνο, ἄλλοτε δὲ ἐκείνη θεραπεύων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ τότε ἔκανεν.

«Ἀφοῦ ἤνοιξεν», λέγει, «τὸ στόμα αὐτοῦ τοὺς ἐδίδασκεν». Καὶ διὰ ποῖον λόγον προσέθεσε τὸ «ἀφοῦ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ». Διὰ νὰ μάθης ὅτι καὶ χωρὶς νὰ ὁμιλῇ ἐδίδασκεν καὶ ὄχι μόνον ὅταν ὡμίλει, ἀλλὰ ἄλλοτε μὲν ὁμιλῶν, ἄλλοτε δὲ ἀφήνων φωνὴν διὰ μέσου τῶν ἔργων του. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς ὅτι «ἐδίδασκεν αὐτούς», μὴ νομίζῃς ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς μαθητάς του μόνον, ἀλλὰ διὰ μέσου ἐκείνων ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους. Ἐπειδή, δηλαδή, τὸ πλῆθος ἦτο ἀπαίδευτον **B** καί, ἀκόμη, ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολὺ ὑλόφρονας, δι' αὐτό, ἀφοῦ συνεκρότησε τὸν ὅμιλον τῶν ἀποστόλων, ὁμιλεῖ πρὸς αὐτοὺς καί, συγχρόνως, διὰ μέσου αὐτῶν ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἄξιοι τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, καὶ ἔτσι ἐφρόντιζε νὰ μὴ καταστῇ φορτικὴ ἡ διδασκαλία τῆς ἀληθοῦς πίστεως. Αὐτό, βέβαια, καὶ ὁ Λουκᾶς τὸ ὑπῃνίσσετο, ὅταν ἔλεγεν ὅτι ἔστρεψε τὸν λόγον πρὸς τοὺς μαθητάς του[10], καὶ ὁ Ματθαῖος δέ, τὸ ἴδιον ἀκριβῶς δηλῶν, ἔλεγεν «Καὶ ἐπῆγαν κοντά του οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ... τοὺς ἐδίδασκεν». Ἔτσι, λοιπόν, καὶ οἱ ἄλλοι ἐπρόκειτο νὰ προσέχουν μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν, παρὰ ἐὰν ἀπευθύνετο πρὸς ὅλους[11].

Ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει, λοιπόν, καὶ ποῖα θεμέλια τοποθετεῖ τῆς νέας πολιτείας[12], τὴν ὁποίαν δίδει εἰς ἡμᾶς; **C** Ἄς ἀκούσωμεν μὲ προσοχὴν τὰ λεγόμενα, διότι ἐλέχθησαν μὲν πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ ἐγράφησαν καὶ δι' ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους. Δι' αὐτό, ἄλλως τε, ἀπευ-

9. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἐνταῦθα στρέφεται ἐναντίον τῶν Μανιχαίων, περὶ τῶν ὁποίων πολλὰς φορὰς μέχρι τώρα εἰς ὑποσημειώσεις ἐκάναμεν λόγον κατὰ τὴν μετάφρασιν ἄλλων ὁμιλιῶν.
10. Πρβλ. Λουκ. 6, 20.
11. Πρβλ. καὶ σημείωσιν 1 τῆς παρούσης.
12. Δηλαδή, τοῦ νέου τρόπου ζωῆς, τοῦ χριστιανικοῦ.

θύνεται μὲν πρὸς τοὺς μαθητάς του τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ, χωρὶς ὅμως νὰ περιορίζῃ εἰς ἐκείνους τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ κατὰ τρόπον γενικὸν διατυπώνει ὅλους τοὺς μακαρισμούς. Διότι δὲν εἶπεν ὅτι θὰ εἴσθε μακάριοι ἐσεῖς, ἐὰν γίνετε ταπεινοί, ἀλλά· «Μακάριοι οἱ ταπεινόφρονες». Βέβαια, ἂν καὶ πρὸς ἐκείνους ὡμίλει, ἐν τούτοις ἡ ἐντολὴ ἔμελλε νὰ γίνῃ κοινὸν πρόσταγμα πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀπευθυνόμενον. Πραγματικά, ὅταν λέγῃ· «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ εἶμαι μαζί σας ὅλας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου»[13], δὲν ὁμιλεῖ πρὸς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ διὰ μέσου αὐτῶν πρὸς τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον. **D** Καὶ ὅταν τοὺς μακαρίζῃ, ἐπειδὴ διώκονται, ἐξορίζονται καὶ ὑποφέρουν τὰ ἀνίατα κακά, ὄχι μόνον δι' ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλους αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐπιτελοῦν τὰ ἴδια κατορθώματα, πλέκει τὸν στέφανον τῆς νίκης.

Ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ σαφέστερον καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι καὶ εἰς ἐσὲ ἀναφέρονται τὰ λεγόμενα, καὶ ἐν γένει πρὸς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐὰν βέβαια, θέλῃ κανεὶς νὰ προσέχῃ εἰς αὐτά, ἄκουσε μὲ ποῖον τρόπον ἀρχίζει τοὺς θαυμασίους αὐτοὺς λόγους· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, διότι εἶναι ἰδική των ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Τί σημαίνει ἡ φράσις «οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»; Οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι κατὰ τὴν διάνοιαν. Διότι πνεῦμα ἐδῶ ὠνόμασε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάθεσιν. **E** Ἐπειδή, δηλαδή, ὑπάρχουν πολλοὶ ταπεινοὶ ὄχι μὲ τὴν θέλησίν των, ἀλλὰ πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ἄφησεν αὐτούς, (διότι αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἄξιον ἐγκωμίου), μακαρίζει πρώτους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν θέλησίν των ταπεινώνουν καὶ καταστέλλουν τοὺς ἑαυτούς των. Καὶ διατί δὲν εἶπεν οἱ ταπεινοί, ἀλλὰ εἶπεν «οἱ πτωχοί»; Ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ πρῶτον. Διότι ἐδῶ ἐννοεῖ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται καὶ τρέμουν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, **Ι 26** διὰ τοὺς ὁποίους, ἐπειδὴ τοὺς ἠγάπα πολὺ ὁ Θεός, ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου· «Εἰς ποῖον ἄλλον θὰ ρίψω εὐσπλαγχνικὸν τὸ βλέμμα μου, παρὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶναι ταπεινὸς καὶ ἥσυχος καὶ τρέμει τοὺς λόγους μου;»[14].

13. Ματθ. 28, 20.
14. Ἡσ. 66, 2.

Βέβαια, ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι ταπεινοφροσύνης. Καὶ ἄλλος μὲν εἶναι ταπεινὸς συμμέτρως, ἄλλος δὲ ὑπερβολικά. Αὐτὴν τὴν τελευταίαν ταπεινοφροσύνην ἐπαινεῖ καὶ ὁ μακάριος προφήτης, τονίζων ὄχι τὴν ἁπλὴν καταστολὴν τῆς διανοίας μας, ἀλλὰ τὴν μεγάλην ταπείνωσιν, μὲ ὅσα λέγει· «Κατάλληλος θυσία διὰ τὸν Θεὸν εἶναι τὸ συντετριμμένον πνεῦμα, διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ περιφρονήση τὴν συντετριμμένην καὶ τὴν ταπεινωμένην καρδίαν»[15]. **B** Καὶ οἱ Τρεῖς Παῖδες αὐτὴν προσφέρουν εἰς τὸν Θεὸν ἀντὶ ἄλλης θυσίας, λέγοντες· «Ἀλλὰ εἴθε νὰ γίνωμεν δεκτοὶ μὲ ψυχὴν συντετριμμένην καὶ πνεῦμα ταπεινοφροσύνης»[16]. Καὶ ὁ Κύριος τώρα αὐτὴν μακαρίζει. Διότι, πραγματικά, τὰ μεγαλύτερα τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἔβλαψαν τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον, προῆλθαν ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμόν. (Ἐπειδὴ καὶ ὁ διάβολος, ἐνῷ προηγουμένως δὲν ἦτο τοιοῦτος, ἔγινε διάβολος ἀπὸ ἐγωϊσμόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευθῇ καὶ πέσῃ εἰς τὴν αὐτὴν καταδίκην, ποὺ ἔπεσε καὶ ὁ διάβολος»[17]. Καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀφοῦ περιέπεσεν εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν παρακινηθεὶς ἀπὸ τὸν διάβολον μὲ τὰς ἐλπίδας αὐτάς, παρεξετράπη καὶ ἔγινε θνητός, καὶ ἐνῷ ἤλπισε νὰ γίνῃ Θεός, ἔχασε καὶ ὅ,τι εἶχεν, **C** πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Θεός, ὀνειδίζων αὐτὸν καὶ διακωμῳδῶν τὴν ἀνοησίαν του, ἔλεγεν· «Νά, ὁ Ἀδὰμ ἔγινεν ὅμοιος μὲ ἐμέ»[18], καὶ ὁ καθένας δὲ ἔπειτα ἐξ αἰτίας τοῦ ἐγωϊσμοῦ ἐξώκειλεν εἰς τὴν ἀσέβειαν, ἐπειδὴ ἐφαντάσθη ἰσοθεΐαν).

Ἐπειδή, λοιπόν, ὁ ἐγωϊσμὸς εἶναι ἡ ἀκρόπολις τῶν κακῶν καὶ ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ κάθε πονηρίας, κατασκευάζων τὸ κατάλληλον φάρμακον διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτήν, σὰν κάποιο ἰσχυρὸν καὶ σταθερὸν θεμέλιον, αὐτὸν τὸν νόμον ἔθεσε πρῶτον. Διότι, ὅταν ὑπάρχῃ ὡς βάσις ἡ ταπεινοφροσύνη, τότε ὁ οἰκοδόμος τοποθετεῖ τὰ πάντα ἐπάνω εἰς αὐτὴν μὲ ἀσφάλειαν, ἐνῷ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ αὐτή, καὶ ἂν ἀκόμη φθάσῃ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ διὰ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του, τὰ πάντα χάνει πολὺ εὔκολα καὶ καταλήγει εἰς κακὸν τέλος. Εἴτε νηστείαν εἴτε προσευχὴν εἴτε ἐλεημοσύνην εἴτε ἐγκράτειαν **D** εἴτε ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀγαθὸν θὰ συγκεντρώσῃς, χωρὶς τὴν ταπεινοφροσύνην, διαρρέουν καὶ χάνονται τὰ πάντα. Αὐτό, βέβαια, συνέβη καὶ εἰς τὸν Φαρισαῖον[19]. Διότι, ἂν καὶ ἔφθασεν εἰς αὐτὴν τὴν κορυφήν, ἀφοῦ ἔχασε τὰ πάντα, ἔπεσεν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν.

Πραγματικά, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι ἡ πηγὴ κάθε κακίας, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς εὐσεβείας ἐν γένει. Δι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀρχίζει, διὰ νὰ ξερριζώσῃ τελείως τὴν ἀλαζονείαν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν του. Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει αὐτὸ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἀπορεῖ κάποιος, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ταπεινοὶ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως; **E** Βέβαια, δὲν εἶχαν καμμίαν ἀφορμὴν ὑπερηφανείας, ἀφοῦ ἦσαν ψαράδες καὶ πτωχοὶ καὶ ἀσήμαντοι καὶ ἀμόρφωτοι. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δὲν ἔλεγεν αὐτὰ πρὸς τοὺς μαθητάς, τὰ ἔλεγεν πρὸς τοὺς παρισταμένους τοὐλάχιστον τότε καὶ πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ ὑποδεχθοῦν αὐτοὺς ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ὥστε νὰ μὴ τοὺς περιφρονοῦν ἐξ αἰτίας αὐτῶν. Κυρίως ὅμως ἀπευθύνετο καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς. Πραγματικά, ἐὰν τότε δὲν ἐχρειάζοντο τὴν ταπείνωσιν, ἀργότερον, ὅμως, τοὺς ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὠφέλεια, ποὺ προσφέρει αὐτή, ὕστερα, δηλαδή, ἀπὸ τὰ σημεῖα, τὰ θαύματα, **187** τὴν τιμήν, ποὺ θὰ τοὺς ἔδιδεν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὴν παρρησίαν των ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διότι οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε ἡ ἰδία ἡ βασιλεία ἦτο ἱκανὴ νὰ τοὺς κάνῃ νὰ ὑπερηφανευθοῦν τόσον, ὅσον ἐκεῖνα ποὺ συνέβησαν εἰς αὐτούς. Ἐξ ἄλλου, καὶ πρὸ τῶν θαυμάτων ἦτο φυσικὸν νὰ ὑπερηφανευθοῦν αὐτοὶ καὶ νὰ πάθουν κάτι τὸ ἀνθρώπινον, βλέποντες τὸ πλῆθος καὶ τὴν συγκέντρωσιν γύρω ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀκριβῶς καὶ συγκρατεῖ τὸ φρόνημα αὐτῶν.

Καὶ δὲν παρουσιάζει τὰ λεγόμενα μὲ τὴν μορφὴν τῶν παραινέσεων καὶ τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν μορφὴν τοῦ μακαρισμοῦ, καθιστῶν, ἔτσι, πιὸ ἐλαφρὺν τὸν λόγον καὶ ἀνοίγων εἰς ὅλους τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας. **B**

15. Ψαλμ. 50, 19.
16. Δαν. 3, Προσευχὴ στ. 15.
17. Α΄ Τιμοθ. 3, 6.
18. Γεν. 3, 22.

19. Πρβλ. Λουκ. 18, 9 ἑξ.

Πραγματικά, δέν εἶπεν ὁ τάδε καί ὁ τάδε, ἀλλά ὅλοι ὅσοι ἐκτελοῦν αὐτά εἶναι μακάριοι. Ὥστε, εἴτε εἶσαι δοῦλος εἴτε πτωχός εἴτε πένης εἴτε ξένος εἴτε ἰδιώτης, δέν ὑπάρχει τίποτε πού νά σέ ἐμποδίζη νά γίνης μακάριος, ἀρκεῖ νά πραγματώσης τήν ἀρετήν αὐτήν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἤρχισεν ἀπό ἐκεῖ, ἀπό ὅπου μάλιστα ἔπρεπεν, προχωρεῖ εἰς ἄλλην ἐντολήν, ἡ ὁποία φαίνεται ἀντίθετος πρός τήν γνώμην ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Ἐνῷ δηλαδή, ὅλοι νομίζουν ἀξίους πρός μίμησιν αὐτούς πού εἶναι χαρούμενοι, καί ἀθλίους τούς εὑρισκομένους εἰς λύπην, πτωχείαν καί πένθος, ὁ Κύριος μακαρίζει τούς δευτέρους ἀντί τῶν πρώτων ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι πού πενθοῦν», ἔστω καί ἄν ὅλοι τούς ἐλεεινολογοῦν. **C** Δι᾽ αὐτό, βέβαια, ἔκανε προηγουμένως τά θαύματα, ὥστε, ὅταν θά θέτη παρομοίους νόμους, νά εἶναι ἀξιόπιστος. Καί ἐδῶ, ὅμως, δέν ἐμακάρισεν ἁπλῶς τούς πενθοῦντας, ἀλλά ἐκείνους πού πενθοῦν διά τά ἁμαρτήματά των, δεδομένου ὅτι τό νά πενθῆ κανείς διά κάποιο βιοτικόν πρᾶγμα εἶναι τελείως ἀπηγορευμένον. Αὐτό, λοιπόν, καί ὁ Παῦλος ἐδίδασκεν, ὅταν ἔλεγεν ὅτι· «Ἡ μέν κοσμική λύπη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τόν θάνατον, ἐνῷ ἡ λύπη πού εἶναι σύμφωνος μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν μετάνοιαν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τήν σωτηρίαν, διά τήν ὁποίαν κανείς δέν μετανοεῖ»[20].

Αὐτούς, λοιπόν, μακαρίζει καί ἐδῶ ὁ Κύριος, οἱ ὁποῖοι αἰσθάνονται αὐτήν τήν λύπην. **D** Καί δέν ἔθεσεν ἁπλῶς τούς λυπουμένους, ἀλλά τούς λυπουμένους ὑπερβολικά. Δι᾽ αὐτό δέν εἶπεν οἱ λυπούμενοι, ἀλλά «οἱ πενθοῦντες». Πραγματικά, καί ἡ ἐντολή αὐτή εἶναι διδάσκαλος κάθε φιλοσοφίας. Διότι, ἐάν οἱ πενθοῦντες τά παιδιά των ἤ τήν σύζυγον ἤ κάποιον ἄλλον ἀπό τούς συγγενεῖς πού ἀπέθαναν, δέν ἐπιθυμοῦν κατά τόν καιρόν τῆς ὀδύνης των οὔτε τά χρήματα οὔτε τά σώματα, οὔτε κατέχονται ἀπό τόν πόθον τῆς δόξης, οὔτε ἐξοργίζονται, ὅταν τούς ὑβρίζουν, οὔτε κυριεύονται ἀπό τάς μαγείας, οὔτε κανένα ἄλλο πάθος τούς πολιορκεῖ, ἀλλά κατέχονται ἐξ ὁλοκλήρου ἀπό τό πένθος μόνον, **E** πολύ περισσότερον οἱ πενθοῦντες τά ἁμαρτήματά των, διά τά ὁποῖα

20. Β´ Κορινθ. 7, 10.

ἀξίζει νά πενθῆ κανείς, θά ἐπιδείξουν μεγαλυτέραν φιλοσοφίαν ἀπό τούς πρώτους. Καί ποῖον εἶναι τό ἔπαθλον αὐτῶν; «Διότι αὐτοί θά παρηγορηθοῦν»[21], λέγει. Πές μου, ὅμως, πού θά παρηγορηθοῦν; Καί ἐδῶ εἰς τήν γῆν καί ἐκεῖ εἰς τόν οὐρανόν. Ἐπειδή, βέβαια, ἡ ἐντολή ἦτο πάρα πολύ φορτική καί βαρεῖα, ἐκεῖνο τό ὁποῖον τήν ἔκανε πολύ πιό ἐλαφράν, αὐτό ὑπεσχέθη νά δώση. Ὥστε, ἐάν θέλης νά παρηγορηθῆς, νά πενθῆς. Καί νά μή νομίσης ὅτι τό λεχθέν ἀποτελεῖ αἴνιγμα. Διότι, ὅταν ὁ Θεός παρηγορῆ καί ἄν ἀκόμη ἀμέτρητα κακά σέ εὕρουν, θά ἀποδειχθῆς ἀνώτερος ἀπό ὅλα. Πραγματικά, ὁ Θεός πάντοτε δίδει τάς ἀμοιβάς πολύ μεγαλυτέρας ἀπό τούς κόπους, πρᾶγμα τό ὁποῖον καί ἐδῶ ἔκανε, μέ τό νά ὀνομάση μακαρίους τούς πενθοῦντας, ὄχι σύμφωνα μέ τήν ἀξίαν τοῦ πένθους, ἀλλά σύμφωνα μέ τήν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν. Διότι οἱ πενθοῦντες πενθοῦν τά ἁμαρτήματά των. Καί εἰς αὐτούς εἶναι ἀρκετόν νά τύχουν συγχωρήσεως καί νά γίνη δεκτή ἡ ἀπολογία των.

B Ἀλλ᾽ ἐπειδή ὁ Θεός εἶναι πολύ φιλάνθρωπος, δέν περιορίζει τήν ἀμοιβήν, οὔτε εἰς τήν ἀπαλλαγήν ἀπό τάς τιμωρίας οὔτε εἰς τήν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλά τούς κάνει καί μακαρίους καί μεγάλην τούς δίδει παρηγορίαν. Μᾶς προτρέπει δέ νά μή πενθοῦμεν μόνον διά τά ἰδικά μας ἁμαρτήματα, ἀλλά καί διά τά ξένα. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἦσαν αἱ ψυχαί τῶν ἁγίων, ὅπως εἶναι ἡ ψυχή τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Παύλου καί τοῦ Δαυΐδ. Διότι πολλάς φοράς αὐτοί ἐπένθησαν δι᾽ ἀλλότρια κακά.

«Μακάριοι εἶναι οἱ πρᾶοι,[22] διότι αὐτοί θά κληρονομήσουν τήν γῆν»[23].

Πές μου, ποίαν γῆν; Μερικοί νομίζουν ὅτι πρόκειται διά νοητήν γῆν. Ἀλλά δέν εἶναι σωστόν αὐτό, διότι εἰς κανένα σημεῖον τῆς Γραφῆς δέν εὑρίσκομεν νοητήν γῆν. **C** Ἀλλά, τότε τί σημαίνει τό λεχθέν; Αἰσθητόν ἔπαθλον καθορίζει, ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ Παῦλος· διότι ὅταν εἶπεν· «Τίμα τόν πατέρα σου καί τήν μητέρα σου», προσέθεσεν

21. Ματθ. 5, 4.
22. Πρᾶοι· ἔτσι ὀνομάζονται ὅσοι συμπεριφέρονται μέ ἐπιείκειαν καί πραότητα πρός τούς πλησίον καί ἀντιμετωπίζουν μέ ὑπομονήν τάς ὕβρεις καί προσβολάς τῶν συνανθρώπων, δηλαδή, οἱ ἤπιοι, οἱ ὑπομονητικοί.
23. Ματθ. 5, 5.

ὅτι ἔτσι «θὰ γίνῃς μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς»[24]. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπεν εἰς τὸν λῃστήν· «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου εἰς τὸν Παράδεισον»[25]. Διότι δὲν προτρέπει μόνον μὲ βάσιν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίγεια διὰ τοὺς στερουμένους πνευματικότητος ἐκ τῶν ἀκροατῶν, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν πρὶν ἀπὸ τὰ μελλοντικὰ τὰ ἐπίγεια. Δι' αὐτό, λοιπόν, καὶ παρακάτω ἔλεγεν· «Δεῖξε τὴν συμφιλιωτικήν σου διάθεσιν πρὸς τὸν ἀντίδικόν σου»[26]. Καὶ ἐν συνεχείᾳ καθορίζει τὸ ἔπαθλον τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς καὶ λέγει· «Διὰ νὰ μὴ σὲ παραδώσῃ ὁ ἀντίδικος εἰς τὸν δικαστὴν καὶ ὁ δικαστὴς εἰς τὸν δεσμοφύλακα»[27]. D Βλέπεις ἀπὸ ποῦ ἐφόβησεν; Ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν ἔμπροσθέν μας. Καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνος δὲ ποὺ θὰ εἴπῃ περιφρονητικῶς τὸν ἀδελφόν του ἀνόητε, πρέπει νὰ δικασθῇ εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον»[28]. Καὶ ὁ Παῦλος, ὅμως, ὁρίζων αἰσθητὰ ἔπαθλα, πολλὰς φορὰς προτρέπει μὲ βάσιν τὰ παρόντα πράγματα. Ὅπως, ὅταν ὁμιλῇ περὶ παρθενίας. Πραγματικά, χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε ἐκεῖ ἀκόμη περὶ τοῦ οὐρανοῦ, συμβουλεύει ἀπὸ τὰ παρόντα, λέγων· «Διὰ τὰς δυσκολίας τῆς παρούσης ζωῆς»[29] καὶ «ἐγὼ ἐνδιαφέρομαι δι' ἐσᾶς»[30] καὶ «θέλω νὰ εἶσθε ἐλεύθεροι ἀπὸ φροντίδας»[31].

Ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, λοιπόν, ἀνέμειξε τὰ αἰσθητὰ εἰς τὰ πνευματικά. Ἐπειδή, δηλαδή, ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ὁ πρᾶος χάνει ὅλα τὰ ἰδικά του πράγματα, E ὑπόσχεται τὸ ἀντίθετον, λέγων ὅτι αὐτὸς πρὸ πάντων εἶναι ποὺ κατέχει τὰ πάντα μὲ ἀσφάλειαν, ὁ μὴ θρασύς, ὁ μὴ ἀλαζών. Διότι ὁ ἀλαζὼν πολλὰς φορὰς θὰ χάσῃ καὶ τὰ πατρικὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν ἰδίαν τὴν ψυχήν του. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἔλεγε συνεχῶς ὁ προφήτης **160** ὅτι «οἱ πρᾶοι θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν»[32], ὑφαίνει τὸν λόγον μὲ βάσιν τὰς γνωστὰς εἰς αὐτοὺς ἐν-

24. Ἐφεσ. 6, 2. Ἐξόδ. 20, 12.
25. Λουκ. 23, 43.
26. Ματθ. 5, 25.
27. Ματθ. 5, 25.
28. Ματθ. 5, 22.
29. Α' Κορινθ. 7, 26.
30. Α' Κορινθ. 7, 28.
31. Α' Κορινθ. 7, 32.
32. Ψαλμ. 36, 11.

νοίας, ὥστε νὰ μὴ ἀκούουν συνεχῶς νέας ἰδέας. Λέγει δὲ αὐτά, χωρὶς νὰ περιορίζῃ τὰς ἀμοιβὰς εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὰ παρέχει καὶ τὰ οὐράνια. Πραγματικά, ὅταν λέγῃ κάτι τὸ πνευματικόν, δὲν καταργεῖ τὰ πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ ὅταν, πάλιν, ὑπόσχεται κάτι ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ παρόντος, δὲν περιορίζει ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ὑπόσχεσιν. Διότι λέγει· «Ζητεῖτε πρῶτα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τότε ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς χορηγηθοῦν»[33]. Καὶ πάλιν· «Καὶ καθένας ποὺ ἄφησε σπίτια ἢ ἀδελφούς, B θὰ πάρῃ ἑκατὸν φορὰς περισσότερα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ κληρονομήσῃ αἰώνιον ζωήν»[34].

«Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν[35] τὴν δικαιοσύνην»[36].

Ποίαν δικαιοσύνην; Ἢ ἐννοεῖ τὴν ἀρετὴν ἐν γένει, ἢ τὴν μερικὴν αὐτὴν ἀρετήν, ἡ ὁποία εἶναι ἀντίθετος τῆς πλεονεξίας. Ἐπειδή, λοιπόν, σκοπεύει νὰ νομοθετήσῃ περὶ τῆς ἐλεημοσύνης, δεικνύων τὸ πῶς πρέπει νὰ ἐλεῶμεν, δηλαδή, ὄχι ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας, δι' αὐτὸ μακαρίζει τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν δικαιοσύνην.

Καὶ πρόσεξε μὲ πόσην ὑπερβολὴν θέτει αὐτό. Διότι δὲν εἶπεν· Μακάριοι οἱ ποθοῦντες τὴν δικαιοσύνην, ἀλλά· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴν δικαιοσύνην», ὥστε ὄχι ἁπλῶς νὰ τὴν ἐπιδιώκωμεν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπιθυμοῦμεν μὲ κάθε δυνατὴν ἐπιθυμίαν. C Ἐπειδή, δηλαδή, αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι γνώρισμα τῆς πλεονεξίας καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν τόσον τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ποτά, ὅσον ἐπιδιώκομεν νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ νὰ ἔχωμεν περισσότερα, δι' αὐτὸ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν διέταξε νὰ τὴν μεταθέσωμεν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐπιθυμοῦμεν.

33. Ματθ. 6, 33.
34. Ματθ. 19, 29.
35. Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι μακαρίζεται ἡ πεῖνα καὶ ἡ δίψα τῆς δικαιοσύνης καὶ ὄχι ἡ κατοχὴ αὐτῆς. Τὸ νὰ πιστεύῃ κανεὶς ὅτι κατέκτησε τὴν δικαιοσύνην, ὅπως καὶ ὁ Φαρισαῖος τῆς παραβολῆς, εἶναι καταστρεπτικόν. Ἀλλὰ καὶ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ὅτι στερεῖται αὐτῆς δὲν εἶναι ἀρκετόν. Πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὅτι δὲν ἔχει αὐτὴν καὶ νὰ κατέχεται ἀπὸ τὴν σφοδρὰν καὶ ἄμεσον ἐπιθυμίαν νὰ τὴν ἀποκτήσῃ, διότι ὅταν ἔχῃ παρομοίαν ἐπιθυμίαν, τότε ἀσφαλῶς θὰ καταβάλλῃ κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτήν.
36. Ματθ. 5, 6.

Ἐν συνεχείᾳ, πάλιν, καθορίζει αἰσθητὸν ἔπαθλον, λέγων· «Διότι αὐτοὶ θὰ χορτάσουν»[37]. Ἐπειδή, δηλαδή, ὑπάρχει ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ πλεονεξία καθιστᾶ πολλοὺς εὐπόρους, λέγει ὅτι τὸ ἀντίθετον, ἀκριβῶς, συμβαίνει. Διότι αὐτὸ τὸ ἐπιτυγχάνει ἡ δικαιοσύνη. Συνεπῶς, ὅταν ἐνεργῇς μὲ δικαιοσύνην, νὰ μὴ φοβῆσαι τὴν πενίαν, οὔτε νὰ τρέμῃς τὴν πεῖναν. Διότι οἱ ἅρπαγες εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ τὰ χάνουν ὅλα γενικῶς, **D** ὅπως, πάλιν, ὁ ποθῶν τὴν δικαιοσύνην, κατέχει τὰ πάντα μὲ ἀσφάλειαν.

Ἐάν, ὅμως, ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν ἐπιθυμοῦν τὰ ἀλλότρια ἀγαθά, θὰ ἀπολαύσουν τόσην μεγάλην εὐπορίαν, πολὺ περισσότερα θὰ ἀπολαύσουν ἐκεῖνοι, ποὺ προσφερουν τὰ ἰδικά των.

«Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες»[38].

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ νομίζω ὅτι δὲν ἐννοεῖ μόνον τοὺς ἐλεοῦντας μὲ χρήματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐλεοῦντας διὰ τῶν ἔργων, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐλεημοσύνης εἶναι ποικίλος καὶ ἡ ἐντολὴ αὐτὴ ἔχει μεγάλο πλάτος. Καὶ ποῖον εἶναι, λοιπόν, τὸ ἔπαθλον αὐτῆς; «Διότι αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν»[39]. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ἡ ἀνταμοιβὴ εἶναι ἴση πρὸς τὴν προσφοράν, **E** ἀλλ' εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὸ κατόρθωμα. Διότι αὐτοὶ ἐλεοῦν ὡς ἄνθρωποι, ἐνῷ ἐλεοῦνται ἀπὸ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων. Δὲν εἶναι δέ, ἀσφαλῶς, ὅμοιον τὸ ἀνθρώπινον ἔλεος καὶ τὸ θεῖον, ἀλλ' ὅσοι διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ πονηρίας καὶ ἀγαθότητος, τόσον ἀνώτερον εἶναι τὸ θεῖον ἔλεος τοῦ ἀνθρωπίνου.

«Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν καθαρὰν καρδίαν, διότι αὐτοὶ θὰ ἴδουν τὸν Θεόν»[40].

Νὰ καὶ πάλιν πνευματικὸν ἔπαθλον. Καθαροὺς δὲ ἐν προκειμένῳ ὀνομάζει, ἢ τοὺς ἔχοντας ἐν γένει τὴν καθολικὴν ἀρετὴν καὶ δὲν καταλογίζουν κανένα ἁμάρτημα εἰς βάρος των, **190** ἢ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ ἐγκράτειαν, διότι τίποτε δὲν μᾶς εἶναι τόσον ἀπαραίτητον διὰ νὰ καταντῶμεν ἱκανοὶ νὰ ἴδωμεν τὸν Θεόν, ὅσον ἡ ἀρετὴ αὐτή. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Νὰ ἐπιδιώκετε εἰρήνην μὲ ὅλους καὶ τὸν ἁγιασμόν, διότι χωρὶς αὐτὸν κανεὶς δὲν

---

37. Ματθ. 5, 6.
38. Ματθ. 5, 7.
39. Ματθ. 5, 7.
40. Ματθ. 5, 8.

θὰ ἴδῃ τὸν Κύριον»[41]. Θέαν τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖ ἐδῶ, ὅσον εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἴδῃ τὸν Θεὸν ἐπειδή, δηλαδή, πολλοὶ εἶναι ἐλεήμονες καὶ δὲν κλέπτουν, οὔτε κατέχονται ὑπὸ τῆς πλεονεξίας, ἀλλὰ διαπράττουν πορνείας καὶ ἄλλας ἀσελγείας, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὰ τὰ προηγούμενα προσέθεσε καὶ αὐτό. Αὐτό, ἀκριβῶς, ἐβεβαίωσε διὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅτι, δηλαδή, ὄχι μόνον ἔκαναν μεγάλας ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ διέθεταν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. **B** Διότι, ἀφοῦ ὡμίλησε διὰ τὴν γενναιοδωρίαν αὐτῶν εἰς τὰ χρήματα, λέγει, ὅτι διέθεσαν καὶ «τοὺς ἑαυτούς των εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς ἡμᾶς»[42].

«Μακάριοι εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί»[43].

Ἐδῶ, δὲν καταργεῖ μόνον τὰς ἀμοιβαίας διαφωνίας καὶ τὰς ἔχθρας, ἀλλὰ καὶ κάτι παραπάνω ἐπιζητεῖ, τὸ νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἄλλους, ποὺ εὑρίσκονται εἰς διχόνοιαν. Καὶ πάλιν πνευματικὴν ἀμοιβὴν προσθέτει. Ποία εἶναι αὐτή, λοιπόν; «Διότι θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»[44]. Διότι αὐτὸ ὑπῆρξε καὶ τὸ ἔργον τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ, νὰ συνενώσῃ, δηλαδή, τὰ διαχωρισμένα καὶ νὰ συμφιλιώσῃ τὰ εὑρισκόμενα εἰς πόλεμον.

Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι εἰς κάθε περίπτωσιν εἶναι καλὸν ἡ εἰρήνη, προσέθεσε· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ καταδιώκονται χάριν τῆς δικαιοσύνης»[45], **C** δηλαδή, χάριν τῆς ἀρετῆς, διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἄλλων, διὰ τὴν εὐσέβειαν ἐν γένει. Διότι συνήθως ὀνομάζει δικαιοσύνην ὅλην τὴν εὐσέβειαν τῆς ψυχῆς.

«Μακάριοι θὰ εἶσθε, ὅταν θὰ σᾶς ὑβρίσουν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν καὶ θὰ εἴπουν ἐναντίον σας κάθε κακὸν πρᾶγμα, λέγοντες ψέμματα ἐξ αἰτίας μου. Νὰ χαίρετε τότε καὶ νὰ ἀγάλλεσθε»[46]. Δηλαδή, εἴτε μάγους

---

41. Ἑβρ. 12.14
42. Β' Κορινθ. 8, 5.
43. Ματθ. 5, 9.
44. Ματθ. 5, 9.
45. Ματθ. 5, 10.
46. Ματθ. 5, 11.

σᾶς ὀνομάσουν εἴτε πλάνους εἴτε διαφθορεῖς εἴτε ὁτιδήποτε ἄλλο, νὰ εἶσθε, λέγει, μακάριοι. Ποῖαι ἐντολαὶ ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν πιὸ παράξενοι ἀπὸ αὐτάς, ὅταν ἐκεῖνα, ποὺ διὰ τοὺς ἄλλους ἀποτελοῦν πράγματα ποὺ πρέπει νὰ ἀποφεύγουν, αὐτὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς λέγει ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ποθητά, ἐννοῶ, τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πτωχός, τὸ νὰ πενθῇ, τὸ νὰ καταδιώκεται καὶ τὸ νὰ κακολογῆται; Καὶ ὅμως, τὰ εἶπεν αὐτὰ καὶ ἔπεισεν ὄχι δύο καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χιλίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον. D Καὶ ὅταν ἤκουον τὰ δύσκολα αὐτὰ καὶ βαρέα, παραγγέλματα ποὺ ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὰς συνηθείας τῶν πολλῶν, οἱ ἄνθρωποι ἐδοκίμαζαν κατάπληξιν. Διότι τόσον μεγάλη ἦτο ἡ δύναμις τοῦ ὁμιλοῦντος. Ἀλλ' ὅμως, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι τὸ νὰ κακολογοῦνται ἁπλῶς τοὺς κάνει μακαρίους, ἔθεσε δύο περιορισμούς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅταν αἱ κακολογίαι προέρχωνται ἐξ αἰτίας του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅταν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι ψευδές. Διότι, ὅταν δὲν ὑπάρχουν τὰ δύο αὐτὰ γνωρίσματα, τότε ὄχι μόνον δὲν εἶναι μακάριος ὁ κακολογούμενος, ἀλλὰ ἀντιθέτως, εἶναι ἄθλιος. Ἔπειτα, πρόσεξε πάλιν τὸ ἔπαθλον· «Διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη εἰς τοὺς οὐρανούς»[47].

Σύ, λοιπόν, ἂν καὶ δὲν ἀκούῃς εἰς κάθε μακαρισμὸν νὰ διωρίζεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὴ λυπῆσαι. E Διότι, καὶ ἂν ὀνομάζῃ διαφορετικὰ τὰς ἀμοιβάς, ὅλους εἰς τὴν βασιλείαν τοὺς εἰσάγει. Πραγματικά, ὅταν εἴπῃ· «θὰ παρηγορηθοῦν οἱ πενθοῦντες» καὶ «θὰ ἐλεηθοῦν οἱ ἐλεοῦντες» καὶ «θὰ ἴδουν τὸν Θεὸν οἱ ἔχοντες καθαρὰν καρδίαν» καὶ «θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ οἱ εἰρηνοποιοί», 191 τίποτε ἄλλο δὲν κάνει, παρὰ ὑπαινίσσεται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅσοι θὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀνωτέρω, θὰ ἀποκτήσουν ἐκείνην, ὁπωσδήποτε. Συνεπῶς, νὰ μὴ ἔχῃς τὴν γνώμην ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι ἔπαθλον μόνον τῶν ταπεινοφρόνων[48], ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ποὺ πεινοῦν διὰ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τῶν πράων καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἐν γένει. Δι' αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς ἔθεσε καὶ τὸν μακαρισμόν, διὰ νὰ μὴ περιμένῃς τίποτε τὸ αἰ-

47. Ματθ. 5, 12.
48. Πρβλ. Ματθ. 5, 3.

σθητόν. Διότι δὲν θὰ ἦτο μακάριος ἐκεῖνος, ποὺ θὰ ἠμείβετο μὲ τὰ πράγματα ποὺ καταστρέφονται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ χάνονται γρηγορώτερα καὶ ἀπὸ τὴν σκιάν.

Ὅταν δὲ εἶπεν· «Διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη», προσέθεσε καὶ ἄλλην παρηγορίαν, λέγων· «Διότι ἔτσι κατεδίωξαν τοὺς προφήτας, ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ σᾶς»[49]. B Ἐπειδὴ ἐκεῖνο ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ, δηλαδὴ ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὴν ἤλπιζαν, τοὺς παρηγορεῖ μὲ αὐτό, ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἐκείνους ποὺ προηγουμένως ἐκακοπάθησαν. Διότι νὰ μὴ νομίσετε, λέγει, ὅτι ὑποφέρατε αὐτά, ἐπειδὴ λέγετε καὶ νομοθετεῖτε τίποτε ἀντίθετα πράγματα, ἢ ὅτι πρόκειται νὰ διωχθῆτε ἀπὸ αὐτούς, ἐπειδὴ εἶσθε διδάσκαλοι πονηρῶν δογμάτων. Διότι αἱ καταδιώξεις καὶ οἱ κίνδυνοι δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν πονηρίαν τῶν λεγομένων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κακίαν τῶν ἀκροατῶν. Ὅθεν, δι' αὐτὸ δὲν στηγματίζουν ἐσᾶς ποὺ ὑποφέρετε, ἀλλὰ ἐκείνους, ποὺ σᾶς κακοποιοῦν. Καὶ αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ τὸ παρελθὸν εἰς τὸ σύνολόν του. Διότι δὲν ἐκατηγόρουν τοὺς προφήτας διὰ παρανομίαν καὶ δι' ἀπιστίαν C καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευον διὰ λιθοβολισμοῦ, ἄλλους δὲ ἐξώριζον καὶ ἄλλους, πάλιν, τοὺς ὑπέβαλλον εἰς ἄλλα ἀναρίθμητα βασανιστήρια. Δι' αὐτὸ μὴ φοβεῖσθε, διότι μὲ τὴν ἰδίαν γνώμην ἐνεργοῦν καὶ τώρα τὰ πάντα.

Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα αὐτῶν μὲ τὸ νὰ τοὺς τοποθετήσῃ δίπλα εἰς τὸν Μωϋσῆ καὶ τὸν Ἠλίαν. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν γράφῃ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, λέγει· «Διότι ἐσεῖς ἠκολουθήσατε τὸ παράδειγμα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Διότι ἐπάθατε καὶ ἐσεῖς τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, D οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν ἐφόνευσαν καὶ τοὺς προφήτας των καὶ ἡμᾶς κατεδίωξαν καὶ εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι ἀρεστοὶ καὶ εἶναι ἐνάντιοι πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[50].

Τὸ ἴδιον, λοιπόν, ἔκανε καὶ ἐν προκειμένῳ ὁ Χριστός. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ἄλλους μακαρισμοὺς ἔλεγεν· «Μα-

49. Ματθ. 5, 12.
50. Α' Θεσ. 2, 14 - 15.

κάρ οι οἱ πτωχοὶ» καὶ «οἱ ἐλεήμονες», ἐδῶ, ὅμως, δὲν ὁμιλεῖ ἀόριστα, ἀλλὰ στρέφει τὸν λόγον πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγει· «Μακάριοι θὰ εἶσθε, ὅταν θὰ σᾶς ὑβρίσουν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν καὶ θὰ εἴπουν ἐναντίον σας κάθε κακὸν πρᾶγμα», δεικνύων ὅτι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα αὐτῶν κυρίως καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλους εἶναι γνώρισμα τῶν διδασκάλων αὐτό.

Συγχρόνως δὲ ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ ἰδικόν του καὶ τὴν ἰσοτιμίαν πρὸς τὸν γεννήσαντα Πατέρα. **E** Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι διὰ τὸν Πατέρα, λέγει, ἔτσι καὶ ἐσεῖς θὰ πάθετε αὐτὰ χάριν ἐμοῦ. Ὅταν δὲ λέγῃ «τοὺς προφήτας ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ σᾶς», δεικνύει ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔγιναν ἤδη προφῆται. Ἔπειτα, διὰ νὰ καταστήσῃ φανερὸν ὅτι αὐτὸ πρὸ πάντων ὠφελεῖ αὐτοὺς καὶ τοὺς καθιστᾷ λαμπρούς, δὲν εἶπεν ὅτι θὰ σᾶς κακολογήσουν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν, ἐγὼ ὅμως, θὰ τοὺς ἐμποδίσω. Διότι ἡ ἀσφάλεια αὐτῶν δὲν θέλει νὰ στηρίζεται εἰς τὸ νὰ μὴ κακολογοῦνται, **192** ἀλλά, ἐνῷ κακολογοῦνται, νὰ ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα καὶ μὲ τὰ ἔργα των νὰ ἐλέγχουν τοὺς ἐπικριτάς των, καθ' ὅσον αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀνώτερον τοῦ πρώτου. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ πλήττεται κάποιος, χωρὶς νὰ παθαίνῃ τίποτε τὸ κακόν, εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ πλήττεται καθόλου.

Ἐδῶ, λοιπόν, λέγει· «Διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη εἰς τοὺς οὐρανούς»[31]. Ἐνῷ ὁ Λουκᾶς λέγει ὅτι ὁ Κύριος εἶπεν αὐτὸ πιὸ ἔντονα καὶ μὲ μεγαλυτέραν παρηγορίαν. Διότι δὲν μακαρίζει μόνον τοὺς κακολογουμένους χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ταλανίζει καὶ ἐκείνους, ποὺ ἐπαινοῦνται ἀπὸ ὅλους. «Ἀλλοίμονον εἰς ἐσᾶς», λέγει, «ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λέγουν καλὰ λόγια δι' ἐσᾶς»[32]. Βέβαια, καὶ τοὺς ἀποστόλους τοὺς ἐπαινοῦσαν, ἀλλ' ὄχι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. **B** Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν· Ὅταν λέγουν καλὰ λόγια δι' ἐσᾶς οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ «ὅλοι οἱ ἄνθρωποι». Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν οἱ ζῶντες ἐνάρετα νὰ ἐπαινοῦνται ἀπὸ ὅλους. Καὶ πάλιν λέγει· «Ὅταν δυ-

31. Ματθ. 5, 13.
32. Λουκ. 6, 26.

σφημήσουν τὸ ὄνομά σας ὡς πονηρόν... νὰ χαίρεσθε καὶ νὰ σκιρτᾶτε ἀπὸ χαράν»[33]. Ὄχι μόνον, λοιπόν, διὰ τοὺς κινδύνους, ποὺ θὰ ὑφίσταντο, ὁρίζει μεγάλην ἀνταμοιβήν, ἀλλὰ καὶ διὰ συκοφαντίας, ποὺ θὰ ἤκουον. Διὸ καὶ δὲν εἶπεν· Ὅταν σᾶς καταδιώξουν καὶ σᾶς φονεύσουν, ἀλλὰ «ὅταν σᾶς ὑβρίσουν καὶ εἴπουν ἐναντίον σας κάθε κακὸν πρᾶγμα»[34]. Πραγματικά, περισσότερον ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα στενοχωροῦν αἱ συκοφαντίαι. Διότι, ὅταν ἀντιμετωπίζῃς κινδύνους, εἶναι πολλὰ τὰ ἀνακουφίζοντα τὸν κόπον, (ὅπως εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνθαρρύνεσαι ἀπὸ ὅλους, **C** ὅτι πολλοὺς ἔχεις τοὺς χειροκροτοῦντας, τοὺς στεφανοῦντας καὶ τοὺς ζητωκραυγάζοντας), ἐνῷ ἐδῶ, εἰς τὴν συκοφαντίαν, δὲν ὑπάρχει καὶ αὐτὴ ἡ παρηγορία, διότι τὸ κατόρθωμα δὲν φαίνεται μεγάλο καὶ περισσότερον ἀπὸ τοὺς κινδύνους στενοχωρεῖ τὸν ἀγωνιστήν. Εἶναι γεγονὸς ὅτι πολλοὶ ἔφθασαν μέχρις αὐτοκτονίας, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν κακοφημίαν.

Καὶ διατί παραξενεύεσαι διὰ τοὺς ἄλλους; Ἀφοῦ τὸν ἀναίσχυντον, τὸν μιαρὸν καὶ ἀδίστακτον πρὸς ὅλα προδότην ἐκεῖνον αὐτὸ προπάντων τὸν ἔκανε νὰ σπεύσῃ πρὸς τὸν ἀπαγχονισμόν. Καὶ ὁ Ἰώβ, ἐπίσης, ὁ ἀδάμας καὶ σταθερώτερος ἀπὸ τὴν πέτραν, ὅταν μὲν ἔχασε τὰ πλούτη του καὶ ὑπέφερε ἀθεράπευτα κακὰ καὶ ἔχασε ξαφνικὰ τὰ παιδιά του καὶ ἔβλεπεν ὅτι τὸ σῶμα του ἐγέμισε σκουλήκια **D** καὶ ἀντιμετώπισε καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῆς συζύγου του, ὑπέμεινε τὰ πάντα μὲ εὐκολίαν, ὅταν εἶδε τοὺς φίλους του νὰ τὸν ὑβρίζουν, νὰ τὸν κατηγοροῦν, νὰ ἔχουν κακὴν ἰδέαν δι' αὐτόν, νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ παθαίνει ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ ὅτι τιμωρεῖται διὰ τὴν κακίαν του, τότε ἐθορυβήθη καὶ ἐταράχθη ὁ γενναῖος καὶ μεγάλος ἐκεῖνος ἄνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυΐδ, ἀφοῦ ἐλησμόνησεν ὅλα, ὅσα ἔπαθεν, ἐζήτει ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν Θεὸν μόνον διὰ τὴν εἰς βάρος του κακολογίαν. «Ἄφησε αὐτὸν νὰ μὲ καταρασθῇ», λέγει, «διότι ὁ Κύριος τοῦ ἔδωσεν ἐντολὴν πρὸς τοῦτο, διὰ νὰ ἴδῃ ὁ Κύριος τὴν ταπείνωσιν, ποὺ ὑφίσταμαι **E** καὶ νὰ μὲ

33. Λουκ. 6, 22 - 23.
34. Ματθ. 5, 11.

ἀνταμείψῃ, διὰ τὴν τωρινὴν κακολογίαν αὐτήν»[55]. Καὶ ὁ Παῦλος, ὅμως, ὄχι μόνον τοὺς κινδυνεύοντας καὶ ἐκείνους ποὺ χάνουν τὰ ἀγαθά των, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐπαινεῖ, ὅταν λέγῃ· «Νὰ ἐνθυμῆσθε τὰς περασμένας ἡμέρας ὅταν, ἀφοῦ ἐφωτίσθητε, ὑπομείνατε μεγάλον ἀγῶνα παθημάτων, **193** ἀφ' ἑνὸς μὲν διαπομπευόμενοι μὲ ὀνειδισμοὺς καὶ θλίψεις...»[56]. Δι' αὐτό, λοιπόν, ὥρισε καὶ μεγάλην ἀνταμοιβὴν ὁ Χριστός.

Ἐν συνεχείᾳ, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανένας· Ἐδῶ δὲν ἀπομακρύνεις τοὺς διώκτας, οὔτε σφραγίζεις τὰ στόματα αὐτῶν, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δίδεις ἀνταμοιβήν; Δι' αὐτὸ ἀνέφερε τοὺς προφήτας, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὔτε τοὺς διώκτας αὐτῶν ἀπεμάκρυνεν ὁ Θεός. Ἐὰν ὅμως, καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις, ὅπου αἱ ἀμοιβαὶ ἦσαν ἄμεσοι, τοὺς ἐνεθάρρυνε μὲ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, πολὺ περισσότερον τώρα, ὅπου ἡ ἐλπὶς αὐτὴ ἔγινε πιὸ ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλοτέρα ἡ φιλοσοφία. Πρόσεξε, ἀκόμη, ὅτι αὐτὸ τὸ ἔθεσεν ὕστερα ἀπὸ πολλὰς ἐντολάς. Βέβαια, αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανε τυχαῖα, **B** ἀλλὰ τὸ ἔκανε διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἑτοιμασθῆ καὶ δὲν ἔχει ἐφοδιασθῆ μὲ ὅλα αὐτά, νὰ διεξάγῃ αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας. Ὅθεν, προετοιμάζων μὲ τὴν προηγουμένην ἐντολὴν κάθε ἑπομένην, μᾶς ὕφανε κάποιαν χρυσῆν σειρὰν ἐντολῶν. Πραγματικά, ὁ ταπεινὸς θὰ πενθήσῃ, ὁπωσδήποτε, καὶ τὰ ἁμαρτήματά του, ὁ πενθῶν θὰ εἶναι καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων, ὁ ἐλεήμων θὰ εἶναι καὶ δίκαιος καὶ ταπεινὸς καὶ καθαρὸς εἰς τὴν καρδίαν του, αὐτὸς δὲ θὰ εἶναι καὶ εἰρηνοποιός. Τώρα, ἐκεῖνος ποὺ κατώρθωσεν ὅλα αὐτά, θὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ κινδύνους καὶ δὲν θὰ ταραχθῆ, ὅταν θὰ κακολογῆται **C** καὶ θὰ ὑφίσταται ἀναρίθμητα δεινά.

Ἀφοῦ, λοιπόν, τοὺς ἔδωσε τὰς συμβουλὰς ποὺ ἔπρεπε, πάλιν τοὺς ἀνακουφίζει μὲ τὰ ἐγκώμια. Ἐπειδή, δηλαδή, αἱ ἐντολαὶ ἦσαν ὑψηλαὶ καὶ ἀνώτεραι τῶν ἐντολῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διὰ νὰ μὴ θορυβοῦνται καὶ ταράσσωνται καὶ λέγουν· Πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐκτελέσωμεν αὐτά; Ἄκουσε τί λέγει· «Ἐσεῖς εἶσθε τὸ ἁλάτι τῆς γῆς»[57], δεικνύων ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ δίδῃ τὰς ἐντολὰς αὐτάς, διότι τὸ κήρυγμά των δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἰδικήν των ζωήν, λέγει, ἀλλὰ θὰ περιλάβῃ τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον. Πραγματικά, δὲν σᾶς ἀποστέλλω εἰς δύο ἢ δέκα ἢ εἴκοσι πόλεις, οὔτε εἰς ἕνα ἔθνος, ὅπως τοὺς προφήτας, **D** ἀλλὰ σᾶς ἀποστέλλω εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον, καὶ μάλιστα εὑρισκομένην εἰς κακὴν κατάστασιν. Διότι μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Ἐσεῖς εἶσθε τὸ ἁλάτι τῆς γῆς», ἔδειξεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν γένει εἶχε μωρανθῆ καὶ σαπίσει ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς αὐτὰς τὰς ἀρετὰς ζητεῖ ἀπὸ αὐτούς, αἱ ὁποῖαι πρὸ πάντων εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι διὰ τὴν φροντίδα τῶν ἄλλων. Πραγματικά, ὁ πρᾶος, ὁ ἐπιεικής, ὁ ἐλεήμων καὶ ὁ δίκαιος δὲν περιορίζει τὴν ἀρετὴν εἰς τὸν ἑαυτόν του μόνον, ἀλλὰ ἑτοιμάζει τὰς καλὰς αὐτὰς πηγὰς νὰ τὰς διοχετεύσῃ καὶ πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων. Ἐπίσης, ὁ καθαρὸς κατὰ τὴν καρδίαν, ὁ εἰρηνοποιὸς **E** καὶ ὁ καταδιωκόμενος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ρυθμίζουν, πάλιν, τὴν ζωήν των πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Μὴ νομίσετε, λοιπόν, λέγει, ὅτι ἀναλαμβάνετε τυχαίους ἀγῶνας, οὔτε ὅτι ὁ λόγος θὰ ἀναφέρεται εἰς τίποτε ἀσήμαντα πράγματα.

«Ἐσεῖς εἶσθε τὸ ἁλάτι τῆς γῆς». Τί λοιπόν; Ξανάφτειαξαν αὐτοὶ τὰ σάπια; Ὄχι, βέβαια. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ρίψῃς ἁλάτι καὶ νὰ ἐπαναφέρῃς εἰς τὴν ἀρχικήν των κατάστασιν τὰ σαπισμένα, πλέον. Δὲν ἔκαναν αὐτό, βέβαια, ἀλλά, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνανεωθοῦν καὶ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν δυσωδίαν ἐκείνην καὶ παραδοθοῦν εἰς αὐτούς, **194** τότε τοὺς ἔρριπτον ἁλάτι, διὰ νὰ τὰ κρατοῦν καὶ τὰ διατηροῦν εἰς τὴν ἀνθηρότητα ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παρέλαβον ἀπὸ τὸν Κύριον. Διότι τὸ νὰ ἀπαλλαγῇ κανένας ἀπὸ τὴν σπίλαν τῶν ἁμαρτιῶν ἦτο ἔργον τοῦ Χριστοῦ, τὸ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ, ὅμως, πάλιν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἦτο ἔργον τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τοῦ κόπου αὐτῶν.

Βλέπεις πῶς σιγὰ - σιγὰ τοὺς ὑποδεικνύει ὅτι εἶναι ἀνώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτας; Διότι δὲν εἶναι διδάσκαλοι τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ τῆς γῆς ὁλοκλήρου. Καὶ

55. Β' Βασιλ. 16, 11 - 12.
56. Ἑβρ. 10, 32 - 33.

57. Ματθ. 5, 13.

μάλιστα δὲν εἶναι ἁπλῶς διδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ φοβεροί. Καὶ ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ, εἶναι ὅτι κατέστησαν ἀγαπητοὶ εἰς ὅλους ὄχι κολακεύοντες καὶ θεραπεύοντες, ἀλλὰ καυτηριάζοντες, ὅπως τὸ ἁλάτι. Συνεπῶς, νὰ μὴ παραξενεύεσθε, λέγει, ἐὰν ἄφησα τοὺς ἄλλους καὶ ἀπευθύνομαι πρὸς ἐσᾶς καὶ σᾶς προσελκύω πρὸς τόσον μεγάλους κινδύνους. B Διότι συλλογισθῆτε εἰς πόσας πόλεις καὶ λαοὺς καὶ ἔθνη σκοπεύω νὰ σᾶς ἀποστείλω ὡς πνευματικοὺς ἡγέτας. Δι' αὐτὸ δὲν θέλω νὰ εἶσθε ἐσεῖς μόνον φρόνιμοι, ἀλλὰ νὰ κάνετε καὶ ἄλλους παρομοίους. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τῶν ἄλλων, πρέπει νὰ εἶναι πολὺ συνετοὶ καὶ νὰ ἔχουν μεγάλα ἀποθέματα ἀρετῆς, ὥστε νὰ μεταδίδουν τὴν ὠφέλειαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐάν, λοιπόν, δὲν γίνετε παρόμοιοι, τότε δὲν θὰ εἶσθε ἀρκετοὶ οὔτε διὰ τοὺς ἑαυτούς σας.

Συνεπῶς, μὴ στενοχωρεῖσθε, διότι τάχα εἶναι βαρέα τὰ λεγόμενα. Διότι, ἐὰν οἱ ἄλλοι μωρανθοῦν, C εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπανέλθουν διὰ τῆς ἰδικῆς σας δράσεως, ἐνῷ ἐσεῖς, ἐὰν πάθετε αὐτό, θὰ παρασύρετε εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ ἄλλους μαζί σας. Ὥστε, ὅσον μεγαλύτεραι ὑποθέσεις σᾶς ἀνατίθενται, τόσον μεγαλυτέραν ἐπιμέλειαν χρειάζεσθε. Διὸ καὶ λέγει· «Ἐὰν δὲ τὸ ἁλάτι χάση τὴν ἁλμύραν του, πῶς θὰ γίνη πάλιν ἁλμυρόν; Δὲν ἔχει πλέον καμμίαν ἀξίαν, παρὰ νὰ πεταχθῆ ἔξω καὶ νὰ καταπατῆται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους»[58]. Πραγματικά, οἱ ἄλλοι, ἔστω καὶ ἂν ἁμαρτήσουν ἀναριθμήτους φοράς, εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρηθοῦν, ἐνῷ ὁ διδάσκαλος, ἐὰν πάθη αὐτό, καθίσταται ἀναπολόγητος καὶ θὰ ὑποστῆ τὴν χειροτέραν τιμωρίαν. Διὰ νὰ μὴ δειλιάσουν, λοιπόν, νὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν δημοσίαν δρᾶσιν, D ὅταν θὰ ἀκούσουν (ὅτι θὰ εἶναι μακάριοι), ἐὰν «τοὺς ὑβρίσουν καὶ τοὺς καταδιώξουν καὶ εἴπουν κάθε κακὸν πρᾶγμα εἰς βάρος των», τοὺς λέγει ὅτι, ἐὰν δὲν εἶναι ἕτοιμοι δι' αὐτά, τότε ἄσκοπα τοὺς ἐξέλεξεν. Διότι δὲν πρέπει νὰ φοβοῦνται τὴν κακολογίαν, ἀλλὰ τὸ νὰ φαίνωνται ὅτι ὑποκρίνονται, διότι τότε θὰ μωρανθοῦν καὶ θὰ καταπατοῦνται. Ἐάν, ὅμως, ἐπιμένετε νὰ καυτηριάζετε αὐτούς, καὶ

58. Ματθ. 5, 13.

ὕστερα ἀκούσετε νὰ σᾶς κακολογοῦν, τότε νὰ χαίρεσθε. Πραγματικά, αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν ἔχει τὸ ἁλάτι, τὸ νὰ δαγκώνη καὶ νὰ στενοχωρῆ τοὺς ἀδιαφόρους.

Ὥστε, κατ' ἀνάγκην τὴν δρᾶσιν θὰ ἀκολουθήση ἡ κατηγορία, χωρὶς ὅμως νὰ σᾶς βλάπτη καθόλου, ἀλλ' ἀντιθέτως, μαρτυρεῖ τὴν σταθερότητά σας. E Ἐάν, ὅμως, φοβηθῆτε τὴν κατηγορίαν καὶ χαλαρώσετε τὴν ὁρμητικότητα ποὺ σᾶς ταιριάζει, θὰ πάθετε πολὺ χειρότερα, ἀφ' ἑνὸς μὲν κατηγορούμενοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ περιφρονούμενοι ἀπὸ ὅλους. Διότι αὐτὸ σημαίνει ὅτι «θὰ καταπατῆσθε».

Ἐν συνεχείᾳ, τοὺς φέρει ἄλλο πιὸ ὑψηλὸν παράδειγμα· «Ἐσεῖς εἶσθε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»[59]. Πάλιν τοῦ κόσμου, λέγει, ὄχι ἑνὸς ἔθνους, οὔτε εἴκοσιν πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ὅλης. 193 Καί, μάλιστα, εἶναι φῶς νοητόν, καὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς πολὺ ἀνώτερον, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καὶ ἁλάτι πνευματικόν. Καὶ προηγουμένως τοὺς ὠνόμασεν ἁλάτι καὶ ἔπειτα φῶς τοὺς ὀνομάζει, διὰ νὰ ἀντιληφθῆς ποῖον εἶναι τὸ κέρδος τῶν αὐστηρῶν λόγων καὶ τῆς σεμνῆς διδασκαλίας ἡ ὠφέλεια. Διότι συγκρατεῖ καὶ δὲν ἀφήνει νὰ καταπέση κανεὶς καὶ σὲ καθιστᾷ προνοητικὸν ὁδηγοῦσα πρὸς τὴν ἀρετήν.

«Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κρυφθῆ πόλις, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς ὄρος. Οὔτε ἀνάβουν τὸν λύχνον καὶ τὸν τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ μόδιον»[60].

Πάλιν, μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς τοὺς ὁδηγεῖ νὰ εἶναι προσεκτικοὶ εἰς τὴν ζωήν των καὶ τοὺς διδάσκει νὰ κατέχωνται ἀπὸ ἀγωνίαν, ὡς νὰ εὑρίσκωνται ὑπὸ τὸ βλέμμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἀγωνίζωνται μέσα εἰς τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης. B Διότι μὴ βλέπετε, λέγει, ὅτι τώρα καθήμεθα ἐδῶ καὶ εὑρισκόμεθα εἰς ἀπόμερον περιοχήν, θὰ γίνετε ὅμως τόσον περίβλεπτοι, ἀπὸ ὅλους, σὰν νὰ εἶσθε πόλις εὑρισκομένη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ καὶ σὰν λύχνος, ποὺ φέγγει εἰς τὸ σπίτι ἀπὸ τὸν λυχνοστάτην.

Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀμφιβάλλουν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ; Ἂς ἀκούσουν αὐτὰ καί, ἀφοῦ καταπλαγοῦν διὰ τὴν δύναμιν τῆς προφητείας, ἂς

59. Ματθ. 5, 14.
60. Ματθ. 5, 14 - 15. — Μόδιον· εἶναι μέτρον τῶν καρπῶν.

προσκυνήσουν τὴν ἰσχύν του. Διότι συλλογίσου πόσον μεγάλας ὑποσχέσεις ἔδιδεν εἰς ἐκείνους, ποὺ δὲν ἦσαν γνωστοὶ οὔτε εἰς τὴν πατρίδα των. Ὅτι, δηλαδή, θὰ τοὺς γνωρίση καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὅτι θὰ φθάσουν μὲ τὴν φήμην των εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἢ μᾶλλον ὄχι μὲ τὴν φήμην των, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς εὐεργετικῆς των δράσεως. C Διότι δὲν τοὺς κατέστησε γνωστοὺς ἡ φήμη, μὲ τὸ νὰ διαδίδη παντοῦ τὴν δρᾶσίν των, ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξις τῆς δυνάμεώς των. Πραγματικά, σὰν νὰ εἶχαν ἀποκτήσει πτερά, γρηγορώτερα καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον περιήρχοντο τὴν γῆν ὁλόκληρον καὶ ἔσπειρον τὸ φῶς τῆς εὐσεβείας.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς προετοιμάζει νὰ ἔχουν παρρησίαν. Διότι μὲ τὸ νὰ εἴπη ὅτι· «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κρυφθῆ πόλις, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἐπάνω εἰς ὄρος», φανερώνει τὴν ἰδικήν του δύναμιν. Πραγματικά, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη ἦτο ἀδύνατον νὰ παραμείνη κρυφή, ἔτσι καὶ τὸ κήρυγμα ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποσιωπηθῆ καὶ νὰ μείνη κρυφόν. Ἐπειδή, δηλαδή, ἀνέφερε διωγμούς, κατηγορίας, ἐπιθέσεις καὶ πολέμους, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ὅλα αὐτὰ θὰ ἠμπορέσουν νὰ τοὺς κάνουν νὰ σιωπήσουν, δίδων θάρρος εἰς αὐτούς, λέγει, ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ παραμείνουν σιωπηλοί, ἀλλὰ θὰ φωτίσουν καὶ τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον. D Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ καταστοῦν ἔνδοξοι καὶ ἐπίσημοι. Οἱ λόγοι αὐτοί, λοιπόν, ἀποδεικνύουν τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου, ἐνῷ μὲ τὰ ἑπόμενα ἀπαιτεῖ παρρησίαν ἀπὸ αὐτούς, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Οὔτε ἀνάπτουν τὸν λύχνον καὶ τὸν τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὸν μόδιον, ἀλλὰ ἐπάνω εἰς τὸν λυχνοστάτην καὶ ἔτσι φέγγει εἰς ὅλους ἐκείνους, ποὺ εὑρίσκονται μέσα εἰς τὸ σπίτι. Ἔτσι ἂς λάμψη τὸ φῶς σας ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς»[61].

Ἐγὼ μὲν ἥναψα τὸ φῶς, λέγει, καὶ ἂς ἀποτελέση ἰδικήν σας μέριμνα ἡ προσπάθεια διὰ νὰ παραμείνη ἀναμμένον. E Ὄχι δι' ἐσᾶς τοὺς ἰδίους μόνον, ἀλλὰ καὶ χάριν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ ἀπολαύσουν τὴν

61. Ματθ. 5, 15 - 16.

ἀκτινοβολίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ὁδηγηθοῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διότι δὲν θὰ ἠμπορέσουν αἱ συκοφαντίαι νὰ σκιάσουν τὴν ἰδικήν σας λαμπρότητα, ἐὰν ἐσεῖς ζῆτε μὲ προσοχὴν καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡς νὰ πρόκειται νὰ μεταβάλλετε ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Συνεπῶς, νὰ δείξετε βίον ἀντάξιον τῆς χάριτος, τὴν ὁποίαν ἐλάβατε, 196 ὥστε, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὴ κηρύττεται παντοῦ, ἔτσι καὶ ἡ ἀνταξία πρὸς αὐτὴν ζωὴ νὰ συμβαδίζη μαζί της. Ἐν συνεχείᾳ, καθορίζει καὶ δεύτερον κέρδος μαζὶ μὲ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖον εἶναι ἱκανὸν νὰ τοὺς γεμίση μὲ ἀγωνίαν καὶ νὰ τοὺς καταστήση πολὺ προθύμους. Διότι δὲν θὰ διορθώσετε, λέγει, τὴν οἰκουμένην μόνον, ὅταν ζῆτε ὀρθά, ἀλλὰ θὰ προετοιμάσετε τοὺς ἀνθρώπους νὰ δοξάζουν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅπως πάλιν, ἐὰν ἐνεργῆτε διαφορετικά, καὶ τοὺς ἀνθρώπους θὰ ὁδηγήσετε εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ θὰ τοὺς κάνετε νὰ βλασφημοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πῶς, ἀπορεῖ κάποιος, θὰ δοξασθῆ διὰ μέσου ἡμῶν ὁ Θεός, B ἐὰν πρόκειται νὰ μᾶς συκοφαντοῦν οἱ ἄνθρωποι; Μά, δὲν θὰ σᾶς συκοφαντοῦν ὅλοι. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸ κάνουν αὐτὸ ἀπὸ μῖσος, ἐσωτερικῶς θὰ σᾶς θαυμάσουν καὶ θὰ σᾶς ἐπαινέσουν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἐνῷ κολακεύουν τοὺς κακοὺς φανερά, νοερῶς τοὺς κατηγοροῦν. Τί λοιπόν; Μᾶς προτρέπεις νὰ ζῶμεν μὲ σκοπὸν τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὴν φιλοδοξίαν; Παῦσε· Δὲν ἐννοῶ αὐτό. Διότι δὲν σᾶς εἶπα· Φροντίζετε νὰ προβάλλετε τὰ κατορθώματά σας, οὔτε πάλιν σᾶς εἶπα· Νὰ ἐπιδεικνύετε αὐτά, ἀλλά· «Ἔτσι ἂς λάμψη τὸ φῶς σας», δηλαδή, ἂς εἶναι μεγάλη ἡ ἀρετή σας, ἄφθονον τὸ πῦρ καὶ ἀνέκφραστον τὸ φῶς. Πραγματικά, ὅταν ἡ ἀρετή σας εἶναι τόσον μεγάλη, C τότε εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμείνη κρυφή, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἀσκῶν αὐτὴν προσπαθήση νὰ τὴν συσκιάση. Νὰ ἔχετε ἀνεπίληπτον ζωὴν καὶ νὰ μὴ τοὺς δίδετε καμμίαν ἀληθινὴν ἀφορμὴν διὰ νὰ σᾶς κατηγοροῦν καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ σᾶς σπιλώσουν καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀναρίθμητοι οἱ κατήγοροί σας.

Καὶ πολὺ ὡραῖα εἶπεν· «Τὸ φῶς». Διότι τίποτε δὲν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον τόσον ἔνδοξον, ὅσον ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀρετῆς του, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἴδιος προσπαθῆ μὲ κάθε τρόπον νὰ παραμείνη εἰς τὴν ἀφάνειαν. Διότι, σὰν

νὰ ἔχῃ περιβληθῆ τὸν ἴδιον τὸν ἥλιον, ἔτσι φαίνεται λαμπρότερος αὐτοῦ, ὄχι μόνον εἰς τὴν γῆν στέλλων τὴν ἀκτινοβολίαν του, ἀλλὰ καὶ ὑψηλότερα ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, τοὺς παρηγορεῖ περισσότερον. Διότι, ἂν καὶ στενοχωρῆσθε, λέγει, **D** ἐπειδὴ σᾶς συκοφαντοῦν, ἐν τούτοις θὰ ὑπάρξουν πολλοί, οἱ ὁποῖοι ἐξ αἰτίας σας θὰ θαυμάσουν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τὰς δύο δὲ πλευράς, δηλαδὴ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θεὸς δοξάζεται ἐξ αἰτίας σας καὶ ἀπὸ τὸ γεγονος ὅτι ἐσεῖς κατηγορεῖσθε χάριν τοῦ Θεοῦ, μεγάλη ἀμοιβὴ συγκεντρώνεται δι' ἐσᾶς.

Διὰ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμεν, ὅμως, νὰ κατηγορούμεθα, ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι συνεπάγεται ἀμοιβὴν τὸ πρᾶγμα αὐτό, δὲν ἔθεσεν ἁπλῶς τὴν περίπτωσιν, ἀλλὰ καθώρισε καὶ δύο περιορισμούς, ὅτι, δηλαδή, ὅταν ἡ κατηγορία εἶναι ψευδὴς καὶ ὅταν γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς μας πρὸς τὸν Θεόν. Ἀποδεικνύει δὲ ὅτι ὄχι μόνον τὸ νὰ κατηγοροῦνται, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἐπαινοῦνται τοὺς δίδει μεγάλο κέρδος, διότι ἡ δόξα μεταβαίνει εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἔτσι τοὺς ἁπλώνει καλὰς ἐλπίδας. Πραγματικά, λέγει, δὲν ἔχει τόσην δύναμιν ἡ κατηγορία τῶν κακῶν, ὥστε νὰ τυφλώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους διὰ νὰ μὴ ἴδουν τὸ φῶς σας. **E** Διότι μόνον ὅταν μωρανθῆτε θὰ σᾶς περιφρονήσουν καὶ ὄχι ὅταν συκοφαντῆσθε, ἐπειδὴ πράττετε τὰ ὀρθά. Ἀσφαλῶς, τότε πολλοὶ θὰ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ σᾶς θαυμάζουν, καὶ ὄχι μόνον ἐσᾶς, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας σας θὰ θαυμάζουν καὶ τὸν Πατέρα σας. Καὶ δὲν εἶπεν Τὸν Θεόν, ἀλλὰ «τὸν Πατέρα», ρίπτων ἐκ τῶν προτέρων τὰ σπέρματα τῆς εὐγενείας, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ λάβουν. **197** Ἔπειτα ἀποδεικνύων πάντοτε τὸ ὁμότιμον πρὸς τὸν Πατέρα ἔλεγεν ὀλίγον ἀνωτέρω· Νὰ μὴ λυπῆσθε, ὅταν σᾶς συκοφαντοῦν, ἀρκεῖ μόνον νὰ συκοφαντῆσθε ἐξ αἰτίας μου[62], ἐδῶ δὲ θέτει τὸν Πατέρα[63].

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐγνωρίσαμεν τὸ κέρδος ποὺ θὰ ἀποκομίσωμεν ἀπὸ τὴν προθυμίαν αὐτὴν καὶ τὸν κίνδυνον ποὺ περικλείει ἡ ραθυμία, (διότι χειρότερον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀπώλειαν εἶναι τὸ νὰ βλασφημῆται ὁ Κύριός

62. Πρβλ. Ματθ. 5, 11.
63. Πρβλ. Ματθ. 5, 16.

μας ἐξ αἰτίας μας), ἂς μὴ γινώμεθα αἰτία πτώσεως διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, παρέχοντες τὴν ζωὴν πιὸ λαμπρὰν καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον, καὶ ἂν κάποιος θέλῃ νὰ μᾶς κατηγορῇ, νὰ μὴ λυπούμεθα ἐπειδὴ μᾶς κατηγοροῦν, ἀλλὰ ὅταν κατηγορούμεθα δικαίως. Διότι ἐὰν ζῶμεν μέσα εἰς τὴν πονηρίαν, **B** καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μᾶς κατηγορῇ κανένας, θὰ εἴμεθα πιὸ ἄθλιοι ἀπὸ ὅλους, ἐνῷ ἐὰν φροντίζωμεν διὰ τὴν ἀρετήν, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ οἰκουμένη ὁλόκληρος μᾶς κατηγορῇ, τότε θὰ εἴμεθα οἱ πιὸ ἀξιοζήλευτοι ἀπὸ ὅλους καὶ θὰ προσελκύσωμεν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν τὴν σωτηρίαν, διότι δὲν θὰ προσέξουν τὴν κατηγορίαν τῶν πονηρῶν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν τῆς ζωῆς μας. Διότι, πραγματικά, ἡ ἀπόδειξις ποὺ γίνεται διὰ μέσου τῶν ἔργων εἶναι πιὸ λαμπρὰ ἀπὸ τὴν φωνὴν κάθε σάλπιγγος, καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ φῶς εἶναι πιὸ φωτεινὸς ὁ καθαρὸς βίος, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀναρίθμητοι οἱ συκοφάνται.

Συνεπῶς, ἐὰν ἔχωμεν ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἀρετάς, τότε θὰ εἴμεθα καὶ πρᾶοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐλεήμονες καὶ καθαροὶ καὶ εἰρηνοποιοὶ καὶ δὲν θὰ ἀνταποδίδωμεν τὰς ὕβρεις, ὅταν ὑβριζώμεθα, **C** ἀλλὰ καὶ θὰ χαίρωμεν, διότι θὰ προσελκύσωμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς βλέπουν περισσότερον ἀπὸ ὅσον τοὺς προσελκύουν τὰ θαύματα, καί, ἀκόμη, ὅλοι θὰ διατεθοῦν εὐνοϊκῶς, πρὸς ἡμᾶς, εἴτε εἶναι ἄγριοι σὰν θηρία, ἢ σὰν δαίμονες ἢ σὰν ὁτιδήποτε ἄλλο. Ἐάν, ὅμως, ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ ποὺ θὰ μᾶς κατηγοροῦν νὰ μὴ φοβηθῇς καθόλου, οὔτε ὅταν ἴδῃς ὅτι σὲ ὑβρίζουν δημοσίᾳ, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσῃς τὴν συνείδησιν αὐτῶν καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι σὲ ἐπιδοκιμάζουν καὶ σὲ θαυμάζουν καὶ πολὺ σὲ ἐπαινοῦν.

Κύτταξε, λοιπόν, μὲ ποῖον τρόπον ἐπαινεῖ ὁ Ναβουχοδονόσορ τοὺς τρεῖς παῖδας τοὺς ἐν τῇ καμίνῳ, μολονότι ἦτο ἐχθρὸς καὶ ἀντίπαλός των. Ἀλλά, ὅταν εἶδεν ὅτι ἵσταντο μὲ γενναιότητα, τοὺς ἐπαινεῖ καὶ τοὺς στεφανώνει, **D** ὄχι διὰ κανένα ἄλλον λόγον, παρὰ διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι παρήκουσαν αὐτὸν καὶ ὑπήκουσαν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ[64]. Πραγματικά, ὁ διάβολος, ὅταν ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν κατορθώνει τίποτε, τότε πλέον ἀπομακρύνεται, ἐπειδὴ φοβεῖ-

64. Πρβλ. Δαν. 3, 1 ἑξ.

ται μήπως γίνη αἴτιος μεγαλυτέρων στεφάνων δι' ἡμᾶς. Ὅταν, ὅμως ἀπομακρυνθῆ ἐκεῖνος, καὶ ἂν ἀκόμη καποιος εἶναι μιαρὸς καὶ διεφθαρμένος, θὰ ἀναγνωρίση τὴν ἀρετήν, ἀφοῦ διαλυθῆ τὸ σκότος ἐκεῖνο. Μὰ καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι κυριευθοῦν ἀπὸ παραλογισμόν, θὰ σὲ ἐπαινέση καὶ θὰ σὲ θαυμάση περισσότερον ὁ Θεός.

E Ὥστε νὰ μὴ λυπῆσαι, οὔτε νὰ χάνης τὸ θάρρος σου. Διότι καὶ οἱ ἀπόστολοι δι' ἄλλους μὲν ἦσαν ὀσμὴ θανάτου, δι' ἄλλους δὲ ὀσμὴ ζωῆς[65]. Πραγματικά, ἐὰν ἐσὺ δὲν δίδης καμμίαν ἀφορμὴν πρὸς κατηγορίαν, ἔχεις ἀπαλαγὴ ἀπὸ ὅλας τὰς κατηγορίας καὶ μᾶλλον εἶσαι πιὸ μακάριος. Νὰ ἀκτινοβολῆς, λοιπόν, μὲ τὴν ζωήν σου καὶ νὰ μὴ δίδης καμμίαν σημασίαν εἰς τοὺς κατηγόρους. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι δυνατόν, νὰ μὴ ἔχη πολλοὺς ἐχθροὺς ὅποιος φροντίζειδιὰ τὴν ἀρετήν. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε διὰ τὸν ἐνάρετον, διότι διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν θὰ δοξασθῆ πολὺ περισσότερον.

198 Ἀφοῦ, λοιπόν, σκεφθῶμεν αὐτά, ἂς φροντίζωμεν δι' ἕνα πρᾶγμα μόνον, δηλαδὴ νὰ ρυθμίζωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ζωήν μας διότι ἔτσι θὰ κατευθύνωμεν πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωὴν τοὺς καθημένους εἰς τὸ σκότος. Διότι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ λάμπη μόνον ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ νὰ ὁδηγῆ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτό. Πραγματικά, ὅταν θὰ μᾶς ἴδουν νὰ καταφρονῶμεν ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ νὰ προετοιμαζώμεθα διὰ τὸ μέλλον, πότε, ἀντὶ ὁποιουδήποτε λόγου, θὰ πεισθοῦν εἰς τὰ ἔργα μας. Διότι ποῖος εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴ λάβη σαφῆ ἀπόδειξιν τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ὅταν ἴδη ἐκεῖνον, ποὺ μέχρι χθὲς καὶ παλαιότερα ἐπεδίδετο εἰς τὰς ἀπολαύσεις καὶ προσεπάθει νὰ ἀποκτήση πλούτη, νὰ τὰ ἐγκαταλείπη ὅλα καὶ νὰ γίνεται ὑπόπτερος καὶ νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀντιμετωπίση τὴν πεῖναν, τὴν πτωχίαν, **B** κάθε εἴδους σκληραγωγίαν, τοὺς κινδύνους, τὸν θάνατον καὶ τὴν σφαγὴν καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ θεωρούμενα φοβερά; Ἐάν, ὅμως, ἐμπλέκωμεν τοὺς ἑαυτούς μας εἰς τὰ παρόντα πράγματα καὶ προσκολλώμεθα εἰς αὐτά, τότε πῶς θὰ ἠμπορέσουν νὰ

65. Πρβλ. Β' Κορινθ. 2, 16.

πεισθοῦν ὅτι ἑτοιμαζόμεθα διὰ κάποιαν ἄλλην ἀποδημίαν;

Ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν, λοιπόν, **C** ὅταν δὲν ἰσχύση εἰς ἡμᾶς τόσον ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἴσχυσε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἡ ἀνθρωπίνη δόξα; Πραγματικά, μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους καὶ τὰ χρήματά των ἐγκατέλειψαν καὶ τὸν θάνατον κατεφρόνησαν, διὰ νὰ ἐπιδειχθοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δι' αὐτὸ καὶ αἱ ἐλπίδες των ἀπεδείχθησαν κεναί. Ποία ἀπολογία θὰ μᾶς ἐλευθερώση, λοιπόν, ὅταν, ἐνῶ μᾶς ἀναμένουν τόσα ἀγαθὰ καὶ μᾶς ἀπεκαλύφθη τόσον βαθεῖα φιλοσοφία, δὲν κατορθώσωμεν νὰ πράξωμεν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ καταστρέφομεν καὶ τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἄλλους μαζί μας; Διότι δὲν προκαλεῖ τόσην μεγάλην βλάβην ὁ εἰδωλολάτρης ποὺ ἁμαρτάνει, ὅσον ὁ Χριστιανὸς ποὺ πράττει αὐτά. Καὶ πολὺ φυσικά. Διότι ἡ πίστις ἐκείνων εἶναι διεφθαρμένη, ἐνῶ ἡ ἰδική μας, μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, εἶναι σεβαστὴ καὶ ἔνδοξος καὶ εἰς τοὺς ἀσεβεῖς ἀκόμη. Δι' αὐτό, ὅταν θέλουν νὰ μᾶς ὑβρίσουν ὑπερβολικὰ καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν κατηγορίαν, τὸ ἑξῆς προσθέτουν ὡς ἐπίλογον· «Ὁ Χριστιανός», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔλεγαν, ἂν δὲν εἶχαν μεγάλην ἰδέαν διὰ τὴν πίστιν μας. **D** Δὲν ἤκουσες πόσας ἐντολὰς σπουδαίας ἔδωσεν ὁ Χριστός; Πότε, λοιπόν, θὰ ἠμπορέσης νὰ ἐφαρμόσης μίαν ἀπὸ τὰς ἐντολὰς ἐκείνας, ὅταν, ἀφοῦ ἀφήσης τὰ πάντα, περιέρχεσαι νὰ συγκεντρώνης τόκους, νὰ εἰσπράττης δάνεια, νὰ συνάπτης συμβόλαια, νὰ ἀγοράζης ἀγέλας δούλων, νὰ κατασκευάζης ἀργυρᾶ σκεύη καὶ νὰ προβαίνης εἰς ἀγορὰς οἰκιῶν καὶ ἀναριθμήτων ἐπίπλων; Καὶ μακάρι νὰ ἦτο αὐτὸ μόνον. Ὅταν, ὅμως, εἰς τὰ ἄκαιρα αὐτὰ ἐνδιαφέροντα προσθέτης καὶ τὴν ἀδικίαν, **E** μὲ τὸ νὰ ἀφαιρῆς τὰ χωράφια τῶν ἄλλων, νὰ ἁρπάζης τὰ σπίτια των, νὰ πιέζης τοὺς πτωχούς, νὰ αὐξάνης τὴν πεῖναν, τότε πότε θὰ ἠμπορέσης νὰ φθάσης εἰς τὰ πρόθυρα αὐτὰ τῆς βασιλείας;

Ἀλλὰ κάποτε — κάποτε δίδεις ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς πτωχούς. Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλη φθορά. Διότι κάνεις τὴν ἐλεημοσύνην ἢ μὲ ἐγωϊσμὸν ἢ μὲ κενοδοξίαν, **199** ὥστε νὰ μὴ ἠμπορῆς νὰ κερδίσης οὔτε καὶ μὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα σου. Μὰ τί ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πιὸ ἄθλιον ἀπὸ αὐτό, ὅταν ναυαγῆς εὐ-

ρισκόμενος μέσα εἰς τὸ λιμάνι; Διὰ νὰ μὴ συμβαίνῃ αὐτό, λοιπόν, ὅταν κάνῃς κάποιο καλόν, νὰ μὴ ζητῇς ἀπὸ ἐμένα τὴν χάριν, διὰ νὰ ἔχῃς τὸν Θεὸν ὀφειλέτην. Διότι λέγει· Νὰ δανείζετε ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἐλπίζετε νὰ τὰ πάρετε πάλιν[66]. Ἔχεις χρεώστην[67]. Διατί, ἀφοῦ ἀφήσῃς ἐκεῖνον, ἐγείρεις ἀπαιτήσεις ἀπὸ ἐμένα, ἕνα ἄνθρωπον πτωχὸν καὶ ταλαίπωρον; Διότι μήπως ἀγανακτεῖ ὁ χρεώστης, ὅταν τὰ ζητεῖς; Μήπως εἶναι πτωχός; Μήπως δὲν θέλει νὰ καταθέσῃ τὰ χρήματα; Δὲν βλέπεις τοὺς ἀνυπολογίστους θησαυρούς του; Δὲν βλέπεις τὴν ἀπερίγραπτον μεγαλοδωρίαν του; B Πρὸς αὐτὸν νὰ στραφῇς, λοιπόν, καὶ ἀπὸ αὐτὸν νὰ τὰ ἀπαιτήσῃς. Διότι χαίρεται πολύ, ὅταν τοῦ διατυπώνουν ἀπαιτήσεις. Διότι, ὅταν ἴδῃ ὅτι ζητοῦνται ἀπὸ ἄλλον, ὅσα αὐτὸς ὀφείλει, θὰ διατεθῇ ἀπέναντί σου, ὡς νὰ ἔχῃ προσβληθῇ καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ σοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ, ἀλλὰ καὶ δίκαια θὰ σὲ κατηγορήσῃ. Πραγματικά, λέγει· Ποίαν ἀγνωμοσύνην μοῦ κατηγορεῖς; Ποίαν πενίαν μοῦ καταλογίζεις, ὥστε, ἀφοῦ παρέτρεξες ἐμένα, πηγαίνεις πρὸς τοὺς ἄλλους; Εἰς ἄλλον ἐδάνεισες καὶ ἀπὸ ἄλλον τὰ ἀπαιτεῖς; Διότι, μολονότι τὰ ἔλαβεν ἄνθρωπος, ἐν τούτοις ὁ Θεὸς σὲ διέταξε νὰ τὰ δώσῃς, καὶ ὁ ἴδιος θέλει νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ὀφειλέτης καὶ ἐγγυητής, προσφέρων εἰς ἐσένα ἀναριθμήτους ἀφορμάς, ὥστε νὰ τὰ ζητῇς ἀπὸ αὐτὸν εἰς κάθε περίπτωσιν.

Συνεπῶς, μὴ ἀφήνῃς τόσην ἀφθονίαν καὶ εὐπορίαν, C καὶ ζητεῖς νὰ τὰ λάβῃς ἀπὸ ἐμένα, ποὺ δὲν ἔχω τίποτε. Διατί, λοιπόν, ἐπιδεικνύεσαι εἰς ἐμένα, ὅταν ἐλεῇς τὸν πτωχόν; Μήπως σοῦ εἶπα ἐγὼ δῶσε; Μήπως ἤκουσες ἐμένα, διὰ νὰ τὰ ἀπαιτήσῃς ἀπὸ ἐμένα; Ὁ Θεὸς εἶπεν· «Ὅποιος ἐλεεῖ τὸν πένητα δανείζει τὸν Θεόν»[68]. Τὸν Θεὸν ἐδάνεισες, πρὸς αὐτὸν νὰ ἀποταθῇς. Ἀλλὰ δὲν σοῦ ἐξοφλεῖ τὰ πάντα τώρα. Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει πρὸς τὸ συμφέρον σου. Διότι ὁ ὀφειλέτης εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὥστε δὲν φροντίζει μόνον, ὅπως οἱ πολλοί, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ δανεισθὲν ποσόν, ἀλλὰ κάνει καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ πάντα, ὥστε νὰ τοποθετήσῃ μὲ ἀσφάλειαν τὸ διδόμενον.

66. Πρβλ. Λουκ. 6, 35.
67. Ἐννοεῖ τὸν Θεόν.
68. Παροιμ. 19, 17.

Δι' αὐτό, ἀκριβῶς, ἕνα μέρος αὐτοῦ ἐδῶ εἰς τὴν γῆν τὸ καταβάλλει, D ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον τὸ ἀποταμιεύει εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐμάθαμεν αὐτά, ἂς εἴμεθα πολὺ ἐλεήμονες καὶ ἂς δείξωμεν μεγάλην φιλανθρωπίαν καὶ διὰ τῶν χρημάτων καὶ διὰ τῶν πραγμάτων. Καὶ ὅταν ἴδωμεν κάποιον νὰ κακοποιῆται καὶ νὰ δέρεται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἠμποροῦμεν νὰ δώσωμεν χρήματα διὰ νὰ τὸν σώσωμεν, ἂς τὸ κάνωμεν. Ἐάν, πάλιν, μὲ τοὺς λόγους ἠμποροῦμεν νὰ τὸν βοηθήσωμεν, ἂς μὴ διστάσωμεν. Διότι ὑπάρχει ἀμοιβὴ καὶ διὰ τὸν λόγον, μᾶλλον δὲ ὑπάρχει ἀμοιβὴ καὶ διὰ τοὺς στεναγμούς. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγεν ὁ μακάριος Ἰώβ. «Ἐγὼ δὲ ἔκλαυσα διὰ κάθε ἀδύνατον, ἐστέναξα δέ, ὅταν εἶδα ἄνθρωπον εὑρισκόμενον εἰς ἀνάγκην»[69]. Ἐάν, λοιπόν, ὑπάρχῃ ἀμοιβὴ διὰ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς στεναγμούς, σκέψου πόσον μεγαλυτέρα γίνεται ἡ ἀνταπόδοσις, ὅταν προστεθοῦν καὶ οἱ λόγοι, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη. E Πραγματικά, καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ. Καί, ὅμως, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς μᾶς συνεφιλίωσε, ἀφοῦ ἔκανε τὸν ἑαυτόν του μεσάζοντα καὶ ἐδέχθη πληγὰς πρὸς χάριν μας καὶ ὑπέστη τὸν θάνατον διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἂς φροντίσωμεν, λοιπόν, καὶ ἡμεῖς νὰ ἀπαλλάσσωμεν ἀπὸ πολλὰ κακὰ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ ὄχι, ὅπως κάνομεν τώρα, ὅταν ἴδωμεν μερικοὺς νὰ συγκρούωνται καὶ νὰ συμπλέκωνται μεταξύ των, νὰ ἱστάμεθα καὶ νὰ χαιρώμεθα μὲ τὰς ἀσχημοσύνας τῶν ἄλλων [illegible] καὶ νὰ δημιουργῶμεν θέατρον διαβολικόν. Καὶ τί ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σκληρότερον αὐτοῦ; Βλέπεις ἀνθρώπους νὰ ὑβρίζωνται, νὰ πληγώνωνται, νὰ σχίζουν τὰ ἐνδύματά των, νὰ αἱματώνουν τὸ πρόσωπόν των καὶ ὑπομένεις νὰ τοὺς παρακολουθῇς μὲ ἡσυχίαν; Μήπως, ὅμως, εἶναι ἄρκτος ὁ συμπλεκόμενος; Μήπως εἶναι θηρίον; Μήπως εἶναι ὄφις; Ἄνθρωπος εἶναι, συγγενής σου ἀπὸ κάθε ἄποψιν, ἀδελφός σου εἶναι, μέλος ἰδικόν σου εἶναι. Μὴ παρακολουθῇς, ἀλλὰ διάλυσε τὴν συμπλοκήν. Μὴ εὐχαριστεῖσαι, ἀλλὰ διόρθωσε. Μὴ παρακινεῖς τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ἀσχημοσύνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς συμπλακέν-

69. Ἰώβ 30, 25.

τας ἐμπόδιζε καὶ χώριζε. **B** Διότι εἶναι γνώρισμα τῶν ἀναισχύντων καὶ τῶν ὀκνηρῶν καὶ τῶν καθαρμάτων καὶ τῶν ἀλόγων ὄνων τὸ νὰ χαίρουν μὲ τὰς συμφορὰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Βλέπεις κάποιον ἄνθρωπον νὰ ἀσχημονῇ καὶ δὲν νομίζεις ὅτι καὶ σὺ ἀσχημονεῖς; Καὶ δὲν μπαίνεις εἰς τὸ μέσον καὶ δὲν διασκορπίζεις τὴν φάλαγγα τοῦ διαβόλου καὶ δὲν διαλύεις τὰ ἀνθρώπινα κακά; Διὰ νὰ πληγωθῶ καὶ ἐγώ, λέγει κάποιος, δι' αὐτὸ καὶ σὺ μὲ προτρέπεις νὰ τὸ κάνω αὐτό; Βέβαια, δὲν θὰ τὸ πάθῃς αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ πάθῃς, αὐτὸ ἰσοδυναμεῖ μὲ μαρτύριον, διότι ἔπαθες χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐάν, ὅμως, διστάζῃς νὰ πληγωθῇς, σκέψου ὅτι ὁ Κύριός σου δὲν ἐδίστασε νὰ ὑπομείνῃ σταυρὸν πρὸς χάριν σου.

Ἐκεῖνοι, βέβαια, εἶναι μεθυσμένοι καὶ ζαλισμένοι, **C** ἐπειδὴ τοὺς ἔχει κυριεύσει καὶ τοὺς κατευθύνει ὁ θυμός, χρειάζονται δὲ κάποιον συνετὸν διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ, καὶ ὁ ἀδικῶν καὶ ὁ ἀδικούμενος, ὁ μὲν τελευταῖος διὰ νὰ παύσῃ νὰ ἀδικῆται, ὁ δὲ ἄλλος διὰ νὰ παύσῃ νὰ ἀδικῇ. Πλησίασε, λοιπόν, καὶ ἄπλωσε τὸ χέρι σου, ἐσὺ ὁ νηφάλιος πρὸς τὸν μεθυσμένον. Διότι ὑπάρχει καὶ μέθη ποὺ προκαλεῖ ἡ ὀργὴ καὶ εἶναι πολὺ χειροτέρα ἀπὸ τὴν μέθην τοῦ οἴνου. Δὲν βλέπεις τοὺς ναυτικούς, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἀντιληφθοῦν ὅτι μερικοὶ ἄνθρωποι ἐναυάγησαν, ἀφοῦ ἁπλώσουν τὰ πανιά των, μὲ μεγάλην ταχύτητα φεύγουν, ὥστε νὰ ἠμπορέσουν νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν τρικυμίαν τοὺς συναδέλφους των; Ἐάν, λοιπόν, οἱ ὁμότεχνοι ἐπιδεικνύουν τόσην μεγάλην φροντίδα μεταξύ των, πόσον περισσότερον εἶναι δίκαιον νὰ κάνουν τὸ ἴδιον οἱ ἔχοντες τὴν ἰδίαν φύσιν; Διότι καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πρόκειται διὰ ναυάγιον πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο. **D** Διότι, πραγματικά, ὁ ἄνθρωπος ἢ ἐβλασφήμησεν, ὅταν τὸν ὕβρισαν, καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ ἀγαθά, ἢ ἐπιώρκησεν, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ θυμοῦ, ὁπότε καὶ πάλιν ἔπεσεν εἰς τὴν γέενναν, ἢ κτυπᾷ κάποιον καὶ προκαλεῖ τὸν θάνατον, καὶ ὑφίσταται πάλιν τὸ ἴδιον ναυάγιον.

Πλησίασε, λοιπόν, καὶ σταμάτησε τὸ κακὸν καί, ἐνῷ βυθίζονται, φέρε τους εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀφοῦ κατέλθῃς εἰς τὸ ἴδιον τὸ πέλαγος τῆς παραζάλης, καί, ἀφοῦ διαλύσῃς τὸ θέατρον τοῦ διαβόλου καὶ πάρῃς χωριστὰ τὸν καθένα, συμβούλευσέ τους διὰ νὰ σβήσῃς τὴν φλόγα καὶ καταστιγάσῃς τὰ κύματα. Ἐὰν δὲ ἡ φωτιὰ γίνεται

μεγαλυτέρα καὶ ἡ κάμινος πιὸ θερμή, νὰ μὴ φοβηθῇς, διότι ἔχεις πολλοὺς ποὺ θὰ σὲ βοηθήσουν καὶ θὰ ἁπλώσουν τὰ χέρια τους, **E** ἂν κάνῃς τὴν ἀρχὴν μόνον, καὶ πρὸ πάντων, βέβαια, τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης. Καὶ ἐὰν πρῶτος διαταράξῃς τὴν φλόγα, θὰ σὲ ἀκολουθήσουν πολλοὶ ἄλλοι καὶ ἐσὺ θὰ λάβῃς τὸν μισθὸν δι' ὅσα θὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνοι. Ἄκουσε τί συμβούλευσεν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν χαμερπεῖς· Ἄν, λέγει, ἴδῃς τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου νὰ πίπτῃ εἰς τὸν δρόμον,
201 νὰ μὴ τὸ προσπεράσῃς, ἀλλὰ νὰ τὸ σιμώσῃς[70]. Βέβαια, τὸ νὰ σηκώσῃς τὸ πεσμένον ὑποζύγιον εἶναι πολὺ πιὸ ἀσήμαντον ἀπὸ τὸ νὰ ξεχωρίσῃς συμπλεκομένους ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς συμφιλιώσῃς. Ἐάν, λοιπόν, πρέπει νὰ βοηθῇς τὸν ὄνον τῶν ἐχθρῶν σου, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ σηκώνῃς τὰς ψυχὰς τῶν φίλων σου, καὶ μάλιστα, ὅταν ἡ πτῶσις εἶναι μεγαλυτέρα, δεδομένου ὅτι αὐταὶ δὲν πίπτουν εἰς τὴν λάσπην, ἀλλὰ εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀνθέξουν τὸ φορτίον τοῦ θυμοῦ. Σύ, ὅμως, ἂν καὶ βλέπῃς τὸν ἀδελφόν σου νὰ ἔχῃ γονατίσει ἀπὸ τὸ φορτίον καὶ τὸν διάβολον νὰ παρίσταται καὶ νὰ ἀνάπτῃ τὴν φωτιά, προσπερνᾷς μὲ σκληρότητα καὶ χωρὶς οἶκτον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀκίνδυνον νὰ τὸ κάνῃς, οὔτε καὶ διὰ τὰ ζῷα.

B Καὶ ὁ μὲν Σαμαρείτης, ὅταν εἶδεν ἄγνωστόν του καὶ καθόλου συγγενῆ του τραυματίαν, καὶ ἐστάθη καὶ εἰς τὸ ζῷον τὸν ἀνέβασε καὶ εἰς τὸ πανδοχεῖον τὸν ἔφερε καὶ ἰατρὸν προσέλαβε καὶ ἕνα μέρος τῶν χρημάτων τοῦ ἔδωσε, ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ τὸ δώσῃ εἰς τὸ μέλλον[71]. Ἐνῷ ἐσύ, ἂν καὶ τὸν βλέπῃς νὰ μὴ ἔχῃ ἐμπέσει εἰς τοὺς λῃστάς, ἀλλὰ εἰς τὴν φάλαγγα τῶν δαιμόνων καὶ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ θυμοῦ, ὄχι εἰς τὴν ἔρημον, ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, χωρὶς νὰ πρόκειται νὰ ἐξοδεύσῃς χρήματα, οὔτε νὰ μισθώσῃς κάποιο ζῷον διὰ τὴν μεταφοράν, οὔτε νὰ τὸν συνοδεύσῃς εἰς μακρινὸν δρόμον, ἀλλὰ ἁπλῶς νὰ εἴπῃς μερικὰ λόγια, διστάζεις καὶ ἀποφεύγεις καὶ προσπερνᾷς μὲ σκληρότητα καὶ χωρὶς οἶκτον; Καὶ πῶς ἐλπίζεις νὰ εὕρῃς τὸν Θεὸν

70. Πρβλ. Ἐξόδ. 23, 5.
71. Πρβλ. Λουκ. 10, 30 ἑξ.

εὐσπλαγχνικὸν ἀπέναντί σου, ὅταν ζητῇς τὴν βοήθειάν του;

Θὰ ὁμιλήσω δὲ καὶ πρὸς ἐσᾶς, οἱ ὁποῖοι ἀσχημονεῖτε δημοσίᾳ C ἐναντίον ἐκείνου ποὺ σᾶς προσβάλλει καὶ σᾶς ἀδικεῖ. Πές μου, μεγαλώνεις τὰς πληγὰς καὶ λακτίζεις καὶ δαγκώνεις; Τί ἔγινες ἀγριόχοιρος καὶ ὄνος ἄγριος; Καὶ δὲν ἐντρέπεσαι, οὔτε κοκκινίζεις, ὅταν γίνεσαι θηρίον καὶ προδίδῃς τὴν εὐγένειάν σου; Διότι καὶ ὅταν εἶσαι πτωχός, εἶσαι, ὅμως, ἐλεύθερος, καὶ ἂν εἶσαι βιοπαλαιστής, εἶσαι χριστιανός. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ εἶσαι πτωχός, πρέπει νὰ ἡσυχάζῃς. Διότι τὸ νὰ διαπληκτίζωνται εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν πλουσίων καὶ ὄχι τῶν πτωχῶν. Τῶν πλουσίων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πολλὰς ἀνάγκας πολέμων. Σύ, ὅμως, ἐνῷ δὲν ἔχεις τὴν ἡδονὴν τοῦ πλούτου, τριγυρίζεις καὶ συγκεντρώνεις εἰς τὸν ἑαυτόν σου τὰ κακὰ τοῦ πλούτου, D δηλαδή, τὰς ἔχθρας, τὰς φιλονικίας καὶ τὰς μάχας. Καὶ πνίγεις τὸν ἀδελφόν σου καὶ τὸν πιέζεις καὶ τὸν ρίπτεις κάτω δημοσίᾳ ἐνώπιον ὅλων. Καὶ δὲν νομίζεις ὅτι ἀσχημονεῖς περισσότερον, μιμούμενος τὰς ὁρμὰς τῶν ἀλόγων ζώων, μᾶλλον δὲ γινόμενος χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνα; Διότι εἰς ἐκεῖνα τὰ πάντα εἶναι κοινὰ καὶ ζοῦν μαζὶ καὶ περιφέρονται μαζί, ἐνῷ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τίποτε τὸ κοινόν, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶναι ἀνάστατα καὶ μάχαι καὶ φιλονικίαι καὶ λοιδορίαι καὶ ἀντιπάθειαι καὶ ὕβρεις συνεχῶς μεταξύ μας. Καὶ δὲν σεβόμεθα οὔτε τὸν οὐρανόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσεκλήθημεν ὅλοι μαζί, οὔτε τὴν γῆν, E τὴν ὁποίαν ἔδωσε κοινὴν εἰς ὅλους μας, οὔτε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μας, ἀλλὰ ὅλα χάνονται, ἀφοῦ τὰ παρασύρει ὁ θυμὸς καὶ ὁ ἔρως τῶν χρημάτων. Δὲν εἶδες ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐχρεώστα τὰ δέκα χιλιάδες τάλαντα καὶ μετὰ τὸ χάρισμα τοῦ χρέους αὐτοῦ ἔπνιγε τὸν σύνδουλόν του δι' ἑκατὸν δηνάρια, **202** πόσα κακὰ ὑπέστη καὶ ὅτι παρεδόθη εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν[73]; Δὲν φοβεῖσαι τὸ παράδειγμα; Δὲν φοβεῖσαι μήπως καὶ ἐσὺ πάθεις τὰ ἴδια;

Διότι καὶ ἡμεῖς χρεωστοῦμεν εἰς τὸν Κύριόν μας πολλὰ καὶ μεγάλα χρέη, ἀλλ' ὅμως μᾶς ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ καὶ δὲν μᾶς ἐπιτίθεται, ὅπως ἡμεῖς εἰς τοὺς

73. Πρβλ. Ματθ. 18, 21 ἑξ.

συνδούλους μας, οὔτε μᾶς πιέζει οὔτε μᾶς πνίγει. Μολονότι, ἐὰν ἤθελε νὰ ἀπαιτήσῃ ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον μέρος ἀπὸ αὐτά, πρὸ πολλοῦ θὰ εἴχαμεν καταστραφῆ.

Αὐτὰ σκεπτόμενοι, ἀγαπητοί, ἂς ταπεινωθῶμεν καὶ ἂς χρεωστῶμεν εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς ὀφειλέτας μας, διότι, ἂν φιλοσοφῶμεν, γίνονται ἀφορμὴ μεγάλης συγχωρήσεως δι' ἡμᾶς. Καί, ἐνῷ δίδομεν ὀλίγα, θὰ λάβωμεν πολλά. Διατί, λοιπόν, ἀπαιτεῖς μὲ βίαν τὸ χρέος, B ἐνῷ ἔπρεπε, ὅταν ὁ ὀφειλέτης ἤθελε νὰ τὸ δώσῃ, νὰ τὸ χαρίσωμεν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ λάβῃς τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Θεόν; Τώρα, ὅμως, κάνεις τὰ πάντα καὶ ἀσκεῖς βίαν καὶ φιλονικεῖς, ὥστε νὰ μὴ λείψῃ τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά σου. Καὶ νομίζεις ὅτι βλάπτεις τὸν πλησίον σου, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα πιέζεις τὸ ξίφος ἐναντίον σου, αὐξάνων τὴν τιμωρίαν εἰς τὴν γέενναν. Ἐὰν ὅμως φιλοσοφίσῃς ὀλίγον ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, τότε κάνεις τὰς εὐθύνας σου μικράς. Διότι ὁ Θεὸς δι' αὐτὸ θέλει νὰ ἀρχίσωμεν ἡμεῖς τὴν μεγαλοδωρίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὥστε νὰ λάβῃ ἀφορμὴν καὶ νὰ μᾶς δώσῃ περισσότερα πρὸς ἀνταπόδοσιν. Δι' αὐτὸ ὅσους ὀφειλέτας ἔχεις, εἴτε χρημάτων εἴτε ἁμαρτημάτων, ἀφοῦ τοὺς ἀφήσῃς ὅλους ἐλευθέρους, νὰ ζητήσῃς ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν ἀνταπόδοσιν αὐτῆς τῆς μεγαλοψυχίας. C Διότι, δι' ὅσον χρόνον ἐκεῖνοι σοῦ εἶναι ὀφειλέται, δὲν θὰ ἔχῃς τὸν Θεὸν ὀφειλέτην. Ἐάν, ὅμως, ἀφήσῃς ἐκείνους, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἔχῃς τὸν Θεὸν χρεώστην καὶ νὰ ἀπαιτήσῃς μὲ μεγάλην μεγαλοδωρίαν τὴν ἀμοιβήν σου διὰ τὴν εὐσέβειάν σου αὐτήν. Διότι, ἐὰν κάποιος ἄνθρωπος προσέλθῃ καὶ σὲ ἴδῃ νὰ κρατῇς τὸν ὑπεύθυνον καὶ σὲ προτρέψῃ, ἀφοῦ ἀφήσῃς ἐκεῖνον, νὰ ζητῇς ἀπὸ αὐτὸν ὅ,τι χρεωστεῖ ἐκεῖνος, εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ θελήσῃ νὰ φανῇ ἀγνώμων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐπειδὴ μετέθεσε τὰς εὐθύνας εἰς τὸν ἑαυτόν του, πῶς ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἀνταποδώσῃ πολλαπλάσια καὶ ἀπειροπλάσια, D ὅταν χάρις εἰς τὸ ἰδικόν του πρόσταγμα ἐκείνους, ποὺ εἶναι ὑπεύθυνοι ἀπέναντί μας, χωρὶς νὰ τοὺς κατηγορήσωμεν, οὔτε ὀλίγον οὔτε πολύ, τοὺς ἀφήνομεν νὰ φύγουν καὶ τοὺς καθιστῶμεν ἀνευθύνους;

Συνεπῶς, ἂς μὴ σκεπτώμεθα τὴν πρόσκαιρον ἡδονήν, ἡ ὁποία δημιουργεῖται εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτας μας τὸ χρέος, ἀλλ' ἂς συλλογιζώμεθα τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ὑποστῶμεν

εἰς τὸ μέλλον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ἀφοῦ βλάπτωμεν τοὺς ἑαυτούς μας εἰς τὰ ἀθάνατα σημεῖα. Ἄς γίνωμεν, λοιπόν, ἀνώτεροι ὅλων, ἂς χαρίσωμεν εἰς τοὺς ὑπευθύνους ἀπέναντί μας καὶ χρήματα καὶ σφάλματα, ὥστε διὰ μέσου αὐτῶν νὰ καταστήσωμεν ἐλαφρὰς τὰς εὐθύνας μας. Καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ κατορθώσωμεν μὲ τὴν μεγάλην ἀρετήν μας, αὐτό, ἀφοῦ τὸ ἐπιτύχωμεν μὲ τὸ νὰ μὴ μνησικακῶμεν κατὰ τὸν πλησίον μας, νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, **E** μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ'

(Ματθ. ε', 17 - 26)

203 «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦλθα διὰ νὰ καταργήσω τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας»[1].

Ποῖος διετύπωσε αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, ἢ ποῖος τὸν κατηγόρησε διὰ κάτι παρόμοιον, ὥστε νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν αὐτήν; Διότι οὔτε ἀπὸ τὰ λεχθέντα δὲν ἐγεννᾶτο παρομοία ὑποψία. Ἐπειδή, μὲ τὸ νὰ τοὺς προτρέπῃ νὰ εἶναι πρᾶοι, εἰρηνικοί, ἐλεήμονες, νὰ ἔχουν καθαρὰν καρδίαν καὶ νὰ ἀγωνίζωνται ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, δὲν ἀπεδείκνυε καμμίαν πρόθεσιν αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ καὶ ἐδημιούργει ἐξ ὁλοκλήρου ἀντίθετον γνώμην. Διατί λοιπὸν τὸ εἶπεν αὐτό; Βέβαια, δὲν τὸ εἶπεν οὔτε τυχαῖα οὔτε ἄσκοπα, **B** ἀλλ' ἐπειδὴ ἐσκόπευε νὰ θέσῃ νόμους πολὺ ὑψηλοτέρους τῶν παλαιῶν ἐντολῶν, λέγων· «Ἔχετε ἀκούσει ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους, Νὰ μὴ φονεύσῃς... ἐνῷ ἐγὼ σᾶς λέγω οὔτε νὰ ὀργίζεσθε[2]», καὶ ἀκόμη νὰ χαράξῃ τὸν δρόμον κάποιας θείας οὐρανίου πολιτείας, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν ἡ νέα διδασκαλία καὶ τοὺς κάνῃ νὰ μὴ δέχωνται τὰ λεγόμενα, δι' αὐτὸ λαμβάνει ἐκ τῶν προτέρων τὴν προφύλαξιν αὐτήν. Διότι μολονότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐφήρμοζαν τὸν νόμον, ἐν τούτοις εἶχαν μεγάλον ψυχικὸν σύνδεσμον μὲ αὐτόν, καί, ἂν καὶ διὰ τῶν πράξεών των καθημερινῶς τὸν κατέλυον, ἤθελαν νὰ παραμένουν ἀμετακίνητα τὰ γράμματα αὐτοῦ, χωρὶς κανένας νὰ προσθέτῃ τίποτε εἰς αὐτά. **C** Ἢ μᾶλλον ἠνείχοντο νὰ γίνωνται προσθῆκαι εἰς τὸν νόμον ἀπὸ τοὺς ἄρχοντάς των, ὄχι ὅμως πρὸς τὸ καλλίτερον, ἀλλὰ πρὸς

1. Ματθ. 5, 17
2. Ματθ. 5, 21 - 22.

το χειρότερον. Πραγματικά, έτσι μὲ τὰς ἰδικάς των προσθήκας παρέλυον τὴν τιμὴν πρὸς τοὺς γονεῖς, ὅπως τὴν ὥριζεν ὁ νόμος, καὶ πολλὰς ἄλλας ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου τὰς κατήργουν μὲ τοὺς ἀκαίρους αὐτοὺς πλεονασμούς.

Ἐπειδή, λοιπόν, ὁ Χριστὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν συνέβαινε νὰ προέρχεται ἀπὸ ἱερατικὴν φυλήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅσα ἐσκόπευε νὰ διδάξῃ ἀπετέλουν κάποιαν προσθήκην εἰς τὸν νόμον, ἡ ὁποία δὲν ἠλάττωνεν, ἀλλὰ ἐπέτεινε τὴν ἀρετήν, ἀντιληφθεὶς ἐκ τῶν προτέρων ὅτι τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἐπρόκειτο νὰ τοὺς προκαλέσουν ταραχήν, προτοῦ νὰ θεσπίσῃ τοὺς ἀξίους θαυμασμοῦ νόμους του, βγάζει τὴν ὑποψίαν, ἡ ὁποία θὰ τοὺς ἤρχετο σιγὰ - σιγὰ εἰς τὸν νοῦν.

D Καὶ ποία ἦτο ἡ ὑποψία αὐτὴ ποὺ θὰ ἀντεστρατεύετο εἰς τὸ ἔργον του; Ἐνόμιζον ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ καταργήσῃ τοὺς παλαιοὺς νόμους. Δι' αὐτὸ θεραπεύει, λοιπόν, τὴν ὑποψίαν αὐτήν. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ κάνει μόνον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἐπίσης. Ἐπειδή, δηλαδή, τὸν ἐθεώρουν ἄπιστον, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐτήρει τὸ Σάββατον, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ὑποψίαν των αὐτὴν καὶ ἐκεῖ πάλιν προβάλλει δικαιολογίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄλλαι μὲν ἁρμόζουν εἰς τὸν ἑαυτόν του, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι[3]», ἄλλαι δὲ εἶναι πολὺ συγκαταβατικαί, ὅπως ὅταν ἀναφέρῃ τὸ πρόβατον,ποὺ χάνεται τὸ Σάββατον, καὶ ἀποδεικνύῃ ὅτι διὰ τὴν σωτηρίαν ἐκείνου καταλύεται ὁ νόμος[4]. **E** ἐπίσης μνημονεύει καὶ τὴν περιτομήν, ἡ ὁποία κάνει τὸ ἴδιον πάλιν[5]. Δι' αὐτό, λοιπόν, ὁμιλεῖ πολλὰς φορὰς μὲ πολὺ ἁπλᾶ λόγια, ὥστε νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ἄπιστος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀναστήσας διὰ μόνου τοῦ λόγου του πολλοὺς νεκρούς, ὅταν ἐφώναζε τὸν Λάζαρον νὰ ἀναστηθῇ προσηυχήθη πρὸς τὸν Θεόν[6]. Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ κατώτερος ἀπὸ

3. Ἰωάν. 5, 17.
4. Πρβλ. Ματθ. 12, 11 - 12.
5. Πρβλ. Ἰωάν. 7, 22 - 24.
6. Πρβλ. Ἰωάν. 11, 41.

τὸν Πατέρα, **204** διαλύων τὴν ὑπόνοιαν αὐτήν, προσέθεσεν ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπε «διὰ τὸν λαὸν ποὺ παρευρίσκεται, διὰ νὰ πιστεύσουν ὅτι ἐσὺ μὲ ἀπέστειλες»[7].

Καὶ δὲν κάνει τὰ πάντα ὡς ἀπόλυτος Κύριος, διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ἰουδαίων, οὔτε ἐνεργεῖ τὰ πάντα, πάλιν, διὰ μέσου τῆς προσευχῆς, ὡς νὰ ἦτο ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος, ἀλλὰ ἀναμειγνύει αὐτὰ εἰς ἐκεῖνα καὶ ἐκεῖνα εἰς αὐτά. Μὰ καὶ αὐτὸ δὲν τὸ κάνει τυχαῖα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνάλογον σύνεσιν. Πραγματικά, τὰ μὲν μεγαλύτερα τὰ κάνει ὡς ἀπόλυτος Κύριος, ἐνῷ εἰς τὰ μικρότερα προσεύχεται πρὸς τὸν Θεόν. Ἔτσι, ὅταν συγχωρῇ ἁμαρτίας, ὅταν ἀποκαλύπτῃ τὰ ἀπόρρητα, ὅταν ἀνοίγῃ τὸν παράδεισον, ὅταν ἐκδιώκει τοὺς δαίμονας, **B** ὅταν καθαρίζῃ τοὺς λεπρούς, ὅταν δεσμεύῃ τὸν θάνατον καὶ ἀνιστᾷ πολλοὺς νεκρούς, ἐνεργεῖ εἰς ὅλα αὐτὰ μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἐνῷ, ὅταν σκοπεύῃ νὰ δημιουργήσῃ πολλοὺς ἄρτους ἀπὸ τοὺς ὀλίγους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ κατώτερον ἀπὸ τὰ προηγούμενα θαύματα, στρέφεται πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ προσεύχεται, ἀποδεικνύων ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανεν ἀπὸ ἀδυναμίαν. Πραγματικά, ἐκεῖνος ποὺ ἠμπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν τὰ μεγαλύτερα, πῶς θὰ ἐχρειάζετο τὴν προσευχὴν εἰς τὰ μικρότερα;

Ἀλλά, ὅπως εἶπα, κάνει αὐτὸ διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν Ἰουδαίων. Συνεπῶς, νὰ σκέπτεσαι τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς λόγους, ὅταν τὸν ἀκούσῃς νὰ ὁμιλῇ μὲ ταπείνωσιν. Διότι ὑπάρχουν πολλαὶ αἰτίαι καὶ τῶν παρομοίων λόγων καὶ τῶν ἀναλόγων πράξεων, **C** ὅπως ἐπὶ παραδείγματι διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὸν Θεόν, διὰ νὰ παραδειγματίζῃ καὶ νὰ ὑπηρετῇ τοὺς πάντας, διὰ νὰ διδάσκῃ τὴν ταπεινοφροσύνην, ἐπίσης τὸ γεγονός, ὅτι ἔφερε τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, τὸ ὅτι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὰ ἀκούουν ὅλα μαζὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τὸ ὅτι ἤθελε νὰ διδάξῃ νὰ μὴ λέγωμεν τίποτε τὸ ἐγωϊστικὸν διὰ τὸν ἑαυτόν μας. Δι' αὐτό, ἐνῷ ὁ ἴδιος εἶπε πολλὰ ταπεινὰ διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἄφησε νὰ ὁμιλήσουν οἱ ἄλλοι διὰ τὰ μεγάλα.

7. Ἰωάν. 11, 42.

Ὁ ἴδιος, λοιπόν, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἔλεγεν· «Προτοῦ νὰ γεννηθῇ ὁ Ἀβραάμ, ἐγὼ ὑπάρχω[8]», ἐνῷ ὁ μαθητὴς δὲν ὁμιλεῖ τοιουτοτρόπως, D ἀλλὰ λέγει· «Κατ᾽ ἀρχὰς ὑπῆρχεν ὁ Λόγος[9] καὶ ὁ Λόγος ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος[10]». Ἐξ ἄλλου, ὁ ἴδιος πουθενὰ δὲν εἶπε καθαρὰ ὅτι αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ ὅλα τὰ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ἐνῷ ὁ μαθητὴς μὲ μεγάλην παρρησίαν, χωρὶς κανένα δισταγμόν, καὶ μία καὶ δύο καὶ πολλὰς φορὰς λέγει αὐτό, ὅταν γράφῃ· «Ὅλα ἔγιναν δι᾽ αὐτοῦ καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔγινε τίποτε[11]» καὶ «εἰς τὸν κόσμον ἦτο καὶ ὁ κόσμος ἔγινε δι᾽ αὐτοῦ[12]». Καὶ διατί παραξενεύεσαι, ἐπειδὴ ἄλλοι εἶπαν μεγαλύτερα δι᾽ αὐτὸν ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ ἴδιος, ὅταν, βέβαια, πολλὰ πράγματα, ἐνῷ τὰ ἀπεδείκνυε διὰ τῶν ἔργων του, E δὲν τὰ διατύπωνε καθαρὰ διὰ τῶν λόγων;

Πραγματικά, τὸ ὅτι αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον τὸ ἀπέδειξε σαφῶς καὶ μὲ τὴν θεραπείαν τοῦ τυφλοῦ[13], ὅταν ὅμως ἔκανε λόγον διὰ τὴν κατ᾽ ἀρχὰς δημιουργίαν, δὲν εἶπεν, ὅτι ἐγὼ τὸν ἐδημιούργησα, ἀλλὰ ὅτι «ὁ Δημιουργὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοὺς ἐδημιούργησεν ἄνδρα καὶ γυναῖκα[14]». Καὶ πάλιν, ὅτι ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ὅ,τι ὑπάρχει εἰς αὐτὸν τὸ ἀπέδειξε μὲ τοὺς ἰχθῦς, μὲ τὸν οἶνον, μὲ τοὺς ἄρτους, μὲ τὴν καταστολὴν τῆς τρικυμίας εἰς τὴν λίμνην, **208** μὲ τὸ φῶς ποὺ ἔλαμψεν εἰς τὸν σταυρὸν καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα[15]. Πουθενά, ὅ-

8. Ἰωάν. 8, 58.

9. Μὲ τὸν ὅρον «Λόγος» ἀποδίδει ὁ Ἰωάννης τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τοὺς νεοπλατωνικοὺς καὶ τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους πρὸς δήλωσιν τῆς λογικῆς καὶ ἐννόμου τάξεως τοῦ παντός. Ὁ Ἰουδαῖος Φίλων προσεπάθησε νὰ ἀποδώσῃ δι᾽ αὐτοῦ τὸ σύνολον τῶν θείων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐν μέρει μὲν ἄγγελοι ἢ δρῶσαι δυνάμεις, ἐν μέρει δὲ νοήματα ἢ ἀρχέτυποι ἰδέαι. Εἶναι, δηλαδή, κάτι ἀντίστοιχον τοῦ πλατωνικοῦ «νοός», ὅστις ταυτίζεται πρὸς τὴν Σοφίαν τοῦ Σολομῶντος. Ὁ ὅρος ἦτο πολὺ οἰκεῖος εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται τὸ τέταρτον εὐαγγέλιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἀπαντᾷ ἡ λέξις μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν (πρβλ. Ψαλμ. 32, 6).

10. Ἰωάν. 1, 1.

11. Ἰωάν. 1, 2.

12. Ἰωάν. 1, 10.

13. Πρβλ. Ἰωάν. 9, 1 ἑξ.

14. Ματθ. 19, 4.

15. Ἐδῶ ἀναφέρεται εἰς τὰ ἀνάλογα γνωστὰ θαύματα.

μως, δὲν τὸ ἐδήλωσεν αὐτὸ καθαρά, ἀλλὰ οἱ μαθηταὶ τὸ ἐτόνιζαν συνεχῶς αὐτό, καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος.

Ἐάν, ὅμως, ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὸν ἤκουον νὰ ὁμιλῇ νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὸν ἔβλεπαν νὰ θαυματουργῇ, εἰς τοὺς ὁποίους ἰδιαιτέρως ἐπέλυε πολλὰς ἀπορίας καὶ τοὺς ἔδωσε τόσον μεγάλην δύναμιν, ὥστε νὰ ἀνιστοῦν καὶ τοὺς νεκρούς, καὶ τοὺς κατήρτισε τόσον, ὥστε νὰ ἀφήσουν τὰ πάντα δι᾽ αὐτόν, δὲν ἠμπόρεσαν, ὕστερα ἀπὸ τὴν τόσην ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν, νὰ βαστάσουν τὰ πάντα πρὸ τῆς χορηγίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, B κατὰ ποίαν λογικὴν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ ὁποῖος ἐστερεῖτο συνέσεως καὶ ὑπελείπετο ἀπὸ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ κατὰ σύμπτωσιν παρίστατο εἰς τὰ πραττόμενα ἢ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, δὲν θὰ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ σύμπαντος, ἐὰν δὲν ἐδείκνυε τόσην συγκατάβασιν εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις του; Δι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὅταν κατέλυε τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, δὲν εἰσήγαγε προηγουμένως τὴν ἀνάλογον νομοθεσίαν, ἀλλὰ ἐπενόει πολλὰς καὶ διαφόρους ἀπολογίας. Ἐάν, ὅμως, ὅταν σκοπεύῃ μίαν ἐντολὴν νὰ καταργήσῃ, χρησιμοποιῇ τόσον μεγάλην ἐπιχειρηματολογίαν, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ ζημίαν εἰς τοὺς ἀκροατάς του, πολὺ περισσότερον, ὅταν προσέθετεν εἰς ὁλόκληρον τὸν νόμον ὁλόκληρον διαφορετικὴν νομοθεσίαν, ἐχρειάζετο μεγάλη προετοιμασία καὶ προσοχή, C ὥστε νὰ μὴ θορυβηθοῦν οἱ τότε ἀκροαταί του.

Δι᾽ αὐτό, λοιπόν, δὲν φαίνεται νὰ ὁμιλῇ σαφῶς διὰ τὴν θεότητά του. Διότι, ἀφοῦ ἡ προσθήκη εἰς τὸν νόμον τοὺς προεκάλει τόσην ταραχήν, πολὺ περισσότερον θὰ τοὺς ἐτάρασσε, ἐὰν ἀπεκάλυπτεν ὅτι ἦτο Θεὸς ὁ ἴδιος. Ὅθεν, πολλὰ πράγματα τὰ παρουσιάζει κατώτερα ἀπὸ τὴν ἀξίαν του. Καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐπειδὴ σκοπεύει νὰ ἐπιφέρῃ προσθήκας εἰς τὸν νόμον, λαμβάνει πολλὰς προφυλάξεις. Πραγματικά, δὲν εἶπε μίαν μόνον φορὰν ὅτι δὲν καταργῶ τὸν νόμον, ἀλλὰ τὸ ἐπανέλαβε διὰ δευτέραν φορὰν καὶ προσέθεσε καὶ κάτι ἄλλο σπουδαιότερον. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν· «Νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ἦλθα νὰ καταργήσω τὸν νόμον», D προσέθεσεν·

«Δὲν ἦλθα νὰ καταργήσω, ἀλλὰ νὰ ἐκπληρώσω[16]». Ἡ φράσις αὐτὴ δὲν φράσσει μόνον τὴν ἀναισχυντίαν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ κλείει ὁριστικὰ καὶ τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προέρχεται ἐκ τοῦ διαβόλου[17]. Διότι ἐὰν ὁ Χριστὸς ἦλθε διὰ νὰ καταλύσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ διαβόλου, τότε διατί ὄχι μόνον δὲν καταλύει τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπληρώνει; Διότι δὲν εἶπεν μόνον ὅτι· δὲν τὴν καταργῶ, μολονότι αὐτό ἦτο ἀρκετόν, ἀλλὰ καὶ ὅτι· τὴν συμπληρώνω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον δὲν τὸν παρουσιάζει ἀντίθετον πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἐφρόντιζε διὰ τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς.

Καὶ κατὰ ποῖον τρόπον δὲν τὴν κατήργησεν; ἐρωτᾷ κάποιος. Καὶ πῶς συνεπλήρωσεν ἢ τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας; Τοὺς μὲν προφήτας συνεπλήρωσε μὲ τὸ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ἐπαληθεύσῃ διὰ τῶν ἔργων ὅλα ὅσα εἶχαν προείπει δι' αὐτόν. E Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγε κάθε φοράν· «Διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν προφήτην[18]», καὶ ὅταν ἐγεννήθη καὶ ὅταν τὰ παιδιὰ ἔψαλαν τὸν θαυμαστὸν ὕμνον εἰς αὐτόν, καὶ ὅταν ἐκάθισεν εἰς τὸν ὄνον καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα γεγονότα τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἔπραξεν, τὰ ὁποῖα ὅλα θὰ παρέμεναν ἀπραγματοποίητα, ἐὰν δὲν ἤρχετο ὁ Ἰησοῦς. **200** Τὸν δὲ νόμον ὄχι μόνον μὲ ἕνα, ἀλλὰ καὶ μὲ δεύτερον καὶ τρίτον τρόπον τὸν ἐφήρμοσεν. Κατὰ πρῶτον μέν, διότι δὲν παρέβη καμμίαν ἐντολὴν αὐτοῦ. Τὸ ὅτι δὲ ἐφήρμοσε καθ' ὁλοκληρίαν τὸν νόμον, ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν Ἰωάννην· «Διότι ἔτσι εἶναι πρέπον εἰς ἡμᾶς, νὰ ἐκτελέσωμεν κάθε ἐντολήν[19]». Καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν· «Ποῖος ἀπὸ σᾶς ἠμπορεῖ νὰ μὲ ἐλέγξῃ δι' ἁμαρτίαν;[20]». Καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς του ἔλεγε πάλιν· «Διότι ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου[21] καὶ δὲν εὑρίσκει τίποτε τὸ ἰδικόν του εἰς ἐμέ[22]». Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης ἀπὸ παλαιὰ ἔλε-

16. Ματθ. 5, 17.
17. Ἐννοεῖ τοὺς Γνωστικοὺς καὶ ἰδίᾳ τοὺς Μανιχαίους.
18. Ματθ. 1, 22.
19. Ματθ. 3, 15.
20. Ἰωάν. 8, 46.
21. Ὁ Σατανᾶς, δηλαδή.
22. Ἰωάν. 14, 30.

γεν ὅτι· «Δὲν διέπραξε καμμίαν ἁμαρτίαν[23]». Ἐν πρώτοις, λοιπόν, ἐφήρμοσε τὸν νόμον μὲ τὸν τρόπον αὐτόν.

Δεύτερος τρόπος ἐκπληρώσεως τοῦ νόμου εἶναι ὅτι καὶ εἰς ἡμᾶς ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ πράττωμεν τὰ τοῦ νόμου. B Διότι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι ὄχι μόνον αὐτὸς τὸν ἐξεπλήρωσεν, ἀλλὰ τὸ ὅτι τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτὴν τὴν ἐχάρισε εἰς ἡμᾶς. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, τονίζων ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· «Διότι τὸ τέλος τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστός, διὰ νὰ δικαιωθῇ καθένας ποὺ πιστεύει[24]». Καὶ ἔλεγεν, ἀκόμη, ὅτι ὁ Θεὸς «κατεδίκασε τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς σαρκὸς τοῦ Υἱοῦ του, διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἀπαίτησις τοῦ νόμου εἰς ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκός»[25]. Καὶ πάλιν· «Καταργοῦμεν, λοιπόν, τὸν νόμον διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο, ἀντιθέτως ἀνορθώνομεν τὸν νόμον[26]». Ἐπειδή, δηλαδή, ὁ νόμος αὐτὸν τὸν σκοπὸν εἶχεν, τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον δίκαιον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο, ὅταν ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ εἰσήγαγε νέον τρόπον δικαιοσύνης, τὸν ἀπορρέοντα ἐκ τῆς πίστεως, ἔπαυσε τὴν ἐντολὴν τοῦ νόμου. Καὶ ὅ,τι δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ νόμος διὰ τῶν γραπτῶν ἐντολῶν του, αὐτὸ τὸ ἔφερεν εἰς πέρας ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς πίστεως. C Δι' αὐτὸ λέγει· «Δὲν ἦλθα νὰ καταργήσω τὸν νόμον, ἀλλὰ νὰ τὸν ἐκπληρώσω[27]».

Ἐάν, ὅμως, ἐξετάσῃ κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν τὰ γεγονότα θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἄλλον τρίτον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ νόμου ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Ποῖος εἶναι αὐτός, λοιπόν; Μά, εἶναι ἡ μέλλουσα νομοθεσία, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ παραδώσῃ. Διότι τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ δὲν ἦσαν κατάργησις τῶν προηγουμένων διατάξεων, ἀλλὰ ἐπέκτασις καὶ συμπλήρωσις αὐτῶν. Διότι τὸ νὰ μὴ ὀργιζώμεθα δὲν εἶναι κατάργησις τῆς ἐντολῆς νὰ μὴ φονεύωμεν, ἀλλὰ συμπλήρωσις καὶ μεγαλυτέρα ἀσφάλεια. Τὸ ἴδιον δύναται νὰ λεχθῇ καὶ δι' ὅλας τὰς ἄλλας περιπτώσεις.

23. Ἡσ. 53, 9.
24. Ρωμ. 10, 4.
25. Ρωμ. 8, 3, 4.
26. Ρωμ. 3, 31.
27. Ματθ. 5, 17.

Δι' αὐτό, λοιπόν, ἀφοῦ χωρίς ὑποψίαν ἔρριψεν ἐκ τῶν προτέρων τὰ σπέρματα αὐτῶν τῶν ἐντολῶν, ὅταν πλέον ἐπρόκειτο νὰ τὸν ὑποπτευθοῦν ὅτι προσπαθεῖ νὰ καταργήση τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀντιπαρέθετε τὰς νέας ἐντολάς του πρὸς τὰς ἀντιστοίχους τῆς Παλαιᾶς, χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν προφύλαξιν. D Βέβαια, αὐτὰ τὰ εἶχεν εἴπει αἰνιγματωδῶς μὲ τὰ λεχθέντα ἤδη. Διότι τὸ «μακάριοι οἱ πτωχοί» εἶναι τὸ ἴδιον πρὸς τὸ μὴ ὀργίζεσθαι[28]· καὶ τὸ «μακάριοι οἱ καθαροὶ κατὰ τὴν καρδίαν» πρὸς τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ κυττάξωμεν ποτὲ μίαν γυναῖκα μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν[29]. Ἐπίσης, τὸ «μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτόν σας θησαυροὺς εἰς τὴν γῆν[30]» συμφωνεῖ πρὸς τὸ «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες». Ἀλλὰ καὶ τὸ «νὰ πενθῆτε» καὶ τὸ «νὰ καταδιώκεσθε» καὶ τὸ «νὰ ὑβρίζεσθε», εἶναι ἰσοδύναμον μὲ τὸ «Νὰ εἰσέρχεσθε ἀπὸ τὴν στενὴν πύλην[31]». Καὶ τὸ «νὰ πεινᾷ καὶ νὰ διψᾷ κανεὶς τὴν δικαιοσύνην», δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, E παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὕστερα ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς λέγει, ὅτι «ὅσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, κάνετε καὶ σεῖς τὰ ἴδια εἰς αὐτούς[32]». Καὶ ἀφοῦ ἐμακάρισε τὸν «εἰρηνοποιόν», σχεδὸν ἐπανέλαβε τὸ ἴδιον πάλιν, ὅταν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἀφήνωμεν τὸ δῶρόν μας καὶ νὰ τρέχωμεν διὰ νὰ συμφιλιωθῶμεν μὲ τὸν δυσαρεστημένον συνάνθρωπόν μας καὶ νὰ εἴμεθα εὐνοϊκοὶ πρὸς τὸν ἀντίδικόν μας[33].

Ἀλλὰ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς καθώρισε τὰ ἔπαθλα τῶν ἐναρέτων, **207** ἐνῷ ἐδῶ ἐξέθεσε τὰς τιμωρίας τῶν παραβατῶν τῶν ἐντολῶν του. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ μὲν ἔλεγεν ὅτι «οἱ πρᾶοι θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν[34]», ἐδῶ δὲ ὅτι «ὅποιος θὰ εἴπῃ τὸν ἀδελφόν του μωρόν, θὰ εἶναι ἔνοχος εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός[35]». Ἐπίσης, ἔλεγεν ἐκεῖ ὅτι «οἱ ἔχοντες καθαρὰν καρδίαν θὰ ἴδουν τὸν Θεόν[36]», ἐνῷ

28. Πρβλ. Ματθ. 5, 21 ἑξ.
29. Πρβλ. Ματθ. 5, 27, ἑξ.
30. Ματθ. 6, 19.
31. Ματθ. 7, 13.
32. Ματθ. 7, 12.
33. Πρβλ. Ματθ. 5, 23 - 26.
34. Ματθ. 5, 5.
35. Ματθ. 5, 22.
36. Ματθ. 5, 8.

ἐδῶ ὅτι ἔχει διαπράξει τὴν μοιχείαν ὅποιος κυττάξη γυναῖκα μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν[37]. Καὶ ἀφοῦ ἐκεῖ ὠνόμασε τοὺς εἰρηνοποιοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ[38], ἐδῶ τοὺς φοβίζει δι' ἄλλου τρόπου, ὅταν λέγῃ· «Διὰ νὰ μὴ σὲ παραδώση ὁ ἀντίδικος εἰς τὸν δικαστήν[39]». Ἔτσι, ἀφοῦ μακαρίζει προηγουμένως τοὺς πενθοῦντας καὶ τοὺς διωκομένους[40], εἰς τὴν συνέχειαν λέγει τὸ ἴδιον ἀκριβῶς, μὲ τὸ νὰ ἀπειλῇ μὲ αἰωνίαν κόλασιν τοὺς μὴ βαδίζοντας τὸν δρόμον αὐτόν, διότι ὅσοι βαδίζουν τὸν πλατὺν δρόμον[41], B λέγει, ἐκεῖ καταλήγουν. Ἀλλὰ καὶ τὸ «δὲν ἠμπορεῖτε νὰ δουλεύετε τὸν Θεὸν καὶ τὸν μαμωνᾶν[42]», νομίζω ὅτι εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς τὸ «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες[43]» καὶ «μακάριοι οἱ πεινῶντες... τὴν δικαιοσύνην[44]».

Ἀλλά, ὅπως εἶπα, ἐπειδὴ σκοπεύει νὰ ὁμιλήση καθαρώτερα δι' αὐτά, καὶ ὄχι μόνον καθαρώτερα, ἀλλὰ καὶ νὰ προσθέση περισσότερα εἰς τὰ λεχθέντα προηγουμένως, (διότι δὲν ζητεῖ νὰ εἶναι κανεὶς ἐλεήμων μόνον, ἀλλὰ προτρέπει νὰ δίδῃ καὶ τὸν χιτῶνά του[45], οὔτε πάλιν ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι κάποιος ἁπλῶς πρᾶος, ἀλλὰ νὰ στρέφῃ καὶ τὴν σιαγόνα εἰς ὅποιον θέλει νὰ τὸν κτυπήσῃ[46]), ἐξαφανίζει ἔτσι τὴν ὑφισταμένην ἀρχικῶς φαινομενικὴν ἀντίθεσιν. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, ὅπως εἶπα προηγουμένως, δὲν τὸ εἶπε μίαν φορὰν αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἐπανέλαβεν. Πραγματικά, ἀφοῦ εἶπεν· «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦλθα νὰ καταλύσω...» προσέθεσεν· «Δὲν ἦλθα νὰ καταλύσω, ἀλλὰ νὰ συμπληρώσω. C Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἕως ὅτου νὰ παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, οὔτε ἕνα γιῶτα ἢ μία μικρὴ στιγμὴ δὲν θὰ καταργηθῇ ἀπὸ τὸν νόμον, μέχρις ὅτου νὰ γίνουν ὅλα[47]». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἑξῆς· Εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμείνῃ ἀνεκπλήρωτος ὁ νόμος, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ τὸ τελευταῖ-

37. Πρβλ. Ματθ. 5, 28.
38. Πρβλ. Ματθ. 5, 9.
39. Ματθ. 5, 25.
40. Πρβλ. Ματθ. 5, 4 καὶ 11.
41. Πρβλ. Ματθ. 7, 13 - 14.
42. Ματθ. 6, 24.
43. Ματθ. 5, 7.
44. Ματθ. 5, 6.
45. Πρβλ. Ματθ. 5, 40.
46. Πρβλ. Ματθ. 5, 39.
47. Ματθ. 5, 17 - 18.

ον γράμμα αὐτοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκανε καὶ ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἐτήρησε μὲ κάθε ἀκρίβειαν αὐτόν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μᾶς ἀφήνει νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι καὶ ὁ κόσμος ὁλόκληρος μετασχηματίζεται. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε τυχαῖα, ἀλλὰ τὸ εἶπε διὰ νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἀκροατὴν καὶ νὰ τοῦ δείξῃ ὅτι δικαίως εἰσηγεῖται νέον τρόπον ζωῆς, ἀφοῦ, βέβαια, πρόκειται ὁλόκληρος ἡ κτίσις νὰ μετασχηματισθῇ **D** καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος νὰ κληθῇ εἰς νέαν πατρίδα καὶ εἰς προετοιμασίαν ἀνωτέρας ζωῆς.

«Ἐκεῖνος, λοιπόν, ποὺ θὰ παραβῇ μίαν ἀπὸ τὰς ἐντολὰς αὐτὰς τὰς ἐλαχίστας καὶ διδάξῃ τοὺς ἄλλους νὰ κάνουν τὸ ἴδιον, αὐτὸς θὰ ὀνομασθῇ ἐλάχιστος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν[48]».

Ἀφοῦ, δηλαδή, ἀπήλλαξε τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὴν πονηρὰν ὑποψίαν καὶ ἀπεστόμωσεν ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ ἔχουν διαφορετικὴν γνώμην, τότε πλέον ἐκφοβίζει καὶ καθορίζει μεγάλην ἀπειλὴν διὰ τὴν τήρησιν τῆς μελλοντικῆς νομοθεσίας. Ὅτι, βέβαια, δὲν τὸ εἶπεν αὐτὸ διὰ τοὺς νόμους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ ὑπὲρ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἐσκόπευε νὰ νομοθετήσῃ, ἄκουσε τὰ ἀκόλουθα· **E** «Διότι σᾶς λέγω ὅτι, ἐὰν ἡ ἀρετή σας δὲν ὑπερβαίνῃ τὴν ἀρετὴν τῶν γραμματέων καὶ τῶν φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν[49]». Ἐάν, ὅμως, διετύπωνε τὰς ἀπειλὰς διὰ τοὺς παλαιοὺς νόμους, τότε διατί ἔλεγεν· «Ἐὰν δὲν περισσεύσῃ;». Διότι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔκαναν τὰ ἴδια μὲ τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς φαρισαίους, **208** δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι ἀνώτεροι αὐτῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀρετήν. Ἀλλὰ ποῖον ἦτο τὸ περισσόν; Τὸ νὰ μὴ ὀργίζωνται, τὸ νὰ μὴ κυττάζουν γυναῖκα μὲ ἀκόλαστον βλέμμα.

Διὰ ποῖον λόγον, ὅμως, ὠνόμασε τὰς ἐντολὰς αὐτὰς ἐλαχίστας[50], μολονότι εἶναι τόσον σπουδαῖαι καὶ ὑψηλαί; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰσαγάγῃ τὴν νομοθεσίαν ὁ ἴδιος. Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν

48. Ματθ. 5, 19.
49. Ματθ. 5, 20.
50. Πρβλ. Ματθ. 5, 19.

του καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὡμίλησε μὲ μετριοφροσύνην διὰ τὸ ἄτομόν του, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὴν νομοθεσίαν του, διδάσκων ἡμᾶς καὶ μὲ αὐτὸ νὰ εἴμεθα πάντοτε μετριόφρονες. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ὑπῆρχε καὶ κάποια ὑποψία ὅτι καινοτομεῖ, χρησιμοποιεῖ χαμηλὸν ὕφος εἰς τὸν λόγον του. Ὅταν, ὅμως, ἀκούσῃς ὅτι κάποιος θὰ ὀνομασθῇ ἐλάχιστος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, **B** νὰ μὴ σκέπτεσαι τίποτε ἄλλο, παρὰ γέενναν καὶ κόλασιν. Διότι βασιλεία συνηθίζει νὰ ὀνομάζῃ ὄχι μόνον τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως καὶ τὴν φοβερὰν ἐκείνην παρουσίαν του. Ἐπειδή, πῶς θὰ ἦτο λογικόν, ἐκεῖνος μέν, ποὺ εἶπε τὸν ἀδελφόν του μωρὸν καὶ παρέβη μίαν ἐντολήν, νὰ καταδικασθῇ εἰς τὴν γέενναν[51], ἐνῷ ἐκεῖνος, ποὺ παρέβη ὅλας τὰς ἐντολὰς καὶ παρέσυρε καὶ ἄλλους εἰς τὴν παρανομίαν αὐτήν, νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν βασιλείαν; Δὲν ἐννοεῖ αὐτό, λοιπόν, ἀλλὰ ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῆς κρίσεως θὰ εἶναι ἐλάχιστος, δηλαδή, παραπεταμένος, τελευταῖος. Ὁ δὲ τελευταῖος, ὁπωσδήποτε, τότε θὰ ριφθῇ εἰς τὴν γέενναν. Διότι, ἐπειδὴ ἦτο Θεὸς ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν ραθυμίαν τῶν πολλῶν καὶ ὅτι μερικοὶ θὰ ἐνόμιζαν ὅτι οἱ λόγοι του ἦσαν ὑπερβολικοὶ **C** καὶ συλλογιζόμενοι τοὺς νόμους θὰ ἔλεγαν· Ἐάν, λοιπόν, ὀνομάσῃ κάποιος τὸν συνάνθρωπόν του μωρόν, τιμωρεῖται; Ἐάν, πάλιν, κανεὶς κυττάξῃ μόνον μίαν γυναῖκα, γίνεται μοιχός; Δι' αὐτὸ λοιπόν, καταργῶν ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀδιαφορίαν αὐτήν, διετύπωσε μεγάλην ἀπειλὴν καὶ διὰ τοὺς δύο, δηλαδή, καὶ διὰ τοὺς παραβάτας τῶν ἐντολῶν του καὶ διὰ τοὺς παρασύροντας καὶ ἄλλους εἰς τὴν παράβασιν αὐτήν.

Συνεπῶς, ἀφοῦ γνωρίζομεν τὴν ἀπειλήν, οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ παραβαίνωμεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, οὔτε νὰ παρωθῶμεν πρὸς τὴν ἀδιαφορίαν ἐκείνους, ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰς ἐφαρμόζουν. «Ἐκεῖνος», λέγει, «ποὺ θὰ ἐφαρμόζῃ καὶ θὰ διδάσκῃ τὰς ἐντολάς μου, θὰ ὀνομασθῇ μεγάλος[52]».

Δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ εἴμεθα χρήσιμοι εἰς τοὺς ἑαυ-

51. Πρβλ. Ματθ. 5, 22.
52. Ματθ. 5, 19.

τούς μας μόνον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὠφελῶμεν καὶ τοὺς ἄλλους. D Διότι ὁ μισθὸς ἐκείνου ποὺ ἀρκεῖται εἰς τὴν προσωπικήν του ἀρετὴν δὲν εἶναι ἴσος πρὸς τὸν μισθὸν ἐκείνου ποὺ ἐκτὸς τῆς ἰδικῆς του ἀρετῆς καθιστᾶ καὶ ἄλλον ἐνάρετον. Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, ἡ διδασκαλία, ποὺ δὲν ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν λεγομένων, καταδικάζει τὸν διδάσκαλον, «Διότι ἐσύ, λοιπόν», λέγει, «ποὺ διδάσκεις τὸν ἄλλον, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτόν σου;[53]», ἔτσι καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐντολῶν, χωρὶς τὴν καθοδήγησιν καὶ ἄλλων πρὸς τὴν ἀρετήν, ἐλαττώνει τὴν ἀμοιβήν. Πρέπει, λοιπόν, καὶ εἰς τὰ δύο νὰ εἶναι κανεὶς τέλειος καί, ἀφοῦ κατὰ πρῶτον ἐκπληρώση ὁ ἴδιος τὰς ἐντολάς, τότε νὰ προχωρήση εἰς τὴν φροντίδα τῶν ἄλλων. Διότι δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἔθεσε τὴν ποίησιν πρὸ τῆς διδασκαλίας, διὰ νὰ δείξη ὅτι ἔτσι πρὸ πάντων θὰ ἠμπορέση νὰ φέρη εἰς πέρας τὸ διδακτικὸν ἔργον, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον διαφορετικά. Διότι θὰ ἀκούση· «Ἰατρέ, θεράπευσε τὸν ἑαυτόν σου[54]». E Πραγματικά, ὅποιος δὲν ἠμπορέσει νὰ διδάξη τὸν ἑαυτόν του καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ διορθώση τοὺς ἄλλους, αὐτὸς θὰ ἔχη πολλοὺς ποὺ θὰ τὸν διακωμῳδήσουν. Μᾶλλον, ὅμως, οὔτε νὰ διδάξη θὰ κατορθώση ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἐπειδὴ θὰ τοῦ ἀντιστρατεύωνται τὰ ἔργα του. Ἐάν, ὅμως, εἶναι ὁλοκληρωμένος ἄνθρωπος καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἀπόψεις[55], **209** «θὰ ὀνομασθῆ μέγας εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[56].

«Διότι σᾶς λέγω ὅτι, ἐὰν ἡ δικαιοσύνη σας δὲν ὑπερβαίνη τὴν δικαιοσύνην τῶν γραμματέων καὶ τῶν φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν[57]», εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δικαιοσύνην ὀνομάζει τὴν ἀρετὴν ἐν γένει, ὅπως ἔλεγε καὶ ὅταν ἔκανε λόγον διὰ τὸν Ἰώβ· «Καὶ ἦτο ἄνθρωπος ἄμεμπτος, δίκαιος»[58]. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ὠ-

---

53. Ρωμ. 2, 21.
54. Λουκ. 4, 23.
55. Δηλαδὴ καὶ ἐφαρμόζει τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς διδάσκει καὶ εἰς ἄλλους.
56. Ματθ. 5, 19.
57. Ματθ. 5, 20.
58. Ἰὼβ 1, 1.

νόμασε καὶ ὁ Παῦλος δίκαιον, ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔλεγεν ὅτι δὲν ἰσχύει ὁ νόμος· «Διότι ὁ νόμος δὲν προορίζεται διὰ τὸν δίκαιον»[59], λέγει. Καὶ εἰς πολλὰς δὲ ἄλλας περιπτώσεις θὰ συναντήση κανεὶς τὴν λέξιν δικαιοσύνη νὰ χρησιμοποιῆται πρὸς δήλωσιν τῆς καθόλου ἀρετῆς.

Σύ, ὅμως, πρόσεξε τὴν πρόοδον τῆς χάριτος, ὅταν τοὺς νεοφωτίστους μαθητάς του B θέλη νὰ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι ἐδῶ τοὺς γραμματεῖς καὶ φαρισαίους δὲν τοὺς ἀνέφερε ἁπλῶς ὡς παρανόμους, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐναρέτων, καθ' ὅσον, ἐὰν δὲν ἦσαν ἐνάρετοι, δὲν θὰ ἔλεγεν ὅτι ἔχουν δικαιοσύνην, οὔτε θὰ συνέκρινε τὴν ἀνύπαρκτον δικαιοσύνην πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν.

Πρόσεξε, ἀκόμη, ἐδῶ μὲ ποῖον τρόπον συνιστᾶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀφοῦ συγκρίνη αὐτὴν πρὸς τὴν Καινήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ εἶναι ὁμόφυλος καὶ συγγενὴς πρὸς ἐκείνην, διότι καὶ τὸ ἀνώτερον καὶ τὸ κατώτερον εἶναι τοῦ ἰδίου γένους. Δὲν διαβάλλει, λοιπόν, τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιταθῆ αὐτή. Ἐάν, ὅμως, ἦτο πονηρά, δὲν θὰ ἐζήτει τὸ ἀνώτερον ἀπὸ αὐτήν, οὔτε θὰ τὴν διώρθωνεν, ἀλλὰ θὰ τὴν ἀπέρριπτεν τελείως. Καὶ διατί, ἀφοῦ εἶναι τοιαύτη, ἐρωτᾶ κάποιος, δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ εἰσάγη τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὴν ἐφαρμόζουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; C Τώρα δὲν εἰσάγει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ζοῦν μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ ἀπέκτησαν μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ὀφείλουν νὰ ἐπιτυγχάνουν μεγαλύτερα κατορθώματα, ἀλλὰ εἰσάγει, ἀσφαλῶς, ὅλους ἐκείνους ποὺ ἔζησαν σύμφωνα μὲ αὐτήν. Πραγματικά, λέγει ὅτι «πολλοὶ θὰ ἔλθουν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν καὶ θὰ ἀναπαυθοῦν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ»[60]. Καὶ ὁ Λάζαρος, ποὺ ἀπολαμβάνει τὰ μεγάλα ἔπαθλα, φαίνεται νὰ διατρέφεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ[61]. Καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν ὑπερβολικὰ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἐ-

---

59. Α' Τιμοθ. 1, 9.
60. Ματθ. 8, 11.
61. Πρβλ. Λουκ. 16, 23.

λαμψαν ὅλοι τους μὲ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς. **D** Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστός, ἐὰν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦτο κακὴ καὶ ξένη πρὸς αὐτόν, δὲν θὰ τὴν ἐφήρμοζεν εἰς τὸ σύνολόν της, ὅταν ἦλθεν. Ἐάν, ὅμως, τὸ ἔκανεν αὐτὸ μόνον διὰ νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὄχι διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι συγγενὴς καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν Καινήν, τότε, ποῖον λόγον δὲν ἐτήρει καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰς συνηθείας τῶν εἰδωλολατρῶν, διὰ νὰ προσελκύσῃ καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας;

Συνεπῶς, εἶναι φανερὸν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὅτι, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι πονηρὰ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, δὲν εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν τοὺς τηροῦντας αὐτήν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι καιρὸς διὰ ὑψηλοτέρας ἐντολάς. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι εἶναι πιὸ ἀτελὴς ἀπὸ τὴν Καινήν, δὲν ἀποδεικνύει οὔτε αὐτὸ ὅτι εἶναι πονηρά, ἐπειδή, σύμφωνα μὲ τὴν σκέψιν αὐτήν, θὰ πάθῃ τὸ ἴδιον ἀκριβῶς καὶ ἡ Καινή. **E** Διότι, πραγματικά, ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν προσφέρει αὐτή, ὅταν συγκριθῇ πρὸς τὴν μελλοντικήν, ἀποδεικνύεται μερικὴ καὶ ἀτελὴς καὶ θὰ καταργηθῇ, ὅταν ἔλθῃ ἐκείνη. «Διότι, ὅταν θὰ ἔλθῃ τὸ τέλειον», λέγει, «τότε τὸ μερικὸν θὰ καταργηθῇ»[62], πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔπαθεν ἀκριβῶς καὶ ἡ Παλαιὰ ἀπὸ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἀλλ' ὅμως, ἕνεκα τούτου δὲν κατηγοροῦμεν αὐτήν, μολονότι καὶ αὐτὴ παραθεωρεῖται, ὅταν ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν. «Διότι τότε τὸ μερικὸν θὰ καταργηθῇ», λέγει. **210** Ἀλλὰ ὑποστηρίζομεν ὅτι εἶναι μεγάλη.

Ἀφοῦ, λοιπόν, τὰ ἔπαθλα εἶναι μεγαλύτερα καὶ πλουσιωτέρα ἡ δύναμις, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Πατήρ, κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν ἀπαιτεῖ καὶ μεγαλυτέρους ἀγῶνας. Πραγματικά, δὲν ὑπόσχεται πλέον γῆν ρέουσαν γάλα καὶ μέλι, οὔτε γῆρας ζωηρόν, οὔτε πολλὰ τέκνα, οὔτε σῖτον καὶ οἶνον, καὶ κοπάδια καὶ ἀγέλας, ἀλλὰ προσφέρει τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὴν υἱοθεσίαν, τὴν ἀδελφότητα πρὸς τὸν Μονογενῆ Υἱόν, τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν κληρονομίαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ συνδοξασθῶμεν καὶ νὰ συμβασιλεύσωμεν καὶ τὰ ἀναρίθμητα ἐκεῖνα βραβεῖα. Τὸ ὅτι δὲ ἐλάβομεν μεγαλυτέραν βοήθειαν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τὸν Παῦλον νὰ λέ-

62. Α' Κορινθ. 13, 10.

γῃ' **B** «Δὲν ὑπάρχει, συνεπῶς, τώρα καμμία καταδίκη δι' ἐκείνους ποὺ ἀνήκουν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἡ ζωή των δὲν εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκός, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πνεύματος. Διότι ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος, ποὺ δίνει ζωήν, μὲ ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου»[63].

Ὥστε, ἀφοῦ ἠπείλησε τοὺς παραβάτας τῶν ἐντολῶν του καὶ καθώρισε μεγάλα βραβεῖα διὰ τοὺς ἐναρέτους καί, συγχρόνως, ἀπέδειξεν ὅτι δικαιολογημένα ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ὑψηλοτέραν ἀρετήν, ἀρχίζει πλέον νὰ νομοθετῇ, ὄχι ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ σύγκρισιν πρὸς τοὺς νόμους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδείξῃ δύο πράγματα δι' αὐτοῦ, ὅτι, δηλαδή, ἀφ' ἑνὸς μὲν νομοθετεῖ αὐτά, χωρὶς νὰ καταπολεμῇ τὰς προηγουμένας ἐντολάς, ἀλλὰ συμφωνῶν ἀπολύτως πρὸς αὐτάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι πολὺ φυσικὰ καὶ πολὺ ἐπίκαιρα προσθέτει τὰ δεύτερα εἰς τὰ πρῶτα.

C Ἀλλά, διὰ νὰ καταστῇ σαφέστερον αὐτό, ἂς ἀκούσωμεν μὲ προσοχὴν τοὺς ἰδίους τοὺς λόγους τοῦ νομοθέτου. Τί λέγει, λοιπόν, αὐτός; «Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους· Δὲν θὰ φονεύσῃς»[64]. Μολονότι ἦτο ὁ ἴδιος ποὺ ἔδωσε καὶ τὴν ἐντολὴν αὐτήν, ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἐκφράζει ἀπροσώπως. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν· Ἠκούσατε ὅτι εἶπα εἰς τοὺς ἀρχαίους, τότε δύσκολα θὰ παρεδέχοντο τοὺς λόγους του καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀκροατὰς θὰ ἐφαίνετο ἀσεβής. Ἐάν, πάλιν, ἔλεγεν· Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, καὶ προσέθετεν ἐν συνεχείᾳ· «Ἐγὼ δὲ σᾶς λέγω»[65], ἀσφαλῶς ἡ αὐθάδεια θὰ ἐφαίνετο μεγαλυτέρα. Δι' αὐτό, λοιπόν, ἔθεσεν αὐτὸ ἀπροσδιόριστα, ἕνα μόνον ἐπιδιώκων νὰ ἀποδείξῃ μὲ ὅσα ἔλεγεν, ὅτι, δηλαδή, ἦλθεν εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν. **D** Διότι μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους», ἀπεδείκνυεν ὅτι ἐπέρασε πολὺς χρόνος ἀφ' ὅτου ἔλαβον τὴν ἐντολὴν αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι. Τὸ ἔκανε δὲ αὐτό, διὰ νὰ ἐντροπιάσῃ τὸν ἀκροατήν, ὁ ὁποῖος ἐδίσταζε νὰ στραφῇ πρὸς τὰ ἀνώτερα, καὶ νὰ

63. Ρωμ. 8, 1 - 2.
64. Ματθ. 5, 21. Ἐξοδ. 20, 16.
65. Ματθ. 5, 22.

τὸν ἀποσπάση ἀπὸ τάς παλαιάς ἐντολάς, ὅπως λέγει ὁ διδάσκαλος πρὸς τὸν ἀδιάφορον μαθητήν· Δὲν γνωρίζεις πόσον χρόνον ἐδαπάνησες μελετῶν τὰς συλλαβάς; Τὸ ἴδιον ὑπονοῶν καὶ ὁ Ἰησοῦς μὲ τὸ ὄνομα τῶν ἀρχαίων, τοὺς προσκαλεῖ πλέον πρὸς τὰ ὑψηλότερα διδάγματα, ὡς νὰ ἔλεγεν· Ἔχετε ἀρκετὸν χρόνον ποὺ μελετᾶτε αὐτὰ καὶ εἶναι πλέον καιρὸς νὰ ἐνδιαφερθῆτε διὰ τὰ ἀνώτερα ἀπὸ αὐτά. E Καλὸν εἶναι δὲ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν συγχέει τὴν σειρὰν τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παλαιοτέραν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ νόμος ἤρχισεν. Καὶ τοῦτο, πάλιν, ἀποδεικνύει τὴν συμφωνίαν πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

«Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω ὅτι καθένας ποὺ ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον, πρέπει νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον»[66]. Εἶδες ὡλοκληρωμένην ἐξουσίαν; Εἶδες ὕφος ποὺ ἁρμόζει εἰς τὸν νομοθέτην; Διότι ποῖος ἀπὸ τοὺς προφήτας ὡμίλησε ποτὲ μὲ τὸν τρόπον αὐτόν; Ποῖος ἀπὸ τοὺς δικαίους; Ποῖος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας; Κανένας. Ἀλλὰ ἔλεγαν «Τὰ ἑξῆς λέγει ὁ Κύριος». 211 Μά, ὁ Υἱὸς δὲν ὁμιλεῖ ἔτσι. Διότι ἐκεῖνοι ἀνήγγελλον τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ἐνῷ αὐτὸς τοὺς λόγους τοῦ Πατρός του. Ὅταν δὲ λέγω τοῦ Πατρός, ἐννοῶ τοὺς ἰδικούς του. «Διότι τὰ ἰδικά μου», λέγει, «εἶναι ἰδικά σου, καὶ τὰ ἰδικά σου εἶναι ἰδικά μου»[67]. Καὶ οἱ μὲν προφῆται ἐνομοθέτουν διὰ τοὺς ὁμοδούλους των, ἐνῷ ὁ Ἰησοῦς ἐνομοθέτει διὰ τοὺς ἰδικούς του δούλους.

Ἂς ἐρωτήσωμεν, λοιπόν, ἐκείνους ποὺ ἀπορρίπτουν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην· Τὸ νὰ μὴ ὀργίζεται καὶ νὰ μὴ φονεύῃ κανεὶς εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸν νόμον, ἢ εἶναι μᾶλλον τελειοποίησις καὶ ὁλοκλήρωσις ἐκείνου; Εἶναι φανερὸν ὅτι αὐτὸ εἶναι συμπλήρωσις ἐκείνου, καὶ ἕνεκα τούτου ἀνώτερόν του. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν παρασύρεται εἰς τὴν ὀργήν, πολὺ περισσότερον θὰ ἀποφύγῃ τὸν φόνον. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ συγκρατεῖ τὸν θυμόν του, B πολὺ περισσότερον θὰ συγκρατήσῃ τὰ χέρια του. Διότι ρίζα τοῦ φόνου εἶναι ὁ θυμός. Συνεπῶς, ὅποιος κόπτει τὴν ρίζαν, πολὺ περισσότερον θὰ κόψῃ τοὺς κλάδους, μᾶλλον δὲ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ βλαστήσῃ καθόλου.

66. Ματθ. 5, 22.
67. Ἰωάν. 17, 10.

Ὅθεν, δὲν ἐνομοθέτει αὐτὰ διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν προφυλάξῃ περισσότερον. Πραγματικά, τί ἐπεδίωκεν ὁ νόμος καὶ διέτασσεν αὐτά; Δὲν τὸ ἔκανε διὰ νὰ μὴ φονεύῃ κανένας τὸν πλησίον του; Λοιπόν, ὁ μαχόμενος τὸν νόμον, θὰ ἔπρεπε νὰ διατάσσῃ νὰ φονεύωμεν. Διότι τὸ νὰ φονεύωμεν εἶναι ἀντίθετον τοῦ νὰ μὴ φονεύωμεν. Ἐάν, ὅμως, δὲν ἐπιτρέπει οὔτε νὰ ὀργιζώμεθα, τότε, ὅ,τι ἤθελεν ὁ νόμος, αὐτὸ περισσότερον στηρίζει. Ἀσφαλῶς, δὲν θὰ ἀποφύγῃ ὁμοίως τὸν φόβον ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει νὰ μὴ φονεύῃ μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἐξαφανίσει καὶ τὴν ὀργήν, διότι ὁ τελευταῖος ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ τόλμημα.

Ἀλλά, διὰ νὰ ἐλέγξωμεν αὐτούς[68] καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς, C ἂς ἀναφέρωμεν ὅλα ὅσα ὑποστηρίζουν. Τί εἶναι ἐκεῖνα, λοιπόν, ποὺ διδάσκουν; Λέγουν ὅτι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀδίκους, εἶναι κακός. Καὶ οἱ μὲν διαλλακτικώτεροι δῆθεν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν δέχονται αὐτό, ἀλλὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, χωρὶς νὰ εἶναι ἀγαθός. Κάποιον ἄλλον δὲ θεὸν ἀνύπαρκτον, ποὺ δὲν ἐδημιούργησε κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα, θεωροῦν ὡς Πατέρα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ μὲν μὴ ἀγαθὸς θεὸς παραμένει εἰς τὰ ἰδικά του καὶ διατηρεῖ τὰ ἰδικά του, ἐνῷ ὁ ἀγαθὸς ἐπιθυμεῖ τὰ ξένα πράγματα D καὶ ξαφνικὰ θέλει νὰ γίνῃ σωτὴρ ἐκείνων, ποὺ δὲν ὑπῆρξε δημιουργός. Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ὁμιλοῦν ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ πατρός των τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου καὶ ἀποξενώνουν τὸν Θεὸν ἀπὸ τὴν δημιουργίαν του, μολονότι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φωνάζει ὅτι «ἦλθεν εἰς τοὺς ἰδικούς του»[69] καὶ ὅτι «ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθη;»[70]. Ἐν συνεχείᾳ, ἐξετάζοντες τὴν ἐντολὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ ὁποία ὥριζε νὰ βγάζουν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος[71], ἀμέσως πα-

68. Ἀναφέρεται εἰς τοὺς πολεμίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ κυρίως εἰς τοὺς Μανιχαίους.
69. Ἰωάν. 1, 11.
70. Ἰωάν. 1, 10.
71. Πρβλ. Ἔξοδ. 21, 24.

ρεμβαίνουν καὶ λέγουν· Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος λέγει αὐτά;

E Τί θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά, λοιπόν; Ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς ἀποτελεῖ μέγιστον ἔργον φιλανθρωπίας. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔθεσε τὸν νόμον αὐτὸν διὰ νὰ βγάζῃ ὁ ἕνας τὸ μάτι τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποφεύγωμεν νὰ πράξωμεν κάτι παρόμοιον, ἀπὸ φόβον μήπως πάθωμεν τὸ ἴδιον ἀπὸ ἄλλους. Ὅπως, δηλαδή, ἠπείλησε μὲ καταστροφὴν τοὺς Νινευΐτας[72], ὄχι διὰ νὰ τοὺς ἀφανίσῃ, (διότι, ἐὰν ἤθελε τὴν καταστροφήν των, ἔπρεπε νὰ σιωπήσῃ), **212** ἀλλὰ διὰ νὰ παύσῃ τὴν ὀργήν του, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς βελτιώσει μὲ τὸν φόβον, ἔτσι, καθώρισε τιμωρίαν καὶ δι' ἐκείνους ποὺ ἐπιτίθενται ἐναντίον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἄλλων, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν ἀπὸ ἀγαθὴν προαίρεσιν νὰ ἀποφεύγουν τὴν σκληρότητα, νὰ ἐμποδισθοῦν ἀπὸ τὸν φόβον νὰ λυμαίνωνται τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πλησίων των. Ἐάν, ὅμως, ἡ ἐντολὴ αὐτὴ εἶναι ἀπόδειξις τῆς σκληρότητος τοῦ Θεοῦ, τότε παρόμοιον δεῖγμα εἶναι καὶ ἡ σύλληψις τοῦ φονέως καὶ ἡ παρεμπόδισις τοῦ μοιχοῦ.

Ἀλλὰ αἱ σκέψεις αὐταὶ προερχόνεται ἀπὸ ἀνθρώπους ἀνοήτους, ποὺ κατέχονται ἀπὸ μεγάλην μανίαν. Ἐγώ, ὅμως, τόσον ἀπέχω ἀπὸ τοῦ νὰ ὀνομάσω αὐτὰ ὠμότητας, ὥστε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην λογικήν, **B** ὑποστηρίζω ὅτι τὰ ἀντίθετα πρὸς αὐτὰ εἶναι παράνομα. Σύ, λοιπόν, ὑποστηρίζεις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὠμός, ἐπειδὴ διέταξε νὰ βγάζωμεν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἐγώ, ἀντιθέτως, ἰσχυρίζομαι ὅτι, ἐὰν δὲν ὥριζεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν, τότε θὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς πολλοὺς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐσὺ λέγεις. Ἂς ὑποθέσωμεν, λοιπόν, ὅτι κατηργήθη ἐξ ὁλοκλήρου ὁ νόμος καὶ ὅτι κανένας δὲν φοβεῖται τὴν τιμωρίαν, ποὺ ὁρίζει αὐτός, ἀλλὰ εἶναι ἐλεύθεροι ὅλοι οἱ κακοὶ νὰ ἐπιδίδωνται χωρὶς φόβον εἰς τὴν κακοποιόν των δρᾶσιν, ὅπως, ἐπίσης, καὶ οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ κλέπται καὶ οἱ ἐπίορκοι καὶ οἱ πατροκτόνοι. Ἆρά γε δὲν θὰ εἶχαν γίνει τὰ πάντα ἄνω κάτω καὶ δὲν θὰ ἐγέμιζαν αἱ πόλεις, αἱ ἀγοραί, τὰ σπίτια, ἡ ξηρά, ἡ θάλασσα καὶ ἡ οἰκουμένη ὁλόκληρος

72. Πρβλ. Ἰωάν. 3,4.

ἀπὸ ἀναρίθμητα κακουργήματα καὶ φόνους; **C** Ὁπωσδήποτε, εἶναι φανερὸν αὐτό, νομίζω. Διότι ἐάν, μολονότι ὑπάρχουν νόμοι καὶ φόβος καὶ ἀπειλή, μόλις καὶ μετὰ βίας συγκρατοῦνται αἱ πονηραὶ διαθέσεις, ἐὰν κατηργεῖτο καὶ αὐτὴ ἡ ἀσφάλεια, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἠμπόδιζε νὰ προτιμοῦν τὴν κακίαν; Πόση διαφθορά, ἐπίσης, δὲν θὰ ἐβασίλευεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον; Διότι δὲν εἶναι αὐτὸ μόνον ἀπόδειξις σκληρότητος, τὸ νὰ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς κακοὺς νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο, ὄχι μικρότερον τοῦ πρώτου, τὸ ὅτι, δηλαδή, ὁ μὲν ἀδικῶν δὲν παθαίνει τίποτε, ἐνῷ ὁ ἀδικούμενος, χωρὶς αἰτίαν καὶ σκοπόν, ἀφήνεται χωρὶς προστασίαν. Διότι πές μου, σὲ παρακαλῶ· Ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ συγκεντρώσῃ κακοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ κάθε σημεῖον τῆς γῆς καὶ τοὺς ὁπλίσῃ μὲ ξίφη, **D** δώσῃ ἐντολὴν εἰς αὐτοὺς νὰ τριγυρίζουν ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ νὰ σφάζουν ὅλους ἐκείνους ποὺ θὰ συναντοῦν, ἆρά γε ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πιὸ θηριῶδες ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν αὐτήν; Τί λοπόν; Ἐὰν κάποιος ἄλλος ἔδεσε καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν μὲ ὁρμὴν τοὺς ἐξοπλισθέντας ἀπὸ τὸν πρῶτον καὶ συγχρόνως ἥρπασεν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀνόμων ἐκείνων ὅσους ἐπρόκειτο νὰ σφαγοῦν, ἆρά γε ὑπάρχει τίποτε τὸ πιὸ φιλάνθρωπον ἀπὸ τὴν πρᾶξιν αὐτήν;

Αὐτά, λοιπόν, τὰ παραδείγματα νὰ τὰ μεταφέρῃς εἰς τὸν νόμον. Πραγματικά, ἐκεῖνος ποὺ διέταξεν νὰ βγάζουν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἔθεσε τὸν φόβον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κακῶν ὡς ἕνα ἰσχυρὸν δεσμόν, ὁμοιάζει δὲ μὲ ἐκεῖνον, ποὺ φυλακίζει τοὺς ἐξοπλισμένους μὲ ξίφη ἄνδρας ἐκείνους. Ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὁρίζει καμμίαν τιμωρίαν **E** σχεδὸν μὲ τὴν ἀφοβίαν τοὺς ἐξοπλίζει, μιμεῖται δὲ ἐκεῖνον, ποὺ τοὺς ἔδωσε τὰ ξίφη καὶ τοὺς ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς πόλεως.

Βλέπεις ὅτι αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ ὄχι μόνον δὲν εἶναι σκληραί, ἀλλὰ περικλείουν καὶ μεγάλην φιλανθρωπίαν; Ἐάν, ὅμως, δι' αὐτὰς θεωρῇς τὸν νομοθέτην σκληρὸν καὶ φορτικόν, πές μου, ποῖον εἶναι πιὸ ἐπίπονον καὶ βαρύ; **213** Τὸ νὰ μὴ φονεύωμεν ἢ τὸ μὴ ὀργιζώμεθα καθόλου; Ποῖος εἶναι πιὸ σκληρός, αὐτὸς ποὺ τιμωρεῖ τὸν φόνον ἢ αὐτὸς ποὺ τιμωρεῖ καὶ τὴν ὀργήν; Ὁ τιμωρῶν τὸν μοιχὸν μετὰ τὴν πρᾶξιν, ἢ ὁ διατάσσων νὰ τιμωρούμεθα καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν μόνον, καὶ μάλιστα νὰ

ὑφιστάμεθα αἰώνιον τιμωρίαν; Βλέπετε ὅτι ὁ συλλογισμὸς αὐτῶν κατέληξεν εἰς τὸ ἀντίθετον συμπέρασμα; Καὶ ὁ μὲν Θεὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸν ὁποῖον θεωροῦν σκληρόν, θὰ ἀποδειχθῇ ἥμερος καὶ πρᾶος, ἐνῷ ὁ Θεὸς τῆς Καινῆς, τὸν ὁποῖον παραδέχονται ὡς ἀγαθόν, θὰ ἀποδειχθῇ φορτικὸς καὶ σκληρός, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν των ἀνοησίαν.

Ἡμεῖς, ὅμως, δεχόμεθα ὅτι ὁ νομοθέτης καὶ τῶν δύο Διαθηκῶν εἶναι ἕνας καὶ ὁ αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐρρύθμισε τὰ πάντα πρὸς τὴν ὑφισταμένην ἀναγκαιότητα **B** καὶ προσήρμοσε τὴν διαφορὰν ἑκάστης νομοθεσίας πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν ἐποχῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπευθύνετο ἑκάστη Διαθήκη. Συνεπῶς, οὔτε ἐκεῖναι αἱ ἐντολαὶ ἦσαν σκληραί, οὔτε αὐταὶ εἶναι ἐπαχθεῖς καὶ φορτικαί, ἀλλὰ ὅλαι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἰδίαν φροντίδα τοῦ ἰδίου Θεοῦ. Τὸ ὅτι δὲ ὁ ἴδιος Θεὸς ἔδωσε καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης ἢ μᾶλλον τί πρέπει νὰ λέγῃ καὶ ἐκεῖνος καὶ αὐτός· «Θὰ κάνω μαζί σας διαθήκην, ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν διαθήκην, τὴν ὁποίαν συνῆψα μὲ τοὺς πατέρας σας»[73]. Ἐάν, ὅμως, δὲν δέχεται αὐτὰ ὁ ὀπαδὸς τῶν ἰδεῶν τῶν Μανιχαίων, ἄς ἀκούσῃ καὶ τὸν Παῦλον ποὺ λέγει πάλιν τὸ ἴδιον· «Ὁ Ἀβραὰμ εἶχε δύο υἱοὺς ἕνα ἀπὸ τὴν δούλην καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν. Αὐταὶ αἱ δύο γυναῖκες εἶναι αἱ δύο διαθῆκαι»[74]. **C** Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ ἦσαν διαφορετικαὶ μὲν αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ ἕνας ἄνδρας, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἔχομεν δύο διαθήκας, ἀλλὰ ἕνα νομοθέτην.

Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι ἡ ἰδία ἡμερότης ὑπάρχει εἰς τὸν νομοθέτην, ἐκεῖ μὲν λέγει· «Ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ»[75], ἐδῶ ὅμως· «ἐὰν κάποιος σὲ κτυπήσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, νὰ τοῦ στρέψῃς καὶ τὴν ἀριστεράν»[76]. Δηλαδή, ὅπως εἰς τὴν Παλαιὰν μὲ τὸν φόβον τοῦ πάθους συνετίζει τὸν ἀδικοῦντα, τὸ ἴδιον κάνει καὶ εἰς τὴν Καινήν. Καὶ πῶς, ἐρωτᾷ κάποιος, συνετίζει τὸν ἀδικοῦντα, ἀφοῦ διατάσσῃ νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἄλ-

73. Ἱερ. 38, 31 - 33. Ἡσ. 55, 3.
74. Γαλ. 4, 22 καὶ 24.
75. Ἐξόδ. 21, 24.
76. Ματθ. 5, 39.

λην σιαγόνα; Καὶ τί σημαίνει αὐτό; Διότι δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν, διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν φόβον, ἀλλά, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν τὴν σιαγόνα, τὸν ἔκανε νὰ εἶναι περίφοβος. **D** Πραγματικά, δὲν εἶπεν ὅτι μένει ἀτιμώρητος ἐκεῖνος, ἀλλὰ νὰ μὴ τὸν τιμωρήσῃς ἐσύ, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν καὶ τὸν ἀδικοῦντα φοβίζει περισσότερον, ἐὰν ἐπιμείνῃ νὰ ἀδικῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τὸν ἀδικούμενον παρηγορεῖ. Ἀλλὰ αὐτά, ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανείς, τὰ εἶπα παρεμπιπτόντως δι' ὅλας τὰς ἐντολάς.

Τώρα, ὅμως, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας καὶ νὰ συνεχίσωμεν ὅ,τι ἐλέχθη προηγουμένως.

«Ὅποιος ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον, πρέπει νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον»[77], λέγει ὁ Ἰησοῦς. Βέβαια, δὲν ἀπηγόρευσεν ὁλοκληρωτικὰ τὴν ὀργήν. Πρῶτον, μέν, διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἐνῷ κάποιος εἶναι ἄνθρωπος, νὰ ἀπαλλαγῇ τελείως ἀπὸ τὰ πάθη του, ἀλλὰ ἠμπορεῖ μὲν νὰ τὰ συγκρατῇ, **E** εἶναι, ὅμως, ἀδιανόητον νὰ ἀπαλλαγῇ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ αὐτά. Δεύτερον, διότι τὸ πάθος αὐτὸ εἶναι καὶ χρήσιμον, ἐὰν μάθωμεν νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν. Κύτταξε, λοιπόν, πόσα μεγάλα ἀγαθὰ προκάλεσεν ἡ ὀργὴ τοῦ Παύλου, ποὺ ἐξεδηλώθη τότε κατὰ τῶν Κορινθίων. Πραγματικά, αὐτὴ ἀπήλλαξεν αὐτοὺς ἀπὸ μεγάλην διαφθοράν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Γαλάτας, ὅταν εἶχαν παρεκτραπῆ, πάλιν μὲ τὴν ὀργήν τους ἐπανέφερεν εἰς τὸ ὀρθόν, καί, ἐπίσης, ἄλλους περισσοτέρους ἀπὸ αὐτούς.

Ποῖος εἶναι, ὅμως, ὁ κατάλληλος καιρὸς διὰ τὴν ὀργήν; **214** Ὅταν δὲν ὑπερασπίζωμεν τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ προσπαθοῦμεν νὰ συγκρατήσωμεν ἄλλους, ποὺ παρεκτρέπονται, καὶ τοὺς ἐπαναφέρωμεν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν των. Ποῖος, πάλιν, εἶναι ὁ μὴ κατάλληλος καιρός; Ὅταν ὀργιζώμεθα, διὰ νὰ λάβωμεν ἐκδίκησιν διὰ τοὺς ἑαυτούς μας, (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Παῦλος ἀπηγόρευεν, ὅταν ἔλεγεν· «Μὴ ἐκδικῆσθε οἱ ἴδιοι, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δώσατε τόπον εἰς τὴν ὀργήν»[78]), καὶ

77. Ματθ. 5, 22.
78. Ρωμ. 12, 19.

ὅταν μαχώμεθα διὰ τὰ χρήματα. Διότι καὶ αὐτὸ τὸ ἀπηγόρευσεν, ὅταν εἶπεν «Διατί νὰ μὴ ἀδικῆσθε μᾶλλον; Διατί νὰ μὴ διαρπάζεσθε μᾶλλον;»[79]. Ὅπως, λοιπόν, ἡ ὀργὴ αὐτὴ εἶναι περιττή, ἔτσι καὶ ἡ παραπάνω εἶναι ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος.

Ἀλλὰ οἱ πολλοὶ κάνουν τὸ ἀντίθετον, δηλαδή, γίνονται θηρία, **B** ὅταν ἀδικοῦνται, ἐνῷ ἀδιαφοροῦν καὶ φέρονται μὲ μαλθακότητα, ὅταν βλέπουν κάποιον ἄλλον νὰ ἀδικῆται. Καὶ τὰ δύο, ὅμως, αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Εὐαγγελίου. Ὥστε, δὲν εἶναι παράνομον τὸ νὰ ὀργιζώμεθα, ἀλλὰ εἶναι παράνομον τὸ νὰ κάνωμεν αὐτὸ ἀκαίρως. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε»[80].

«Ἐκεῖνος δὲ ποὺ θὰ εἴπῃ τὸν ἀδελφόν του Ρακά, αὐτὸς πρέπει νὰ παραπεμφθῇ εἰς τὸ Συνέδριον»[81]. Συνέδριον ἐδῶ ὀναμάζει τὸ δικαστήριον τῶν Ἑβραίων. Χρησιμοποιεῖ δὲ αὐτὸ τώρα, διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐξ ὁλοκλήρου πρωτοτυπεῖ καὶ καινοτομεῖ. Ἡ δὲ λέξις «Ρακὰ» δὲν περικλείει καμμίαν μεγάλην ὕβριν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκφράζει τὴν περιφρόνησιν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ ὁμιλοῦντος. **C** Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς, ὅταν δίδωμεν ἐντολὴν ἢ εἰς τοὺς ὑπηρέτας, ἢ εἰς τοὺς κατωτέρους μας, λέγομεν· Πήγαινε ἐσύ, νὰ εἴπῃς εἰς τὸν δεῖνα ἐσύ, ἔτσι καὶ οἱ ὁμιλοῦντες τὴν γλῶσσαν τῶν Σύρων, λέγουν «Ρακά», χρησιμοποιοῦντες αὐτὸ ἀντὶ τοῦ «σύ». Ἀλλὰ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς καὶ τὰ ἐλάχιστα ἁμαρτήματα ξερριζώνει καὶ μᾶς προτρέπει νὰ συμπεριφερώμεθα μεταξύ μας ὅπως πρέπει καὶ μὲ τὴν ἀνάλογον τιμήν, ὥστε διὰ μέσου αὐτῶν νὰ ἀφανίσῃ καὶ τὰ μεγαλύτερα ἁμαρτήματα.

«Ἐκεῖνος πάλιν, ποὺ θὰ εἴπῃ τὸν ἀδελφόν του, μωρέ, αὐτὸς πρέπει νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός»[82]. Εἰς πολλοὺς ἡ ἐντολὴ αὐτὴ ἐφάνη δύσκολος καὶ φορτική, ἐὰν πρόκειται διὰ μίαν ἁπλῆν λέξιν νὰ τιμωρηθῶμεν τόσον σκληρά. Μερικοί, μάλιστα, ὑποστηρίζουν

79. Α' Κορινθ. 6, 7.
80. Ψαλμ. 4, 5.
81. Ματθ. 5, 22.
82. Ματθ. 5, 22

ὅτι αὐτὸ ἐλέχθη μὲ ἱκανὴν δόσιν ὑπερβολῆς. **D** Ἀλλὰ φοβοῦμαι, μήπως ἐδῶ ἐξαπατήσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας μὲ τοὺς λόγους καὶ ἐκεῖ ὑπομείνωμεν ἐμπράκτως τὴν βαρυτέραν τιμωρίαν.

Διότι, πές μου, διατί εἶναι φορτικὴ ἡ ἐντολή; Δὲν γνωρίζεις ὅτι αἱ περισσότεραι τιμωρίαι καὶ ἁμαρτίαι ἀπὸ τοὺς λόγους ξεκινοῦν;

Πραγματικά, αἱ βλασφημίαι μὲ τοὺς λόγους γίνονται, ἐπίσης καὶ αἱ ἀρνήσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ αἱ λοιδορίαι καὶ αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἐπιορκίαι καὶ αἱ ψευδομαρτυρίαι καὶ οἱ φόνοι. Συνεπῶς, νὰ μὴ κυττάζῃς ὅτι εἶναι ἁπλὸς λόγος, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζῃς, ἐὰν δὲν περικλείῃ μεγάλον κίνδυνον. Ἢ δὲν γνωρίζεις ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἔχθρας, **E** ὅταν ἀνάπτῃ ἡ ὀργὴ καὶ καίγεται ἡ ψυχή, καὶ τὸ ἐλάχιστον φαίνεται μεγάλο καὶ τὸ ὀλίγον ὑβριστικόν, δίδει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ φορτικοῦ; Καὶ πολλὰς φορὰς τὰ μικρὰ αὐτὰ καὶ φόνους προεκάλεσαν καὶ πόλεις ὁλοκλήρους κατέστρεψαν. Ὅπως, δηλαδή, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ φιλία ὡς βάσις, καὶ τὰ βαρέα φαίνονται ἐλαφρά, ἔτσι, καὶ ὅταν ἐπικρατῇ ἡ ἔχθρα, καὶ τὰ μικρὰ φαίνονται ἀβάστακτα. Καὶ ἂν λεχθῇ κάτι μὲ ἁπλότητα, θεωρεῖται ὅτι ἐλέχθη μὲ πονηρὰν σημασίαν.

2 I I Καὶ ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν φωτιάν, ἐὰν μὲν εἶναι μία μικρὰ σπίθα, καὶ ἂν ἀκόμη ἄπειρα ξύλα ρίπτωνται, δὲν τὰ καίει μὲ εὐκολίαν, ἐὰν ὅμως, ὑπάρχῃ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ φλόγα, ὄχι μόνον τὰ ξύλα, ἀλλὰ καὶ τοὺς λίθους καὶ κάθε ἄλλην ὕλην καίει μὲ εὐκολίαν καὶ δι' ἐκείνων ποὺ σβήνει, μὲ αὐτὰ ἀνάπτει περισσότερον. (Μερικοὶ μάλιστα ὑποστηρίζουν ὅτι εἰς τὴν παρομοίαν φωτιὰν ὄχι μόνον ξύλα καὶ στουπιὰ καὶ ὅλα τὰ καύσιμα ὑλικά, ἀλλὰ καὶ τὸ νερὸ ἐξακοντιζόμενον ἀνάπτει περισσότερον τὴν δύναμιν αὐτῆς). Ἔτσι, λοιπόν, καὶ εἰς τὴν ὀργήν, ὁτιδήποτε καὶ ἂν εἴπῃ κανείς, ἀμέσως γίνεται τροφὴ εἰς τὴν πονηρὰν αὐτὴν φωτιάν. Ὅλα αὐτὰ περιορίζων ἐκ τῶν προτέρων ὁ Χριστός, **B** τὸν μὲν ὀργιζόμενον χωρὶς λόγον τὸν παρέπεμψε εἰς τὸ δικαστήριον[83], (δι' αὐτὸ εἶπεν «Ὅποιος ὀργίζεται, πρέπει νὰ εἰσ-

83. Ἡ λέξις τοῦ κειμένου τῆς Γραφῆς «κρίσις» ἀναφέρεται εἰς τὸ ἑπταμελὲς δικαστήριον τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Παλαιστίνης καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὸν ὅρον συνέδριον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἕδραν του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα.

αχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον»[84], τὸν δὲ λέγοντα «ρακά» τὸν παρέπεμψεν εἰς τὸ Συνέδριον[85]. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν εἶναι μεγάλα, διότι αἱ τιμωρίαι περιορίζονται ἐδῶ εἰς τὴν γῆν. Δι' αὐτὸ δι' ἐκεῖνον, ποὺ ἀποκαλεῖ τὸν ἄλλον μωρόν, προσέθεσε τὴν φωτιὰ τῆς γεέννης[86], ἀναφέρων τώρα διὰ πρώτην φορὰν τὴν γέενναν[87]. Ἀφοῦ, δηλαδή, προηγουμένως ὡμίλησεν ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τότε ἀνέφερεν αὐτήν, ἀποδεικνύων ὅτι ἡ μὲν βασιλεία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν καὶ τὴν θέλησιν, ἐνῷ ἡ γέεννα εἶναι προϊὸν τῆς ἰδικῆς μας ἀδιαφορίας.

Καὶ πρόσεξε πῶς προχωρεῖ σιγὰ - σιγὰ εἰς τὰς τιμωρίας, σὰν νὰ ἀπολογῆται εἰς ἐσένα καὶ νὰ ἀποδεικνύῃ ὅτι ὁ ἴδιος μὲν δὲν θέλει καθόλου νὰ διατυπώνῃ ἀπειλὰς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ ἡμεῖς τὸν ἀναγκάζομεν εἰς τὰς παρομοίας ἀποφάσεις. C Πρόσεξε, λοιπόν. Εἶπα, λέγει· Νὰ μὴ ὀργίζεσαι χωρὶς λόγον, διότι θὰ εἰσαχθῇς εἰς τὸ ἁπλὸ δικαστήριον. Περιεφρόνησες αὐτὴν τὴν ἐντολήν; Κύτταξε, τί ἐγέννησεν ἡ ὀργή. Σὲ ὡδήγησεν ἀμέσως εἰς τὴν ὕβριν, διότι ὠνόμασες «ρακά» τὸν ἀδελφόν

84. Ματθ. 5, 22.

85. Συνέδριον. Ἦτο τὸ ἀνώτερον δικαστήριον καὶ τὸ πολιτικὸν κοινοβούλιον τῶν Ἰουδαίων. Εἰς τὰς Πράξεις (5, 21) ἀναφέρεται καὶ ὡς γερουσία. Τὰ μέλη του ἦσαν 71 καὶ ἀνῆκαν κυρίως εἰς τὴν τάξιν τῶν Σαδδουκαίων. Πρόεδρος αὐτοῦ ἦτο ὁ ἑκάστοτε ἀρχιερεύς. Εἰς περίπτωσιν θανατικῆς καταδίκης, ἡ ἀπόφασις ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ἀπὸ τὸν Ρωμαῖον ἡγεμόνα, διὰ νὰ καταστῇ ἐκτελεστή.

86. Γέεννα. Πρόκειται διὰ μίαν κοιλάδα, ἡ ὁποία περιέβαλλε τὴν ἀρχαίαν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ νοτιοδυτικά, εἰς τὰ ὅρια τῶν φυλῶν Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. (Ἰησ. Ν. 18, 16). Ἐπὶ τῶν βασιλέων Σολομῶντος, Ἄχαζ καὶ Μανασσῆ ὑπῆρχαν ἐκεῖ εἴδωλα τοῦ θεοῦ Μολώχ, εἰς τὸν ὁποῖον προσεφέροντο ἀνθρωποθυσίαι καὶ ἔτσι ἀπὸ τότε ἡ κοιλὰς αὐτὴ ἀπέκτησεν ἀποτρόπαιον μνήμην καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς εἰκὼν τοῦ Σεώλ, δηλαδή, τοῦ ἑβραϊκοῦ Ἅδου. Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀναφέρεται μὲ τὴν συμβολικὴν αὐτὴν ἔννοιαν.

87. Οἱ τρεῖς αὐταὶ τρόποι τιμωρίας δὲν φανερώνουν τρεῖς βαθμοὺς προσκαίρου ὑπ' ἀνθρώπων ἐπιβαλλομένης τιμωρίας, διότι οὔτε ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἐπαρχιακοῦ δικαστηρίου καὶ τοῦ συνεδρίου ἐξετείνετο καὶ εἰς τὴν τιμωρίαν τῆς ὀργῆς, οὔτε ἡ γέεννα ἦτο ὁ τόπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξετελοῦντο αἱ ποιναί. Ἡ κρίσις λοιπὸν καὶ τὸ συνέδριον καθορίζονται ὡς ἁρμόδια διὰ τὴν ὀργὴν καὶ τὸν λόγον «ρακά», διὰ νὰ δηλωθῇ ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον βαθμὸν τοῦ φόνου καὶ ὅτι ἐπιφυλάσσεται δι' αὐτὰ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος βαθμὸς τῆς ἐν Ἅδῃ τιμωρίας. Ἡ δὲ γέεννα τοῦ πυρὸς ἐπιφυλάσσεται διὰ τὸν τρίτον βαθμὸν τοῦ φόνου, δηλαδὴ τὴν ὕβριν μωρέ.

σου. Πάλιν, ὥρισα ἄλλην τιμωρίαν τὸ συνέδριον. Ἂν ὅμως περιφρονήσῃς καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολὴν καὶ προχωρήσῃς εἰς τὰ χειρότερα, τότε πλέον δὲν σὲ ὑποβάλλω εἰς τὰς μετρίας αὐτὰς τιμωρίας, ἀλλὰ θὰ σὲ ρίψω εἰς τὴν αἰώνιον τιμωρίαν τῆς γεέννης, διὰ νὰ μὴ διαπράξῃς φόνον εἰς τὸ ἑξῆς. Διότι δὲν ὑπάρχει, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει, τίποτε πιὸ ἀφόρητον ἀπὸ τὴν ὕβριν, τὸ ὁποῖον πρὸ πάντων νὰ ἠμπορῇ νὰ τραυματίζῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν δὲ ἡ ὑβριστικὴ λέξις εἶναι πιὸ προσβλητική, τότε διπλῆ γίνεται ἡ φωτιά.

D Διότι δὲν πρέπει νὰ νομίζῃς ὅτι εἶναι ἀσήμαντος ὕβρις τὸ νὰ ἀποκαλέσῃς κάποιον μωρόν. Πραγματικά, ὅταν ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖον ξεχωρίζομεν ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῷα καὶ διὰ τοῦ ὁποίου κυρίως εἴμεθα ἄνθρωποι, δηλαδή, τὸν νοῦν καὶ τὴν σύνεσιν, ἀφαιρέσῃς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν, τότε τοῦ ἐστέρησες κάθε εὐγένειαν. Συνεπῶς, ἂς μὴ προσηλώνωμεν τὴν προσοχήν μας μόνον εἰς τὰς λέξεις, ἀλλά, ἀφοῦ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὰ ἴδια τὰ γεγονότα καὶ τὸ πάθος τῆς ὀργῆς, ἂς συλλογισθῶμεν πόσον τραυματίζει ἡ λέξις αὐτὴ καὶ εἰς ποῖον κακὸν ὁδηγεῖ. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ὄχι μόνον τοὺς μοιχοὺς καὶ τοὺς θηλυπρεπεῖς, E ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑβριστὰς ἐξεδίωκεν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν[88]. Καὶ πολὺ σωστά. Διότι ὁ ὑβριστὴς καταστρέφει τὸ καλὸν τῆς ἀγάπης καὶ μὲ ἄπειρα κακὰ περιβάλλει τὸν πλησίον του καὶ δημιουργεῖ συνεχεῖς ἔχθρας καὶ διασπᾷ τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ κάθε ἡμέραν ἐκδιώκει τὴν ἀγαπητὴν εἰς τὸν Θεὸν εἰρήνην, παρέχων μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὰς κινήσεις τοῦ διαβόλου καὶ αὐξάνων τὴν δύναμιν ἐκείνου.

Ὅθεν, καὶ ὁ Χριστός, διὰ νὰ κόψῃ τὰ νεῦρα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, εἰσήγαγεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν. 216
Πραγματικά, πολὺν λόγον κάνει διὰ τὴν ἀγάπην. Διότι ἡ μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὸ γνώρισμα τῶν μαθητῶν καὶ αὐτὴ ποὺ συγκρατεῖ ὅλα τὰ ἰδικά μας, αὐτὴ εἶναι πρὸ πάντων. Πολὺ φυσικά, λοιπόν, μὲ μεγάλην σφοδρότητα κόπτει τὰς ρίζας καὶ κλείει τὰς πηγὰς τοῦ μίσους, ποὺ λυμαίνεται τὴν ἀγάπην. Συνεπῶς, νὰ μὴ θεωρῇς ὅτι τὰ λεχθέντα περιέχουν μεγάλην δόσιν ὑπερβολῆς, ἀλλά, ἀφοῦ ἀντελήφθης τὰ κατορθώματα ποὺ ἐπιτυγχάνονται

88. Πρβλ. Α' Κορινθ. 6, 10.

διὰ μέσου αὐτῶν, νὰ θαυμάσῃς τὴν ἡμερότητα τῶν νόμων αὐτῶν. Διότι τίποτε δὲν εἶναι πιὸ σπουδαῖον διὰ τὸν Θεόν, ὅσον τὸ νὰ εἴμεθα ἡμεῖς ἡνωμένοι καὶ συνδεδεμένοι μεταξύ μας. **B** Δι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος καὶ διὰ μέσου τῶν μαθητῶν του, καὶ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁμιλεῖ συχνὰ διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν καὶ εἶναι αὐστηρὸς ἐκδικητὴς καὶ τιμωρὸς ἐκείνων ποὺ περιφρονοῦν τὴν ἐντολὴν αὐτήν. Διότι τίποτε δὲν εἰσάγει τόσον κάθε κακίαν καὶ δὲν στερεώνει αὐτήν, ὅσον ἡ ἀπουσία τῆς ἀγάπης. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγεν· «Ἐπειδὴ θὰ πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, θὰ ψυχρανθῇ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»[89]. Ἔτσι, καὶ ὁ Κάϊν ἔγινεν ἀδελφοκτόνος[90], ἔτσι καὶ ὁ Ἠσαῦ ἐμίσει τὸν ἀδελφόν του[91], ἔτσι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἐμίσησαν αὐτόν[92], ἔτσι ἐπληθύνθησαν ὑπερβολικὰ τὰ διάφορα κακά, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη ἐχάνεται. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς ἀφανίζει μὲ ἀκρίβειαν, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ λυμαίνονται τὴν ἀγάπην.

C Ἀλλὰ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς ὅσα ἐλέχθησαν, μά, προσθέτει καὶ ἄλλα περισσότερα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύει πόσην σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὴν ἀγάπην. Ἀφοῦ, δηλαδή, ἠπείλησε μὲ τὸ συνέδριον[93], τὸ κοινὸν δικαστήριον[94] καὶ μὲ τὴν γέενναν[95], προσέθεσε καὶ πάλιν ἄλλα σύμφωνα πρὸς τὰ προηγούμενα[96], ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Ἐάν, ὅταν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἐνθυμηθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, τότε ἄφησε τὸ δῶρόν σου ἐμπρὸς εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ πήγαινε πρῶτα νὰ συμφιλιωθῇς μὲ τὸν ἀδελφόν σου, καὶ τότε ἔλα νὰ προσφέρῃς τὸ δῶρον σου[97]». Ὦ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ! Ὦ τῆς μεγάλης του καὶ ὑπερβολικῆς του φιλανθρωπίας! **D** Περιφρονεῖ τὴν τιμὴν ποὺ τοῦ προσφέρουν, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, ἀποδεικνύων ὅτι δὲν διετύπωσε τὰς προηγουμένας ἀπειλὰς

89. Ματθ. 24, 12.
90. Πρβλ. Γεν. 4, 3 ἑξ.
91. Πρβλ. Γεν. 27, 41 ἑξ.
92. Πρβλ. Γεν. 37, 3 ἑξ.
93. Πρβλ. σημ. 85 τῆς παρούσης.
94. Πρβλ. σημ. 83 τῆς παρούσης.
95. Πρβλ. σημ. 86 τῆς παρούσης.
96. Πρβλ. Ματθ. 5, 21—22.
97. Ματθ. 5, 23—24.

ἀπὸ κάποιαν ἐχθρότητα, οὔτε ἠπείλησε, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ, ἀλλὰ τὸ ἔκανεν αὐτὸ κινούμενος ἀπὸ μεγάλην φιλοστοργίαν. Πραγματικά, τί δύναται νὰ θεωρηθῇ πιὸ ἥμερον ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτούς; Ἂς σταματήσῃ, λέγει, ἡ ἰδική μου λατρεία, διὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ ἰδική σου ἀγάπη, διότι καὶ αὐτὸ εἶναι θυσία, δηλαδή, ἡ συμφιλίωσις μὲ τὸν ἀδελφόν. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν· Μετὰ τὴν προσφορὰν τῆς θυσίας, ἢ πρὸ τῆς προσφορᾶς, ἀλλά, ἐνῷ τὸ δῶρον εὑρίσκεται πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἔχει ἀρχίσει ἡ θυσία, σὲ ἀποστέλλει νὰ συμφιλιωθῇς μὲ τὸν ἀδελφόν σου. Καὶ οὔτε, ἀφοῦ συγκεντρώσῃς τὰ πρὸς προσφορὰν δῶρα, οὔτε προτοῦ νὰ τὰ προσφέρῃς, ἀλλά, ἐνῷ ἡ θυσία εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον, **E** σὲ διατάσσει νὰ σπεύσῃς πρὸς συνάντησιν τοῦ ἀδελφοῦ.

Διατί διατάσσει νὰ γίνῃ αὐτὸ καὶ πρὸς ποῖον σκοπόν; Νομίζω ὅτι διὰ μέσου αὐτῶν δύο πράγματα ὑπαινίσσεται καὶ διδάσκει. Κατὰ πρῶτον, ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τιμᾷ πολὺ τὴν ἀγάπην καὶ ὅτι τὴν θεωρεῖ ὡς τὴν μεγαλυτέραν θυσίαν καί, ἀκόμα, ὅτι χωρὶς αὐτὴν δὲν δέχεται οὔτε καὶ τὴν πραγματικὴν θυσίαν. Δεύτερον, διὰ νὰ θέσῃ ἀνυπέρβλητον κίνητρον πρὸς τὴν συμφιλίωσιν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ μὴ θυσιάσῃ προηγουμένως, μέχρις ὅτου συμφιλιωθῇ μὲ τὸν συνάνθρωπόν του, **212** θὰ βιασθῇ νὰ τρέξῃ πρὸς τὸν ἠδικημένον καὶ νὰ καταλύσῃ τὴν ἔχθραν, ἂν ὄχι κινούμενος ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἀλλά, τοὐλάχιστον, διὰ νὰ μὴ παραμένῃ ἀνεκτέλεστος ἡ θυσία. Δι' αὐτὸ καὶ διετύπωσε τὴν ἐντολὴν μὲ μεγάλην παραστατικότητα, διὰ νὰ φοβίσῃ καὶ νὰ προτρέψῃ τὸν ἐνδιαφερόμενον. Πραγματικά, ἀφοῦ εἶπεν· «Ἄφησε τὸ δῶρόν σου», δὲν ἐσταμάτησε μέχρις ἐκεῖ, ἀλλὰ προσέθεσεν· «Ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου», (διὰ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ φρίκην καὶ ἀπὸ τὸν τόπον), «καὶ πήγαινε». Καὶ δὲν εἶπεν ἁπλῶς· «Πήγαινε», ἀλλὰ προσέθεσεν· «Πρῶτον, καὶ ὕστερα νὰ ἔλθῃς νὰ προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου»[98], καθιστῶν φανερὸν διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν, ὅτι ἡ τράπεζα[99] αὐτὴ δὲν δέχεται ἐκείνους ποὺ μισοῦνται μεταξύ των.

98. Διὰ τὴν κατανόησιν τῶν συλλογισμῶν τοῦ Χρυσοστόμου, δέον νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ Ματθ. 5, 23—24.
99. Ἐννοεῖ τὴν τράπεζαν τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἂς τὸ ἀκούσουν αὐτὸ οἱ βαπτισμένοι, ποὺ προσέρχονται ἔχοντες μῖσος μέσα των. **B** Ἂς τὸ ἀκούσουν καὶ οἱ ἀβάπτιστοι, διότι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνεται ὁ λόγος, δεδομένου ὅτι καὶ αὐτοὶ προσφέρουν δῶρον καὶ θυσίαν, ἐννοῶ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην. Τὸ ὅτι καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ θυσίαν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Προφήτης· «Ἡ θυσία τῆς αἰνέσεως θὰ μὲ δοξάσῃ»[100]. Καὶ πάλιν «Θυσίασε εἰς τὸν Θεὸν θυσίαν αἰνέσεως»[101]. Καὶ ἀκόμη· «Ἡ ὕψωσις τῶν χειρῶν μου διὰ προσευχὴν εἶναι ἑσπερινὴ θυσία»[102]. Συνεπῶς, καὶ προσευχὴν ὅταν κάνῃς μὲ παρομοίαν διάθεσιν, εἶναι καλλίτερα νὰ διακόψῃς τὴν προσευχὴν καὶ νὰ ὑπάγῃς νὰ συμφιλιωθῇς μὲ τὸν ἀδελφόν σου, καὶ ὕστερα νὰ συνεχίσῃς τὴν προσευχήν σου. Διότι δι᾽ αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔγιναν τὰ πάντα. Δι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ἐπραγματοποίησεν ὅλα ἐκεῖνα διὰ νὰ μᾶς συμφιλιώσῃ.

Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἀποστέλλει τὸν ἀδικήσαντα πρὸς τὸν ἠδικημένον, **C** ἐνῷ κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς προσευχῆς ὁδηγεῖ τὸν ἠδικημένον πρὸς τὸν ἀδικήσαντα καὶ τοὺς συμφιλιώνει. Πραγματικὰ εἰς τὴν προσευχὴν λέγει· Νὰ συγχωρῆτε τὰς ἁμαρτίας τῶν συνανθρώπων σας[103], ἐνῷ ἐδῶ λέγει· Ἐὰν ἔχῃ κάτι ἐναντίον σου ὁ ἀδελφός σου, πήγαινε πρὸς αὐτόν[104]. Μᾶλλον, ὅμως, νομίζω ὅτι καὶ ἐδῶ τὸν ἠδικημένον ἀποστέλλει. Δι᾽ αὐτὸ καὶ δὲν εἶπεν· Νὰ συμφιλιώσῃς τὸν ἑαυτόν σου μὲ τὸν ἀδελφόν σου, ἀλλ᾽ εἶπεν· Νὰ συμφιλιωθῇς. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ ἐντολὴ εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀδικήσαντος, ἀλλὰ τὸ σύνολον εἶναι ὑπὲρ τοῦ ἠδικημένου. Διότι, ἐάν, λέγει, συμφιλιωθῇς μὲ ἐκεῖνον, ἕνεκα τῆς ἀγάπης πρὸς ἐκεῖνον, θὰ ἔχῃς καὶ ἐμὲ εὐσπλαγχνικόν, καὶ θὰ ἠμπορέσῃς νὰ προσφέρῃς τὴν θυσίαν μὲ μεγάλην παρρησίαν. **D** Ἐάν, ὅμως, ἐξακολουθῇς νὰ διατηρῇς τὴν ὀργὴν ἀκόμη, τότε κατάλαβε ὅτι καὶ ἐγὼ εὐχαρίστως διατάσσω νὰ περιφρονηθοῦν τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἐμένα, διὰ νὰ γίνετε φίλοι ἐσεῖς. Καὶ αὐτὸ ἂς σοῦ καταπραΰνῃ τὴν ὀργήν. Καὶ δὲν εἶπεν· Ὅταν ἔχῃς ὑποστῇ μεγάλην ἀδικίαν, τότε νὰ συμφιλιωθῇς, ἀλλά, καὶ ἂν τὸ ἐλάχιστον ἔχῃ ἐναντίον σου. Ἐπίσης, δὲν προσέθεσεν· Εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως, ἀλλὰ ἁπλῶς εἶπεν· Ἐὰν ἔχῃ κάτι ἐναντίον σου. Διότι, καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ὀργὴ εἶναι δικαία, οὔτε τότε πρέπει νὰ μεγαλώνωμεν τὴν ἔχθραν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς δίκαια ὠργίζετο ἐναντίον μας, ἀλλ᾽ ὅμως προσέφερε τὸν ἑαυτόν του νὰ σφαγῇ διὰ τὴν σωτηρίαν μας, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τὰ παραπτώματά μας ἐκεῖνα.

100. Ψαλμ. 49, 23.
101. Ψαλμ. 49, 14.
102. Ψαλμ. 140, 2.
103. Πρβλ. Ματθ. 6, 12 καὶ 14.
104. Πρβλ. Ματθ. 5, 23—24.

Δι᾽ αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ὁ Παῦλος, ὁδηγῶν ἡμᾶς μὲ ἄλλον τρόπον πρὸς τὴν συμφιλίωσιν, ἔλεγεν· **E** «Ὁ ἥλιος ἂς μὴ δύῃ, ἐνῷ ἀκόμη ἐξακολουθεῖ ἡ ὀργή σας»[105]. Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς θυσίας ὁ Χριστὸς μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν συμφιλίωσιν, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος κάνει τὸ ἴδιον μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἡμέρας. Διότι, πραγματικά, φοβεῖται τὴν νύκτα, μήπως εὕρῃ μόνον τὸν ἠδικημένον **218** καὶ τοῦ μεγαλώσῃ τὴν πληγήν. Ἐνῷ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας εἶναι πολλοὶ ἐκεῖ ποὺ ἀπορροφοῦν τὴν προσοχὴν καὶ παρασύρουν πρὸς ἄλλας ἐνεργείας. Τὴν νύκτα, ὅμως, ὅταν θὰ εὑρεθῇ μόνος καὶ θὰ σκέπτεται μόνος του τὴν κατάστασιν, τότε ὀγκοῦνται τὰ κύματα τῆς ὀργῆς καὶ μεγαλώνει ἡ ζάλη. Δι᾽ αὐτό, λοιπόν, καὶ ὁ Παῦλος, διὰ νὰ προφθάσῃ τὴν περίπτωσιν, ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὴν νύκτα συμφιλιωμένον, ὥστε, λόγῳ τῆς ἠρεμίας του, νὰ μὴ εὑρίσκῃ καμμίαν ἀφορμὴν ὁ διάβολος διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν κάμινον τῆς ὀργῆς καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ πιὸ σφοδράν. Καθ᾽ ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἐπιτρέπει οὔτε τὴν ἐλαχίστην ἀναβολήν, διὰ νὰ μὴ καταστῇ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς πιὸ ἀδιάφορος, ἀφοῦ τελεσθῇ ἡ θυσία, καὶ ἀναβάλλῃ τὴν συμφιλίωσιν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. **B** Διότι γνωρίζει καλὰ ὅτι τὸ πάθος αὐτὸ χρειάζεται μεγάλην ταχύτητα.

Καὶ ὅπως ὁ σοφὸς ἰατρὸς δὲν προσφέρει μόνον τὰ προφυλακτικὰ φάρμακα ἀπὸ τὰς ἀσθενείας, ἀλλὰ καὶ τὰ θεραπευτικά, ἔτσι κάνει καὶ ὁ Χριστός. Διότι τὸ νὰ ἀπαγορεύῃ νὰ ὀνομάζωμεν κάποιον μωρόν, εἶναι μέσον ποὺ προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ἔχθραν, ἐνῷ τὸ νὰ διατάσσῃ

105. Ἐφεσ. 4, 26.

νά συμφιλιωθῶμεν, εἶναι μέσον θεραπευτικόν τῶν νοσημάτων, πού προῆλθαν μετά τήν ἔχθραν. Καί πρόσεξε πόσον αὐστηρά ὑπάρχει τό καθένα. Εἰς τήν πρώτην περίπτωσιν ἠπείλησε μέ τιμωρίαν εἰς τήν γέενναν, ἐνῷ ἐδῶ δέν δέχεται τό δῶρον πρό τῆς συμφιλιώσεως, ἀποδεικνύων ὅτι εἶναι πολύ ὠργισμένος, καί διά μέσου ὅλων αὐτῶν ἀφανίζων καί τήν ρίζαν καί τόν καρπόν τοῦ πάθους. Καί κατά πρῶτον μέν λέγει· Νά μή ὀργίζεσαι[106], ἔπειτα δέ· Νά μή ὑβρίζῃς τόν συνάνθρωπόν σου[107]. C Διότι τό καθένα ἀπό τά δύο αὐτά συντελεῖ εἰς τήν αὔξησιν τοῦ ἄλλου. Δηλαδή, ἀπό τήν ἔχθραν γεννᾶται ἡ ὕβρις, καί ἀπό τήν ὕβριν ἡ ἔχθρα. Δι' αὐτό ἀκριβῶς, ἄλλοτε μέν τήν ρίζαν, ἄλλοτε δέ τόν καρπόν θεραπεύει, ἐμποδίζων μέν κατ' ἀρχάς νά φυτρώσῃ τό κακόν, ἄν ὅμως βλαστήσῃ καί φέρῃ καρπόν πονηρόν, κατακαίει περισσότερον αὐτόν ἀπό πάσης πλευρᾶς.

Ἐξ ἄλλου, δι' αὐτό, ἄν καί ἀνέφερε τό κοινόν δικαστήριον καί τό συνέδριον καί τήν γέενναν καί ὡμίλησε διά τήν θυσίαν, πού προσφέρεται πρός αὐτόν, προσθέτει, πάλιν, καί ἄλλα, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Δεῖξε τήν συμφιλιωτικήν σου διάθεσιν πρός τόν ἀντίδικόν σου, ἐφ' ὅσον εἶσαι μαζί του εἰς τόν δρόμον πρός τό δικαστήριον»[108]. Διά νά μή λέγῃς· Τί νά κάνω, λοιπόν, ἄν ἀδικοῦμαι; Τί ἄν διαρπάζωνται τά ἀγαθά μου καί σύρομαι εἰς τό δικαστήριον; D Ἀφήρεσε καί αὐτήν τήν ἀφορμήν καί τήν πρόφασιν. Διότι διατάσσει, οὔτε καί ὑπό τάς συνθήκας αὐτάς νά μή διατηρῇς τήν ἔχθραν. Ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδή ἡ ἐντολή ἦτο μεγάλη, συμβουλεύει μέ βάσιν τά παρόντα πράγματα, τά ὁποῖα συνήθως συγκρατοῦν περισσότερον τούς μή ἔχοντας πνευματικήν καλλιέργειαν, ἀπό ὅσον τούς συγκρατοῦν τά μελλοντικά ἀγαθά.

Διατί ὑποστηρίζεις, λέγει, ὅτι εἶναι πιό δυνατός καί μέ ἀδικεῖ; Ἀσφαλῶς, θά σέ ἀδικήσῃ περισσότερον, ἐάν δέν συμφιλιωθῇς μαζί του καί ἀναγκασθῇς νά προσέλθῃς εἰς τό δικαστήριον. Διότι, ἐάν συμφιλιωθῇς, ἀφοῦ χάσῃς μερικά χρήματα, θά διατηρήσῃς τήν ἐλευθερίαν

106. Πρβλ. Ματθ. 5, 22.
107. Πρβλ. Ματθ. 5, 22.
108. Ματθ. 5, 25.

σου, ἐάν, ὅμως, καταδικασθῇς ἀπό τό δικαστήριον, καί θά φυλακισθῇς καί θά πληρώσῃς τήν μεγαλυτέραν ποινήν. E Ἄν δέ ἀποφύγῃς τήν δικαστικήν μάχην, τότε θά καρπωθῇς δύο καλά, δηλαδή, καί δέν θά πάθῃς τίποτε τό δυσάρεστον, καί θά ἀνήκῃ εἰς ἐσένα τό κατόρθωμα πλέον καί ὄχι εἰς τήν βίαν ἐκείνου. Ἐάν, ὅμως, δέν θέλῃς νά ὑπακούσῃς εἰς τά λεγόμενα, τότε δέν ἀδικεῖς τόσον ἐκεῖνον, ὅσον ἀδικεῖς τόν ἑαυτόν σου.

Κύτταξε, λοιπόν, μέ ποῖον τρόπον ἐνθαρρύνει αὐτόν ἐν προκειμένῳ. 219 Ἀφοῦ, δηλαδή, εἶπεν· «Δεῖξε συμφιλιωτικήν διάθεσιν πρός τόν ἀντίδικόν σου», προσέθεσε· «γρήγορα». Μά, δέν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλά ἐζήτησεν ἄλλην ἐπίτασιν αὐτῆς τῆς ταχύτητος, ὅταν εἶπεν· «Ἐφ' ὅσον εἶσαι μαζί του εἰς τόν δρόμον πρός τό δικαστήριον», προτρέπων καί ἐνθαρρύνων αὐτόν διά μέσου τούτων μέ μεγάλην θέρμην. Διότι τίποτε δέν ἀνατρέπει τόσον τήν ζωήν μας, ὅσον ἡ ἀναβολή καί ἡ βραδύτης περί τήν ἐκτέλεσιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Πραγματικά, αὐτό πολλάς φοράς μᾶς ἔκανε νά ἀπολέσωμεν τά πάντα.

Ὅπως, λοιπόν, λέγει καί ὁ Παῦλος· Προτοῦ νά δύσῃ ὁ ἥλιος, παῦσε τήν ἔχθραν[109], καί παραπάνω ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· Προτοῦ νά προσφερθῇ ἡ θυσία, νά συμφιλιωθῇς[110], B ἔτσι καί ἐδῶ λέγει· «Γρήγορα, ἐφ' ὅσον εἶσαι μαζί του εἰς τόν δρόμον πρός τό δικαστήριον», προτοῦ νά φθάσῃς εἰς τήν εἴσοδον τοῦ δικαστηρίου, προτοῦ νά παρουσιασθῇς εἰς τό βῆμα τῶν δικαστῶν καί εὑρεθῇς πλέον ὑπό τήν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ. Διότι, προτοῦ νά φθάσῃς εἰς τήν εἴσοδον, εἶσαι κύριος τῶν πάντων. Ὅταν, ὅμως, περάσῃς τά πρόθυρα ἐκεῖνα, τότε δέν θά ἠμπορέσῃς νά τακτοποιήσῃς τόν ἑαυτόν σου ὅπως θέλεις, ὅσον πολύ καί ἄν προσπαθήσῃς, διότι θά εὑρεθῇς εἰς τήν δικαιοδοσίαν ἄλλου.

Τί σημαίνει, ὅμως, τό ρῆμα «εὐνοεῖν»[111]. Ἤ σημαίνει νά δέχεσαι μᾶλλον νά ἀδικῆσαι, ἤ νά δικάσῃς ἔτσι τήν ὑπόθεσιν, ὡς νά κατέχῃς τήν θέσιν τοῦ ἀντιδίκου σου, διά νά μή ἀδικήσῃς παρασυρόμενος ἀπό τήν φιλαυ-

109. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 26.
110. Πρβλ. Ματθ. 5, 23—24.
111. Πρβλ. Ματθ. 5, 25.

τίαν, C ἀλλὰ νὰ λάβῃς τὴν ἀπόφασίν σου, ὡς νὰ σκέπτεσαι διὰ κάποιαν ξένην ὑπόθεσιν. Ἐάν, ὅμως, αὐτὸ εἶναι μεγάλο, νὰ μὴ καταπλαγῇς, διότι δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀνέφερεν ὅλους ἐκείνους τοὺς μακαρισμούς, ὥστε, ἀφοῦ προλειάνῃ καὶ προετοιμάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ, νὰ τὴν καταστήσῃ καταλληλοτέραν διὰ τὴν παραδοχὴν ὁλοκλήρου τῆς νομοθεσίας αὐτῆς.

Ἄλλοι, πάλιν, ὑποστηρίζουν ὅτι ἐδῶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιδίκου ὑπονοεῖ τὸν διάβολον καὶ μᾶς προτρέπει νὰ μὴ ἔχωμεν τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά του. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ νὰ εἴμεθα εὐνοϊκοὶ πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτά, μετὰ τὸν θάνατον, καὶ μᾶς περιμένει ἡ ἀναπόφευκτος κόλασις. Ἐγώ, ὅμως, νομίζω ὅτι ὁμιλεῖ διὰ τοὺς ἐπιγείους δικαστὰς D καὶ τὸν δρόμον ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ δικαστήριον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φυλακήν. Διότι, ἀφοῦ συνεβούλευσε μὲ βάσιν τὰ ὑψηλότερα καὶ τὰ μελλοντικά, ἤδη ἐκφοβίζει καὶ μὲ βάσιν τὰ πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάνει καὶ ὁ Παῦλος, συμβουλεύων τὸν ἀκροατὴν καὶ μὲ τὰ μέλλοντα καὶ μὲ τὰ παρόντα. Ὅπως, ὅταν ἀποτρέπῃ ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ ὑποδεικνύῃ τὸν ἄρχοντα ὡπλισμένον, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Ἐάν, ὅμως, κάνῃς τὸ κακόν, τότε νὰ φοβῆσαι, διότι δὲν φέρει τὸ μαχαίρι χωρὶς λόγον, ἀλλὰ διότι εἶναι ὄργανον τοῦ Θεοῦ»[112]. Καί, πάλιν, ὅταν τὸν προτρέπῃ νὰ ὑποτάσσεται, δὲν ἐπικαλεῖται μόνον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπειλὴν καὶ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἄρχοντος. «Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποτάσσεσθε ὄχι μόνον ἕνεκα τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους συνειδήσεως»[113].

E Βέβαια, ὅπως εἶπα παραπάνω, αὐτὰ συνετίζουν μᾶλλον τοὺς ὀλιγώτερον πνευματικοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι πείθονται ἀπὸ ὅσα φαίνονται καὶ ὅσα εἶναι χειροπιαστά. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἀνέφερε μόνον τὴν γέενναν, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαστήριον καὶ τὴν σύλληψιν καὶ τὴν φυλακὴν καὶ τὴν ὅλην ταλαιπωρίαν ἐκεῖ, **220** διὰ νὰ ἀφανίσῃ μὲ ὅλα αὐτὰ τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ. Πραγματικά, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὑβρίζεται, δὲν ὁδηγεῖται εἰς τὸ δι-

112. Ρωμ. 13, 4.
113. Ρωμ. 13, 5.

καστήριον καὶ δὲν ἐπεκτείνει τὴν ἔχθραν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ φονεύσῃ ποτέ; Ὥστε, ἀπὸ αὐτὰ εἶναι φανερόν, ὅτι εἰς τὸ συμφέρον τοῦ πλησίον μας ἐμπερικλείεται καὶ τὸ ἰδικόν μας συμφέρον. Διότι ὅποιος εὐνοεῖ τὸν ἀντίδικόν του, θὰ ὠφελήσῃ πολὺ περισσότερον τὸν ἑαυτόν του, ἀφοῦ θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ τὰς φυλακὰς καὶ ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ταλαιπωρίαν.

Ἂς συμμορφούμεθα, λοιπόν, πρὸς τὰ λεγόμενα, χωρὶς ἀντιρρήσεις καὶ φιλονικίας, δεδομένου ὅτι αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ περικλείουν μέσα των τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ προτοῦ νὰ δοθοῦν τὰ ἔπαθλα. Ἐὰν δὲ εἰς τοὺς πολλοὺς φαίνωνται αὐτὰ δύσκολα καὶ ὅτι ἀπαιτοῦν πολὺν κόπον διὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν, B σκέψου ὅτι κάνεις αὐτὰ διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τότε τὸ λυπηρὸν θὰ μεταβληθῇ εἰς γλυκύ. Πραγματικά, ἐὰν ἔχωμεν εἰς τὸ μυαλό μας διαρκῶς αὐτὴν τὴν σκέψιν, δὲν θὰ αἰσθανθῶμεν κανένα βάρος, ἀλλὰ θὰ νοιώσωμεν μεγάλην ἡδονὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Διότι ὁ κόπος δὲν θὰ μᾶς φανῇ πλέον κόπος, ἀλλὰ ὅσον περισσότερον θὰ μεγαλώνῃ, τόσον γλυκύτερος καὶ εὐχάριστος θὰ γίνεται.

Ὅταν, λοιπόν, ἐξακολουθῇ νὰ σὲ γοητεύῃ ἡ συνήθεια τῶν κακῶν καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, νὰ ἀντιτάσσῃς εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν σκέψιν, ἡ ὁποία λέγει ὅτι θὰ λάβωμεν μεγάλην ἀμοιβήν, ἐὰν περιφρονήσωμεν τὴν πρόσκαιρον ἡδονήν, C καὶ νὰ εἴπῃς πρὸς τὴν ψυχήν σου· Λυπῆσαι ὑπερβολικά, ἐπειδὴ σοῦ στερῶ τὴν ἡδονήν; Ἀλλὰ πρέπει νὰ χαίρεσαι, διότι μὲ τὴν συμπεριφοράν μου αὐτὴν γίνομαι αἰτία νὰ ἀποκτήσῃς τὸν οὐρανόν. Δὲν τὸ κάνεις διὰ κάποιον ἄνθρωπον, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν. Συγκρατήσου, λοιπόν, ἐπ' ὀλίγον, καὶ θὰ ἴδῃς πόσον μεγάλο θὰ εἶναι τὸ κέρδος. Δεῖξε καρτερίαν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, καὶ θὰ ἀποκτήσῃς ἀνέκφραστον παρρησίαν. Ἄν, λοιπόν, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁμιλῶμεν, πρὸς αὐτήν, καὶ δὲν σκεπτώμεθα μόνον τὸν κόπον ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἀρετή, ἀλλὰ σκεπτώμεθα καὶ τὸν στέφανον, ποὺ δίδει αὐτή, γρήγορα θὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν ψυχήν μας ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν κακίαν.

Πραγματικά, ἐὰν ὁ διάβολος, ὅταν παρουσιάζῃ τὸ μὲν εὐχάριστον πρόσκαιρον, D τὸ δὲ ὀδυνηρὸν αἰώνιον, κατορθώνῃ νὰ ὑπερισχύῃ καὶ νὰ νικᾷ, ὅταν ἀπὸ ἡμᾶς γίνεται ἡ ἀντίθετος σκέψις καὶ θεωροῦμεν τὸ μὲν ἐπί-

πονον πρόσκαιρον, τὸ δὲ εὐχάριστον καὶ ὠφέλιμον αἰώνιον, ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν, ἐὰν δὲν ἀσκῶμεν τὴν ἀρετήν, ὕστερα ἀπὸ τόσην ἐνθάρρυνσιν; Διότι μᾶς εἶναι ἀρκετὸν τὸ περιεχόμενον τῶν κόπων μας καὶ ἡ βεβαία πεποίθησις ὅτι ὑπομένομεν ὅλα αὐτὰ διὰ τὸν Θεόν. Πραγματικά, ἐὰν κάποιος πιστεύῃ ὅτι ἀρκετὴν ἀσφάλειαν ἔχει δι' ὅλην του τὴν ζωήν, ὅταν ἔχῃ ὀφειλέτην του τὸν βασιλέα, σκέψου εἰς πόσον πλεονεκτικὴν θέσιν **E** θὰ εὑρίσκεται ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατέστησεν ὀφειλέτην του τὸν φιλάνθρωπον καὶ αἰώνιον Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων κατορθωμάτων.

Συνεπῶς, μὴ μοῦ προβάλλῃς κόπους καὶ ἱδρῶτας, διότι ὄχι μόνον μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον κατέστησεν εὔκολον τὴν ἀρετὴν ὁ Θεός, δηλαδή, μὲ τὸ νὰ μᾶς παρακολουθῇ παντοῦ καὶ νὰ μᾶς βοηθῇ εἰς κάθε περίπτωσιν. Καὶ ἐὰν θελήσῃς νὰ δείξῃς μικρὰν προθυμίαν μόνον, ὅλα τὰ ἄλλα θὰ ἀκολουθήσουν. Δι' αὐτό, ἐξ ἄλλου, θέλει νὰ κοπιάσῃς καὶ σὺ ὀλίγον, **221** διὰ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἐσένα ἡ νίκη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμεῖ μὲν νὰ παρευρίσκεται ὁ υἱός του εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ φαίνεται, ὥστε εἰς αὐτὸν νὰ ἀποδοθῇ τὸ τρόπαιον, ἂν καὶ ὁ ἴδιος κάνῃ τὰ πάντα, καθ' ὅμοιον τρόπον ἐνεργεῖ καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ διαβόλου. Πραγματικά, ἕνα πρᾶγμα μόνον ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐσένα, νὰ δείξῃς γνησίαν ἔχθραν πρὸς τὸν διάβολον. Καὶ ἂν τοῦ δώσῃς αὐτὸ τὸ στοιχεῖον, τότε διεξάγει ὁ ἴδιος ὅλον τὸν πόλεμον. Καὶ εἴτε σὲ καίει ἡ ὀργή, εἴτε ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, εἴτε ὁποιοδήποτε ἄλλο τυραννικὸν πάθος, ἔρχεται γρήγορα κοντά σου, **B** ἂν σὲ ἴδῃ μόνον ὡπλισμένον καὶ ἕτοιμον διὰ τὸν ἀγῶνα αὐτόν, καὶ καθιστᾷ τὰ πάντα εὔκολα καὶ σὲ ἀποδεικνύει πιὸ δυνατὸν ἀπὸ τὴν φλόγα, ὅπως ἀκριβῶς τοὺς παῖδας ἐκείνους εἰς τὴν κάμινον τῆς Βαβυλῶνος, διότι καὶ ἐκεῖνοι δὲν προσέφεραν τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν διάθεσίν των.

Ὥστε, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐκεῖ γέενναν, ἀφοῦ ἐδῶ κατανικήσωμεν κάθε κάμινον ἀτάκτου ἡδονῆς, ἂς προσπαθῶμεν κάθε ἡμέραν αὐτὰ νὰ θέλωμεν, δι' αὐτὰ νὰ φροντίζωμεν καὶ αὐτὰ νὰ πράττωμεν, προσελκύοντες τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴν πρόθεσίν μας νὰ πράττωμεν τὰ ἀγαθά,

ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὰς πυκνάς μας προσευχὰς πρὸς αὐτόν. Διότι ἔτσι καὶ τὰ θεωρούμενα ἀφόρητα τώρα, θὰ γίνουν εὔκολα καὶ ἐλαφρὰ καὶ ποθητά. Ἐφ' ὅσον, βέβαια, εὑρισκώμεθα μέσα εἰς τὰ πάθη, **C** νομίζομεν ὅτι ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς εἶναι δύσκολος καὶ ἀνηφορικός, ἐνῶ ἡ κακία μᾶς φαίνεται ποθητὴ καὶ εὐχάριστος. Ὅταν, ὅμως, ἀπομακρυνθῶμεν ὀλίγον ἀπὸ τὰ πάθη μας, τότε ἡ κακία μᾶς φαίνεται βδελυρὰ καὶ ἀπαισία, ἐνῷ ἡ ἀρετὴ εὔκολος, ἁπλῆ καὶ ποθητή[114]. Καὶ αὐτὰ εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὰ γεγονότα νὰ τὰ ἀντιληφθῶμεν. Ἄκουσε, λοιπόν, πῶς ὁ Παῦλος ἐντρέπεται δι' ἐκεῖνα καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ αὐτά, λέγων· «Καὶ τί κέρδος εἴχατε τότε ἀπὸ τὰ ἔργα σας, διὰ τὰ ὁποῖα τώρα ἐντρέπεσθε;»[115]. Ἐνῷ διὰ τὴν ἀρετὴν λέγει ὅτι καὶ μαζὶ μὲ τοὺς κόπους εἶναι ἐλαφρά, μὲ τὸ νὰ ὀνομάζῃ τὸν κόπον τῆς θλίψεως «στιγμιαῖον καὶ ἐλαφρόν»[116], «καὶ νὰ χαίρῃ μὲ ὅσα ὑποφέρεις»[117], νὰ καυχᾶται διὰ τὰς θλίψεις του[118] καὶ νὰ ὑπερηφανεύεται ἐπειδὴ ἔφερε τὰ σημάδια τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ σῶμά του[119].

D Συνεπῶς, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν συνήθειαν αὐτήν, ἂς κανονίζωμεν κάθε ἡμέραν τὴν ζωήν μας σύμφωνα μὲ ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ λησμονοῦντες τὰ παλαιά, ἂς προχωροῦμεν πρὸς ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἐμπρός μας καὶ ἂς τρέχωμεν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἐπουρανίου κλήσεώς μας[120], τὸ ὁποῖον εἴθε νὰ λάβωμεν ὅλοι μας, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

114. Πρβλ. τὴν γνώμην τοῦ Ἡσιόδου·
«Τῆς δι' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· Ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται, ῥηιδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα».
δηλαδή· Οἱ θεοὶ ὥρισαν μὲ ἱδρῶτα νὰ ἀποκτῶμεν τὴν ἀρετήν. Ὁ δὲ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτὴν εἶναι κατ' ἀρχὰς μακρός, τραχὺς καὶ ἀνηφορικός. Ὅταν ὅμως φθάσῃς εἰς τὴν κορυφήν, τότε γίνεται εὔκολος, ἂν καὶ ἦτο δύσκολος. (Ἔργα καὶ Ἡμέραι, στ' 289 ἑξ.).

115. Ρωμ. 6, 21.

116. Β' Κορινθ. 4, 17.

117. Κολασ. 1, 24.

118. Ρωμ. 5, 3.

119. Γαλ. 6, 17.

120. Πρβλ. Φιλιπ. 3, 13 - 14.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ΄

(Ματθ. ε΄, 27—37)

222 «Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους· Νὰ μὴ μοιχεύσῃς. Ἀλλ' ἐγὼ σᾶς λέγω ὅτι καθένας ποὺ βλέπει γυναῖκα διὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ πρὸς ἁμαρτίαν, ἤδη διέπραξε τὴν μοιχείαν μέσα εἰς τὴν καρδίαν του»[1].

Ἀφοῦ λοιπὸν ὡλοκλήρωσε τὴν πρώτην ἐντολὴν καὶ τῆς ἔδωσε περιεχόμενον ποὺ ἔφθανε τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν, ἀκολουθῶν πλέον τὴν σειράν, προχωρεῖ εἰς τὴν δευτέραν, **B** συμμορφούμενος εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρὸς τὸν νόμον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ ὅμως, δὲν εἶναι δευτέρα αὐτὴ ἡ ἐντολή, ἀλλὰ τρίτη, διότι δὲν εἶναι πρώτη τὸ «οὐ φονεύσεις», ἀλλὰ τὸ «Κύριος ὁ Θεός σου ἕνας εἶναι»[2]. Δι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἐρευνήσωμεν διατὶ δὲν ἤρχισεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐντολήν.

Διὰ ποῖον λόγον, λοιπόν; Διότι, ἐὰν ἤρχιζεν ἀπὸ ἐκεῖ, ἔπρεπε νὰ συμπληρώσῃ καὶ αὐτὴν καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ καὶ τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλὰ δὲν ἦτο καιρὸς ἀκόμη διὰ νὰ διδάξῃ κάτι παρόμοιον διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ἐξ ἄλλου, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνέπτυσσε τὴν ἠθικὴν του διδασκαλίαν, ἐπειδὴ ἤθελε κατὰ πρῶτον νὰ πείσῃ τοὺς ἀκροατάς του ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μὲ βάσιν αὐτὴν καὶ τὰ θαύματά του. Διότι, ἐὰν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, προτοῦ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ θαυματουργήσῃ, ἔλεγεν· Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους· Ἐγὼ εἶμαι Κύριος ὁ Θεός σου καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα, **C** ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω νὰ προσκυνῆτε καὶ ἐμένα ὅπως ἐκεῖνον, τότε τοὺς ἔκανε νὰ τὸν βλέπουν ὅλοι ὡς τρελ-

1. Ματθ. 5, 27—28.
2. Δευτερ. 6, 4.

λόν. Πραγματικά, ἐφ' ὅσον καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν του καὶ τὰ τόσα θαύματα, μολονότι ἀκόμη δὲν τὸ ἔλεγε καθαρὰ αὐτό, τὸν ὠνόμαζαν δαιμονισμένον[3], ἐάν, προτοῦ νὰ γίνουν ὅλα αὐτά, ἐπεχείρει νὰ ἰσχυρισθῇ κάτι τέτοιο, τί δὲν θὰ ἔλεγαν; Τί δὲν θὰ ἐσκέπτοντο; Ἐνῷ μὲ τὸ νὰ διαφυλάξῃ διὰ τὴν κατάλληλον στιγμὴν τὴν σχετικὴν μὲ τὸ θέμα αὐτὸ διδασκαλίαν, ἔκανεν εὐπρόσδεκτον τὸ δόγμα ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκριβῶς, τώρα μὲν παρέλειψε τὸ ζήτημα αὐτό, ἀφοῦ δὲ μὲ τὰ θαύματά του **D** καὶ τὴν ἀρίστην διδασκαλίαν του προετοίμασεν αὐτὸ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, ὕστερα τὸ ἀπεκάλυψε καὶ διὰ τῶν λόγων του. Τώρα, λοιπόν, μὲ τὴν πραγματοποίησιν τῶν θαυμάτων καὶ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας του ἀνοίγει σιγὰ - σιγὰ καὶ ἤρεμα τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς θεότητός του. Διότι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνομοθέτει τὰς ἐντολὰς αὐτὰς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν καὶ τὰς συνεπλήρωνεν, ὡδήγει τὸν προσεκτικὸν καὶ συνετὸν ἀκροατὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ δόγματος αὐτοῦ. Ἐδοκίμαζαν ἔκπληξιν, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, διότι δὲν τοὺς ἐδίδασκεν ὅπως οἱ γραμματεῖς[4]. Πραγματικά, ἀφοῦ ἤρχισεν ἀπὸ τὰ γενικώτερα πάθη μας, ἐννοῶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, **E** (διότι αὐτὰ πρὸ πάντων ἀσκοῦν τὴν μεγαλυτέραν τυραννίαν ἐπάνω μας καὶ εἶναι φυσικώτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα), μὲ μεγάλην ἐξουσίαν καὶ ὅσην ἥρμοζεν εἰς νομοθέτην, διώρθωσε τοὺς σχετικοὺς πρὸς αὐτὰ νόμους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοὺς διετύπωσε μὲ κάθε ἀκρίβειαν.

Δὲν εἶπεν, βέβαια, μόνον ὅτι τιμωρεῖται ὁ μοιχός, ἀλλ' ὅ,τι ἔκανε διὰ τὸν φονέα, **223** τὸ ἴδιον κάνει καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, δηλαδή, τιμωρεῖ καὶ τὸ ἀκόλαστον βλέμμα, διὰ νὰ ἀντιληφθῇς εἰς τί συνίσταται ἡ ὑπεροχὴ ἔναντι τῶν γραμματέων. Δι' αὐτὸ λέγει· «Καθένας ποὺ βλέπει γυναῖκα διὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ πρὸς ἁμαρτίαν, ἤδη διέπραξε τὴν μοιχείαν μέσα εἰς τὴν καρδίαν του»[5], δηλαδή, ὅποιος ἔχει ὡς ἔργον του νὰ περιεργάζεται τὰ ὡραῖα σώματα, νὰ κυνηγᾷ τὰ ὡραῖα

3. Πρβλ. Ἰωάν. 8, 52 καὶ 10, 20.
4. Ματθ. 7, 29.
5. Ματθ. 5, 28.

πρόσωπα, νὰ τρέφῃ τὴν ψυχήν του μὲ τὸ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ προσηλώνῃ τὰ μάτια του εἰς ὡραίας μορφάς. Διότι δὲν ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ σῶμα μόνον ἀπὸ τὰ πονηρὰ ἔργα, ἀλλά, πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνο, νὰ καθαρίσῃ τὴν ψυχήν. Ἐπειδή, ὅμως, εἰς τὴν καρδίαν μας δεχόμεθα τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δι' αὐτὸ αὐτὴν καθαρίζει πρῶτα.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπορεῖ κάποιος, **B** νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν; Κυρίως, ἐὰν τὸ θελήσωμεν, εἶναι δυνατὸν καὶ αὐτὴ νὰ νεκρωθῇ καὶ νὰ παραμείνῃ ἀνενέργητος. Ἐξ ἄλλου ἐδῶ δὲν καταργεῖ ἁπλῶς τὴν ἐπιθυμίαν ἐν γένει, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ποὺ γεννᾶται ἀπὸ τὴν παρατήρησιν. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἐπιδιώκει νὰ παρατηρῇ τὰ ὡραῖα πρόσωπα, αὐτὸς πρὸ πάντων ἀνάπτει τὴν κάμινον τοῦ πάθους καὶ καθιστᾷ τὴν ψυχήν του αἰχμάλωτον καὶ προχωρεῖ γρήγορα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. Δι' αὐτό, λοιπόν, δὲν εἶπεν· Ὅποιος ἐπιθυμήσει διὰ νὰ μοιχεύσῃ, ἀλλά· «Καθένας ποὺ βλέπει γυναῖκα διὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ πρὸς ἁμαρτίαν». Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀργήν, ἔθεσε καὶ κάποιον περιορισμόν, ὅταν εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀργίζεται κανεὶς χωρὶς λόγον καὶ αἰτίαν, ἐνῷ ἐδῶ δὲν κάνει τὸ ἴδιον, **C** ἀλλὰ κατήργησε τὴν ἐπιθυμίαν ἐξ ὁλοκλήρου. Μολονότι καὶ τὰ δύο εἶναι ἔμφυτα καὶ ἐπωφελῶς ὑπάρχουν μέσα μας ἀμφότερα, δηλαδὴ καὶ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ ἐπιθυμία. Ἡ μὲν πρώτη διὰ νὰ τιμωρῶμεν τοὺς πονηροὺς καὶ νὰ συνετίζωμεν τοὺς παρεκτρεπομένους, ἡ δὲ δευτέρα διὰ νὰ ἀποκτῶμεν τέκνα καὶ νὰ διαιωνίζεται τὸ ἀνθρώπινον γένος μὲ τὴν διαδοχὴν τῶν γενεῶν.

Ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον δὲν ἔθεσε κάποιον περιορισμὸν εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐπιθυμίας; Ἐὰν προσέξῃς, θὰ ἴδῃς ὅτι καὶ ἐδῶ ὑπάρχει μέγιστος περιορισμός. Διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς· Ὅποιος ἐπιθυμήσῃ, **D** ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν καὶ εἰς τὰ ὄρη νὰ εὑρίσκεται κάποιος καὶ ἐν τούτοις νὰ τὸν κατέχῃ ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ εἶπεν· «Καθένας ποὺ θὰ κυττάζῃ γυναῖκα διὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ πρὸς ἁμαρτίαν», δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ προκαλεῖ τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τὸν ἑαυτόν του, πού, χωρὶς νὰ τὸν ὑποχρεώνῃ κανένας, εἰσάγει μέσα του τὸ θηρίον, ἐνῷ ἡ σκέψις του ἦτο ἤρεμος. Αὐτό, βέβαια, δὲν γίνεται ἐκ φύσεως, ἀλλὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἠθικῆς ραθυμίας. Αὐτὸ καὶ ἡ Πα-

λαιὰ Διαθήκη διορθώνει ἀπὸ παλαιά, ὅταν λέγῃ· «Μὴ ἐξετάζῃς τὴν ξένην ὡμορφιάν»[6].

Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανένας· Τί συμβαίνει, λοιπόν, ἐὰν ἐγὼ κυττάζω, χωρὶς νὰ μὲ κυριεύῃ ἡ ἐπιθυμία; Τιμωρεῖ τὴν παρατήρησιν, διὰ νὰ μὴ καταλήξῃς εἰς τὴν ἁμαρτίαν, βασιζόμενος εἰς τὴν ἀφοβίαν σου αὐτήν. Τί λοιπόν, ἐάν, λέγει κάποιος, **E** ἴδω καὶ ἐπιθυμήσω καὶ δὲν πράξω τίποτε τὸ πονηρόν; Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν συγκαταλέγεσαι εἰς τοὺς μοιχούς. Ἀπεφάνθη ὁ νομοθέτης καὶ δὲν πρέπει πλέον νὰ ἔχωμεν ἀντιρρήσεις. Διότι, ἐὰν παρατηρήσῃς μίαν φορὰν ἢ δύο ἢ τρεῖς μὲ πονηρὰν διάθεσιν, πιθανὸν νὰ ἠμπορέσῃς νὰ συγκρατηθῇς. Ἐάν, ὅμως, τὸ κάνῃς συνεχῶς αὐτὸ καὶ ἀνάπτῃς τὴν κάμινον, θὰ ὑποκύψῃς ὁπωσδήποτε, διότι δὲν εὑρίσκεσαι ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Πραγματικά, ὅπως ἡμεῖς, ὅταν ἴδωμεν ἕνα παιδὶ νὰ κρατῇ μαχαίρι, **224** καὶ δὲν τὸ ἴδωμεν νὰ ἔχῃ πληγωθῇ, ἐν τούτοις τὸ ἐπιπλήττομεν καὶ τοῦ ἀπαγορεύομεν νὰ τὸ ξαναπιάσῃ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει τὴν ἀκόλαστον παρατήρησιν πρὸ τῆς πράξεως, διὰ νὰ μὴ καταλήξῃς καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν. Διότι ὅποιος ἀνάψει μίαν φορὰν τὴν φλόγα, καὶ ὅταν ἀπουσιάζῃ ἡ γυναῖκα ποὺ ἔγινεν ἀντικείμενον παρατηρήσεως, πλάθει συνεχῶς μὲ τὴν φαντασίαν του εἰκόνας αἰσχρῶν πραγμάτων καὶ ἀπὸ αὐτὰς συνήθως προχωρεῖ εἰς τὸ ἔργον. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει καὶ τὴν νοερὰν ἐπαφήν.

Τί θὰ εἴπουν, ὅμως, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν συνοίκους τὰς παρθένους; Ἀσφαλῶς σύμφωνα μὲ τὸν νόμον αὐτὸν εἶναι ὑπεύθυνοι ἀναριθμήτων μοιχειῶν, ἐπειδὴ κάθε ἡμέραν παρατηροῦν αὐτὰς μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν. **B** Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Ἰὼβ ἔθεσεν ἐξ ἀρχῆς τὸν νόμον αὐτόν[7], ἀπομακρύνων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὴν παρατήρησιν αὐτὴν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Διότι ὁ ἀγὼν εἶναι μεγαλύτερος μετὰ τὴν παρατήρησιν, ἐὰν δὲν ἀπολαύσῃς τὴν ἐρωμένην. Καὶ δὲν δοκιμάζομεν τόσην ἡδονὴν ἀπὸ τὸ κύτταγμα, ὅσην ζημίαν ὑφιστάμεθα μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιθυμίας, μὲ τὸ νὰ ἰσχυροποιοῦμεν τὸν ἀνταγωνιστήν, μὲ τὸ νὰ προσφέρωμεν ἄνεσιν εἰς τὸν διάβολον,

---

6. Σοφ. Σειρ. 9, 8.
7. Πρβλ. Ἰὼβ 31, 9.

χωρὶς νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀποκρούσωμεν, ὅταν τοῦ ἐπιτρέπωμεν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς μας καὶ τοῦ παραχωροῦμεν τὸ μυαλό μας. Δι' αὐτὸ λέγει· C Νὰ μὴ μοιχεύσῃς μὲ τὰ μάτια καὶ τότε δὲν θὰ μοιχεύσῃς καὶ μὲ τὸν νοῦν σου. Διότι, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ αὐτό, θὰ ἔλεγεν· Ὅποιος βλέπει γυναῖκα ἐν γένει. Τώρα ὅμως δὲν εἶπεν αὐτό, ἀλλά· «Καθένας ποὺ βλέπει διὰ νὰ ἐπιθυμήσῃ», δηλαδή, αὐτὸς ποὺ βλέπει διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰ μάτια του.

Βέβαια, ὁ Θεὸς δὲν σοῦ ἐδημιούργησε τὰ μάτια, διὰ νὰ προκαλῇς διὰ μέσου αὐτῶν τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ διὰ νὰ θαυμάζῃς τὸν δημιουργόν, παρατηρῶν τὰ δημιουργήματά του. Διότι ὅπως εἶναι δυνατὸν νὰ ὀργίζεσαι χωρὶς λόγον, D ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ παρατηρῇς ἄσκοπα, ὅταν τὸ κάνῃς αὐτὸ μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Ἐάν, ὅμως, θέλῃς νὰ βλέπῃς καὶ νὰ εὐχαριστῆσαι, κύτταξε τὴν γυναῖκα σου καὶ αὐτὴν νὰ ἐπιθυμῇς συνεχῶς. Αὐτὸ δὲν σοῦ τὸ ἀπαγορεύει κανένας νόμος. Ὅταν, ὅμως, σκοπεύῃς νὰ περιεργάζεσαι τὰ ξένα κάλλη, τότε καὶ τὴν σύζυγόν σου ἀδικεῖς, ἐπειδὴ στρέφεις ἀλλοῦ τὰ μάτια σου, καὶ ἐκείνην ποὺ ἐκύτταξες ἀδικεῖς, ἐπειδὴ τὴν ἤγγισες παρανόμως. Διότι, καὶ ἐὰν δὲν ἤγγισες μὲ τὸ χέρι σου, τὴν ἐψηλάφησες μὲ τὰ μάτια σου. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ πρᾶξις αὐτὴ θεωρεῖται μοιχεία καὶ δὲν προκαλεῖ μικρὰν τιμωρίαν πρὸ τῆς τελικῆς κολάσεως. E Πραγματικά, ὅλον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου γεμίζει ἀπὸ φόβον καὶ ταραχὴν καὶ μεγάλη εἶναι ἡ ζάλη, βαρεῖα ἡ λύπη καὶ δὲν θὰ εὑρίσκεται εἰς καθόλου καλλιτέραν κατάστασιν ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς φυλακισμένους ὅποιος πάθει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Καὶ πολλὰς φορὰς ἐκείνη ποὺ ἔρριψε τὸ βέλος ἔφυγεν, ἀλλὰ ἐσὺ ἐπλήγωσες σοβαρὰ τὸν ἑαυτόν σου, ἐπειδὴ τὴν ἐκύτταξες μὲ ἀκόλαστον βλέμμα.

※※ Καί, ὅταν λέγω αὐτά, ἀπαλλάσσω ἀπὸ τὴν εὐθύνην τὰς σεμνὰς γυναῖκας. Διότι, ἐὰν κάποια γυναῖκα καλλωπίζεται καὶ προκαλεῖ τὰ βλέμματα τῶν ἀνδρῶν ποὺ τὴν συναντοῦν καθ' ὁδόν, αὐτὴ θὰ τιμωρηθῇ μὲ τὴν αὐστηροτέραν τιμωρίαν, ἔστω καὶ ἂν δὲν πληγώσῃ αὐτὸν ποὺ συνήντησεν. Διότι ἀνέμειξε τὸ δηλητήριον καὶ κατεσκεύασε τὸ κώνειον, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν προσέφερε τὸ ποτήρι. Ἢ μᾶλλον προσέφερε τὸ ποτήρι, ἔστω καὶ ἂν δὲν εὑρέθη κανένας νὰ τὸ πιῇ. Διατί, λοιπόν, δὲν ἀπευθύνεται καὶ πρὸς αὐτάς; ἀπορεῖ κάποιος. Διότι πάντοτε θέτει κοινοὺς τοὺς νόμους καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα, καὶ ὅταν δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἄνδρας μόνον. Διότι, ὅταν ὁμιλῇ πρὸς τὴν κεφαλήν, ἀπευθύνει τὴν ἰδίαν παραίνεσιν καὶ πρὸς τὸ σῶμα ὁλόκληρον. B Πραγματικά, τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα τὴν θεωρεῖ ὡς ἕνα ὂν καὶ εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν δὲν χωρίζει τὸ γένος.

Ἐάν, ὅμως, θέλῃς νὰ ἀκούσῃς ἰδιαιτέρως τὴν ἐπίπληξιν ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς αὐτάς, ἄκουσε τὸν Ἠσαΐαν ποὺ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὰς καὶ διακωμῳδεῖ τὰ ἐνδύματά των, τὸ βλέμμα των, τὸ βάδισμά των, τοὺς συρομένους χιτῶνας, τὰ παίζοντα ἐπιδεικτικῶς πόδια των καὶ τοὺς στριφογυρίζοντας προκλητικῶς τραχήλους[8]. Ἄκουσε μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ ὁποῖος θέτει πολλοὺς νόμους εἰς αὐτάς, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐνδυμασίαν των τὰ κοσμήματά των, C τὸ κτένισμά των, τὴν σπατάλην των καὶ καταδικάζει μὲ σφοδρότητα τὸ γένος αὐτὸ δι' ὅλας τὰς παρομοίας ἐκδηλώσεις του[9]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὰ ἀκόλουθα τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἐδήλωσεν, κάπως ἀσαφῶς. Διότι ὅταν λέγῃ· Νὰ ἐξαφανίσῃς καὶ νὰ ἀποκόψῃς ὅ,τι σὲ σκανδαλίζει[10], τὸ λέγει διὰ νὰ δείξῃ τὴν ὀργήν του πρὸς αὐτάς. Δι' αὐτὸ καὶ προσέθεσεν· «Ἐὰν δὲ ὁ δεξιός σου ὀφθαλμὸς σὲ σκανδαλίζῃ, βγάλε τον καὶ πέταξέ τον μακριά σου»[11]. Διὰ νὰ μὴ λέγῃς· τί νὰ κάνω, λοιπόν, ὅταν τὸ σκάνδαλον προέρχεται ἀπὸ κάποιον συγγενῆ μου ἢ ἀπὸ κάποιον γνωστόν μου; Δι' αὐτὸ ὥρισεν αὐτά, ὄχι βέβαια ὁμιλῶν διὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος, μὴ βλασφημῇς, διότι πουθενὰ δὲν καταλογίζει τὰ κακὰ εἰς τὴν σάρκα, ἀλλὰ εἰς κάθε περίπτωσιν εἰς τὴν πονηρὰν διάθεσιν ἀποδίδει τὴν κατηγορίαν, D ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς ποὺ βλέπει, ἀλλὰ ὁ νοῦς καὶ ἡ σκέψις. Πραγματικά, πολλὰς φοράς, ὅταν ἔχωμεν στρέψει πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν τὴν προσοχήν μας, τὰ μάτια μας δὲν βλέπουν τοὺς παρόντας. Συνεπῶς, δὲν ἀνήκει εἰς τὰ μάτια μας τὸ καθολικὸν κέντρον τῆς ἐνεργείας

8. Πρβλ. Ἡσ. 3, 16.
9. Πρβλ. Α' Τιμοθ. 2, 9—10.
10. Πρβλ. Ματθ. 5, 29—30.
11. Ματθ. 5, 29.

μας. Ἐπίσης, ἐὰν ὡμίλει διὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος, δὲν θὰ ἀνέφερε τὸν ἕνα ὀφθαλμόν, οὔτε τὸν δεξιὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο. Διότι ὅποιος σκανδαλίζεται ἀπὸ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν, εἶναι φανερὸν ὅτι θὰ πάθη τὸ ἴδιον καὶ ἀπὸ τὸ ἀριστερόν.

Τότε διατί ἀνέφερε τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ προσέθεσε καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα;[12]. Διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι δὲν κάνει λόγον διὰ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλὰ διὰ τὰ πολὺ φιλικά μας πρόσωπα. **E** Ἐάν, λέγει, ἀγαπᾷς κάποιον τόσον πολύ, ὥστε νὰ τὸν θεωρῇς σὰν τὸν δεξιόν σου ὀφθαλμόν, ἢ τὸν θεωρῇς τόσον χρήσιμον, ὥστε νὰ τὸν τοποθετῇς εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν μὲ τὸ δεξιόν σου χέρι καὶ σοῦ προξενεῖ ψυχικὴν ζημίαν, καὶ αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀποκόπτῃς ἀπὸ κοντά σου. Καὶ κύτταξε τὴν ἔμφασιν τῶν λεγομένων. Δὲν εἶπεν· Ἀπομακρύνσου, ἀλλὰ διὰ νὰ τονίσῃ τὸν καθολικὸν χωρισμόν, «Βγάλε τον», λέγει, «καὶ πέταξέ τον μακριά σου». **226**
Ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδὴ ἀπότομα ἔδωσε τὴν ἐντολήν, δεικνύει καὶ τὸ κέρδος καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς, δηλαδή, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς κακούς, συνεχίζων τὸν μεταφορικὸν τόνον, «διότι σὲ συμφέρει», λέγει, «νὰ χαθῇ ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη σου παρὰ νὰ ριφθῇ ὅλον τὸ σῶμα εἰς τὴν γέενναν»[13]. Ὅταν, λοιπόν, οὔτε τὸν ἑαυτόν του διασώζῃ καὶ συγχρόνως καταστρέφῃ καὶ ἐσένα, ποίου εἴδους φιλανθρωπία εἶναι τὸ νὰ καταποντίζεσθε καὶ οἱ δύο, ἐνῷ εἶναι δυνατὸν νὰ χωρισθοῦν καὶ νὰ σωθῇ, ἔστω καὶ ὁ ἕνας; Διατί, λοιπόν, λέγει, ὁ Παῦλος ὅτι ἐπροτίμησε νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος ἀνάθεμα[14]; Ὄχι διὰ νὰ μὴ κερδίσῃ τίποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἄλλοι. Ἐδῶ, ὅμως, ἡ ζημία γίνεται καὶ εἰς τοὺς δύο. Διὸ καὶ δὲν εἶπεν· «βγάλε τον» μόνον, ἀλλὰ καὶ «Πέταξέ τον μακριά σου», ὥστε νὰ μὴ τὸν ξαναπάρῃς πλέον, ἐὰν ἐξακολουθήσῃ νὰ παραμένῃ ὁ ἴδιος. **B** Διότι ἔτσι καὶ ἐκεῖνον θὰ ἀπαλλάξῃς ἀπὸ μεγαλύτερον ἁμάρτημα καὶ τὸν ἑαυτόν σου θὰ σώσῃς ἀπὸ τὴν καταστροφήν.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῇς, ὅμως, καλλίτερα τὸ κέρδος ποὺ περικλείει ὁ νόμος αὐτός, ἐὰν θέλῃς, ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι

12. Πρβλ. Ματθ. 5, 30.
13. Ματθ. 5, 30.
14. Πρβλ. Ρωμ. 9, 3.

ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτὸς ὁ νόμος καὶ ἄς ἐξετάσωμεν καὶ τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Ἐὰν λοιπόν, ὑπῆρχε τὸ ἐνδεχόμενον ἐκλογῆς καὶ ἦτο ἀνάγκη ἢ νὰ πέσῃς εἰς κάποιον λάκκον καὶ νὰ χαθῇς ἔχων τὸν ὀφθαλμόν σου, ἢ νὰ σώσῃς τὸ ὑπόλοιπον σῶμά σου, ἀφοῦ τὸν βγάλῃς, ἆρά γε δὲν θὰ ἐδεχόσουν τὸ δεύτερον; Εἶναι φανερὸν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς αὐτό. Διότι αὐτὸ δὲν θὰ προήρχετο ἀπὸ μῖσος πρὸς τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸ ὑπόλοιπον σῶμα. Τὸ ἴδιον, λοιπόν, νὰ σκέπτεσαι καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Πραγματικά, ἐὰν ἐκεῖνος, ποὺ σὲ βλάπτει μὲ τὴν φιλίαν του, **C** παραμένῃ ἀδιόρθωτος, ὅταν ἀποσκοπῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ ἐσένα θὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ μεγαλύτερα ἐγκλήματα, ἀφοῦ, μαζὶ μὲ τὰ ἰδικά του κακὰ δὲν θὰ εἶναι ὑπεύθυνος καὶ διὰ τὴν ἰδικήν σου καταστροφήν. Εἶδες πόσην πραότητα καὶ πόσην φροντίδα περικλείει ὁ νόμος αὐτός; Καὶ πόσην φιλανθρωπίαν ἀποδεικνύει ἡ νομιζομένη ἀπὸ τοὺς πολλοὺς σκληρότης αὐτοῦ;

Ἄς τὰ ἀκούσουν αὐτά, ὅσοι τρέχουν εἰς τὰ θέατρα καὶ διαπράττουν καθημερινὰ τὴν μοιχείαν. Διότι, ἐὰν ὁ νόμος διατάσσῃ νὰ ἀποκόπτωμεν ἐκεῖνον ποὺ ἔγινεν ἰδικός μας καὶ μᾶς προξενεῖ ζημίαν, **D** ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι ποὺ, χωρὶς νὰ τοὺς ἔχουν ἀκόμη κάνει φίλους, κάθε ἡμέραν τοὺς προσελκύουν καὶ δημιουργοῦν ἀπείρους ἀφορμὰς καταστροφῆς διὰ τὸν ἑαυτόν των;

Συνεπῶς, ὄχι μόνον δὲν ἐπιτρέπει νὰ κυττάζωμεν μὲ ἀκόλαστον βλέμμα, ἀλλά, ἀφοῦ ἔδειξε τὴν βλάβην ποὺ προξενεῖ αὐτὴ ἡ πρᾶξις, προχωρῶν ἐπεκτείνει τὸν νόμον μὲ τὸ νὰ διατάσσῃ νὰ ἀποκόπτωμεν καὶ νὰ ρίπτωμεν κάπου μακριὰ τὸ πρόσωπον ποὺ μᾶς σκανδαλίζει. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει θέσει ἀπείρους ἐντολὰς περὶ ἀγάπης, διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τὴν πρόνοιάν του καὶ ὅτι ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς ἐπιζητεῖ τὸ ἰδικόν σου συμφέρον.

«Ἐλέχθη ἀκόμη[15]· Ἐκεῖνος ποὺ θὰ χωρίσῃ τὴν σύζυ-

15. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν πιθανῶς περίληψιν τῆς κρατούσης εἰς τοὺς γραμματεῖς ἑρμηνείας περὶ τοῦ διαζυγίου καὶ ἐξαγγελίζετο εἰς τὸ Δευτερ. 21, 1-3. Ἡ διάταξις, ὅμως, αὐτὴ τοῦ Δευτερονομίου δὲν ἐγκαθιδρύει τὸ

γόν του, ἂς τῆς δώσῃ γραπτὸν διαζύγιον[16]. Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θὰ διώξῃ τὴν γυναῖκά του, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ αἰτία μοιχείας[17], συντελεῖ εἰς τὸ νὰ γίνῃ αὐτὴ μοιχαλίς. E Καὶ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ νυμφευθῇ διεζευγμένην γυναῖκα[18], γίνεται μοιχός»[19].

Δὲν προχωρεῖ προηγουμένως εἰς τὰ ἑπόμενα, μέχρις ὅτου ξεκαθαρίσῃ καλῶς τὸ θέμα ποὺ ἤρχισεν. Διότι, νά, μᾶς παρουσιάζει καὶ ἄλλον τρόπον μοιχείας. Ποῖος εἶναι αὐτός; Ὑπῆρχε παλαιὸς νόμος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον, ὅποιος ἀφίσει τὴν γυναῖκα του, δι' ὁποιανδήποτε αἰτίαν, νὰ μὴ δυσκολεύεται νὰ τὴν ἐκδιώκῃ καὶ νὰ παίρνῃ ἄλλην ἀντὶ ἐκείνης.

227 Βέβαια, ὁ νόμος δὲν διέταξε νὰ γίνεται ἔτσι ἁπλᾶ αὐτό, ἀλλὰ ὥρισε νὰ τῆς δίδῃ ἔγγραφον διαζύγιον, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς αὐτόν, ὥστε τὸ σχῆμα μόνον τοῦ γάμου νὰ παραμένῃ. Πραγματικά, ἐὰν δὲν ἔδιδεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν, ἀλλ' ἦτο δυνατὸν εἰς τὸν καθένα νὰ ἐκδιώξῃ τὴν σύζυγόν του καὶ νὰ πάρῃ ἄλλην καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν πρώτην του γυναῖκα, τότε θὰ ἐπεκράτει μεγάλη σύγχυσις, ἐπειδὴ διαρκῶς θὰ ἀντήλλασσαν τὰς γυναῖκας μεταξύ των, ὁπότε τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο καθαρὰ μοιχεία. Δι' αὐτὸ τὸ γραπτὸν διαζύγιον δὲν προεκάλεσε μικρὰν παρηγορίαν.

Ἀλλὰ αὐτὰ ἔγιναν καὶ ἐξ αἰτίας κάποιου ἄλλου μεγαλυτέρου κακοῦ. Ἐάν, δηλαδή, ἠνάγκαζε τὸν σύζυγον νὰ κρατᾷ τὴν γυναῖκά του εἰς τὸ σπίτι, ἔστω καὶ ἂν τὴν ἐμίσει, ἀσφαλῶς θὰ τὴν ἔσφαζεν αὐτός, διότι τέτοιο ἦτο τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων. B Πραγματικά, αὐτοὶ ποὺ δὲν ἐνδιεφέροντο διὰ τὰ παιδιά των, ποὺ ἐφόνευαν τοὺς προφήτας καὶ ἔχυναν τὸ αἷμα τῶν συνανθρώπων των ὡς νὰ ἦτο νερό, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἐλυποῦντο τὰς γυναῖκάς των. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐπέτρεψε τὸ μικρότερον[20] διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μεγαλύτερον[21]. Τὸ ὅτι δὲ ὁ νόμος αὐτὸς περὶ τοῦ διαζυγίου δὲν ὑπῆρχεν ἀπ' ἀρχῆς, ἄκουσε τὸν Ἰησοῦν νὰ λέγῃ· «Ὁ Μωϋσῆς ἐξ αἰτίας τῆς σκληροκαρδίας σας ἔγραψεν αὐτά»[22], διὰ νὰ μὴ τὰς σφάζετε, ἀλλὰ νὰ τὰς διώκετε ἀπὸ τὸ σπίτι σας. Ἐπειδή, ὅμως, ὁ Ἰησοῦς ἀπηγόρευσεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ὀργήν, μὲ τὸ νὰ ἀπαγορεύσῃ ὄχι μόνον τὸν φόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλάχιστον θυμόν, δι' αὐτὸ μὲ εὐκολίαν θεσπίζει καὶ τὸν νόμον αὐτόν. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπενθυμίζει τοὺς λόγους τῶν πατέρων των C διὰ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ὁμιλεῖ ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι ἐκεῖνοι εἶπαν, ἀλλὰ συμφωνεῖ πρὸς αὐτοὺς καὶ ὅτι τὰ ἐπεκτείνει, χωρὶς νὰ τὰ καταργῇ, καὶ τὰ διορθώνει, χωρὶς νὰ τὰ ἀχρηστεύῃ.

Πρόσεξε, ὅτι συνεχῶς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἄνδρα· «Ἐκεῖνος», λέγει, «ποὺ θὰ διώξῃ τὴν γυναῖκά του... συντελεῖ εἰς τὸ νὰ γίνῃ μοιχαλίς. Καὶ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ νυμφευθῇ διεζευγμένην γυναῖκα, γίνεται μοιχός»[23]. Διότι ὁ μὲν σύζυγος καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πάρῃ ἄλλην γυναῖκα, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐνέργειά του νὰ διώξῃ τὴν γυναῖκά του τὸν ἔκανεν ἔνοχον ἐγκλήματος, ἐπειδὴ τὴν παρώθησε πρὸς τὴν μοιχείαν, ἐκεῖνος δέ, ποὺ θὰ τὴν νυμφευθῇ, γίνεται μοιχός, ἐπειδὴ ἐπῆρε τὴν γυναῖκα τοῦ ἄλλου. Μὴ μοῦ προβάλλῃς, βέβαια, ὡς δικαιολογίαν τὸ γεγονὸς ὅτι

διαζύγιον, ἀλλὰ διαπραγματεύεται τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὴν ἰσχύουσαν ἤδη συνήθειαν καὶ προβαίνει εἰς καθαρισμούς, οἱ ὁποῖοι ἀποσκοποῦν νὰ περιορίσουν καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὴν κατάχρησιν αὐτοῦ. Ὁ ὑπὸ τοῦ Δευτερονομίου ὁριζόμενος λόγος δὲν εἶναι σαφὴς καὶ ἐπαφίετο εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀνδρὸς νὰ καθορίσῃ τὸ εἰς τὴν σύζυγόν του «ἄσχημον», διὸ καὶ διάφοροι ἐκδοχαὶ ἐπεκράτησαν μεταξὺ τῶν ραββίνων ὡς πρὸς τὸν λόγον τοῦ διαζυγίου, ἄλλοι μὲν δεχόμενοι ὡς λόγον διαζυγίου τὴν μοιχείαν (σχολὴ Σαμμαΐ), ἄλλοι δὲ τὴν φθορὰν τοῦ γεύματος (σχολὴ τοῦ Χιλλὲλ) καὶ ἄλλοι τέλος τὸ γεγονὸς ὅτι κάποια γυναῖκα ὡραιοτέρα ἤρεσκεν εἰς τὸν σύζυγον περισσότερον (ραββῖνος Ἀκιβά).

16. Τὸ γραπτὸν αὐτὸ διαζύγιον ἐδίδετο πρὸς τὸ συμφέρον τῆς γυναικὸς καὶ πρὸς πρόληψιν συγχύσεως καὶ ἐγκλημάτων.

17. Ἡ λέξις τοῦ ἁγιογραφικοῦ κειμένου εἶναι «πορνεία» καὶ ἡρμηνεύθη διαφόρως, ἀπὸ ἄλλους μὲν ὡς σημαίνουσα τὴν πρὸ τοῦ γάμου ἁμαρτίαν, δηλαδή, τὴν πορνείαν, ἀπὸ ἄλλους δὲ ὡς δηλοῦσα τὴν μετὰ τὸν γάμον μοιχείαν. Πάντως ἡ δευτέρα ἐκδοχὴ ὑποστηρίζεται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἑρμηνευτάς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ θέμα τῆς αἰτίας τοῦ συζύγου, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία στηρίζεται εἰς τὴν γνώμην τοῦ Αὐγουστίνου, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον διὰ λόγους μοιχείας ἐπιτρέπεται εἰς κάποιον νὰ ἀπολύσῃ τὴν σύζυγόν του, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ζῇ αὐτὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λάβῃ ἄλλην γυναῖκα.

18. Μὲ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν καθιστᾷ σώφρονα καὶ τὴν γυναῖκα. Διότι, ὅταν ἀκούσῃ ὅτι κανένας δὲν θὰ τὴν νυμφευθῇ, θὰ ἀγαπήσῃ τὸν σύζυγόν της καὶ θὰ παραμείνῃ πιστὴ εἰς αὐτόν.

19. Ματθ. 5, 31 - 32.

---

20. Τὸ διαζύγιον.

21. Τὸν φόνον τῶν γυναικῶν.

22. Ματθ. 19, 8.

23. Ματθ. 5, 32.

τὴν ἐξεδίωξεν ὁ ἄλλος, διότι, ἂν καὶ ἐξεδιώχθη, ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις νὰ παραμένῃ γυναῖκα τοῦ ἐκδιώξαντος.

Ἐν συνεχείᾳ, διὰ νὰ μὴ κάνῃ τὴν γυναῖκα πιὸ αὐθάδη, ἐπειδὴ ἔρριψεν ὅλον τὸ βάρος εἰς τὸν ἄνδρα, D τῆς ἀπέκλεισε καὶ τὰς θύρας ἐκείνου ποὺ μετὰ τὸ διαζύγιον θὰ τὴν ἐδέχετο, ὅταν εἶπεν· «Καὶ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ νυμφευθῇ διεζευγμένην, γίνεται μοιχός», καὶ ἔτσι τὴν κάνει νὰ εἶναι ἐγκρατής, ἔστω καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν της, ἀφοῦ τῆς ἀπαγορεύει νὰ εἰσέλθῃ πρὸς ὁποιονδήποτε καὶ δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ δημιουργῇ ἀφορμὰς μικροψυχίας. Διότι ἡ γυναῖκα, ὅταν μάθῃ ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένη, ἢ νὰ διατηρήσῃ τὸν σύζυγόν που ἐξ ἀρχῆς τῆς ἔτυχεν, ἤ, ἐὰν ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὸ σπίτι ἐκεῖνο, δὲν θὰ ἔχῃ πλέον κανένα ἄλλο καταφύγιον, τότε, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, θὰ ἠναγκάζετο νὰ ἀγαπᾷ τὸν σύζυγόν της. Ἐάν, ὅμως, δὲν λέγῃ τίποτε εἰς αὐτὴν ἀπὸ αὐτά, μὴ παραξενεύεσαι δι' αὐτό, διότι ἡ γυνὴ εἶναι τὸ ἀσθενέστερον φῦλον. E Δι' αὐτό, ἀφοῦ ἄφησεν αὐτήν, μὲ τὴν ἀπειλὴν ποὺ διατυπώνει ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν, διορθώνει τὴν ραθυμίαν ἐκείνης. Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει κάποιον υἱὸν ἄσωτον, ἀφήνει ἐκεῖνον καὶ ἐπιπλήττει ἐκείνους ποὺ τὸν παρασύρουν εἰς τὴν ἀσωτίαν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπαγορεύει νὰ τὸν συναναστρέφωνται καὶ νὰ τὸν πλησιάζουν.

Ἐάν, βέβαια, αὐτὸ σοῦ φαίνεται φορτικόν, τότε ἐνθυμήσου, σὲ παρακαλῶ, ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως, διὰ τὰ ὁποῖα ἐμακάρισε τοὺς ἀκροατάς του, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι εἶναι δυνατὸν καὶ εὔκολον νὰ ἐφαρμοσθῇ. 224 Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδιώξῃ τὴν γυναῖκά του ὁ πρᾶος, ὁ εἰρηνοποιός, ὁ ταπεινόφρων καὶ ὁ ἐλεήμων; Ἐκεῖνος, ποὺ συμφιλιώνει τοὺς ἄλλους, πῶς ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς διάστασιν πρὸς τὴν γυναῖκά του; Ὄχι μόνον ἔτσι, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον κατέστησε τὸν νόμον ἐλαφρύν. Διότι καὶ εἰς τὸν νόμον αὐτὸν ἀφήνει ἕνα τρόπον διεζεύξεως, μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ αἰτία τῆς μοιχείας», ἐπειδὴ καὶ πάλιν τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο τὸ ἴδιον. Πραγματικά, ἐὰν διέτασσε νὰ τὴν κρατᾷ εἰς τὸ σπίτι του ὁ ἄνδρας, ἔστω καὶ ἂν ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν μὲ πολλοὺς ἄλλους ἄνδρας, πάλιν κατηύθυνε τὸ ζήτημα πρὸς τὴν μοιχείαν.

Βλέπεις πῶς συμφωνοῦν αὐτὰ πρὸς τὰ προηγούμενα; Πραγματικά, ὅποιος δὲν κυττάζει γυναῖκα μὲ ἀκόλαστα μάτια, B δὲν θὰ πορνεύσῃ. Μὲ τὸ νὰ μὴ περιπέσῃ δὲ εἰς τὴν πορνείαν, δὲν θὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὸν σύζυγον νὰ διεζευχθῇ τὴν γυναῖκά του. Δι' αὐτό, λοιπόν, μὲ ἐλευθερίαν ἀσκεῖ πίεσιν καὶ τὸν περιχαρακώνει μὲ τὸν φόβον, ἀπειλῶν πολὺ τὸν ἄνδρα, εἰς περίπτωσιν ποὺ θὰ τὴν ἐκδιώξῃ. Διότι αὐτὸν καθιστᾷ ὑπεύθυνον τῆς μοιχείας ἐκείνης. Διὰ νὰ μὴ νομίσῃς, ὅμως, ὅταν ἀκούσῃς «βγάλε τὸν ὀφθαλμόν σου», ὅτι αὐτὸ λέγεται καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, πολὺ ἐπίκαιρα προσέθεσε καὶ τὴν διόρθωσιν αὐτήν, μὲ τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ δι' ἕνα μόνον λόγον[24], τὸ διαζύγιον, νὰ χωρίσῃ αὐτήν, καὶ ὄχι διὰ κανένα ἄλλον.

«Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς παλαιοὺς προγόνους σας[25]· Νὰ μὴ παραβαίνῃς τὸν ὅρκον σου, ἀλλὰ νὰ ἐκπληρώσῃς τοὺς ὅρκους σου εἰς τὸν Κύριον. Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω[26] νὰ μὴ ὁρκίζεσθε καθόλου»[27].

C Διὰ ποῖον λόγον δὲν ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν κλο-

---

24. Δηλαδή, ἕνεκα τῆς μοιχείας.

25. Οἱ λόγοι ποὺ ἀκολουθοῦν ἀποτελοῦν πιθανῶς περίληψιν τῆς κρατούσης ἑρμηνείας τῶν γραμματέων χωρίων τῆς Βίβλου, ὅπως εἶναι τά· Ἐξόδ. 20, 7, Λευϊτ. 19, 12, Ἀριθμ. 30, 3, Δευτερ. 23, 22 - 24.

26. Οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν τὴν γνώμην ὅτι μόνον οἱ ὅρκοι πρέπει νὰ τηροῦνται καὶ ὅτι δὲν ἦσαν δεσμευτικοὶ ὅλαι αἱ μορφαὶ τοῦ ὅρκου. Ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι αἱ διακρίσεις αὐταὶ εἶναι ἄνομοι καὶ ὅτι ὅλοι οἱ ὅρκοι εἶναι δεσμευτικοί. Ἐπίσης, ὁρίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνωνται ὅρκοι, διότι πρέπει νὰ εἶναι ἀρκετὸς ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ὅρκοι ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν, διότι πολλὰς φορὰς οἱ ἄνθρωποι ψεύδονται. Ἀλλὰ εἶναι πλάνη νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι τὸ ψεῦδος δὲν εἶναι ἁμαρτία, παρὰ μόνον ὅταν συνοδεύηται ἀπὸ ὅρκον. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπροχώρουν καὶ πέραν αὐτοῦ, νομίζοντες ὅτι καὶ ἡ ψευδορκία δὲν ἦτο ἁμαρτία, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ὅρκος ἐδίδετο ὑπὸ εἰδικὴν μορφήν. (Πρβλ. Ματθ. 23, 16 - 22).

27. Ματθ. 5, 33 - 34. — Ἀπὸ μεγάλους ἑρμηνευτὰς (Εἰρηναῖον, Ὠριγένην, Χρυσόστομον, Ἱερώνυμον καὶ μεταγενεστέρους) ἐθεωρήθη ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς ὁ Κύριος ἀπαγορεύει κάθε μορφὴν ὅρκου εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐθεώρησε τοὺς ὅρκους ὡς ἁμαρτίαν. (Πρβλ. Α' Θεσ. 5, 27), τὸ ἴδιον δὲ ἰσχύει καὶ δι' ἄλλους συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κυριαρχεῖ τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλοι λέγουν τὴν ἀλήθειαν. Συνεπῶς, οἱ ὅρκοι θὰ ἀποτελοῦν βεβήλωσιν ἀνόητον. Εἰς τὸν παρόντα, ὅμως, κόσμον, ἐφ' ὅσον τὸ ψεῦδος ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιμοποιῆται τόσον συχνά, καθίσταται κάποιαν φορὰν ἀναγκαία καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ὅρκου, δι' αὐτὸ καὶ ἐπιτρέπεται αὐτή. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶχε κατὰ καιροὺς ἀναγνωρίσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, (Πρβλ. Λουκ. 1, 73, Πράξ. 2, 30, Ἑβρ. 3, 11,18, 4, 3, 6, 13 - 18, 7, 20 - 21), τὸ ἴδιον δὲ ἔπραξε καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἀπήντησεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐπιβληθέντα ὅρκον, (Πρβλ. Ματθ. 26, 63).

πήν, ἀλλὰ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ψευδομαρτυρίας, ἀφοῦ παρέλειψε τὴν ἐντολὴν αὐτήν;[28] Διότι ὁ κλέπτης συνήθως ὀρκίζεται, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει οὔτε νὰ ὀρκίζεται οὔτε νὰ ψεύδεται, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ προτιμήσῃ νὰ κλέπτῃ. Συνεπῶς, μὲ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ἀπέκλεισε καὶ ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, διότι τὸ ψεῦδος προκύπτει ἀπὸ τὴν κλοπήν. Τί σημαίνει, ὅμως, ἡ φράσις «νὰ ἀποδώσῃς τοὺς ὅρκους σου εἰς τὸν Κύριον»; Δηλαδή, νὰ λέγῃς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ὀρκισθῇς. «Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω νὰ μὴ ὀρκίζεσθε καθόλου».

Ἐν συνεχείᾳ, ὁδηγῶν αὐτοὺς πέραν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ὅρκου δι' ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, λέγει· «(Νὰ μὴ ὀρκίζεσθε) οὔτε εἰς τὸν οὐρανόν, διότι εἶναι θρόνος τοῦ Θεοῦ, οὔτε εἰς τὴν γῆν, διότι εἶναι ὑποπόδιον τῶν ποδῶν του, οὔτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, **D** διότι εἶναι ἡ πόλις τοῦ μεγάλου Βασιλέως»[29]. Τοὺς ὁμιλεῖ μὲ βάσιν τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τοὺς παλαιοὺς νόμους. Πραγματικά, εἶχαν τὴν συνήθειαν νὰ ὀρκίζωνται ἐπικαλούμενοι τὰ ὡς ἄνω πράγματα καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου ἀποδεικνύει τὸ ἔθιμον αὐτό[30]. Σύ, ὅμως, πρόσεξε μὲ ποίαν βάσιν ἐξαίρει τὰ στοιχεῖα αὐτά. Δηλαδή, ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικήν των φύσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν σχέσιν των μὲ τὸν Θεόν, ἡ ὁποία σχέσις ἔχει λεχθῆ, βέβαια, κατὰ συγκατάβασιν. Διότι, ἐπειδὴ ἦτο μεγάλη ἡ δύναμις τῆς εἰδωλολατρίας, διὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἦσαν ἀφ' ἑαυτῶν ἄξια τιμῆς, **E** δι' αὐτὸ ἀνέφερε καὶ τὴν αἰτίαν αὐτήν, τὴν ὁποίαν εἶπα καὶ ἡ ὁποία πάλιν διέβαινεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Πραγματικά, δὲν εἶπεν· Ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εἶναι πρᾶος καὶ μεγάλος, οὔτε, ἐπειδὴ ἡ γῆ εἶναι χρήσιμος, ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ μὲν οὐρανὸς εἶναι θρόνος τοῦ Θεοῦ ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν του, ὁδηγῶν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης πλευρᾶς πρὸς τὸν Κύριον.

«Οὔτε εἰς τὸ κεφάλι σου», λέγει, «νὰ ὀρκίζεσαι, διότι δὲν εἶσαι εἰς θέσιν νὰ κάνῃς μίαν τρίχα ἄσπρην ἢ μαύρην»[31]. **[illegible]** Καί, πάλιν, ἐδῶ δὲν ἀπηγόρευσε τὸν

28. Πρβλ. Ἐξόδ. 20, 13 - 14.
29. Ματθ. 5, 34 - 35.
30. Πρβλ. Ματθ. 23, 16 - 22.
31. Ματθ. 5, 36.

ὅρκον εἰς τὸ κεφάλι, ἐπειδὴ θαυμάζει τὸν ἄνθρωπον (διότι τότε καὶ αὐτὸς θὰ προσεκυνεῖτο), ἀλλὰ ἀποδίδει τὴν δόξαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀποδεικνύει ὅτι οὔτε αὐτοῦ τοῦ πράγματος δὲν εἶσαι κύριος, δηλαδή, οὔτε τοῦ ὅρκου εἰς τὸ κεφάλι σου. Διότι ἐὰν τὸ παιδὶ δὲν δίδῃ τὸ ἰδικὸν ἀπόκτημα εἰς ἄλλον, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ Θεὸς τὸ ἰδικόν του ἔργον. Διότι, μολονότι τὸ κεφάλι εἶναι ἰδικόν σου, ἐν τούτοις εἶναι κτῆμα ἄλλου. Καὶ τόσον ἀπέχεις ἀπὸ τοῦ νὰ εἶσαι κύριος αὐτοῦ, ὅσον δὲν ἠμπορεῖς οὔτε τὸ ἐλάχιστον νὰ κάνῃς εἰς αὐτό. Διότι δὲν εἶπεν· δὲν ἠμπορεῖς νὰ βγάλῃς μίαν τρίχα, ἀλλὰ ὅτι δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἀλλάξῃς τὴν ποιότητα αὐτῆς.

B Τί θὰ γίνῃ, λοιπόν, ἐρωτᾷ κάποιος, ἐὰν ἕνας ἀπαιτῇ τὸν ὅρκον καὶ ἡ ἀνάγκη εἶναι πιεστική; Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, ἐπειδή, ἐὰν σκοπεύῃς νὰ προβάλλῃς παρομοίας προφάσεις, τότε δὲν θὰ φυλάξῃς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἐντολάς. Ἀσφαλῶς, καὶ διὰ τὴν γυναῖκά σου θὰ εἴπῃς· Τί θὰ γίνῃ, ἐὰν εἶναι ἐριστικὴ καὶ πολυέξοδος; Καὶ διὰ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν· Τί θὰ κάνω, ἐὰν ἀγαπῶ καὶ φλέγωμαι δι' αὐτόν; Καὶ διὰ τὸ ἀκόλαστον κύτταγμα· Τί λοιπόν, ἐὰν δὲν ἠμπορῶ νὰ μὴ κυττάζω; Καὶ διὰ τὴν ὀργὴν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ σου· Τί νὰ κάνω, ἐὰν εἶμαι ὀξύθυμος καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ συγκρατῶ τὴν γλῶσσάν μου; Καὶ ὅλας ἐν γένει τὰς ἐντολὰς ἔτσι θὰ τὰ παραβῇς, μολονότι εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν ἠμπορεῖς νὰ προβάλῃς τὴν ἰδίαν δικαιολογίαν διὰ τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους, οὔτε νὰ εἴπῃς· **C** Τί θὰ γίνῃ, ἐὰν συμβῇ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο; Ἀλλά, εἴτε τὸ θέλεις εἴτε ὄχι, παραδέχεσαι ὅλους τοὺς νόμους. Ἐξ ἄλλου, δὲν θὰ σὲ πιέσῃ ποτὲ καμμία ἀνάγκη. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἤκουσε τοὺς παραπάνω μακαρισμοὺς καὶ προετοίμασε τὸν ἑαυτόν του ὅπως ὥρισεν ὁ Χριστός, δὲν θὰ δοκιμάσῃ ἀπὸ κανένα καμμίαν ἀνάγκην αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἐπειδὴ ἀπὸ ὅλους θὰ θεωρῆται ἄξιος θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ.

«Ἂς εἶναι δὲ ὁ λόγος σας ναί, ὅταν πραγματικὰ εἶναι ναί· καὶ ὄχι, ὅταν πραγματικὰ εἶναι ὄχι· τὸ ἐπιπλέον δὲ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὸν πονηρόν»[32]. Ποῖον εἶναι, λοι-

32. Ματθ. 5, 37.

πόν, τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ ὄχι; Ὁ ὅρκος εἶναι, ὄχι ἡ ἐπιορκία. Διότι ἡ ἐπιορκία θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους ὡς κακὸν καὶ κανένας δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ διδαχθῇ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν, καὶ δὲν εἶναι περιττόν, ἀλλὰ ἀντίθετον τοῦ ναί. **D** Ἐνῷ τὸ περιττόν, εἶναι τὸ ἐπιπλέον καὶ ἐκεῖνο ποὺ πλεονάζει, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς εἶναι ὁ ὅρκος. Τί λοιπόν, ἐρωτᾷ κάποιος, ἀπὸ τὸν πονηρὸν προέρχεται ὁ ὅρκος; Καί, ἐὰν προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν, τότε διατί ἦτο νόμος; Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς θὰ εἴπῃς καὶ διὰ τὴν γυναῖκα· Διατί τώρα θεωρεῖται μοιχεία ἐκεῖνο, ποὺ προηγουμένως ἐπετρέπετο;

Ποίαν ἀπάντησιν θὰ δώσωμεν εἰς αὐτά; Ὅτι οἱ τότε νόμοι ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὴν ἀδυναμίαν ἐκείνων ποὺ τοὺς ἐδέχοντο. Διότι καὶ ἡ λατρεία μὲ τὴν κνίσσαν, ἦτο πολὺ ἀναξία τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἶναι ἀνάξιον τοῦ φιλοσόφου τὸ νὰ ψελλίζῃ. Ἐθεωρήθη, λοιπόν, ὡς μοιχεία τώρα ἡ πρᾶξις αὐτὴ **E** καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ ὁ ὅρκος, διότι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρετὴν προώδευσαν πλέον. Ἐάν, ὅμως, αὐτὰ ἦσαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νόμοι τοῦ διαβόλου, ἀσφαλῶς, δὲν ἐπετύγχαναν τόσα πολλά. Διότι, ἐὰν δὲν εἶχαν προηγηθῆ ἐκεῖνα, δὲν θὰ ἐδέχοντο μὲ εὐκολίαν τὰ τωρινά. Συνεπῶς, νὰ μὴ ζητῇς τὴν ἀρετήν, ποὺ ἐπιτυγχάνεται ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν τῶν ἐντολῶν, τώρα, ὅταν παρῆλθε πλέον ἡ χρησιμότης αὐτῶν, **230** ἀλλὰ τότε, ὅταν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη τὰ ἐκάλει. Ἢ μᾶλλον, ἐὰν τὸ ἐπιθυμῇς, νὰ τὴν ζητῇς καὶ τώρα. Διότι καὶ τώρα ἀποδεικνύεται ἡ ἀρετὴ αὐτῶν, δι' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ γεγονός, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ κατηγοροῦνται ἀπὸ ἡμᾶς. Πραγματικά, τὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ νόμοι μᾶς φαίνονται κατώτεροι τώρα, αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἐγκώμιον αὐτῶν. Διότι, ἐὰν δὲν μᾶς ἀνέτρεφαν καλὰ καὶ δὲν μᾶς προητοίμαζαν καταλλήλως, διὰ νὰ δεχθῶμεν τοὺς ὑψηλοτέρους νόμους, ἀσφαλῶς, δὲν θὰ μᾶς ἐφαίνοντο κατώτεροι. Δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς τὸ στῆθος τῆς μητέρας, ὅταν ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του ἐν γένει καὶ παραπέμψῃ τὸ παιδὶ εἰς τελειοτέραν τράπεζαν, τότε πλέον φαίνεται ἄχρηστον, καὶ οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως τὸ ἐθεώρουν ἀναγκαῖον διὰ τὸ παιδί, τώρα τὸ διαβάλλουν μὲ πολλὰς κατηγορίας, πολλοὶ δὲ δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τοὺς λόγους, **B** ἀλλὰ τὸ ἐπαλείφουν μὲ πικρὰς οὐσίας, ὥστε, ὅταν δὲν ἠμπορέσουν οἱ λόγοι νὰ ἀφανίσουν τὴν παράκαιρον ἐπιθυμίαν τοῦ παιδιοῦ δι' αὐτό, νὰ σβήσουν τὸν πόθον τὰ γεγονότα.

Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι αὐτοὶ οἱ νόμοι προέρχονται ἐκ τοῦ πονηροῦ, ὄχι διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προέρχεται ἀπὸ τὸν διάβολον, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ὁλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἀτέλειαν. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς μαθητάς του αὐτὰ λέγει. Ἐνῷ διὰ τοὺς ἀναισθήτους Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἐπέμεναν εἰς τὴν τήρησιν τῶν παλαιῶν νόμων, κατέστησε τὴν πόλιν των ἀκατοίκητον, ἀφοῦ τὴν ἤλειψε, σὰν μὲ κάποιο δηλητήριον, μὲ τὸν φόβον τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐπειδή, ὅμως, οὔτε αὐτὸ δὲν ἐστάθη ἀρκετὸν διὰ νὰ τοὺς δαμάσῃ, **C** ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπεθύμουν νὰ τὴν ἴδουν, σπεύδοντες σὰν παιδιὰ πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ στήθους, κατέστρεψε τελείως αὐτήν, ἀφοῦ τὴν ἠφάνισε καὶ ὡδήγησε τοὺς περισσοτέρους πολὺ μακριά της[33], ὅπως ἀκριβῶς πολλοὶ κάνουν εἰς τὰ βόδια, ποὺ ἀπομονώνουν τὰς δαμάλεις καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὰς κάνουν νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν συνήθειαν τοῦ θηλασμοῦ.

Ἐάν, ὅμως, ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προήρχετο ἀπὸ τὸν διάβολον, τότε δὲν θὰ ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ ὡδήγει καὶ θὰ τοὺς ἔρριπτεν εἰς αὐτήν, ἐπειδὴ αὐτὸ ἤθελεν ὁ διάβολος. Τώρα, ὅμως, βλέπομεν ὅτι τὸ ἀντίθετον γίνεται ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς, δηλαδὴ ὁ ὅρκος, δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐνομοθετήθη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, διὰ νὰ μὴ ὁρκίζωνται εἰς τὰ εἴδωλα· **D** Θὰ ὁρκίζεσθε, εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν[34]. Πραγματικά, ὁ νόμος δὲν ἐπέτυχε μικρὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ πολὺ μεγάλα. Διότι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐστράφησαν πρὸς τὴν στερεὰν τροφήν[35], ὀφείλεται εἰς τὴν φροντίδα τοῦ νόμου.

Τί λοιπόν; Δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρὸν ὁ ὅρκος; ἐρωτᾷ κάποιος. Καὶ πολὺ μάλιστα ἀπὸ τὸν πονηρόν. Ἀλλὰ αὐτὸ συμβαίνει τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὴν τόσην

---

33. Ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὸ 70 μ.Χ. καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν διασποράν τῶν Ἰουδαίων.

34. Πρβλ. Ἱερ. 4, 2.

35. Μεταφορικῶς ὁμιλεῖ ἐδῶ ὁ Χρυσόστομος καὶ ἐννοεῖ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος πολλάκις ἔκανεν.

εὐσέβειαν, ἐνῷ τότε δὲν συνέβαινεν αὐτό. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ἄλλοτε μὲν νὰ εἶναι καλόν, ἄλλοτε δὲ κακόν; Ἐγώ, ὅμως, ἐρωτῶ τὸ ἀντίθετον. Καὶ πῶς δὲν θὰ ἦτο καλὸν καὶ ὄχι καλόν, ὅταν ὅλα τὰ γεγονότα, αἱ τέχναι, οἱ καρποὶ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐν γένει ἐπιβεβαιώνουν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. **E** Κύτταξε, λοιπόν, ὅτι αὐτὸ συμβαίνει κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἰδικήν μας φύσιν. Πραγματικά, τὸ νὰ βαστάζεσαι ἀπὸ ἄλλους εἶναι μὲν καλὸν διὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, ἐνῷ ἀργότερα εἶναι ὀλέθριον. Τὸ νὰ τρώγῃς μασημένην τροφὴν κατὰ τὸ προοίμιον τῆς ζωῆς εἶναι ὠφέλιμον, ἐνῷ μετὰ εἶναι γεμᾶτο βδελυγμίαν. Τὸ νὰ τρέφεσαι μὲ γάλα καὶ νὰ τρέχῃς πρὸς τὴν θηλὴν κατ' ἀρχὰς εἶναι χρήσιμον καὶ σωτήριον, ἐνῷ μετὰ εἶναι ὀλέθριον καὶ βλαβερόν. **231** Βλέπεις ὅτι τὰ ἴδια πράγματα ἀναλόγως τῶν περιστάσεων φαίνονται καλὰ καὶ ὄχι καλά; Ἔτσι, καὶ τὸ νὰ φορῇς παιδικὰ ἐνδύματα, ὅταν εἶσαι μικρὸς εἶναι καλόν, ὅταν ὅμως γίνῃς ἄνδρας εἶναι αἰσχρόν. Θέλεις καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα νὰ μάθῃς ὅτι τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀνδρὸς δὲν ταιριάζουν εἰς τὸ παιδί; Δῶσε εἰς τὸ παιδὶ ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ τότε θὰ προκαλέσῃ ἄφθονον γέλοιο, ἀλλὰ καὶ ὁ κίνδυνος θὰ εἶναι μεγάλος, διότι, ἐνῷ θὰ βαδίζῃ, πολλὰς φορὰς θὰ πίπτῃ. Ἐπίτρεψε εἰς τὸ παιδὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ πολιτικὰ πράγματα νὰ ἀσκῇ τὸ ἐμπόριον, νὰ σπείρῃ, νὰ διανέμῃ καὶ πάλιν τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι γελοῖον.

B Μά, διατί λέγω μόνον αὐτά; Ἀφοῦ ὁ φόνος, ποὺ ἀπὸ ὅλους γίνεται παραδεκτὸς ὡς ἐπινόησις τοῦ πονηροῦ, ὁ φόνος λοιπόν, ὅταν ἔγινεν εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν, κατέστησε τὸν φονέα Φινεὲς[36] ἱκανὸν νὰ τιμηθῇ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης[37]. Τὸ ὅτι δὲ ὁ φόνος εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου, ἄκουσε τί λέγει· «Ἐσεῖς θέλετε νὰ κάνετε τὰ ἔργα τοῦ πατρός σας. Ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο ἀνθρωποκτόνος»[38]. Ἀλλὰ ἔγινεν ἀνθρωποκτόνος ὁ Φινεὲς καὶ «ἡ πρᾶξίς του αὐτὴ ἐθεωρήθη δικαία»[39], λέγει. Ἐπίσης, ὁ Ἀβραὰμ ὄχι μόνον ἀνθρωποκτόνος, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνος ἔγινεν, (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ χειρότερον), καὶ ἐν τούτοις προώδευσε πολὺ περισσότερον. Καὶ ὁ Πέτρος, πάλιν, ἔκανε διπλὸν φόνον[40], **C** ἀλλ' ὅμως ἡ πρᾶξις ἦτο πνευματική.

Συνεπῶς, ἂς μὴ ἐξετάζωμεν τὰ πράγματα ἐπιφανειακῶς, ἀλλὰ ἂς ἐρευνῶμεν μὲ ἀκρίβειαν τὰ πάντα, καὶ τὴν περίστασιν καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάθεσιν καὶ τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων καὶ ὅ,τι ἄλλα συνδέονται με αὐτά, (διότι διαφορετικὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν), καὶ ἂς φροντίζωμεν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν, νὰ πράττωμεν κάτι ἀνώτερον ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐπιτεύγματα, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ οὐράνια ἀγαθά. Πραγματικά, ἂν φθάσωμεν μόνον εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν, τότε θὰ μείνωμεν ἔξω ἀπὸ τὰ πρόθυρα τῆς βασιλείας. Διότι «ἐὰν ἡ ἀρετή σας δὲν ὑπερβαίνῃ τὴν ἀρετὴν τῶν γραμματέωνκαὶ τῶν Φαρισαίων, **D** δὲν ἠμπορεῖτε νὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[41].

Μολονότι, ὅμως, ὑπάρχει τόσον μεγάλη ἀπειλή, ἐν τούτοις ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ξεπερνοῦν τὴν δικαιοσύνην ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ ὑστεροῦν αὐτῆς. Διότι ὄχι μόνον δὲν ἀποφεύγουν τοὺς ὅρκους, ἀλλὰ καὶ ἐπιορκοῦν. Ὄχι μόνον δὲν ἀποφεύγουν τὸ ἀκόλαστον κύτταγμα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πονηρὰν πρᾶξιν ἐμπίπτουν, καὶ ὅλας τὰς ἀπαγορεύσεις παραβαίνουν χωρὶς φόβον, ἀναμένοντες ἕνα μόνον, δηλαδὴ τὴν ἡμέραν τῆς κολάσεως, καὶ πότε νὰ ὑποστοῦν τὴν μεγίστην τιμωρίαν διὰ τὰ παραπτώματά των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ πάθουν ἐκεῖνοι μόνον, οἱ ὁποῖοι ἀπέθαναν μέσα εἰς τὴν πονηρίαν. **E** Διότι ἐκεῖνοι πρέπει νὰ ἀπελπίζωνται καὶ νὰ μὴ περιμένουν τίποτε ἄλλο πλέον, παρὰ τὴν κόλασιν. Ἐνῷ, ὅσοι εὑρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν ζωήν, θὰ ἠμπορέσουν καὶ νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ νικήσουν καὶ νὰ στεφανωθοῦν εὔκολα νικηταί.

Συνεπῶς, νὰ μὴ σὲ κυριεύσῃ ἡ ἀδιαφορία, ἄνθρωπε,

---

36. Φινεές· Υἱὸς τοῦ Ἐλεάζαρ, υἱοῦ τοῦ Ἀαρών. (Πρβλ. Ἰησ. Ν. 24, 33). Διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην. Ἐφόνευσεν ἕνα Ἰσραηλίτην, ὁ ὁποῖος εἶχεν νυμφευθῆ γυναῖκα ἀπὸ τὴν Μαδιὰμ καὶ ἐπολέμησεν ἐναντίον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.
37. Πρβλ. Ἀριθμ. 25, 1 ἑξ.
38. Ἰωάν. 8, 41 καὶ 44.

39. Ψαλμ. 105, 31.
40. Πρβλ. Πράξ. 5, 1 ἑξ.
41. Ματθ. 5, 20.

οὔτε νὰ ἀφήσης τὴν καλὴν προθυμίαν, διότι τὰ ἐντελλόμενα δὲν εἶναι φορτικά. Ποῖος κόπος χρειάζεται, πές μου, διὰ νὰ ἀποφεύγης τὸν ὅρκον; Μήπως ἀπαιτεῖται δαπάνη χρημάτων; Μήπως ἱδρῶτας καὶ ταλαιπωρίαι; Εἶναι ἀρκετὸν νὰ θελήσης μόνον καὶ τὸ πᾶν ἐπιτυγχάνεται. Ἐὰν δὲ μοῦ προβάλλης ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν, 232 δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ὑποστηρίζω ὅτι τὸ κατόρθωμα αὐτὸ εἶναι πιὸ εὔκολον. Διότι, ἐὰν συνηθίσης τὸν ἑαυτόν σου εἰς κάτι ἄλλο, τότε ἐπέτυχες τὸ πᾶν. Σκέψου, βέβαια, ὅτι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων πολλοὶ ποὺ ἐτραύλιζαν κατώρθωσαν νὰ διορθώσουν τὴν δυσκολευομένην εἰς τὴν ἄρθρωσιν γλῶσσαν των μὲ τὴν μεγάλην μελέτην, ἐνῶ ἄλλοι, ποὺ μὲ ἀταξίαν ἀνεσήκωναν τοὺς ὤμους των καὶ ἐκινοῦντο συνεχῶς, ὅταν ὡμίλουν, ἐπέτυχαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν των αὐτήν, μὲ τὸ νὰ θέσουν ἐπάνω των ἕνα ξίφος. Ἐπειδή, λοιπόν, δὲν πείθεσθε μὲ τοὺς λόγους τῆς Γραφῆς, ἀναγκάζομαι νὰ σᾶς συμβουλεύω μὲ τὰ παραδείγματα τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἴδιον ἔκανε καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἔλεγεν· Πηγαίνετε εἰς τὰς νήσους Χεττιεὶμ[42] καὶ ἀποστείλατε ἀνθρώπους εἰς τὴν Κηδὰρ[43] καὶ θὰ ἴδητε, ἐὰν θὰ ἀλλάξουν τὰ ἔθνη αὐτὰ τοὺς θεούς των. Καὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι πραγματικοὶ θεοί[44]. B Πολλὰς φοράς, ἐπίσης, τοὺς ἀποστέλλει καὶ πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Πήγαινε, ὀκνηρέ, πρὸς τὸν μέρμηγκα καὶ μιμήσου τὴν ἐργατικότητα αὐτοῦ»[45], καὶ «πήγαινε πρὸς τὴν μέλισσαν»[46].

Τὸ ἴδιον θὰ σᾶς εἴπω καὶ ἐγώ, λοιπόν. Σκεφθῆτε τοὺς φιλοσόφους τῶν Ἑλλήνων καὶ τότε θὰ ἀντιληφθῆτε πόσον σχληρὰ ἀξίζει νὰ τιμωρηθῶμεν, ἐπειδὴ παρακούομεν εἰς τοὺς νόμους, ὅταν ἐκεῖνοι μὲν ἔχουν ὑπομείνει ἀναριθμήτους κόπους διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀπαιτουμένην εὐπρέπειαν, ἐνῶ ἐσεῖς οὔτε χάριν τοῦ οὐρανοῦ δὲν δεικνύετε τὸ ἴδιον ἐνδιαφέρον. Ἐάν, ὅμως, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἐξακολουθῆς νὰ ὑποστηρίζης ὅτι ἡ συνήθεια εἶναι ἰσχυρὰ διὰ νὰ τὴν ἀποφύγουν καὶ οἱ πιὸ προσεκτικοὶ ἀκόμη, συμφωνῶ, βέβαια, καὶ ἐγὼ μὲ αὐτό, C ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν συμφωνίαν σοῦ λέγω καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, δηλαδή, ὅπως εἶναι δύσκολον νὰ τὴν ἐξαπατήσης, ἔτσι εἶναι καὶ εὔκολον διὰ νὰ διορθωθῇ. Ἄν, λοιπόν, τοποθετήσης εἰς τὸ σπίτι σου πολλοὺς φύλακας τοῦ ἑαυτοῦ σου, ὅπως τὸν ὑπηρέτην, τὴν σύζυγόν σου, τὸν φίλον σου, τότε εὔκολα θὰ ἀποχωρισθῆς ἀπὸ τὴν πονηρὰν συνήθειαν παρωθούμενος καὶ παροτρυνόμενος ἀπὸ ὅλους αὐτούς. Καὶ ἐὰν τὸ ἐπιτύχης αὐτὸ μόνον ἐπὶ δέκα ἡμέρας, δὲν θὰ χρειασθῆς πλέον ἄλλον χρόνον, ἀλλὰ τὰ πάντα θὰ εὑρίσκωνται πλέον ἀποκλειστικὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν σου, ἀφοῦ πάλιν ριζωθοῦν μέσα σου μὲ τὴν σταθερότητα τῆς καλῆς συνηθείας. Ὅταν, λοιπόν, θὰ ἀρχίσης νὰ διορθώνης τὸ κακὸν αὐτὸ εἴτε μίαν εἴτε δύο φορὰς παραβῆς τὸν νόμον, εἴτε, ἀκόμη, τρεῖς ἢ εἴκοσι φοράς, νὰ μὴ σὲ κυριεύσῃ ἡ ἀπελπισία, ἀλλὰ νὰ σηκώνεσαι πάλιν καὶ νὰ ἀρχίζης μὲ τὴν ἰδίαν προθυμίαν καί, ὁπωσδήποτε, θὰ τὸ ἐπιτύχης. Διότι ἡ ἐπιορκία δὲν εἶναι κάποιο ἀσήμαντον κακόν. D Ἐὰν ὁ ὅρκος προέρχεται ἐκ τοῦ πονηροῦ, τότε ἡ ἐπιορκία πόσην τιμωρίαν θὰ φέρῃ;

Ἐξεφράσατε τὸν ἔπαινόν σας διὰ τὰ λεχθέντα; Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ χειροκροτήματα, οὔτε ἀπὸ θορύβους, οὔτε ἀπὸ ζητωκραυγάς. Ἕνα θέλω μόνον, νὰ ἐφαρμόζετε τὰ λεγόμενα, ἀφοῦ τὰ ἀκούσετε μὲ ἡσυχίαν καὶ ἐπίγνωσιν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδικόν μου χειροκρότημα, αὐτὸ εἶναι ὁ ἔπαινός μου. Ἄν, ὅμως, ἐπαινῆς τὰ λεχθέντα, ἀλλὰ δὲν ἐκτελῆς, ὅσα ἀκριβῶς ἐπαινεῖς, τότε ἡ κόλασις εἶναι μεγαλυτέρα, μεγαλυτέρα δὲ καὶ ἡ κατηγορία καὶ εἰς ἐμένα ἀνήκουν αἰσχύνη καὶ γέλοια. Διότι ὅ,τι γίνεται ἐδῶ δὲν εἶναι θέατρον, οὔτε κάθεσθε καὶ βλέπετε ἠθοποιοὺς τώρα, διὰ νὰ χειροκροτῆτε μόνον. Ἐδῶ εἶναι πνευματικὸν σχολεῖον. E διὸ καὶ μία εἶναι ἡ μοναδικὴ ἐπιδίωξις, νὰ ἐφαρμόσετε, δηλαδή, τὰ λεχθέντα καὶ νὰ ἀποδείξετε τὴν ὑπακοήν σας διὰ τῶν ἔργων. Τότε θὰ ἔχωμεν ἐπιτύχει τὸ πᾶν, ὅπως τώρα σχε-

42. Χεττιείμ· Ἔτσι ὀνομάζει ὁ Ἱερεμίας τὴν Ἑλληνικὴν μεγαλόνησον Κύπρον, τῆς ὁποίας οἱ πρῶτοι ἄποικοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον.

43. Κηδάρ· Πρόκειται διὰ περιοχὴν κειμένην εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου καὶ ἀνατολικῶς τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁμώνυμος ἀραβικὴ φυλή, καταγομένη ἀπὸ τὸν ἔγγονον τοῦ Ἀβραὰμ καὶ υἱὸν τοῦ Ἰσμαὴλ Κηδάρ.

44. Πρβλ. Ἱερ. 2, 10 - 11.

45. Παροιμ. 6, 6.

46. Παροιμ. 6, 8.

δὸν ἔχομεν ἀπογοητευθῆ πλέον. Πραγματικά, ἐνῷ καὶ εἰς ὅσους ἔβλεπα ἰδιαιτέρως δὲν παρέλειπα νὰ τὰ διδάσκω αὐτὰ καὶ εἰς ἐσᾶς τὰ ἀνέπτυσσα εἰς κοινὰς συγκεντρώσει, **233** ἐν τούτοις δὲν βλέπω νὰ ἔχῃ προέλθει κανένα καλὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ βλέπω ὅτι ἐξακολουθεῖτε νὰ παραμένετε προσκεκολλημένοι εἰς τὰς στοιχειώδης ἀληθείας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἱκανὸν νὰ κάνῃ πολὺ διστακτικὸν τὸν διδάσκαλόν σας. Κύτταξε, ἐξ ἄλλου, ὅτι καὶ ὁ Παῦλος δυσανασχετεῖ, ἐπειδὴ ἔχαναν πολὺν χρόνον οἱ ἀκροαταί του εἰς τὰς στοιχειώδεις γνώσεις. «Πραγματικά», λέγει, «ἔπειτα ἀπὸ τόσον καιρὸν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶσθε διδάσκαλοι, ἐν τούτοις ἔχετε πάλιν ἀνάγκην νὰ σᾶς διδάξουν καὶ αὐτὰ τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ»[47].

Δι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι. Καὶ ἂν σᾶς ἴδω νὰ ἐπιμένετε εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν, θὰ σᾶς ἀπαγορεύσω πλέον νὰ περάσετε τὰ ἱερὰ αὐτὰ πρόθυρα **B** καὶ νὰ συμμετέχετε εἰς τὰ ἀθάνατα μυστήρια, ὅπως ἀπαγορεύω εἰς τοὺς πόρνους, τοὺς μοιχοὺς καὶ τοὺς κατηγορουμένους διὰ φόνον. Διότι εἶναι καλλίτερα μαζὶ μὲ δύο ἢ τρία ἄτομα, τὰ ὁποῖα φυλάσσουν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, νὰ προσφέρω τὴν συνήθη λατρείαν, παρὰ νὰ προσελκύω πλῆθος παρανόμων, ποὺ διαφθείρουν καὶ τοὺς ἄλλους. Συνεπῶς, κανένας πλούσιος, κανένας ἰσχυρὸς ἂς μὴ μοῦ ὑπερηφανεύεται ἐδῶ καὶ νὰ σηκώνῃ τὰ φρύδια του μὲ ἐγωϊσμόν.

Ὅλα αὐτὰ τὰ θεωρῶ παραμύθια, σκιὰν καὶ ὄνειρον. Διότι κανένας ἀπὸ τοὺς πλουσίους τῆς ἐδῶ ζωῆς δὲν θὰ σταθῇ ἔμπροσθέν μου διὰ νὰ μὲ προστατεύσῃ ἐκεῖ, ὅταν θὰ ἐγκαλοῦμαι καὶ θὰ κατηγοροῦμαι, ἐπειδὴ δὲν ὑπεστήριζα μὲ τὴν ἀνάλογον δυναμικότητα τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Διότι αὐτὸ τὸ παράπτωμα κατεδίκασε καὶ τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον ἱερέα, τὸν Ἠλὶ ἐννοῶ, **C** μολονότι ἡ ζωή του δὲν ἔδιδεν ἀφορμὴν κατηγορίας. Καὶ ὅμως, ἐπειδὴ ἠδιαφόρησεν, ὅταν εἶδε νὰ καταπατοῦνται οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ, ἐκολάζετο μαζὶ μὲ τὰ παιδιά του καὶ ὑφίστατο τὴν βαρεῖαν τιμωρίαν[48]. Ἐὰν λοιπόν, ἐτιμωρήθη τόσον αὐστηρὰ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔδειξε τὴν πρέπουσαν ἀνδρείαν

47. Ἑβρ. 5, 12.
48. Πρβλ. Α' Βασιλ. 3, 1 ἑξ.

ἀπέναντι τῶν παιδιῶν του, μολονότι εὑρίσκοντο ἀκόμη ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῆς φύσεως, ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν ἡμεῖς τώρα, ποὺ κατελύθη ἡ κυριαρχία τῆς φύσεως, καὶ διαφθείρομεν τὰ πάντα μὲ τὴν κολακείαν;

Ὥστε, διὰ νὰ μὴ καταστρέψετε καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἑαυτόν σας μαζί, σᾶς παρακαλῶ νὰ δείξετε ὑπακοὴν **D** καί, ἀφοῦ τοποθετήσετε πολλοὺς ἐξεταστὰς καὶ λογιστὰς εἰς τοὺς ἑαυτούς σας, νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῶν ὅρκων, διὰ νὰ ἐπιτελέσετε καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν μὲ κάθε εὐκολίαν, ἀφοῦ προχωρήσετε περαιτέρω, καὶ ἀπολαύσετε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Ματθ. ε', 38—48)

234 «Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη[1] ἐκεῖνος ποὺ ἐπλήγωσε κάποιον πρέπει νὰ δώσῃ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ ποὺ ἔβλαψε, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος[2]. Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω νὰ μὴ προβάλετε ἀντίστασιν εἰς τὸν πονηρόν[3], ἀλλ' ὅποιος[4] σὲ ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψε εἰς

1. Ἡ παροῦσα περίπτωσις τῆς ὑπεροχῆς τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεώδους ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ταυτοπαθείας, ὁ ὁποῖος διατυποῦται εἰς Ἐξόδ. 21, 23 - 25, Λευϊτ. 24, 20, Δευτ. 19, 18 - 21. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως δὲν ἀπηγορεύετο ὀλιγώτερον εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, (Πρβλ. Λευϊτ. 19, 18. Παροιμ. 20, 22. 24 29), διότι ἡ ἐκδίκησις ἐπεφυλάσσετο διὰ τὸν Θεόν, (Πρβλ. Δευτ. 32, 35. Ψαλμ. 93, 1). Ἀλλὰ οἱ Ἰουδαῖοι πολλὰς φορὰς ἐνεθυμοῦντο τὸ γράμμα τοῦ νόμου καὶ ὀλίγον ἐσκέπτοντο τοὺς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένους περιορισμούς. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτὴ τῆς ταυτοπαθείας, κατὰ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν αὐτῆς, ἦτο, ὅπως καὶ ὁ νόμος ὁ ἀφορῶν εἰς τὸ διαζύγιον, περιοριστικὴ μᾶλλον παρὰ συγχωρητική. Ἡ πρώτη κίνησις τοῦ ὑβρισθέντος ἢ ἀδικηθέντος εἶναι νὰ ἀποδώσῃ πολὺ περισσότερα. Ἡ ἐντολὴ αὐτή, λοιπόν, περιορίζει τὴν ἐκδίκησιν εἰς τὴν ταυτοπάθειαν. Καὶ ἐνῷ μᾶς φαίνεται σκληρά, εἰς τὰς ἀρχὰς συνετέλει εἰς καταπραΰνσιν, διότι ὁ ἐπιτεθεὶς ἀδίκως ἠδύνατο νὰ τύχῃ χειροτέρας μεταχειρίσεως παρ' ὅσον τὸ θῦμά του.

2. Δι' ὅσον λέγει ἐδῶ ὁ Κύριος δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατεδίκασε τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀναγκαῖοι διὰ τὴν διατήρησιν τῆς κοινωνίας. Ὁ Κύριος κατεδίκασεν ὄχι τὴν ποινικὴν καταδίωξιν τῶν ἐνόχων ἁρπαγῆς ἢ βίας, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως. Ὁ νόμος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν δὲν εἶναι φιλαυτία, ἀλλὰ ἀγάπη.

3. Ὁ πονηρὸς αὐτός, εἴτε εἶναι ὁ διάβολος, εἴτε ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος, εἴτε τὸ κακὸν ἐν γένει ποὺ ἐκδηλοῦται διὰ μέσου κάποιου ἀτόμου. Ἀνθίσταται δὲ κανεὶς εἰς τὸν πονηρόν, ὅταν ἀνταποδίδῃ ὕβριν ἀντὶ ὕβρεως κλπ.

4. Τὰ παρεχόμενα ἐν προκειμένῳ παραδείγματα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἶναι μεταφορικὰ καὶ δὲν δίδουν κανόνας πρὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ ὑποδεικνύουν ποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις. Συνεπῶς, αὐτὰ δὲν εἶναι κανόνες ποὺ πρέπει νὰ τηροῦν κατὰ γράμμα.

αὐτὸν καὶ τὴν ἄλλην. Καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ κάνῃ δίκην μαζί σου καὶ νὰ σοῦ πάρῃ τὸ ὑποκάμισον, ἄφησέ του B καὶ τὸ ἐπανωφόριόν σου»[5].

Βλέπεις ὅτι δὲν ἔλεγε διὰ τὸν ὀφθαλμὸν τὰ προηγούμενα, ὅταν ἐνομοθέτει νὰ βγάζωμεν τὸν σκανδαλίζοντα ὀφθαλμόν[6], ἀλλὰ δι' ἐκείνους ποὺ μᾶς βλάπτουν μὲ τὴν φιλίαν των καὶ μᾶς ρίπτουν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας; Πραγματικά, αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ ἐδῶ μὲ τόσην ὑπερβολὴν καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ βγάλωμεν τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἄλλου, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ βγάλῃ τὸν ἰδικόν μας, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνομοθέτησε νὰ βγάζωμεν τὸν ὀφθαλμόν μας; Ἐάν, τώρα, κάποιος κατηγορῇ τὸν παλαιὸν νόμον, C ἐπειδὴ διέτασσε νὰ ἀμυνώμεθα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ ἄπειρος ἀπὸ τὴν σοφίαν ποὺ ταιριάζει εἰς τὸν νομοθέτην καὶ ὅτι ἀγνοεῖ τὴν δύναμιν τῶν ἐποχῶν καὶ τὸ κέρδος τῆς συγκαταβάσεως. Διότι, ἐὰν σκεφθῇ ποῖοι ἦσαν οἱ ἀκροαταὶ τῶν ἐντολῶν αὐτῶν, εἰς ποίαν πνευματικὴν κατάστασιν εὑρίσκοντο καὶ πότε ἐδέχθησαν τὴν νομοθεσίαν αὐτήν, τότε θὰ παραδεχθῇ ἀπολύτως τὴν σοφίαν τοῦ νομοθέτου καὶ θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ ἴδιος νομοθέτης ἔθεσε καὶ ἐκείνους καὶ τοὺς παρόντας νόμους καί, ἀκόμη, ὅτι κάθε μία νομοθεσία ὑπῆρξε πολὺ ὠφέλιμος καὶ ἐδόθη εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν. Πραγματικά, ἐὰν ἔδιδεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὰς ὑψηλὰς καὶ δυσκόλους αὐτὰς ἐντολάς, ἀσφαλῶς, οὔτε αὐτὰς θὰ ἐδέχοντο, οὔτε ἐκείνας τὰς παλαιάς. D Τώρα, ὅμως, ἀφοῦ ἔδωσε τὴν κάθε νομοθεσίαν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν, διώρθωσε τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον διὰ μέσου τῶν δύο Διαθηκῶν.

Ἐξ ἄλλου, ἔδωσε τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ὄχι διὰ νὰ βγάζωμεν ὁ ἕνας τὸ μάτι τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἁπλώνωμεν τὰ χέρια μας ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Διότι ἡ ἀπειλὴ νὰ πάθωμεν κάτι, ἐμποδίζει τὴν ὀργὴν ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν βιαιοπραγίαν. Καὶ ἔτσι, ὅμως, ρίπτει σιγὰ - σιγὰ ἄφθονα τὰ σπέρματα τῆς φιλοσοφίας, μὲ τὸ νὰ ὁρίζῃ

5. Ματθ. 5, 38 - 40.
6. Πρβλ. Ματθ. 5, 29.

ὅτι ὁ παθὼν ἠμπορεῖ νὰ ἀμύνεται, ἀνταποδίδων τὸ ἴδιον πάθημα. Μολονότι, βέβαια, ἐκεῖνος ποὺ ἀρχίζει τὴν παρανομίαν αὐτὴν εἶναι ἄξιος μεγαλυτέρας τιμωρίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ἀλλά, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀποδίδεται τὸ δίκαιον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φιλανθρωπίας, καταδικάζει εἰς μικροτέραν τιμωρίαν ἐκεῖνον **E** ποὺ ἔπταισε περισσότερον, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι, καὶ ὅταν πάσχωμεν, πρέπει νὰ εἴμεθα πολὺ ἐπιεικεῖς.

Ἀφοῦ ἀνέφερε, λοιπόν, τὸν παλαιὸν νόμον καὶ τὸν ἀνέγνωσεν ὁλόκληρον, δεικνύει καὶ πάλιν ὅτι δὲν εἶναι ὁ ἀδελφὸς ποὺ κάνει αὐτὰς τὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ ὁ πονηρός. Δι' αὐτὸ καὶ προσέθεσεν· «Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω νὰ μὴ προβάλετε ἀντίστασιν εἰς τὸν πονηρόν». Δὲν εἶπεν· Νὰ μὴ προβάλλετε ἀντίστασιν εἰς τὸν ἀδελφόν, ἀλλὰ «εἰς τὸν πονηρόν», ἀποδεικνύων ὅτι μὲ τὴν ὑποκίνησιν αὐτοῦ ἀποτολμῶνται αὐταὶ αἱ πράξεις. Ἔτσι, χαλαρώνει καὶ παύει τὴν ὑπερβολικὴν ὀργὴν ἐναντίον τοῦ ἀδικήσαντος, μὲ τὸ νὰ μεταθέτῃ τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ εἰς ἄλλον.

298 Τί λοιπόν, Δὲν πρέπει νὰ ἀντιστεκώμεθα εἰς τὸν πονηρόν; ἐρωτᾷ κάποιος. Πρέπει, βέβαια, ἀλλὰ ὄχι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς διέταξεν, δηλαδή, μὲ τὸ νὰ προσφέρωμεν τὸν ἑαυτόν μας εἰς τὸ πάθος, διότι μόνον ἔτσι θὰ ὑπερνικήσωμεν τὸ κακόν. Πραγματικά, ἡ φωτιὰ δὲν σβήνει μὲ τὴν φωτιά, ἀλλὰ ἡ φωτιὰ σβήνει μὲ τὸ νερό. Διὰ νὰ ἀντιληφθῇς, ὅμως, ὅτι καὶ εἰς τὸν παλαιὸν νόμον νικητὴς ἦτο ὁ παθὼν καὶ ὅτι αὐτὸς στεφανώνεται, ἐξέτασε τὸ γεγονὸς καθ' ἑαυτὸ καὶ θὰ ἴδῃς, ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ παθόντος. Διότι αὐτὸς ποὺ ἤρχισε τὴν ἀδικίαν, αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῆς τυφλώσεως καὶ τῶν δύο ὀφθαλμῶν, δηλαδὴ καὶ τοῦ πλησίον του καὶ τοῦ ἰδικοῦ του. Διὸ καὶ μισεῖται δικαίως ἀπὸ ὅλους καὶ ἀναρίθμητοι κατηγορίαι διατυπώνονται εἰς βάρος του. **B** Ἐνῷ ὁ ἀδικηθεὶς καὶ μετὰ τὴν ἄμυναν διὰ τῆς ἀνταποδώσεως τῶν ἴσων, δὲν θὰ ἔχῃ διαπράξει τίποτε τὸ φοβερόν. Δι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ συμπάσχουν μαζί του, ἐπειδὴ εἶναι καθαρὸς καὶ μετὰ τὴν διάπραξιν τοῦ πλημμελήματος αὐτοῦ.

Καὶ ἡ μὲν συμφορὰ εἶναι ἴση καὶ εἰς τοὺς δύο, ἐνῷ ἡ δόξα δὲν εἶναι ἡ ἰδία, οὔτε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὔτε ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτό, λοιπόν, καὶ ἡ συμφορὰ

δὲν εἶναι ἡ ἀδικία. Πραγματικά, κατ' ἀρχὰς ἔλεγεν· Ὅποιος ὀργίζεται χωρὶς λόγον ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ὅποιος ὀνομάζει αὐτὸν μωρόν, θὰ καταδικασθῇ εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός[7], εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὅμως, ἀπαιτεῖ μεγαλυτέραν φιλοσοφίαν, διότι δὲν διατάσσει τὸν πάσχοντα νὰ ἡσυχάζῃ μόνον, ἀλλὰ νὰ δεικνύῃ καὶ μεγαλυτέραν γενναιοδωρίαν, μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα. Τὰ λέγει δὲ αὐτὰ ὄχι μόνον ἀναφορικῶς μὲ τὸ πάθημα αὐτό, **C** ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ τὴν ἀνεξικακίαν δι' ὅλας ἐν γένει τὰς εἰς βάρος μας ἀδικίας. Ὅπως, δηλαδή, ὅταν λέγῃ ὅτι «ὅποιος ὀνομάζει τὸν ἀδελφόν του μωρὸν εἶναι ἔνοχος εἰς τὴν γέενναν», δὲν ὁμιλεῖ μόνον διὰ τὴν λέξιν «μωρός», ἀλλὰ ἀναφέρεται εἰς κάθε εἴδους ὕβριν, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐδῶ δὲν θέτει νόμον διὰ νὰ φερώμεθα μὲ γενναιότητα, ὅταν μᾶς ῥαπίζουν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ταρασσώμεθα ὁτιδήποτε καὶ ἂν πάσχωμεν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἐδιάλεξε τὴν βαρυτέραν ὕβριν καὶ ἐδῶ ἀνέφερε τὸ κτύπημα ποὺ θεωρεῖται πιὸ ταπεινωτικὸν καὶ περικλείει μεγάλην προσβολήν, **B** δηλαδή, τὸ ῥάπισμα εἰς τὴν σιαγόνα.

Δίδει δὲ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κτυπῶντος καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κτυπωμένου. Πραγματικά, καὶ ὁ ὑποστὰς τὴν προσβολὴν δὲν θὰ νομίσῃ ὅτι παθαίνει κάτι κακόν, ὅταν ἔχῃ συνηθίσει νὰ φιλοσοφῇ ἔτσι τὰ πράγματα, (διότι δὲν θὰ αἰσθανθῇ τὴν προσβολήν, ἐπειδὴ μᾶλλον θὰ ἀγωνίζεται παρὰ θὰ κτυπᾶται), ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδικῶν θὰ νοιώσῃ ἐντροπὴν καὶ δὲν θὰ δώσῃ πλέον δεύτερον κτύπημα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι σκληρότερος καὶ ἀπὸ τὸ κάθε θηρίον, μὰ θὰ κατηγορήσῃ πολὺ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὸ πρῶτον ποὺ ἔδωσεν. Διότι τίποτε δὲν συγκρατεῖ τόσον τοὺς ἀδικοῦντας, ὅσον τὸ νὰ ὑποφέρουν μὲ ἐπιείκειαν τὰς ἀδικίας οἱ ἀδικούμενοι.

Καὶ δὲν τοὺς συγκρατεῖ μόνον τὴν ὁρμὴν νὰ συνεχίσουν, **E** ἀλλὰ τοὺς προετοιμάζει νὰ μετανοήσουν καὶ δι' ὅσα ἔπραξαν καὶ φεύγουν γεμᾶτοι ἀπὸ θαυμασμὸν διὰ τὴν ἀνεξικακίαν τῶν ἀδικουμένων, καὶ ἔτσι τοὺς καθιστᾷ πιὸ οἰκείους καὶ ὄχι μόνον φίλους μας, ἀλλὰ δούλους μας τοὺς κάνει. Ὅπως, πάλιν, ἡ ἀντίστασις προ-

7. Πρβλ. Ματθ. 5, 22.

καλεῖ ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα ἀποτελέσματα. 236 Δηλαδή, ἐντροπιάζει καὶ τοὺς δύο καὶ τοὺς κάνει χειροτέρους καὶ ἀνάπτει μεγαλυτέραν τὴν φλόγα τῆς ὀργῆς. Πολλὰς φορὰς δὲ τοὺς ὁδηγεῖ καὶ εἰς τὸν θάνατον, ὅταν τὸ κακὸν προχωρήσῃ πολύ. Δι' αὐτό, ὄχι μόνον ὅταν ραπίζεσαι, διέταξε νὰ μὴ ὀργίζεσαι, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἱκανοποιῇς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀδικοῦντος, διὰ νὰ μὴ δώσῃς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὑπέστης τὸ ἀρχικὸν κτύπημα χωρὶς τὴν θέλησίν σου. Διότι ἔτσι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀναίσχυντος, θὰ κατορθώσῃς νὰ τοῦ δώσῃς καίριον κτύπημα, παρὰ ἐὰν τὸν ἐκτύπας μὲ τὸ χέρι σου, καὶ ἐνῷ εἶναι ἀναιδὴς θὰ τὸν καταστήσῃς πιὸ ἐπιεικῆ.

«Καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ κάνῃ δίκην μαζί σου καὶ νὰ σοῦ πάρῃ τὸ ὑποκάμισον, ἄφησέ του καὶ τὸ ἐπανωφόριόν σου»[8]. B Δὲν θέλει, ὅμως, εἰς τὰ κτυπήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ χρήματα νὰ ἔχωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Διὸ καὶ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ τὴν ἰδίαν ὑπερβολήν. Πραγματικά, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ διατάσσει νὰ νικῶμεν μὲ τὸ νὰ πάσχωμεν, ἔτσι καὶ ἐδῶ, μὲ τὸ νὰ χάνωμεν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐπερίμενεν ὁ πλεονέκτης. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν δὲν τὴν ἔθεσεν ἔτσι ἁπλῆν, μὰ μὲ τὴν ἀνάλογον προσθήκην. Διότι δὲν εἶπεν· Νὰ δώσῃς τὸ ἐπανωφόριόν σου εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὸ ζητεῖ, ἀλλὰ «εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ κάνῃ δίκην μαζί σου», δηλαδή, ἐὰν σὲ σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ σοῦ προξενῇ ἐνοχλήσεις. Καὶ ὅπως, ὅταν εἶπεν νὰ μὴ ὀνομάζωμεν τὸν συνάνθρωπόν μας μωρόν, οὔτε νὰ ὀργιζώμεθα χωρὶς λόγον ἐναντίον του, ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἀπῄτησε περισσότερα, μὲ τὸ νὰ διατάξῃ νὰ δίδωμεν καὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, ἔτσι καὶ ἐδῶ, C ἀφοῦ εἶπε νὰ φερώμεθα μὲ συμφιλιωτικὴν διάθεσιν πρὸς τὸν ἀντίδικον, πάλιν ἐπιτείνει τὴν ἐντολήν. Δηλαδή, δὲν ὁρίζει νὰ δώσωμεν μόνον ὅσα θέλει νὰ πάρῃ ὁ ἀντίδικός μας, ἀλλὰ νὰ δείξωμεν καὶ μεγαλυτέραν μεγαλοδωρίαν.

Τί λοιπόν; Γυμνὸς πρόκειται νὰ γυρίζω; ἐρωτᾷ κάποιος. Δὲν θὰ εἴμεθα γυμνοί, ἐὰν ὑπακούωμεν μὲ ἀκρίβειαν εἰς τοὺς λόγους αὐτούς, ἀλλὰ θὰ εἴμεθα ἐνδεδυμένοι πολὺ καλλίτερα ἀπὸ ὅλους. Διότι, κατὰ πρῶτον, κανένας δὲν θὰ μᾶς ἐπετίθετο, ἐὰν εἴχαμεν τὸ φρόνημα

8. Ματθ. 5, 40.

αὐτό. Δεύτερον, ἐὰν ὑπῆρχε κανένας τόσον ἄγριος καὶ ἀνήμερος, ὥστε νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, τότε, ἀσφαλῶς, θὰ φανοῦν πολλοὶ περισσότεροι, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον μὲ ἐνδύματα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σάρκα των θὰ καλύψουν, ἐὰν ἦτο δυνατόν, ἐκεῖνον ποὺ ἔδειξε τόσην φιλοσοφίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἀνάγκη νὰ περιφέρεσαι γυμνὸς ἐξ αἰτίας τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ τοῦ εἴδους, D καὶ πάλιν δὲν θὰ ἦτο ἐντροπὴ αὐτό. Διότι καὶ ὁ Ἀδάμ[9] εἰς τὸν παράδεισον ἦτο γυμνός, ἀλλὰ δὲν ἔννοιωθε ἐντροπήν. Καὶ ὁ Ἡσαΐας[10] ἦτο γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος καί, ὅμως, ἦτο πιὸ ἔνδοξος ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ ὁ Ἰωσήφ[11], ἐπίσης, ὅταν ἔμεινε γυμνός, τότε ἔλαμψε περισσότερον. Πραγματικά, δὲν εἶναι κακὸν νὰ παραμένῃ κανεὶς γυμνὸς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἀλλὰ νὰ ἐνδύεται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ὅπως ἀκριβῶς τώρα ἡμεῖς μὲ πολυτελῆ ἐνδύματα, αὐτὸ εἶναι αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον. Δι' αὐτό, βέβαια, καὶ ὁ Θεὸς ἐπαινεῖ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν καὶ καταδικάζει τοὺς ἄλλους διὰ μέσου τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων.

Συνεπῶς, ἂς μὴ νομίζωμεν ὅτι αἱ ἐντολαὶ εἶναι ἀπραγματοποίητοι. E Διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι μᾶς συμφέρουν, εἶναι πολὺ εὔκολοι, ἐὰν ἀγρυπνῶμεν. Καὶ περικλείουν τόσον μεγαλυτέραν ὠφέλειαν, διότι ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, ποὺ μᾶς ἀδικοῦν, τὰ μέγιστα ὠφελοῦν. Καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν εἶναι τοῦτο εἰς αὐτάς, ὅτι, δηλαδή, ἐνῷ πείθουν ἡμᾶς νὰ ὑποφέρωμεν, συγχρόνως διδάσκουν νὰ φιλοσοφοῦν καὶ ἐκείνους ποὺ μᾶς ἀδικοῦν. 237 Διότι, ὅταν ἐκεῖνος θεωρῇ κατόρθωμα μεγάλο τὸ νὰ ἁρπάζῃ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, καὶ ἐσὺ τοῦ ἀποδείξῃς ὅτι δι' ἐσὲ εἶναι μικρὸν τὸ νὰ τοῦ δίδῃς καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν σοῦ ζητεῖ, καὶ εἰσάγῃς ὡς ἀντιστάθμισμα, τῆς πτωχείας ἐκείνου τὴν μεγαλοδωρίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν πλεονεξίαν του, σκέψου πόσον θὰ διδαχθῇ, ὄχι μὲ λόγους, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα αὐτά, παιδευόμενος νὰ καταφρονῇ τὴν κακίαν καὶ νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ἀρετήν. Διότι

9. Πρβλ. Γεν. 2, 25.
10. Πρβλ. Ἡσ. 20, 3.
11. Πρβλ. Γεν. 39, 1 ἑξ.

ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ εἴμεθα χρήσιμοι μόνον εἰς τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πλησίον μας ὅλους.

Ἂν, λοιπόν, δώσῃς καὶ δὲν διεξαχθῇ ἡ δίκη, τότε ἐπεδίωξες τὸ ἰδικόν σου συμφέρον μόνον. **B** Ἂν, ὅμως, δώσῃς καὶ κάτι ἐπὶ πλέον, τότε θὰ ἀφήσῃς αὐτόν, ἀφοῦ τὸν κάνῃς καλλίτερον. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἁλάτι[12], ποὺ ὁ Χριστὸς θέλει νὰ εἶναι αὐτοί. Διότι τὸ ἁλάτι καὶ τὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ ἄλλα σώματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔρχεται εἰς ἐπαφήν, συντηρεῖ, αὐτὸ εἶναι τὸ φῶς[13]. Διότι καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους φέγγει. Ἀφοῦ, λοιπόν, σὲ παρωμοίασε μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτά, δῶσε τὴν ὠφέλειάν σου καὶ εἰς τὸν καθήμενον εἰς τὸ σκότος, δίδαξε αὐτὸν ὅτι οὔτε τὰ πρῶτα ἀγαθά σου ἔλαβε διὰ τῆς βίας καὶ νὰ τὸν πείσῃς ὅτι δὲν σὲ ἔβλαψεν. Πραγματικά, ἔτσι καὶ ἐσὺ θὰ ἀποδειχθῇς πιὸ σεβαστὸς καὶ σεμνός, ἐὰν ἀποδείξῃς ὅτι τὰ ἐχάρισες καὶ δὲν ἔπεσες θῦμα ἁρπαγῆς. Δηλαδή, μὲ τὴν ἐπιείκειάν σου μετάβαλε τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνου εἰς ἰδικήν σου μεγαλοδωρίαν. Ἐάν, ὅμως, θεωρῇς μεγάλο αὐτό, **C** περίμενε καὶ θὰ ἴδῃς καθαρὰ ὅτι δὲν ἔφθασες ἀκόμη εἰς τὴν τελειότητα. Διότι δὲν σταματᾷ ἐδῶ ὁ θέτων τοὺς νόμους διὰ τὴν ἀνεξικακίαν, ἀλλὰ προχωρεῖ πιὸ πέρα, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Καὶ ὅποιος σοῦ ἐπιβάλλει ἀγγαρείαν[14] ἑνὸς μιλίου[15], πήγαινε μαζί του δύο μίλια»[16]. Εἶδες ὑπερβολὴν φιλοσοφίας; Μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ δίδωμεν τὸ ὑποκάμισον καὶ τὸ ἐπανωφόριόν μας, δὲν πρέπει, λέγει, καὶ ἔτσι νὰ ἐμποδίσωμεν αὐτό, ἐὰν μὲ γυμνὸν τὸ σῶμά μας θέλῃ νὰ μᾶς ἐπιβάλῃ εἰς ταλαιπωρίας καὶ κόπους. Διότι θέλει νὰ ἔχωμεν τὰ πάντα κοι-

12. Πρβλ. Ματθ. 5, 13.
13. Πρβλ. Ματθ. 5, 14.
14. Ἡ λέξις ἀγγαρεία, προερχομένη ἀπὸ τὸ ἄγγαρος, ἀγγαρεύω, εἶναι περσικὴ καὶ φανερώνει τοὺς ταχυδρόμους ποὺ ἐχρησιμοποίησεν ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας αὐτῆς Κῦρος. Ἔργον αὐτῶν ἦτο νὰ μεταβαίνουν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἀντιθέτως, πρὸς ἐκτέλεσιν ἐντολῶν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ κράτους. Αὐτοὶ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν διὰ τῆς βίας ἀπὸ τοὺς σταθμούς, ὅπου κατέλυαν, κάθε τι ποὺ τοὺς ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν ὁδοιπορίαν, ὅπως ζῷα, ὁδηγούς, τρόφιμα κλπ. Ἐκ τούτου τὸ ἀγγαρεύω κατήντησεν νὰ σημαίνῃ ἀναγκάζω κάποιον διὰ τῆς βίας εἰς ἐργασίαν ἢ ὁποιανδήποτε ὑπηρεσίαν.
15. Μίλιον. Ἐδῶ πρόκειται διὰ τὸ λατινικὸν μίλιον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἴσον πρὸς 8 στάδια ἢ 1478 μέτρα.
16. Ματθ. 5, 41.

νά, καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα, καὶ μὲ τοὺς πτωχοὺς καὶ μὲ τοὺς ἅρπαγας. Διότι τὸ τελευταῖον εἶναι ἀπόδειξις ἀνδρείας, ἐνῷ τὸ πρῶτον ἀπόδειξις φιλανθρωπίας. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγεν **D** «Ὅποιος σοῦ ἐπιβάλλει ἀγγαρείαν ἑνὸς μιλίου, πήγαινε μαζί του δύο μίλια», ὁδηγῶν ἐσὲ ὑψηλότερα, πάλιν, καὶ προτρέπων νὰ ἐπιδεικνύῃς τὴν ἰδίαν μεγαλοδωρίαν. Πραγματικά, ἐάν, ὅσα ἔλεγεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας του ὁ Ἰησοῦς, ποὺ ἦσαν πολὺ κατώτερα ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ, ἦσαν ἄξια τόσων μακαρισμῶν, σκέψου ποία τύχη περιμένει ἐκείνους, ποὺ ἐφαρμόζουν αὐτά, καὶ εἰς ποίαν τελειότητα φθάνουν αὐτοὶ πρὸ τῆς ἀπονομῆς τῶν ἐπάθλων, ἀφοῦ ἐπιτυγχάνουν τὴν τελείαν ἀπάθειαν μὲ τὸ εὐπαθὲς ἀνθρώπινον σῶμα. Πραγματικά, ὅταν δὲν τοὺς στενοχωροῦν οὔτε αἱ ὕβρεις καὶ τὰ κτυπήματα, οὔτε ἡ ἁρπαγὴ τῶν χρημάτων, **E** οὔτε ὑποχωροῦν ἐμπρὸς εἰς κανένα παρόμοιον πάθημα, ἀλλὰ καὶ ἀποκτοῦν μεγαλυτέραν δύναμιν μὲ τὸ πάθος, συλλογίσου πόσον ἰσχυρὰ γίνεται ἡ ψυχὴ αὐτῶν. Δι' αὐτό, λοιπόν, ὅ,τι εἶπε διὰ τὰ κτυπήματα καὶ τὰ χρήματα, τὸ ἴδιον καὶ ἐδῶ διέταξε νὰ κάνωμεν. Διατί ἀναφέρω, λέγει, τὴν προσβολὴν καὶ τὰ χρήματα; Καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιθυμῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ σῶμά σου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν κοπιαστικῆς καὶ βαρείας ἐργασίας, καὶ αὐτὸ ἀδίκως, **239** πάλιν νὰ νικήσῃς καὶ νὰ ὑποσκελίσῃς τὴν ἄδικον ἐπιθυμίαν ἐκείνου. Διότι αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει τὸ ῥῆμα ἀγγαρεύω, δηλαδή, τὸ νὰ σὲ σύρουν ἀδίκως καὶ χωρὶς καμμίαν αἰτίαν καὶ νὰ σὲ βλάψουν. Ἀλλ' ὅμως νὰ εἶσαι προητοιμασμένος καὶ δι' αὐτό, ὥστε νὰ ὑποστῇς περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνος θέλει.

«Εἰς ἐκεῖνον ποὺ σοῦ ζητεῖ ἐλεημοσύνην, δίδε, καὶ μὴ περιφρονήσῃς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ δανεισθῇ ἀπὸ ἐσένα»[17]. Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ εἶναι εὐκολοτέρα ἀπὸ τὰς προηγουμένας. Ἀλλὰ μὴ σὲ παραξενεύει αὐτό. Διότι αὐτὸ συνηθίζει νὰ τὸ κάνῃ συνέχεια, δηλαδή, νὰ ἀναμιγνύῃ τὰς μικρὰς ἐντολὰς εἰς τὰς μεγάλας. Ἐάν, ὅμως, αὐτὰ εἶναι μικρὰ συγκριτικῶς πρὸς ἐκεῖνα, ἂς τὰ ἀκούσουν ὅσοι ἁρπάζουν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων καὶ μοιράζουν τὰ ἰδικά των εἰς τὰς πόρνας **B** καί, ἔτσι, ἀνάπτουν διπλῆ φωτιὰ διὰ τοὺς ἑαυτούς των, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὰ ἄδικα

17. Ματθ. 5, 42.

ἔσοδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν ὀλεθρίαν δαπάνην. Ὅταν δὲ λέγῃ δάνειον εἰς τὴν παροῦσαν ἐντολήν, δὲν ἐννοεῖ τὴν σύναψιν συμβολαίου, ποὺ καθορίζει καὶ τὸν τόκον, ἀλλὰ τὴν ἁπλῆν ἄτοκον χρῆσιν τῶν χρημάτων. Εἰς ἄλλην δὲ περίπτωσιν ἐπιτείνει τὴν ἐντολήν, ὅταν λέγῃ νὰ δίδωμεν εἰς ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἐλπίζομεν νὰ τὰ ξαναπάρωμεν[18].

«Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη· Θὰ ἀγαπήσῃς τὸν πλησίον σου[19] καὶ θὰ μισήσῃς τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθρούς σας[20] καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ ἐκείνων, ποὺ σᾶς κακομεταχειρίζονται, εὐλογεῖτε ἐκείνους ποὺ σᾶς καταρῶνται, εὐεργετεῖτε ἐκείνους ποὺ σᾶς μισοῦν, διὰ νὰ γίνετε παιδιὰ τοῦ Πατέρα σας, ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς. Διότι ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς **C** καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀδίκους»[21].

Κύτταξε ὅτι τὴν κορωνίδα τῶν ἀγαθῶν τὴν ἔθεσε τελευταίαν. Διότι, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς διδάσκει, ὄχι μόνον νὰ συγκρατῆται κανείς, ὅταν ῥαπίζεται, ἀλλὰ νὰ στρέφῃ καὶ τὴν δεξιάν του σιαγόνα, ὄχι μόνον τὸ ἐπανω-

---

18. Πρβλ. Λουκ. 6, 34.

19. Ἡ φράσις «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου» εὕρηται εἰς τὸ Λευϊτ. 19, 18, ὅπου πλησίον σημαίνει τὸν ὁμοεθνῆ Ἰσραηλίτην. Ἡ ὅλη φράσις «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου» ἀναφέρεται σαφῶς εἰς κάποιαν κρατοῦσαν ἑρμηνείαν τῶν γραμματέων. Αἱ λέξεις «καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου» δὲν ἀπαντοῦν ῥητῶς εἰς τὸν νόμον. Τὸ πνεῦμα, ὅμως, τῶν λέξεων τούτων δύναται νὰ συναχθῇ ἀπὸ ἄλλας διατάξεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπως εἶναι τὰ χωρία· Δευτ. 23, 3. 25, 19, Ἔσδρ. 9, 1, 12. Ὁ αὐστηρὸς χωρισμὸς μεταξὺ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅλων τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθνῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀναγκαῖος διὰ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ μολυσμοῦ ἐκ τῆς εἰδωλολατρικῆς ἀνηθικότητος, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν πίστιν ὅτι ὁ νομιμόφρων δοῦλος τοῦ Ἰεχωβᾶ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ μισῇ πάντας ὅσοι ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδικοί του. Καὶ εὔκολα ἠμποροῦσε νὰ σχηματίσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἰδικοί του ἐχθροὶ ἦσαν καὶ τοῦ Θεοῦ ἐχθροί. Παρὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐνίοτε ἤρθησαν ὑπὲρ τὸ αἴσθημα τοῦτο τοῦ μίσους πρὸς τοὺς ἐχθρούς (Πρβλ. Ἰὼβ 31, 29, Παροιμ. 17, 5. 24, 29, Ψαλμ. 7, 4 - 5. 34, 12 - 14. Ὁ Κύριος, ὅμως, διευρύνει τὴν ἔννοιαν τοῦ πλησίον, χωρὶς νὰ ὁρίσῃ νέαν ἐντολήν, διότι τὸ «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου» καλύπτει τὰ πάντα, ὅταν ἡ ἔννοια τοῦ πλησίον ἐκληφθῇ ὀρθῶς.

20. Εἰς τὴν λέξιν «ἐχθρούς» ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι συμπεριλαμβάνονται ὅλαι αἱ κατηγορίαι τῶν ἐχθρικῶς διακειμένων, δηλαδή, ὁ ἰδιωτικός, ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ θρησκευτικὸς ἐχθρός.

21. Ματθ. 5, 43 - 45.

φόριον νὰ δίδῃς μαζὶ μὲ τὸ ὑποκάμισον, ἀλλὰ νὰ συνοδεύῃς εἰς δύο μίλια ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἠγγάρευσεν ἕνα, ὥστε νὰ δεχθῇς μὲ κάθε εὐκολίαν τὴν ἐντολὴν ποὺ εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ αὐτάς. Καὶ τί εἶναι τὸ ἀνώτερον ἀπὸ αὐτάς; ἐρωτᾷ κάποιος. Τὸ νὰ μὴ θεωρῇς ἐχθρόν σου ἐκεῖνον ποὺ κάνει ὅλα αὐτὰ εἰς βάρος σου. Ἢ μᾶλλον καὶ κάτι ἄλλο πολὺ ἀνώτερον καὶ ἀπὸ αὐτό. Διότι δὲν εἶπεν· Νὰ μὴ μισήσῃς, ἀλλὰ «νὰ ἀγαπήσῃς». Δὲν εἶπε νὰ μὴ ἀδικήσῃς, ἀλλὰ «νὰ τὸν εὐεργετήσῃς».

Ἐάν, ὅμως, ἐξετάσῃ κανεὶς καὶ ὅσα ἐλέχθησαν ἀμέσως παραπάνω, **D** θὰ ἴδῃ ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη προσθήκη πολὺ ἀνωτέρα αὐτῶν. Διότι δὲν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἀγαπῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ νὰ προσευχώμεθα διὰ τοὺς ἐχθρούς μας. Εἶδες πόσους βαθμοὺς ἀνῆλθε καὶ πῶς μᾶς ἔφθασεν εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς; Πρόσεξε, λοιπόν, ἀρχίζων τὴν ἀρίθμησιν ἀπὸ τὰς προηγουμένας ἐντολάς. Πρῶτος βαθμὸς εἶναι, νὰ μὴ κάνῃ κανεὶς ἀρχὴν τῆς ἀδικίας. Δεύτερος, μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀδικίας ἀπὸ τὸν ἄλλον, νὰ ἀμύνεται μὲ τὰ ἴδια μέσα. Τρίτος, νὰ μὴ κάνῃ εἰς τὸν ἀδικοῦντα αὐτὰ ποὺ ἔπαθεν, ἀλλὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὀργήν του. Τέταρτος, τὸ νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὴν θέλησίν του διὰ νὰ κακοποιηθῇ. Πέμπτος, τὸ νὰ δώσῃ περισσότερα ἀπὸ ὅσα θέλει ὁ ἀδικῶν. **E** Ἕκτος, τὸ νὰ μὴ μισήσῃ ἐκεῖνον ποὺ κάνει ὅλα αὐτά. Ἕβδομος, τὸ νὰ τὸν ἀγαπήσῃ. Ὄγδοος, τὸ νὰ τὸν εὐεργετήσῃ. Ἔνατος, τὸ νὰ παρακαλῇ καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἶδες ὕψος φιλοσοφίας; Δι' αὐτό, βέβαια, ὁρίζει καὶ αὐτὸ τὸ λαμπρὸν ἔπαθλον. Ἐπειδή, δηλαδή, ἡ ἐντολὴ ἦτο μεγάλη καὶ ἀπῄτει νεανικὴν ψυχὴν καὶ μεγάλην προθυμίαν, **239** δι' αὐτὸ καὶ ὁρίζει ὡς μισθὸν αὐτοῦ τέτοιον, ποὺ διὰ καμμίαν ἀπὸ τὰς προηγουμένας ἐντολὰς δὲν ὥρισεν. Πραγματικά, ἐδῶ δὲν ἀναφέρει τὴν γῆν, ὅπως ἔκανε διὰ τοὺς πράους, οὔτε τὴν παρηγορίαν καὶ τὸ ἔλεον, ὅπως εἰς τοὺς πενθοῦντας καὶ τοὺς ἐλεήμονας, οὔτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πιὸ φρικτὸν ἀπὸ ὅλα, τὸ νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεόν, ὅσον, βέβαια, εἶναι δυνατὸν αὐτὸ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. «Διὰ νὰ γίνετε», λέγει, «υἱοὶ τοῦ Πατέρα σας, ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς».

Σύ, σὲ παρακαλῶ, πρόσεξε ὅτι, οὔτε ἐδῶ, οὔτε εἰς τὰς ἄλλας ἐντολάς, δὲν ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα του.

Ἀλλὰ ἐκεῖ ὅταν ὡμίλει διὰ τοὺς ὅρκους, τὸν ὀνομάζει Θεὸν καὶ μέγαν βασιλέα, ἐδῶ δὲ Πατέρα αὐτῶν. **B** Τὸ κάνει δὲ αὐτό, ἐπειδὴ κρατεῖ τοὺς λόγους διὰ τὸ θέμα αὐτὸ διὰ τὴν κατάλληλον περίστασιν.

Ἐν συνεχείᾳ ἐμφανίζων τὴν ὁμοιότητα τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν, λέγει· «Διότι ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀδίκους». Διότι ὁ Θεὸς ὄχι μόνον δὲν μισεῖ, λέγει, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ τοὺς ὑβριστάς του. Μολονότι, βέβαια, εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν εἶναι ἰδία ἡ ἐνέργεια αὐτή, ὄχι μόνον διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀξίας. Διότι ἐσὺ μὲν καταφρονῆσαι ἀπὸ ὁμόδουλόν σου, ἐνῷ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν δοῦλον του, ποὺ τὸν ἔχει ἀπεριόριστα εὐργετήσει. Ἐσὺ μὲν λέξεις χαρίζεις, ὅταν προσεύχεσαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐνῷ ὁ Θεὸς προσφέρει πράγματα πολὺ μεγάλα καὶ ἄξια θαυμασμοῦ, μὲ τὸ νὰ ἀνάπτῃ τὸν ἥλιον καὶ νὰ δίδῃ τὰς βροχὰς καθ' ὅλον τὸ ἔτος. **C** Καὶ ὅμως, παρὰ τὰς διαφορὰς αὐτάς, δέχομαι ὅτι ἡ πρᾶξις εἶναι ἰδία, ὅσον ἐπιτρέπεται αὐτὸ διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Συνεπῶς, νὰ μὴ μισῇς ὅποιον σὲ κακομεταχειρίζεται, ἀφοῦ γίνεται αἰτία νὰ ἀποκτήσῃς τόσον μεγάλα ἀγαθὰ καὶ σὲ ὁδηγεῖ εἰς τόσην μεγάλην τιμήν. Μὴ καταρᾶσαι τὸν ὑβριστήν σου, διότι, ἔτσι, ὑπέστης μὲν τὸν πόνον τῆς ἀδικίας, ἀλλὰ θὰ χάσῃς τὸν καρπόν. Θὰ ὑποστῇς τὴν ζημίαν καὶ θὰ χάσῃς τὸν μισθόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι δεῖγμα μεγάλης ἀνοησίας, ἀφοῦ ὑπεμείναμεν τὸ βραδύτερον, νὰ μὴ ὑποφέρωμεν τὸ ἐλαφρότερον αὐτοῦ.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτό, ἐρωτᾷ κάποιος. Ἀφοῦ εἶδες τὸν Θεὸν νὰ γίνεται ἄνθρωπος, νὰ ταπεινωθῇ τόσον πολὺ καὶ νὰ πάθῃ τόσον πολλὰ δι' ἐσέ, **D** ἐρωτᾷς ἀκόμη καὶ ἀμφιβάλλεις, διὰ τὸ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρῶμεν τὰς ἀδικίας τῶν συνανθρώπων μας; Δὲν ἀκούεις τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ, εὑρισκόμενος ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν· «Πατέρα, συγχώρησέ τους, διότι δὲν ξέρουν τί κάνουν»[22]; Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ· Ὅτι ὁ ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανὸν Κύριος «εὑρίσκεται εἰς

22. Λουκ. 23, 34.

τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μεσιτεύει δι' ἡμᾶς»[23]; Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ἀνάληψίν του ἔστελλε τοὺς ἀποστόλους πρὸς τοὺς φονεύσαντας αὐτὸν Ἰουδαίους, διὰ νὰ τοὺς φέρουν ἀναρίθμητα ἀγαθά, καὶ μάλιστα, ἐνῷ ἐπρόκειτο νὰ ὑποστοῦν πολλὰ κακὰ ἀπὸ αὐτούς;

Ἀλλά, μήπως ἐσὺ ὑπέστης μεγάλας ἀδικίας; Τί παρόμοιον, ὅμως, κακὸν ἔπαθες πρὸς ἐκεῖνα ποὺ ὑπέστη ὁ Κύριος, **E** ὅταν ἐδένετο, ἐμαστιγώνετο, ἐραπίζετο, ἐνεπτύετο ἀπὸ τοὺς δούλους, ὑπέμεινε θάνατον, καὶ μάλιστα τὸν πιὸ ἀτιμωτικὸν ἀπὸ ὅλα τὰ εἴδη τοῦ θανάτου, ὕστερα ἀπὸ τὰς τόσας εὐεργεσίας ποὺ ἔκανεν; Ἐάν, λοιπόν, σοῦ ἔγιναν μεγάλαι ἀδικίαι, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ εὐεργετῇς περισσότερον, ὥστε καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν σου νὰ ἑτοιμάσῃς λαμπρότερον στέφανον καὶ νὰ ἀπαλλάξῃς καὶ τὸν συνάνθρωπόν σου ἀπὸ τὴν ἐσχάτην ἀσθένειαν. Διότι καὶ οἱ ἰατροί, **240** ὅταν λακτίζωνται καὶ ὑβρίζωνται ἀπὸ τοὺς τρελλούς, τότε πρὸ πάντων τοὺς λυποῦνται καὶ προετοιμάζονται νὰ τοὺς θεραπεύσουν, ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι ἡ ὕβρις προέρχεται ἀπὸ τὴν σοβαρότητα τῆς νόσου. Καὶ ἐσύ, λοιπόν, αὐτὴν τὴν γνώμην νὰ ἔχῃς διὰ τοὺς ἐχθρούς σου καὶ ἔτσι νὰ μεταχειρίζεσαι ἐκείνους ποὺ σὲ ἀδικοῦν, διότι ἐκεῖνοι εἶναι πιὸ πολὺ ἄρρωστοι καὶ ὑφίστανται μεγάλην βίαν. Ἀπάλλαξε, συνεπῶς, αὐτὸν ἀπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτὴν νόσον καὶ δῶσέ του τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀφήσῃ τὴν ὀργὴν καὶ ἐλευθέρωσέ τον ἀπὸ τὸν φοβερὸν δαίμονα, δηλαδὴ τὸν θυμόν. Διότι, ὅταν ἴδωμεν δαιμονισμένους, δακρύζομεν, δι' αὐτὸ ἂς μὴ φροντίζωμεν νὰ δαιμονίζωμεν τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ κάνομεν καὶ τώρα εἰς αὐτοὺς ποὺ ὀργίζονται. **B** Διότι οἱ θυμωμένοι ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς δαιμονιζομένους, ἢ μᾶλλον εἶναι πιὸ δυστυχισμένοι καὶ ἀπὸ ἐκείνους, διότι μαίνονται, ἔχοντες συναίσθησιν τῆς καταστάσεώς των. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ παραφροσύνη των εἶναι ἀσυγχώρητος.

Συνεπῶς, νὰ μὴ τὸν ἐπιβαρύνῃς, ὅταν τὸν κυριεύῃ τὸ πάθος αὐτό, ἀλλὰ νὰ τὸν ἐλεῇς. Διότι, ὅταν ἴδωμεν κάποιον νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ τὴν χολὴν καὶ κατέχεται ἀπὸ

23. Ρωμ. 8, 34.

σκοτοδίνην καὶ προσπαθεῖ μὲ τὸν ἔμετον νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ βασανιστικὸν αὐτὸ ὑγρόν, τότε τοῦ ἁπλώνομεν τὸ χέρι καὶ τὸν στηρίζομεν, ἐνῷ ταράσσεαι ἀπὸ σπασμούς, καὶ δὲν ἀπομακρυνόμεθα, ἔστω καὶ ἂν μολύνωμεν τὰ ἐνδύματά μας, ἀλλὰ ἕνα πρᾶγμα μόνον ἐπιδιώκομεν, πῶς, δηλαδή, θὰ ἀπαλλάξωμεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν φοβερὰν αὐτὴν στενοχωρίαν. Τὸ ἴδιον ἂς κάνωμεν, λοιπόν, καὶ εἰς αὐτούς, δηλαδή, νὰ τοὺς βαστάζωμεν, ὅταν κάνουν ἔμετον καὶ ταράσσωνται, χωρὶς νὰ τοὺς ἐγκαταλείπωμεν προηγουμένως, μέχρις ὅτου βγάλουν ὅλην τὴν πικρίαν. C Καὶ τότε θὰ σοῦ χρεωστεῖ μεγάλην εὐγνωμοσύνην. Ὅταν ἠρεμήσῃ, τότε θὰ ἀντιληφθῇ καθαρὰ ἀπὸ ποίαν μεγάλην ταραχὴν τὸν ἀπήλλαξες. Καὶ διατὶ ἀναφέρω τὴν εὐγνωμοσύνην ἐκείνου; Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ σὲ στεφανώσῃ ἀμέσως καὶ θὰ σὲ ἀμείψῃ μὲ ἀναρίθμητα καλά, ἐπειδὴ ἠλευθέρωσες τὸν ἀδελφόν σου ἀπὸ ἕνα βαρὺ νόσημα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος θὰ σὲ τιμήσῃ σὰν κύριον καὶ διαρκῶς θὰ σέβεται τὴν ἐπιείκειάν σου.

Δὲν βλέπεις τὰς γυναῖκας ποὺ γεννοῦν, πῶς δαγκώνουν τὰς εὑρισκομένας ἐκεῖ, χωρὶς νὰ πονοῦν αὐταί; Ἢ μᾶλλον, πονοῦν, βέβαια, ἀλλὰ ὑπομένουν μὲ γενναιότητα καὶ πάσχουν μαζὶ μὲ αὐτὰς ποὺ ὑφίστανται τοὺς πόνους καὶ τὰ δάκρυα τῆς γεννήσεως. D Αὐτὰς νὰ μιμηθῇς καὶ ἐσὺ καὶ νὰ μὴ γίνεσαι πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Διότι, ὅταν γεννοῦν αἱ γυναῖκες αὐταί, (ἐπειδὴ εἶναι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην οἱ ἄνδρες πιὸ δειλοὶ ἀπὸ τὰς γυναῖκας), τότε θὰ γνωρίσουν ἐσένα τὸν ἄνδρα.

Ἐάν, ὅμως, αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σοῦ φαίνωνται δύσκολοι, σκέψου ὅτι δι' αὐτὸ ἦλθε κοντά μας ὁ Χριστός, διὰ νὰ φυτεύσῃ ὅλα αὐτὰ εἰς τὸ μυαλό μας, διὰ νὰ μᾶς καταστήσῃ ὠφελίμους καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς μας καὶ εἰς τοὺς φίλους μας. Δι' αὐτὸ καὶ μᾶς προτρέπει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὸν καθένα ἐξ αὐτῶν. Δηλαδή, διὰ μὲν τοὺς ἀδελφούς μας μᾶς διδάσκει, ὅταν λέγῃ· «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου», διὰ δὲ τοὺς ἐχθρούς, ὅταν νομοθετῇ νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ προσευχώμεθα δι' αὐτούς. E Καὶ δὲν μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν διαγωγὴν αὐτὴν μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἀντίθετον παράδειγμα· «Διότι, ἐὰν ἀγαπήσετε», λέγει, «ἐκείνους ποὺ σᾶς ἀγαποῦν, ποίαν ἀμοιβὴν ἔχετε; **241** Μήπως καὶ οἱ τελῶναι δὲν κάνουν τὸ ἴδιον»[24]; Τὸ ἴδιον λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Δὲν ἀντισταθήκατε ἀκόμη μέχρι σημείου νὰ λάβητε τραύματα καὶ νὰ χύσετε τὸ αἷμά σας ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς ἁμαρτίας»[25]. Ἂν, λοιπόν, ἐφαρμόζῃς αὐτά, τότε εὑρίσκεσαι κοντὰ εἰς τὸν Θεόν, ἐάν, ὅμως, ἀδιαφορῇς, τότε κατατάσσεσαι εἰς τὴν παράταξιν τῶν τελωνῶν. Εἶδες ὅτι δὲν εἶναι τόση μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐντολῶν, ὅσον διαφέρουν οἱ ἄνθρωποι μεταξύ των; Συνεπῶς, ἂς μὴ σκεπτώμεθα αὐτό, ὅτι εἶναι δύσκολος ἡ ἐντολή, ἀλλὰ ἂς ἀντιληφθῶμεν τὸ ἔπαθλον καὶ ἂς ἀντιληφθῶμεν μὲ ποῖον γινόμεθα ὅμοιοι, ὅταν τηρήσωμεν τὰς ἐντολάς, καὶ πρὸς ποῖον ἐξισωνόμεθα, ὅταν τὰς παραμελήσωμεν. Μᾶς προτρέπει νὰ συμφιλιωνώμεθα μὲ τὸν ἀδελφόν μας καὶ νὰ μὴ τὸν ἐγκαταλείπωμεν προηγουμένως, παρὰ ὅταν ἐξαφανίσωμεν τελείως τὴν ἔχθραν. Ὅταν δὲ ὁμιλῇ δι' ὅλους, δὲν μᾶς ὑποβάλλει εἰς αὐτὴν τὴν ἀνάγκην, B ἀλλὰ ζητεῖ μόνον ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἔτσι κάνει πιὸ εὔκολον τὴν τήρησιν τοῦ νόμου. Ἐπειδή, δηλαδή, εἶπεν ὅτι «ἔτσι ἐδίωξαν τοὺς προφήτας ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἐσᾶς»[26], διὰ νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀπέχθειαν πρὸς αὐτούς, διατάσσει ὄχι μόνον νὰ τοὺς ἀνέχωνται, ὅταν κάνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀγαποῦν

Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ξερριζώνει τελείως τὸν θυμὸν καὶ ἀφανίζει τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὰ ὡραῖα σώματα, διὰ τὰ χρήματα, διὰ τὴν δόξαν καὶ διὰ τὰ πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς; Αὐτό, βέβαια, τὸ ἔκανεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας του, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τώρα τὸ καθώρισεν. Πραγματικά, ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πρᾶος καὶ ὁ πενθῶν ἀφανίζει τὴν ὀργήν. C Ὅποιος ἔχει καθαρὰν καρδίαν εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Ὅποιος διώκεται καὶ ὑβρίζεται καὶ κακολογεῖται περιφρονεῖ τελείως τὰ πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς καὶ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἐγωϊσμὸν καὶ κενοδοξίαν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἠλευθέρωσε τὸν ἀκροατὴν ἀπὸ τὰ δεσμὰ αὐτὰ καὶ τὸν προετοίμασε διὰ τοὺς ἀγῶνας, πάλιν κατ' ἄλλον τρόπον ξερριζώνει τὰ πάθη αὐτὰ καὶ μάλιστα μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν. Δηλαδή, ἀφοῦ ἤρχισεν

24. Ματθ. 5, 46.
25. Ἑβρ. 12, 4.
26. Ματθ. 5, 12.

ἀπὸ τὴν ὀργὴν καὶ ἔκοψε τὰ νεῦρα τοῦ πάθους αὐτοῦ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ εἶπεν· Ὅποιος ὀργίζεται χωρὶς λόγον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τὸν ἀποκαλεῖ μωρὸν καὶ βλάκα, νὰ τιμωρῆται. Καὶ ὅποιος προσφέρει τὸ δῶρόν του πρὸς τὸν Θεόν, νὰ μὴ πλησιάσῃ προηγουμένως πρὸς τὸ θυσιαστήριον, **D** μέχρις ὅτου παύσῃ τὴν ἔχθραν πρὸς τὸν συνάνθρωπόν του. Καὶ ὅποιος ἔχει ἀντίδικον, ἂς κάνῃ φίλον τὸν ἐχθρόν του, προτοῦ νὰ φθάσουν εἰς τὸ δικαστήριον. Ἔπειτα, προχωρεῖ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ λέγει· Ὅποιος κυττάζει γυναῖκα μὲ ἀκόλαστον βλέμμα, νὰ τιμωρῆται ὡς μοιχός. Ὅποιος σκανδαλίζεται ἀπὸ ἀκόλαστον γυναῖκα ἢ ἄνδρα ἢ ἀπὸ κάποιον ἄλλον φίλον του, ἂς τοὺς ἀπομακρύνῃ ὅλους ἀπὸ κοντά του. Ὅποιος νόμιμα ἔχει σύζυγον, νὰ μὴ τὴν ἐκδιώκῃ ποτὲ καὶ ἂς μὴ στρέφεται πρὸς ἄλλην γυναῖκα.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἔκοψε τὰς ρίζας τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας. **E** Ὕστερα ἀπὸ αὐτά, περιορίζει τὸν ἔρωτα διὰ τὰ χρήματα, προτρέπων νὰ μὴ ὁρκιζώμεθα, οὔτε νὰ ψευδώμεθα οὔτε νὰ κρατῶμεν τὸ ὑποκάμισον, ποὺ συμβαίνει νὰ φορῶμεν, ἀλλὰ νὰ δίδωμεν καὶ τὸ ἐπανωφόριόν μας, εἰς ὅποιον τὸ ζητεῖ, καὶ νὰ προσφέρωμεν ἐθελοντικῶς τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας μας, ἀφανίζων τελείως τὸν πόθον διὰ τὰ χρήματα.

Τότε, ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, **242** προσθέτει καὶ τὸν ποικίλον στέφανον αὐτῶν τῶν ἐντολῶν, ὅταν λέγῃ· «Νὰ προσεύχεσθε δι' ἐκείνους ποὺ σᾶς ἀδικοῦν», ἀναβιβάζων ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῆς φιλοσοφίας. Ὅπως, δηλαδή, ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι κανεὶς πρᾶος, εἶναι μεγαλύτερον νὰ ἀνέχεται νὰ ραπίζεται, καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἐλεήμων, εἶναι ἀνώτερον τὸ νὰ ἀφήνει καὶ τὸ ἐπανωφόριον μαζὶ μὲ τὸ ὑποκάμισον, καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι δίκαιος, τὸ νὰ ὑπομένῃ, ὅταν ἀδικῆται, καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι εἰρηνοποιός, τὸ νὰ ἀκολουθῇ ὅταν ραπίζεται καὶ ἀγγαρεύεται, ἔτσι ὑπερέχει καὶ τὸ νὰ εὐλογῇ, ὅταν διώκεται, ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπομένῃ μόνον διωγμούς.

Βλέπεις ὅτι σιγὰ - σιγὰ μᾶς ἀνυψώνει εἰς αὐτὰς τὰς ἀψῖδας τοῦ οὐρανοῦ; Συνεπῶς ποίας τιμωρίας θὰ εἴμεθα ἄξιοι, ὅταν προτρεπώμεθα νὰ προσπαθῶμεν νὰ ὁμοιάσωμεν μὲ τὸν Θεόν, καὶ ἴσως δὲν κατορθώνομεν νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μὲ τοὺς τελώνας; Διότι, ἐὰν τὸ νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἀγαπῶντας ἡμᾶς **B** εἶναι γνώρισμα τῶν τελωνῶν, τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν ὅταν οὔτε αὐτὸ δὲν κάνωμεν, (πραγματικά, δὲν κάνομεν αὐτό, ὅταν φθονῶμεν τοὺς συνανθρώπους μας ποὺ εὐδοκιμοῦν), ποίαν τιμωρίαν θὰ ἀποφύγωμεν, ἀφοῦ προτρεπώμεθα νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς, καὶ ἀποδεικνυώμεθα κατώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας; Πῶς, λοιπόν, θὰ ἴδωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πές μου; Πῶς θὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα πρόθυρα, ἐνῷ δὲν ὑπερβαίνει ἡ ἀρετή μας τὴν ἀρετὴν τῶν τελωνῶν; Διότι αὐτὸ ἤθελε νὰ εἴπῃ, ὅταν ἔλεγεν· «Μήπως καὶ οἱ τελῶναι δὲν κάνουν τὸ ἴδιον;».

Ἐπίσης, καὶ τοῦτο εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ὅτι, δηλαδή, ἐνῷ εἰς κάθε περίπτωσιν ἀναφέρει μὲ ἀφθονίαν τὰ ἔπαθλα τῆς ἀρετῆς, (ὅπως εἶναι, ὅτι θὰ βλέπωμεν τὸν Θεόν, ὅτι θὰ κληρονομήσωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅτι θὰ γίνωμεν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι θὰ ὁμοιάσωμεν μὲ τὸν Θεόν, ὅτι θὰ ἐλεηθῶμεν, **C** ὅτι θὰ παρηγορηθῶμεν καὶ θὰ λάβωμεν μεγάλην ἀμοιβήν), ἐν τούτοις, ὅπου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναφέρῃ καὶ τὰς τιμωρίας, τὸ κάνει εἰς χαμηλὸν τόνον, ἀφοῦ εἰς τόσον πολλοὺς λόγους μόνον μίαν φορὰν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τῆς γεέννης. Καὶ εἰς ἄλλα δὲ σημεῖα μὲ ἤπιον ὕφος καὶ μὲ ἀποτρεπτικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα παρὰ μὲ ἀπειλητικὸν λόγον, προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ τὸν ἀκροατήν, ὅταν λέγῃ· «Μήπως καὶ οἱ τελῶναι δὲν κάνουν τὸ ἴδιον;» καὶ «ἐὰν τὸ ἁλάτι μωρανθῇ» καὶ «ἐλάχιστος θὰ ὀνομασθῇ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰς μερικὰς δὲ περιπτώσεις ἀναφέρει τὸ ἁμάρτημα ἀντὶ τῆς κολάσεως, διὰ νὰ κάνῃ τὸν ἀκροατὴν νὰ ἀντιληφθῇ τὸ βάρος τῆς τιμωρίας, **D** ὅπως ὅταν λέγῃ· «ἐμοίχευσεν αὐτὴν εἰς τὴν καρδίαν του» καὶ ὅτι «ὅποιος ἐκδιώκει τὴν γυναῖκα του, τὴν παρωθεῖ πρὸς τὴν μοιχείαν», καὶ ἀκόμη ὅτι «τὸ ἐπὶ πλέον τοῦ ναὶ καὶ τοῦ ὄχι προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρόν». Διότι, δι' ἐκείνους ποὺ ἔχουν μυαλό, ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τῆς κολάσεως, εἶναι ἀρκετόν, διὰ νὰ σωφρονισθοῦν, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας.

Δι' αὐτό, λοιπόν, εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν φέρει εἰς τὸ μέσον τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς τελώνας, ὥστε μὲ τὸ ποιὸν αὐτῶν νὰ προκαλέσῃ ἐντροπὴν εἰς τὸν μαθητήν. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔλεγεν· «Διὰ νὰ μὴ λυπῆσθε ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπί-

δα»[27] καὶ «οἱ εἰδωλολάτραι ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν»[28]. Καὶ διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ τίποτε τὸ ὑπέρογκον, **E** ἀλλὰ ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ τὸ συνηθισμένον, λέγει· «Μήπως καὶ οἱ εἰδωλολάτραι δὲν κάνουν τὸ ἴδιον»; Μά, δὲν σταματᾷ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸν λόγον, ἀλλὰ τελειώνει μὲ τὰ ἔπαθλα καὶ τὰς καλὰς ἐλπίδας, λέγων· «Νὰ γίνετε τέλειοι, ὅπως καὶ ὁ Πατέρα σας ὁ οὐράνιος»[29]. Συνεχῶς ἀναφέρει τὸ ὄνομα τῶν οὐρανῶν, διὰ νὰ διεγείρῃ τὸ φρόνημα αὐτῶν καὶ διὰ μέσου τοῦ τόπου. Διότι ἀκόμη ἦσαν πνευματικῶς πιὸ ἀσθενεῖς **243** καὶ εἶχαν πιὸ ὑλιστικὴν διάθεσιν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἀντιληφθῶμεν καλὰ ὅλα τὰ λεχθέντα, ἂς δείξωμεν καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μας μεγάλην ἀγάπην καὶ ἂς ἀφήσωμεν τὴν καταγέλαστον ἐκείνην συνήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν πολὺ ἀνόητοι, νὰ περιμένουν, δηλαδή, νὰ τοὺς ὁμιλήσουν πρῶτοι αὐτοὶ ποὺ τοὺς συναντοῦν. Ὅταν δὲν μιμούμεθα αὐτό, εἴμεθα ἄξιοι μεγάλου μακαρισμοῦ, ἐνῷ εἶναι γελοῖον, ὅταν ἐπιδιώκωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν αὐτό. Διατί, λοιπόν, δὲν τοῦ ὁμιλεῖς ἐσὺ πρῶτος; Ἐπειδὴ αὐτὸ περιμένει, λέγει. Μά, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ τρέξῃς νὰ τὸν χαιρετίσῃς, διὰ νὰ πάρῃς ἐσὺ τὸ στεφάνι τῆς νίκης. **B** Ὄχι, λέγει. Ἐπειδὴ αὐτὸ ἐπεδίωξεν. Καὶ τί ἠμπορεῖ να θεωρηθῇ χειρότερον ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν αὐτήν; Διότι, ἐπειδή, λέγει, αὐτὸ ἐφρόντισεν, δηλαδὴ νὰ μὴ λάβω ἀμοιβήν, δι' αὐτὸ δὲν θέλω νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ἐάν ,λοιπόν, σοῦ ἀπευθύνῃ ἐκεῖνος πρῶτος τὸν λόγον, τότε, τίποτε δὲν κερδίζεις, ἔστω καὶ ἂν τοῦ ὁμιλήσῃς καὶ ἐσύ. Ἐνῷ ἐὰν ἐσὺ πρῶτος σπεύσῃς νὰ τοῦ ὁμιλήσῃς, τότε, ἐξεμεταλλεύθης τὸν ἐγωϊσμὸν ἐκείνου καὶ ἄφθονον καρπὸν ἐτρύγισες ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν ἐκείνου.

Πραγματικά, κατὰ ποίαν λογικὴν δὲν εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ἀνοησίας τὸ νὰ προδίδωμεν τὸ κέρδος, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀποκτήσωμεν διὰ μέσου τῶν ἁπλῶν λόγων, καί, ἐνῷ κατηγοροῦμεν αὐτόν, νὰ περιπίπτωμεν εἰς τὸ ἴδιον ἁμάρτημα; Διότι ἐὰν τὸν κατηγορῇς δι' αὐτὸ ὅτι, δηλαδή, περιμένει νὰ τοῦ ὁμιλήσῃ ὁ ἄλλος πρῶτα, **C**

27. Α' Θεσ. 4. 13.
28. Α' Θεσ. 4. 5.
29. Ματθ. 5, 48.

τότε διατί μιμεῖσαι ὅ,τι κατηγορεῖς καὶ ἐκεῖνο, ποὺ εἶπες ὅτι εἶναι κακόν, προσπαθεῖς νὰ τὸ μιμηθῇς, σὰν νὰ ἦτο καλόν; Βλέπεις ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀνόητον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ποὺ ζῇ μαζὶ μὲ τὴν κακίαν;

Διό, σᾶς παρακαλῶ, νὰ ἀποφύγωμεν τὸ κακὸν καὶ γελοῖον αὐτὸ ἔθιμον. Διότι πολλὰς φιλίας ἀνέτρεψε τὸ νόσημα αὐτὸ καὶ πολλὰς ἔχθρας ἐδημιούργησεν. Διότι δι' αὐτοῦ ὑπερέχομεν ἡμεῖς ἀπὸ αὐτούς. Ἐάν, ὅμως, ἐνῷ προτρεπώμεθα νὰ ὑπομένωμεν, ὅταν ραπιζώμεθα, ὅταν ἀγγαρευώμεθα καὶ ἀπογυμνωνώμεθα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μας, ποίαν συγγνώμην ἀξίζομεν νὰ εὕρωμεν, ὅταν δι' ἕνα ἁπλὸν χαιρετισμὸν δεικνύωμεν τόσην φιλονικίαν; Περιφρονούμεθα, λέγει, καὶ ἐξευτελιζόμεθα, ὅταν χαρίσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν προσβολὴν ποὺ μᾶς ἔκανεν. Καὶ διὰ νὰ μὴ σὲ περιφρονήσῃ ὁ ἄνθρωπος, **D** ἔρχεσαι εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Θεόν; Καὶ διὰ νὰ μὴ σὲ καταφρονήσῃ ὁ μαινόμενος σύνδουλός σου, καταφρονεῖς τὸν Κύριον, ποὺ τόσον πολὺ σὲ εὐεργέτησεν; Διότι ἐὰν εἶναι ἄτοπον νὰ καταφρονῇς τὸν ἰσότιμόν σου ἄνθρωπον, εἶναι, ὁπωσδήποτε, πολὺ πιὸ ἄτοπον νὰ καταφρονῇς ἐσὺ τὸν Θεὸν ποὺ σὲ ἐδημιούργησεν.

Ὕστερα ἀπὸ αὐτά, σκέψου καὶ τοῦτο, ὅτι ὅταν σὲ καταφρονήσῃ, τότε γίνεται αἰτία νὰ λάβῃς μεγαλύτερον μισθόν, διότι αὐτὸ τὸ ὑπέμεινες χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἤκουσες καὶ ἐπείσθης εἰς τοὺς νόμους του. Ἡ ὑπακοὴ δὲ αὐτή, ποίαν τιμὴν δὲν ἀξίζει; Πόσα διαδήματα δὲν τῆς πρέπουν; Ἐγὼ μακάρι νὰ ὑβρίζωμαι καὶ νὰ περιφρονοῦμαι χάριν τοῦ Θεοῦ, παρὰ νὰ τιμῶμαι ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς, **E** διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὴν δόξαν αὐτήν.

Αὐτὴν τὴν δόξαν ἂς ἐπιδιώκωμεν, λοιπόν, ἔτσι, ὅπως ὁ Κύριος διέταξε, χωρὶς νὰ δίδωμεν καμμίαν σημασίαν εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλὰ νὰ ἐφαρμόζωμεν τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν εἰς ὅλα καὶ ἔτσι νὰ ρυθμίζωμεν τὴν ζωήν μας. **244** Διότι, πραγματικά, θὰ ἀποκτήσωμεν διὰ μέσου αὐτῆς τὰ ἀγαθὰ τῶν οὐρανῶν καὶ τοὺς ἐκεῖ στεφάνους, βαδίζοντες ὡς ἄγγελοι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, περιφερόμενοι εἰς τὴν γῆν, ὅπως αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, παραμένοντες ξένοι πρὸς κάθε ἐπιθυμίαν καὶ ταραχήν. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰ θὰ ἀποκτήσωμεν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ

τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις, μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχον Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον καὶ ἀγαθὸν Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ΄
(Ματθ. στ΄, 1 - 15)

B «Προσέχετε νὰ μὴ κάνετε τὴν ἐλεημοσύνην σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ σᾶς ἴδουν καὶ σᾶς θαυμάσουν».[1]

Τώρα πλέον ἐξορίζει τὸ πιὸ τυραννικὸν πάθος, δηλαδή, τὴν λύσσαν καὶ τὴν μανίαν πρὸς τὴν κενοδοξίαν, ἡ ὁποία κυριεύει ἐκείνους ποὺ ἐκτελοῦν ἕνα ἐνάρετον ἔργον. Δὲν ἐλέχθη, βέβαια, τίποτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας διὰ τὸ πάθος αὐτό, ἐπειδὴ θὰ ἦτο περιττόν, προτοῦ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ πράττουν κάτι ἀπὸ τὰ πρέποντα, νὰ τοὺς διδάσκῃ τὸ πῶς πρέπει νὰ πράττουν καὶ νὰ ἐφαρμόζουν αὐτά. Ὅταν, ὅμως, τοὺς εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς εὐσεβείας, τότε πλέον καταργεῖ καὶ τὸ κακὸν ποὺ τὴν παρακολουθεῖ. Πραγματικά, τὸ πάθος αὐτὸ δὲν γεννιέται χωρὶς λόγον, C ἀλλά, ὅταν ἐπιτύχωμεν μεγάλην πρόοδον εἰς τὴν ἀρετήν, τότε ἐμφανίζεται. Ἔπρεπε, λοιπόν, νὰ φυτεύσῃ πρῶτα τὴν ἀρετὴν καὶ ἔπειτα νὰ ἀφανίσῃ τὸ πάθος ἐκεῖνο ποὺ βλάπτει τὸν καρπόν της.

Καὶ κύτταξε ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει· ἀπὸ τὴν νηστείαν, τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι εἰς αὐτὰς τὰς ἀρετὰς κυρίως ἀρέσκεται νὰ εἰσέρχεται συνήθως τὸ πάθος τῆς κενοδοξίας. Πραγματικά, ὁ φαρισαῖος μὲ βάσιν αὐτὰς τὰς πράξεις ὑπερηφανεύετο καὶ ἔλεγεν· «Νηστεύω δύο φορὰς τὴν ἑβδομάδα, δίδω τὸ δέκατον ἀπὸ ὅλα, ὅσα ἀποκτῶ».[2]

D Καὶ κατὰ τὴν ὥραν δὲ τῆς προσευχῆς τὸν κατεῖχεν ἡ κενοδοξία καὶ προσηύχετο διὰ νὰ ἐπιδειχθῇ. Ἐπειδή, ὅμως, δὲν ἦτο παρὼν κανένας ἄλλος, ἔκανεν ἐπίδειξιν πρὸς τὸν τελώνην, ὅταν ἔλεγεν· «Δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ἄλ-

1. Ματθ. 6, 1.
2. Λουκ. 18, 12.

λοι ἄνθρωποι... οὔτε ὅπως αὐτὸς ἐδῶ ὁ τελώνης».[3]

Καὶ πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον ἤρχισεν ὁ Κύριος τὴν ἐντολὴν αὐτήν, σὰν νὰ ἔκανε λόγον διὰ κάποιο θηρίον, ποὺ δύσκολα ἐντοπίζεται, καὶ εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐξαπατήση τοὺς πολὺ ἀδιαφόρους. «Προσέχετε», λέγει, «τὴν ἐλεημοσύνην σας». Ἔτσι ὁμιλεῖ καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Φιλιππησίους· «Προσέχετε ἀπὸ τὰ σκυλιά».[4] Διότι τὸ θηρίον εἰσέρχεται κρυφὰ καὶ χωρὶς θόρυβον διασκορπίζει τὰ πάντα καὶ ἀνεπαισθήτως ἀφήνει κενὸν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου.

E Ἐπειδή, λοιπόν, ὡμίλησε πολὺ διὰ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀνατέλλει τὸν ἥλιον διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθούς, καὶ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς προέτρεψε πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ χαίρωνται διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς προσφορᾶς των, ἀφανίζει πλέον καὶ κάθε τι ποὺ βλάπτει τὴν ὡραίαν αὐτὴν ἐλαίαν. Διὸ λέγει· «Προσέχετε νὰ μὴ κάνετε τὴν ἐλεημοσύνην σας **245** ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Διότι ἐκείνη ἡ ἐλεημοσύνη, ποὺ ἐλέχθη προηγουμένως, εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ εἶπεν· «Νὰ μὴ τὴν κάνετε ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους», προσέθεσεν· «Διὰ νὰ σᾶς ἴδουν καὶ σᾶς θαυμάσουν». Καὶ δίδει μὲν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δύο φορὰς εἶπεν τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ἐάν, ὅμως, προσέξη κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν, θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον, ἀλλὰ ἄλλην σημασίαν ἔχει ἡ μία φράσις καὶ ἄλλην ἡ ἄλλη καὶ ὅτι ἡ τελευταία προτροπὴ παρέχει μεγάλην ἀσφάλειαν καὶ ἀνέκφραστον φροντίδα καὶ ἐνδιαφέρον. Διότι εἶναι δυνατόν, νὰ κάνῃ κανεὶς τὴν ἐλεημοσύνην ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς νὰ τὴν κάνῃ πρὸς ἐπίδειξιν, ὅπως εἶναι, πάλιν, δυνατόν, νὰ μὴ ἐλεῇ ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ ἐνεργῇ διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸν θαυμασμόν των. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν τιμωρεῖ ἢ βραβεύει ἁπλῶς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τοῦ ἐλεοῦντος. **B** Διότι ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν αὐτὴ ἡ ἀκριβὴς διάκρισις εἰς τὴν ἐντολήν, ἀσφαλῶς, πολλοὶ θὰ ἦσαν διστακτικοὶ εἰς τὴν προσφορὰν τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς κάθε περίπτωσιν νὰ ἐλεοῦν, χωρὶς νὰ γίνωνται ἀντιληπτοί. Διὰ τοῦτο, διὰ νὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν δυσκολίαν αὐτήν, ὁρίζει τὴν τιμωρίαν καὶ τὴν ἀμοιβὴν ὄχι

3. Λουκ. 18, 11.
4. Φιλιπ. 3, 2. Ἐδῶ ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ διὰ τοὺς Ἑβραίους.

ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἐλεοῦντος. Διὰ νὰ μὴ ἐρωτᾷς, λοιπόν· Καὶ τί θὰ πάθω, ἐὰν μὲ ἴδῃ κανεὶς ἄλλος; Δὲν ἐξετάζω αὐτό, λέγει, ἀλλὰ τὴν διάθεσίν σου καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ ἐλεημοσύνη. Διότι τὴν ψυχὴν θέλει νὰ διαπλάσῃ καὶ νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ κάθε νόσημα.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἀπηγόρευσε νὰ γίνεται ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς ἐπίδειξιν **C** καὶ ἐφανέρωσε τὴν ζημίαν αὐτῆς τῆς ἐνεργείας, ἐάν, δηλαδή, γίνεται ἄσκοπα καὶ τυχαῖα, πάλιν ἐνθαρρύνει τὸ φρόνημα αὐτῶν, μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ τὸν Πατέρα καὶ τὸν οὐρανόν, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἐκφοβίσῃ μὲ τὴν τιμωρίαν μόνον, ἀλλὰ νὰ τοὺς συνετίσῃ καὶ μὲ τὴν ἀναφορὰν τοῦ Δημιουργοῦ. «Διότι δὲν θὰ ἔχετε», λέγει, «ἀνταμοιβὴν ἀπὸ τὸν Πατέρα σας, ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς».[5] Δὲν ἐσταμάτησεν, ὅμως, ἐδῶ, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ περαιτέρω, ὥστε καὶ δι' ἄλλων μέσων νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀποφυγὴν τῆς ματαιοδοξίας.

Ὅπως, δηλαδή, παραπάνω ἀνέφερε τοὺς τελώνας καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας, διὰ νὰ ἐντροπιάσῃ τοὺς μιμητὰς αὐτῶν ἀπὸ τὴν ποιότητά των, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀναφέρει τοὺς ὑποκριτάς. «Ὅταν, λοιπόν, κάνῃς ἐλεημοσύνην», **D** λέγει, «μὴ τὸ διασαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὅπως κάνουν οἱ ὑποκριταί». Ὄχι, βέβαια, ὅτι ἐκεῖνοι εἶχαν σάλπιγγας, ἀλλὰ θέλει νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην μανίαν αὐτῶν, χρησιμοποιῶν μεταφορικῶς τὴν λέξιν αὐτήν, διὰ νὰ τοὺς διακωμῳδήσῃ καὶ νὰ τοὺς γελοιοποιήσῃ. Καὶ σωστὰ τοὺς ὠνόμασεν ὑποκριτάς. Διότι φαινομενικῶς ἡ πρᾶξις των ἦτο ἐκδήλωσις ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ ἡ διάθεσίς των ἦτο σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος. Πραγματικά, δὲν κάνουν τὴν ἐλεημοσύνην διὰ νὰ ἐλεοῦν τοὺς συνανθρώπους των, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποκτοῦν δόξαν οἱ ἴδιοι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης σκληρότητος, ἐνῷ ὁ ἄλλος πεθαίνει ἀπὸ τὴν πεῖναν, νὰ ἐπιδιώκῃ κανεὶς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς φιλοδοξίας του καὶ νὰ μὴ ἀφανίζῃ τὴν συμφορὰν τοῦ ἄλλου. Συνεπῶς, ὄχι ἡ προσφορὰ τῆς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ πῶς καὶ διατί πρέπει νὰ δίδεται αὐτὴ εἶναι τὸ πρόβλημα.

E Ἀφοῦ, λοιπόν, διεκωμῴδησεν ἀρκετὰ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπετίμησεν, ὥστε νὰ ἐντραπῇ ὁ ἀκροατής, διορθώνει καὶ τὴν ψυχὴν ποὺ κατέχεται ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό.

5. Ματθ. 6, 1.

Καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε πῶς δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἐλεημοσύνη, τώρα ὑποδεικνύει τὸ πῶς πρέπει νὰ γίνεται. Πῶς πρέπει, λοιπόν, νὰ ἐλεῶμεν; «Νὰ μὴ γνωρίζῃ», λέγει, «τὸ ἀριστερόν σου χέρι τί κάνει τὸ δεξιόν σου».[6] **246** Ἐδῶ, πάλιν, δὲν ἐννοεῖ τὰ χέρια, ἀλλὰ ὁμιλεῖ μὲ κάποιαν ὑπερβολήν. Ἐάν, δηλαδή, λέγει, ἦτο δυνατὸν καὶ ὁ ἴδιος νὰ μὴ γνωρίζῃς τὴν ἐλεημοσύνην, ποὺ κάνεις, τότε ἔπρεπε νὰ προσπαθήσῃς νὰ τὸ ἐπιτύχῃς καὶ αὐτό, καὶ ἀκόμη νὰ διατηρηθῇ κρυφὴ καὶ ἀπὸ τὰ χέρια, ποὺ τὴν προσφέρουν. Ὄχι ὅπως λέγουν μερικοὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποκρύπτωμεν τὴν ἐλεημοσύνην ἀπὸ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους μόνον, διότι ἐδῶ διέταξε νὰ γίνεται κρυφὰ ἀπὸ ὅλους.

Ἔπειτα, σκέψου πόσον μεγάλη εἶναι καὶ ἡ ἀμοιβή. Ἐπειδή, δηλαδή, ἐξέθεσε τὴν τιμωρίαν ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν, ἀποκαλύπτει καὶ τὴν τιμὴν ἀπὸ τὴν μυστικὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐλεημοσύνης, προτρέπων αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς καὶ ὁδηγῶν πρὸς ὑψηλὰ διδάγματα. Διότι τοὺς κάνει νὰ πιστεύσουν μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ ὅτι τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἡμᾶς δὲν σταματοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἀλλὰ θὰ μᾶς ὑποδεχθῇ ἐν συνεχείᾳ ἕνα φοβερὸν δικαστήριον **B** καὶ αἱ εὐθῦναι δι' ὅλας τὰς πράξεις μας καὶ αἱ ἀνάλογοι τιμαὶ καὶ τιμωρίαι. Ἐπίσης, ὅτι τίποτε εἴτε μικρὸν εἴτε μεγάλο ἐὰν κάνῃ κανείς, δὲν θὰ παραμείνῃ κρυπτόν, ἔστω καὶ ἂν νομίζῃ ὅτι γίνεται κρυφὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅλα αὐτά, βέβαια, ὑπαινίσσετο, ὅτε εἶπεν «Ὁ Πατέρας σου, ποὺ βλέπει τί γίνεται εἰς τὰ κρυφά, θὰ σὲ ἀνταμείψῃ εἰς τὰ φανερά»,[7] τοποθετῶν εἰς αὐτὸν πολλοὺς καὶ σεβαστοὺς θεατὰς τῆς πράξεώς του καὶ προσφέρων ἀφθόνως ἐκεῖνο ποὺ ἐπιθυμεῖ. Διότι τί θέλεις; λέγει. Μήπως δὲν θέλεις νὰ ἔχῃς μερικοὺς θεατὰς τῶν πράξεών σου; Νά, λοιπόν, ἔχεις ὄχι ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν τοῦ σύμπαντος. Ἐάν, ὅμως, θέλῃς νὰ σὲ βλέπουν καὶ οἱ ἄνθρωποι, δὲν σοῦ ἀπαγορεύει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν, ἀλλὰ σοῦ τὴν ἱκανοποιεῖ καὶ μὲ μεγάλην ὑπερβολήν. **C** Διότι, ἐὰν τώρα κάνῃς ἐπίδειξιν, θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐπιδειχθῇς εἰς δέκα ἢ εἴκοσιν ἢ καὶ ἑκατὸν ἀνθρώπους μόνον, ἐνῷ, ἐὰν τώρα προσπαθῇς νὰ παραμένῃ

6. Ματθ. 6, 4.
7. Ματθ. 6, 4.

ἀφανὴς ἡ πρᾶξίς σου, τότε θὰ σὲ ἐπαινέσῃ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐνώπιον ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Συνεπῶς, ἐὰν θέλῃς νὰ ἴδουν οἱ ἄνθρωποι τὰ κατορθώματά σου, νὰ τὰ ἀποκρύπτῃς τελείως τώρα, διὰ νὰ τὰ ἴδουν ὅλοι τότε μὲ μεγαλυτέραν τιμήν, ὅταν ὁ Θεὸς θὰ τὰ φανερώνῃ, θὰ τὰ ἐξυψώνῃ καὶ θὰ τὰ ἐπαινῇ ἐνώπιον ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Τώρα, βέβαια, θὰ σὲ κατηγορήσουν ὡς κενόδοξον ὅσοι σὲ ἴδουν. Ὅσοι, ὅμως, θὰ σὲ ἴδουν νὰ στεφανώνεσαι, **D** ὄχι μόνον δὲν θὰ σὲ κατηγορήσουν, ἀλλ' ὅλοι θὰ σὲ θαυμάσουν.

Ὅταν, λοιπόν, εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃς μισθὸν καὶ νὰ γίνῃς ἀντικείμενον μεγαλυτέρου θαυμασμοῦ, ἐὰν περιμένῃς ὀλίγον χρόνον, σκέψου πόσον μεγάλη ἀνοησία εἶναι νὰ τὰ χάσῃς καὶ τὰ δύο αὐτὰ καί, ἐνῷ ζητεῖς τὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ καλῇς τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ ἐπιδείξῃς τὰ ἔργα σου, ἂν καὶ τὰ βλέπῃ ὁ Θεός. Ἐάν, λοιπόν, ἔχῃς ἀνάγκην νὰ ἐπιδεικνύεσαι, πρέπει νὰ ἐπιδεικνύεσαι πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πάντων, ὅταν μάλιστα ὁ Πατὴρ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν νὰ σὲ στεφανώσῃ ἢ νὰ σὲ τιμωρήσῃ. **E** Καὶ εἰς περίπτωσιν, ὅμως, ποὺ δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡ τιμωρία, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃς αὐτὸ τὸ θέατρον καὶ νὰ τὸ ἀνταλλάξῃς μὲ τὸ θέατρον ποὺ ἐπιδιώκει τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν. Διότι ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος, ὥστε, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς βιάζεται νὰ ἔλθῃ νὰ παρακολουθήσῃ τὰ κατορθώματά του, ἀφήνει μὲν ἐκεῖνον καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς θεατάς του ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἐπαίτας; Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, λοιπόν, μᾶς προτρέπει ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐπιδεικνυώμεθα, ἀλλὰ καὶ νὰ φροντίζωμεν νὰ παραμένωμεν εἰς τὴν ἀφάνειαν. **247** Διότι τὸ νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὸ νὰ ἐπιζητῇς τὴν ἀφάνειαν δὲν εἶναι τὸ ἴδιον.

«Καὶ ὅταν προσεύχεσθε, νὰ μὴ εἶσθε ὅπως οἱ ὑποκριταί. Διότι τοὺς ἀρέσει νὰ στέκωνται ὄρθιοι εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν πλατειῶν καὶ νὰ προσεύχωνται. Ἀληθινά, σᾶς λέγω, λαμβάνουν ἐδῶ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἀμοιβήν των. Σύ, ὅμως, ὅταν πρόκειται νὰ προσευχηθῇς, πήγαινε εἰς τὸ πιὸ ἀπόμερον δωμάτιόν σου καί, ἀφοῦ κλείσῃς τὴν θύραν, προσευχήσου εἰς τὸν πατέρα σου, ποὺ εἶναι ἀόρατος καὶ κρυμμένος».[8]

Πάλιν καὶ αὐτοὺς τοὺς ὀνομάζει ὑποκριτάς, καὶ πο-

8. Ματθ. 6, 5 - 6.

λὺ σωστά. Διότι, ἐνῷ προσποιοῦνται ὅτι προσεύχονται πρὸς τὸν Θεόν, ἐξετάζουν καὶ προσέχουν τοὺς ἀνθρώπους, **B** χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ἐμφάνισιν δούλων, ἀλλὰ γελοίων ἀνθρώπων. Διότι, ὁποιος σκοπεύει νὰ παρακαλέση, ἀφοῦ ἀφήση τοὺς πάντας, πρὸς ἐκεῖνον μόνον προσέχει, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἱκανοποιήση τὸ αἴτημά του. Ἂν, ὅμως, ἀφήσης αὐτὸν καὶ περιφέρεσαι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ γυρίζης τὰ μάτιά σου πρὸς κάθε κατεύθυνσιν, τότε θὰ φύγης μὲ ἄδεια τὰ χέρια σου, ἐπειδὴ αὐτὸ ἠθέλησες ὁ ἴδιος. Δι᾽ αὐτὸ δὲν εἶπεν ὅτι δὲν θὰ πάρουν ἀμοιβὴν οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ ὅτι λαμβάνουν, δηλαδή, ὅτι θὰ πάρουν μὲν ἀμοιβήν, ἀλλὰ θὰ τὴν πάρουν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν οἱ ἴδιοι. Δὲν τὸ θέλει, βέβαια, αὐτὸ ὁ Θεός, ἀλλὰ αὐτὸς ἤθελε νὰ τοὺς δώση τὴν ἰδικήν του ἀμοιβήν, ἐκεῖνοι, ὅμως, ἀφοῦ ζητοῦν ἀμοιβὴν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦτο δίκαιον νὰ τὴν λάβουν ἀπὸ ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν ἔπραξαν. **C** Σύ, ὅμως, πρόσεξε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται ἀμοιβὴν καὶ δι᾽ ὅσα ἀγαθὰ ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς.

Ἀφοῦ, λοιπόν, κατηγόρησεν ἐκείνους ποὺ δὲν προσεύχονται ὅπως πρέπει καὶ ἀναφορικῶς μὲ τὸν τόπον τῆς προσευχῆς, καὶ ἀναφορικῶς μὲ τὴν διάθεσίν των, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι πολὺ γελοῖοι, παρουσιάζει τὸν ἄριστον τρόπον τῆς προσευχῆς καὶ πάλιν δίδει τὴν ἀμοιβήν, ὅταν εἶπεν· «Πήγαινε εἰς τὸ πιὸ ἀπόμερον δωμάτιόν σου».

Τί λοιπόν; Δὲν πρέπει νὰ προσευχώμεθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν; ἐρωτᾷ κάποιος. Καί, βέβαια, πρέπει νὰ προσευχώμεθα, ἀλλὰ μὲ κατάλληλον διάθεσιν. **D** Διότι ὁ Θεὸς εἰς κάθε περίπτωσιν ἐξετάζει τὸν σκοπὸν τῶν πράξεων. Ἐπειδή, καὶ ἂν ἀκόμη ἀποσυρθῇς εἰς τὸ πιὸ κρυφὸν δωμάτιόν σου καὶ ἀπομονωθῇς, ὅταν προσεύχεσαι μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιδειχθῇς, τότε αἱ θύραι δὲν σοῦ προσφέρουν καμμίαν ὠφέλειαν. Κύτταξε, λοιπόν, μὲ ποῖον τρόπον ἔθεσε καὶ ἐδῶ τὸν ἀκριβῆ χαρακτηρισμὸν τῆς ἐνεργείας των· «Διὰ νὰ φανοῦν εἰς τοὺς ἀνθρώπους»[9]. Συνεπῶς, εἴτε κλείσης τὰς θύρας τοῦ δωματίου σου, τοῦτο ἐπιθυμεῖ ὁ Θεὸς νὰ ἐπιτύχης προτοῦ νὰ κλείσης τὰς θύρας, δηλαδή, νὰ κλείσης τελείως καὶ τὰς θύρας τῆς διανοίας σου.

9. Ματθ. 6, 5.

Βέβαια, εἶναι καλὸν εἰς κάθε ἐνέργειάν μας νὰ εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς. Διότι, ἐὰν καὶ χωρὶς τὸ πάθος αὐτὸ τὸ μυαλό μας πλανᾶται καὶ περιφέρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅταν πηγαίνωμεν νὰ προσευχηθῶμεν ἔχοντες καὶ αὐτὴν τὴν νόσον, πότε θὰ ἀκούσωμεν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς μας; Ἐάν, ὅμως, ἡμεῖς, ποὺ προσευχόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν, δὲν ἀκούωμεν τί λέγομεν, πῶς ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ μᾶς ἀκούση ὁ Θεός;

E Καὶ ὅμως, ὕστερα ἀπὸ τόσον σπουδαῖα καὶ τόσον πολλὰ παραγγέλματα, ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι τόσον ἀσχημονοῦν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, ὥστε, ἂν καὶ τὸ σῶμά τους δὲν φαίνεται, φανερώνουν τοὺς ἑαυτούς των εἰς ὅλους μὲ τὴν φωνήν των, φωνάζοντες χυδαῖα καὶ γελοιοποιοῦντες τοὺς ἑαυτούς των καὶ μὲ τὴν ἔκφρασίν των καὶ μὲ τὴν φωνήν των.

Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν ὅτι, ἐὰν κάποιος πλησιάση ἕνα ἄνθρωπον καὶ προβαίνη εἰς αὐτὰς τὰς ἐκδηλώσεις καὶ παρακαλῇ μὲ κραυγάς, θὰ τρομάξη τὸν παρακαλούμενον, **240** ἐνῷ, ἐὰν τὸν παρακαλέση μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ τὰς ἀναλόγους κινήσεις, τότε συγκινεῖ περισσότερον τὸν δυνάμενον νὰ τοῦ κάνη τὴν χάριν; Συνεπῶς, ἂς μὴ προσευχώμεθα μὲ τὴν στάσιν τοῦ σώματος καὶ μὲ κραυγάς, ἀλλὰ μὲ τὴν προθυμίαν τῆς ψυχῆς μας. Οὔτε μὲ θόρυβον καὶ φωνάς, διὰ νὰ ἐπιδειχθῶμεν, ὥστε νὰ τρομάζωμεν καὶ τοὺς πλησίον μας εὑρισκομένους, ἀλλὰ μὲ κάθε ἡσυχίαν καὶ μὲ πνευματικὴν συντριβὴν καὶ τὰ ἐσωτερικὰ δάκρυα.

Ἀλλά, μήπως αἰσθάνεσαι πόνον εἰς τὴν ψυχήν σου καὶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ μὴ φωνάζης; Καὶ ὅμως, εἰς ἐκεῖνον ποὺ ὑπερβολικὰ θλίβεται ταιριάζει νὰ προσεύχεται καὶ νὰ παρακαλῇ ἔτσι, ὅπως εἶπα. Διότι καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐθλίβετο καί, ὅμως, προσηύχετο ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἤκουε, δι᾽ αὐτὸ καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτόν· «Διατί μὲ φωνάζεις μὲ δυνατὴν φωνήν;»[10] **B** Καὶ ἡ Ἄννα πάλιν, ἐνῷ ἡ φωνή της δὲν ἠκούετο,[11] ἐπέτυχεν ὅσα ἠθέλησεν, ἐπειδὴ

10. Ἐξοδ. 14, 15.
11. Πρβλ. Α' Βασιλ. 1, 1 ἑξ.

ἐβόα ἡ καρδία της. Ὁ δὲ Ἄβελ ὄχι σιωπηρῶς, ἀλλὰ νεκρὸς προσηύχετο, καὶ τὸ αἷμα του ἄφηνε πιὸ δυνατὴν φωνὴν καὶ ἀπὸ τὴν σάλπιγγα. Στέναξε, λοιπόν, ἔτσι καὶ ἐσύ, ὅπως ὁ ἅγιος ἐκεῖνος. Δὲν σὲ ἐμποδίζω. «Σκίσε», ὅπως προέτρεψεν ὁ προφήτης, «τὴν καρδίαν σου καὶ ὄχι τὰ ἱμάτιά σου».[12] Κάλεσε τὸν Θεὸν μέσα ἀπὸ τὴν καρδίαν σου. «Μέσα ἀπὸ τὴν ψυχήν μου», λέγει, «ἐφώναξα πρὸς τὸν Κύριον».[13] Κλεῖσε τὴν φωνήν σου κάτω ἀπὸ τὴν καρδίαν σου, κάνε τὴν προσευχήν σου μυστήριον. Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα δὲν ὑπάρχει καθόλου θόρυβος C καὶ ὅτι ἐπικρατεῖ ἀπόλυτος σιγὴ εἰς κάθε σημεῖον; Καὶ σύ, λοιπόν, σὰν νὰ εἰσέρχεσαι εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὄχι τὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ τὰ οὐράνια, δεῖξε μεγάλον σεβασμόν. Διότι εἶσαι συγχορευτὴς τῶν ἀγγέλων, σύντροφος τῶν ἀρχαγγέλων καὶ ψάλλεις μὲ τὰ Σεραφείμ.

Ὅλα αὐτὰ τὰ πλήθη παρουσιάζουν μεγάλην εὐταξίαν καὶ ψάλλουν μὲ μεγάλην φρίκην τὴν ἱερὰν ἐκείνην μελῳδίαν καὶ τοὺς ἱεροὺς ὕμνους εἰς τὸν βασιλέα τοῦ σύμπαντος Θεόν. Εἰς αὐτούς, λοιπόν, ἀνάμειξε τὸν ἑαυτόν σου, ὅταν προσεύχεσαι, καὶ μιμήσου τὸν μυστικὸν αὐτῶν κόσμον. Διότι δὲν προσεύχεσαι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, D ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ ἀκούει προτοῦ νὰ ὁμιλήσῃς καὶ γνωρίζει τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας σου. Ἄν, λοιπόν, προσεύχεσαι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ λάβῃς μεγάλην ἀμοιβήν. «Καὶ ὁ Πατέρας σου, ποὺ βλέπει τί γίνεται εἰς τὰ κρυφά, θὰ σοῦ ἀποδώσῃ τὴν ἀνταμοιβήν σου εἰς τὰ φανερά».[14] Καὶ δὲν εἶπεν ὅτι θὰ σοῦ κάνῃ χάριν, ἀλλὰ ὅτι «θὰ σοῦ ἀποδώσῃ», διότι κατέστησε τὸν ἑαυτόν του χρεώστην ἰδικόν σου καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν σὲ ἐτίμησε πολύ. Ἐπειδή, λοιπόν, ὁ ἴδιος εἶναι ἀόρατος, θέλει καὶ ἡ προσευχή σου νὰ εἶναι ἀνάλογος.

Ἐν συνεχείᾳ λέγει καὶ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς· «Ὅταν δὲ προσεύχεσθε, νὰ μὴ λέγετε πολλὰ καὶ ἀνόητα, E ὅπως κάνουν οἱ ἐθνικοί».[15] Ὅταν ἔκανε λόγον διὰ τὴν ἐλεημοσύνην, προέτρεψε μόνον νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ζημίαν ποὺ προξενεῖ ἡ κενοδοξία καὶ δὲν προσέθεσε τίποτε περισσότερον, οὔτε εἶπεν ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ κάνωμεν ἐλεημοσύνην, (δηλαδή, ἀπὸ τοὺς δικαίους κόπους καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς ἁρπαγῆς, οὔτε τῆς πλεονεξίας), διότι αὐτὸ τὸ παρεδέχοντο ὅλοι ἀπολύτως. Ἐξ ἄλλου αὐτὸ τὸ ζήτημα τὸ ξεκαθάρισε καὶ παραπάνω, ὅταν ἐμακάρισε τοὺς πεινῶντας τὴν δικαιοσύνην. Εἰς τὸ θέμα τῆς προσευχῆς, ὅμως, προσθέτει καὶ κάτι ἐπὶ πλέον, τὸ νὰ μὴ φλυαρῶμεν.

12. Ἰωήλ 2, 13.
13. Ψαλμ. 129, 1
14. Ματθ. 6, 6.
15. Ματθ. 6, 7.

249 Καὶ ὅπως ἐκεῖ τοὺς ὑποκριτάς, ἔτσι καὶ ἐδῶ τοὺς ἐθνικοὺς διακωμῳδεῖ, ἐντροπιάζων εἰς κάθε περίπτωσιν τὸν ἀκροατὴν μὲ τὴν εὐτέλειαν τῶν προσώπων πρὸς τὰ ὁποῖα κάνει τὴν παρομοίωσιν. Ἐπειδή, δηλαδή, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πρὸ πάντων στενοχωρεῖ καὶ ὑποτιμᾷ, τὸ νὰ φαίνωνται ὅτι ἐξομοιοῦνται πρὸς τοὺς κατωτέρους πνευματικῶς ἀνθρώπους, δι' αὐτὸ διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ μέσου τοὺς συμβουλεύει, μὲ τὸ νὰ ὀνομάζῃ τὴν φλυαρίαν «βαττολογίαν». Ὅπως συμβαίνει, ὅταν ζητῶμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει, δηλαδή, τὸ νὰ ἀποκτήσωμεν ἐξουσίαν καὶ δόξαν, νὰ κατανικήσωμεν τοὺς ἐχθρούς μας, νὰ ἔχωμεν ἄφθονα χρήματα καὶ ἐν γένει ὅσα καθόλου δὲν μᾶς συμφέρουν. B «Διότι ὁ Πατέρας σας», λέγει, «γνωρίζει καλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔχετε ἀνάγκην».[16]

Μαζὶ μὲ αὐτὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ἐδῶ μᾶς προτρέπει νὰ μὴ κάνωμεν μακρὰς προσευχάς. Μακρὰς ὄχι ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειαν αὐτῶν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὸ μῆκος τῶν λεγομένων. Διότι πρέπει νὰ ἐπιμένωμεν, ζητοῦντες συνεχῶς τὰ ἴδια. «Νὰ ἐπιμένετε», λέγει, «εἰς τὴν προσευχήν».[17] Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅμως, μὲ τὸ παράδειγμα ἐκεῖνο τῆς χήρας, ἡ ὁποία μὲ τὰς συνεχεῖς της παρακλήσεις συνεκίνησε τὸν ἀνηλεῆ καὶ σκληρὸν ἄρχοντα,[18] ὅπως καὶ μὲ τὸ ἄλλο παράδειγμα τοῦ φίλου, ὁ ὁποῖος εἰς ἀκατάλληλον νυκτερινὴν ὥραν ἐπῆγε καὶ ἐσήκωσεν ἀπὸ τὸ κρεββάτι του τὸν κοιμώμενον φίλον του καὶ ἐπέτυχε τὸν σκοπόν του ὄχι ἕνεκα τῆς φιλίας, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς του, τίποτε ἄλλο δὲν ἐνομοθέτησε παρὰ τὸ νὰ προσευχώμεθα ὅλοι μας συνεχῶς πρὸς αὐτόν, C χωρὶς νὰ συνθέτωμεν προσευχὴν πολλῶν στί-

16. Ματθ. 6, 8.
17. Ρωμ. 12, 12.
18. Πρβλ. Λουκ. 18, 1 ἑξ.

χων, ἀλλὰ ἁπλῶς νὰ καταφεύγωμεν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἐκθέτωμεν τὸ ζήτημά μας. Αὐτό, βεβαίως, ἠννόει, ὅταν εἶπεν «Νομίζουν ὅτι μὲ τὴν πολυλογίαν τους θὰ εἰσακουσθοῦν». «Διότι ὁ Πατέρας σας»,[19] λέγει, «γνωρίζει καλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔχετε ἀνάγκην».[20]

Καὶ ἐὰν γνωρίζῃ, λέγει κάποιος, ἐκεῖνα ποὺ χρειαζόμεθα, διατί χρειάζεται νὰ προσευχώμεθα; Δὲν χρειάζεται ἡ προσευχὴ διὰ νὰ διδάξῃς τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν προσελκύσῃς, νὰ οἰκειωθῇς μαζί του μὲ τὴν συνεχῆ προσευχήν, νὰ ταπεινωθῇς, νὰ ἐνθυμηθῇς τὰ ἁμαρτήματά σου.

«Σεῖς, λοιπόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς πρέπει νὰ προσεύχεσθε κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· Πατέρα μου, ποὺ εἶσαι εἰς τοὺς οὐρανούς».[21] **D** Κύτταξε ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς προσευχῆς ἐνεθάρρυνε τὸν ἀκροατὴν καὶ τοῦ ὑπενθύμισεν ὅλας τὰς εὐεργεσίας. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὠνόμασε τὸν Θεὸν Πατέρα, μὲ τὴν μίαν αὐτὴν ὀνομασίαν, παρεδέχθη τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν κατάργησιν τῆς κολάσεως, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἱοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν ἀδελφότητα πρὸς τὸν Μονογενῆ Υἱὸν καὶ τὴν χορηγίαν τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀνομάσῃ κανεὶς τὸν Θεὸν Πατέρα, ἐὰν δὲν ἔχῃ γνωρίσει ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθά. Συνεπῶς, ἀπὸ δύο ἀπόψεις ἐνισχύει τὸ φρόνημα αὐτῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπικαλουμένου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργετημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπήλαυσαν.

Ὅταν λέγῃ «ἐν τοῖς οὐρανοῖς», **E** δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ περιορίσῃ τὸν Θεὸν ἐκεῖ μόνον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν προσευχόμενον ἀπὸ τὴν γῆν καὶ νὰ προσηλώσῃ τὴν προσοχήν του πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὰς οὐρανίους κατοικίας.

Συγχρόνως, μᾶς διδάσκει νὰ κάνωμεν κοινὴν προσευχὴν δι' ὅλους τοὺς ἀδελφούς μας. Διότι δὲν λέγει· Ὁ Πατέρας μου ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς, **250** ἀλλὰ «Πατέρα μας», διὰ νὰ προσευχώμεθα διὰ τὸ κοινὸν σῶμα τῶν Χριστιανῶν καὶ εἰς καμμίαν περίπτωσιν νὰ μὴ ἀποσκοπῶμεν εἰς τὸ ἰδικόν μας μόνον συμφέρον, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὸ συμφέρον τοῦ πλησίον μας. Μὲ τὴν ἀρχὴν

19. Ματθ. 6, 7.
20. Ματθ. 6, 8.
21. Ματθ. 6, 9.

αὐτὴν καταργεῖ τὴν ἔχθραν, καταστέλλει τὸν ἐγωϊσμόν, ἀφανίζει τὸν φθόνον, εἰσάγει τὴν μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην, ἐκδιώκει τὴν ἀναταραχὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ἀποκαλύπτει μεγάλην τὴν ἰσοτιμίαν τοῦ πτωχοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, ἐάν, βέβαια, συνδεώμεθα πρὸς αὐτὸν μὲ τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαιότερα. Πραγματικά, ποίαν ζημίαν ἔχομεν ἀπὸ τὴν ἐπίγειον συγγένειν, ὅταν κατὰ τὴν οὐράνιον εἴμεθα ὅλοι συνδεδεμένοι καὶ κανένας δὲν ἔχῃ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄλλον, οὔτε ὁ πλούσιος ἀπὸ τὸν πτωχόν, **B** οὔτε ὁ κύριος ἀπὸ τὸν δοῦλον, οὔτε ὁ ἄρχων ἀπὸ τὸν ἀρχόμενον, οὔτε ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸν στρατιώτην, οὔτε ὁ φιλόσοφος ἀπὸ τὸν βάρβαρον, οὔτε ὁ σοφὸς ἀπὸ τὸν ἀμόρφωτον; Διότι εἰς ὅλους ἐχάρισε τὴν ἰδίαν εὐγένειαν, ἀφοῦ κατεδέχθη νὰ ὀνομασθῇ Πατέρας ὅλων μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, μᾶς ὑπενθύμισε τὴν εὐγένειαν αὐτήν, τὴν οὐράνιον δωρεάν, τὴν ἰσοτιμίαν πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας, τὴν ἀγάπην καὶ μᾶς ἀπέσπασε ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχήν μας πρὸς τὸν οὐρανόν, ἂς ἴδωμεν τί μᾶς προτρέπει πλέον νὰ ζητῶμεν εἰς τὴν προσευχήν μας.

Βέβαια, καὶ μόνον ἡ λέξις αὐτὴ ἦτο ἱκανὴ νὰ προσφέρῃ κάθε διδασκαλίαν διὰ τὴν ἀρετήν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ θὰ ὀνομάσῃ τὸν Θεὸν Πατέρα, καὶ μάλιστα κοινὸν Πατέρα, εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιδείξῃ ἀνάλογον τρόπον ζωῆς, **C** ὥστε νὰ μὴ φανῇ ἀνάξιος τῆς εὐγενείας αὐτῆς, καὶ νὰ δείξῃ προθυμίαν ἴσην πρὸς τὴν δωρεάν.

Ἀλλ' ὅμως, δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλα, λέγων τὰ ἑξῆς· «Ἂς ἁγιασθῇ τὸ ὄνομά σου».[22] Ἡ προσευχὴ αὐτὴ εἶναι ἀνταξία ἐκείνου ποὺ ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα του, τὸ νὰ μὴ ζητῇ, δηλαδή, τίποτε πρὶν ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ Πατρός, ἀλλὰ νὰ θεωρῇ τὰ πάντα κατώτερα ἀπὸ τὴν δόξαν ἐκείνου. Διότι τὸ «ἁγιασθήτω» αὐτὸ σημαίνει, ἂς δοξασθῇ, δηλαδή.

Βέβαια, ἔχει ὁ Θεὸς τὴν δόξαν του ὡλοκληρωμένην καὶ παραμένουσαν πάντοτε ἀμετάβλητον. Προτρέπει, ὅμως, τὸν προσευχόμενον νὰ ἔχῃ τὴν προθυμίαν νὰ δοξάσῃ τὸν Θεὸν καὶ μὲ τὴν ἰδικήν του ζωήν. **D** Αὐτὸ ἔλεγε καὶ παραπάνω· «Ἂς λάμψῃ τὸ φῶς σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νὰ δο-

22. Ματθ. 6, 9.

ξάσουν τὸν Πατέρα σας, ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανούς».[23] Ἐξ ἄλλου, καὶ τὰ Σεραφεὶμ δοξολογοῦντα αὐτὸν ἔλεγαν· «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος».[24] Ὥστε τὸ «ἁγιασθήτω», σημαίνει ἂς δοξασθῇ. Καταξίωσέ μας, λέγει, δηλαδή, νὰ ζῶμεν τόσον καθαρά, ὥστε ὅλοι νὰ σὲ δοξάζουν ἐξ αἰτίας μας. Αὐτό, πάλι, εἶναι ἀπόδειξις ὡλοκληρωμένης εὐσεβείας, τὸ νὰ ἔχωμεν ἀνεπίληπτον ζωὴν ἐνώπιον ὅλων, ὥστε, ὁ καθένας ποὺ μᾶς βλέπει, νὰ δοξάζῃ τὸν Κύριόν μας διὰ τὴν ζωήν μας αὐτήν.

«Ἂς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου».[25] Καὶ τὸ αἴτημα αὐτό, πάλιν, εἶναι χαρακτηριστικὸν εὐγνώμονος υἱοῦ, **E** τὸ νὰ μὴ προσκολλᾶται εἰς τὰ αἰσθητά, οὔτε νὰ θεωρῇ τίποτε σπουδαῖον τὰ παρόντα ἀγαθά, ἀλλὰ νὰ σπεύδῃ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ νὰ ἐπιθυμῇ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά. Αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἀγαθὴν συνείδησιν καὶ ἀπὸ ψυχὴν ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὰ ἐπίγεια πράγματα. Αὐτό, λοιπόν, ἐπεθύμει καὶ ὁ Παῦλος κάθε ἡμέραν, **[illegible] A** διὸ καὶ ἔλεγεν ὅτι «καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, οἱ ὁποῖοι ἔχομεν τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος, στενάζομεν καθὼς περιμένομεν τὴν υἱοθεσίαν, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματός μας».[26] Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατέχεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα αὐτόν, οὔτε ἀπὸ τὰ καλὰ τοῦ κόσμου τούτου ἠμπορεῖ νὰ τὸν κυριεύσῃ ὁ ἐγωϊσμός, οὔτε ἀπὸ τὰ βάσανα νὰ συντριβῇ, ἀλλά, σὰν νὰ κατοικῇ εἰς τοὺς οὐρανούς, εἶναι ἀπηλλαγμένος καὶ ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἀνωμαλίας.

«Ἂς γίνῃ τὸ θέλημά σου, ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν γῆν».[27] Εἶδες ἀρίστην ἀκολουθίαν; Προέτρεψε, βέβαια, νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ μέλλοντα καὶ νὰ σπεύδωμεν πρὸς τὴν ἀποδημίαν ἐκείνην. Δι' ὅσον χρόνον ὅμως δὲν γίνεται αὐτὸ καὶ ἐφ' ὅσον εὑρισκώμεθα εἰς τὴν γῆν, **B** ἂς φροντίζωμεν νὰ ὁμοιάζῃ ἡ ζωή μας μὲ τὴν οὐράνιον. Πρέπει, λέγει, νὰ ἐπιθυμῶμεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλά, καὶ προτοῦ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν οὐρανόν, διέταξε νὰ μεταβάλωμεν τὴν γῆν εἰς οὐρανὸν καί, ἐνῷ εὑρισκόμεθα εἰς αὐτήν, σὰν πολῖται τοῦ οὐρανοῦ, ἔτσι νὰ πράττωμεν καὶ νὰ λέγωμεν τὰ πάντα, καθὼς καὶ νὰ παρακαλῶμεν δι' αὐτὸ τὸν Κύριον.

23. Ματθ. 5, 16.
24. Ἡσ. 6, 3.
25. Ματθ. 6, 10.
26. Ρωμ. 8, 23.
27. Ματθ. 6, 10.

Πραγματικά, δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιον διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν τελειότητα τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι κατοικοῦμεν εἰς τὴν γῆν. Ἀλλὰ εἶναι δυνατόν, καὶ ἐδῶ εὑρισκόμενος, νὰ πράττῃς τὰ πάντα, σὰν νὰ ἔφθασες πλέον εἰς τὸν οὐρανόν. Αὐτὸ ποὺ λέγει ἔχει τὴν ἑξῆς σημασίαν· Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅλα γίνονται μὲ εὐκολίαν καὶ οἱ ἄγγελοι δὲν ὑπακούουν εἰς τὰ μὲν καὶ παρακούουν εἰς τὰ δέ, ἀλλὰ συμμορφώνονται καὶ πείθονται εἰς ὅλα, **C** («διότι ἔχουν τὴν δύναμιν», λέγει, «νὰ ἐκτελοῦν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ»[28]), ἔτσι καταξίωσε καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ ἐκτελῶμεν τὸ θέλημά σου κατὰ τὸ ἥμισυ, ἀλλὰ νὰ ἐφαρμόζωμεν τὰ πάντα, ὅπως ἐσὺ θέλεις. Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον μᾶς ἐδίδαξε νὰ εἴμεθα μετριόφρονες, μὲ τὸ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας προθυμίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ;

Ἐπίσης, μᾶς διέταξε ὁ κάθε προσευχόμενος νὰ παρακαλῇ διὰ τὴν οἰκουμένην ὁλόκληρον. Διότι δὲν εἶπεν· Ἂς γίνῃ τὸ θέλημά σου εἰς ἐμένα ἢ εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς κάθε σημεῖον τῆς γῆς, ὥστε νὰ διαλυθῇ ἡ πλάνη καὶ νὰ φυτευθῇ ἡ ἀλήθεια, νὰ ἀφανισθῇ ὁλοκληρωτικὰ κάθε κακία καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ ἀρετή, **D** καὶ νὰ μὴ ὑπερέχῃ οὔτε ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν. Διότι, ἐὰν γίνῃ αὐτό, λέγει, τότε δὲν θὰ διαφέρουν καθόλου τὰ ἐπίγεια ἀπὸ τὰ οὐράνια, μολονότι φυσικῶς διαφέρουν, καὶ ἡ γῆ θὰ μᾶς παρουσιάζῃ ἄλλους ἀγγέλους.

Τὸν ἄρτον μας τὸν ἐπιούσιον δός μας σήμερον».[29] Τί σημαίνει ἡ φράσις· «Τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον»; Τὸν καθημερινόν. Ἐπειδή, δηλαδή, εἶπε παραπάνω· «Ἂς γίνῃ τὸ θέλημά σου, ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν γῆν», ἀλλὰ ἀπηυθύνετο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν σάρκα καὶ ὑπέκειντο εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς φύσεως καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀπάθειαν μὲ τοὺς ἀγγέλους, δι' αὐτὸ αἱ μὲν ἐντολαὶ διατάσσει νὰ ἐφαρμόζωνται καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ὅπως τὰς ἐκτελοῦν οἱ ἄγγελοι, **E** ἀλλά, συγχρόνως, συγκαταβαίνει καὶ πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τῆς φύσεώς μας.

Ζητῶ, βέβαια, τελειότητα, λέγει, εἰς τὴν ζωήν, ὄχι ὅμως καὶ ἀπάθειαν, διότι δὲν τὸ ἐπιτρέπει ἡ τυραννία

28. Ψαλμ. 102, 20.
29. Ματθ. 6, 11.

τῆς φύσεως, ἐπειδὴ χρειάζεται, ὁπωσδήποτε, τὴν ἀναγκαίαν τροφήν. Σύ, ὅμως, πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον καὶ εἰς τὰ ὑλικὰ ζητήματα ὑπάρχει μεγάλη πνευματικότης. **282** Διότι δὲν μᾶς εἶπεν νὰ προσευχώμεθα οὔτε διὰ χρήματα, οὔτε διὰ τὰς ἀπολαύσεις, οὔτε διὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, οὔτε διὰ κάτι ἄλλο παρόμοιον, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν ἄρτον, καὶ μάλιστα διὰ τὸν καθημερινὸν ἄρτον, ὥστε νὰ μὴ μεριμνῶμεν διὰ τὴν αὔριον. Δι' αὐτὸ προσέθεσεν «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον», δηλαδή, τὸν καθημερινόν. Καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο προσέθεσεν ὕστερα ἀπὸ αὐτήν, ὅταν εἶπεν· «Δός μας σήμερον», ὥστε νὰ μὴ συντρίβωμεν τοὺς ἑαυτούς μας μὲ τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἑπομένην ἡμέραν. Διότι, διατί ὑφίστασαι τὴν μέριμναν διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τῆς ὁποίας δὲν γνωρίζεις, ἐὰν θὰ ἀντικρύσῃς τὸ φῶς; Τὴν ἰδίαν ἐντολὴν ἔδωσε καὶ παρακάτω μὲ περισσότερα λόγια, ὅταν ἔλεγεν· **B** «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν αὔριον».[30] Καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ Θεὸς νὰ εἴμεθα συνεχῶς ἕτοιμοι καὶ ὑπόπτεροι καὶ τόσον μόνον νὰ ὑποχωρῶμεν εἰς τὰς ἀδυναμίας τοῦ σώματος, ὅσον ἡ ἀνάγκη τῆς φύσεως ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς.

Ἐν συνεχείᾳ, ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ ἁμαρτάνωμεν καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας,[31] ἀποδεικνύων καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὴν μεγάλην του φιλανθρωπίαν, μᾶς προτρέπει νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν μας καὶ νὰ λέγωμεν τὰ ἑξῆς· «Καὶ συγχώρησέ μας τὰ ὅσα σοῦ χρεωστοῦμεν λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς ἠδίκησαν».[32] Εἶδες ὑπερβολικὴν φιλανθρωπίαν; Ὕστερα ἀπὸ τὴν συγχώρησιν τόσων πολλῶν ἁμαρτιῶν **C** καὶ τὸ ἀνέκφραστον μέγεθος τῆς δωρεᾶς, πάλιν κρίνει ἀξίους συγγνώμης τοὺς ἁμαρτάνοντας.

Τὸ ὅτι δὲ ἡ προσευχὴ αὐτὴ ταιριάζει εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ διδάσκουν καὶ οἱ νόμοι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ προοίμιον αὐτῆς, διότι ὁ ἄπιστος δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὀνομάσῃ τὸν Θεὸν Πατέρα. Ἐάν, λοιπόν, ἁρμόζῃ εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτὴ ἡ προσευχή, προσεύχονται δὲ αὐτοί, ἐπειδὴ ἔχουν ἀνάγκην νὰ συγχωρηθοῦν τὰ ἁμαρτήματα,

30. Ματθ. 6, 34.
31. Τὸ βάπτισμα, δηλαδή.
32. Ματθ. 6, 12.

τά των, εἶναι φανερὸν ὅτι τὸ κέρδος τῆς μετανοίας δὲν κατηργήθη μετὰ τὸ βάπτισμα. Διότι, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ δείξῃ αὐτό, ἀσφαλῶς, δὲν θὰ ἐνομοθέτει νὰ προσευχώμεθα δι' αὐτό. Ὁ Κύριος, ὅμως, ποὺ ὑπενθυμίζει τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς προτρέπει νὰ ζητῶμεν συγχώρησιν καὶ μας διδάσκει καὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν συγχώρησιν αὐτήν, καθιστῶν ἔτσι εὔκολον τὸν δρόμον τῆς συγχωρήσεως, **D** εἶναι φανερὸν ὅτι εἰσήγαγε τὸν νόμον αὐτὸν τῆς προσευχῆς, ἐπειδὴ γνωρίζει καὶ ὑποδεικνύει ὅτι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα εἶναι δυνατὸν νὰ καθαρισθῶμεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μας. Ἔτσι, μὲ τὴν ὑπόμνησιν τῶν ἁμαρτημάτων μας, μᾶς πείθει νὰ εἴμεθα μετριόφρονες, ἐνῷ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ συγχωρῶμεν τοὺς ἄλλους μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε μνησικακίαν καὶ τέλος, μὲ τὸ νὰ μᾶς ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ συγχωρῇ καὶ τὰς ἰδικάς μας ἁμαρτίας, διὰ τὴν ἰδικήν μας συγχώρησιν πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀφ' ἑνὸς μὲν μᾶς δίδει χρηστὰς ἐλπίδας, ἀφ' ἑτέρου δὲ μᾶς διδάσκει νὰ φιλοσοφῶμεν ἐπάνω εἰς τὴν ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἀξίζει νὰ παρατηρήσωμεν εἶναι τὸ ἑξῆς· Ὅτι, δηλαδή, ἐνῷ εἰς κάθε σημεῖον τῆς προσευχῆς ἐμνημόνευσεν ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν **E** καὶ περιέλαβεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ μνησικακῶμεν, (διότι καὶ τὸ νὰ ἁγιασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα ὡλοκληρωμένης ἐναρέτου ζωῆς· καὶ τὸ νὰ γίνεται τὸ θέλημά του, σημαίνει τὸ ἴδιον ἀκριβῶς πάλιν καὶ τὸ νὰ δυνάμεθα νὰ ὀνομάζωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα, εἶναι ἀπόδειξις ἀμώμου τρόπου ζωῆς· εἰς ὅλα αὐτὰ συμπεριέλαβε καὶ τὸ ὅτι πρέπει νὰ ἀφήνωμεν τὴν ὀργήν μας ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἔκαναν κάτι κακόν), **283** ἐν τούτοις, ὅμως, δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτά, ἀλλά, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ πόσην σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὸ θέμα αὐτό, ἀναφέρει ἰδιαιτέρως αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν δὲν ἀναφέρει καμμίαν ἄλλην ἐντολήν, παρὰ μόνον αὐτήν, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Διότι, ἐὰν συγχωρήσητε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔκαναν εἰς ἐσᾶς, θὰ συγχωρήσῃ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος καὶ τὰ ἰδικά σας ἁμαρτήματα».[33]

Συνεπῶς, ἀπὸ ἡμᾶς θὰ γίνῃ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡμεῖς εἴμεθα κύριοι τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς. Πραγμα-

33. Ματθ. 6, 14.

τικά, διά νά μή ἠμπορῇ κανένας ἀπό τούς ἀναισθήτους νά κατηγορήσῃ, ὅταν δικάζεται διά κάτι μικρόν ἢ μεγάλο παράπτωμα, ἐσένα τόν ὑπεύθυνον καθιστᾷ κύριον τῆς ἀποφάσεως. **B** Καί ὅπως ἐδίκασες ἐσύ, λέγει, ἔτσι θά δικάζω καί ἐγώ. Καί ἐάν συγχωρήσῃς τόν σύνδουλόν σου, θά εὕρῃς τήν ἰδίαν χάριν καί ἀπό ἐμένα. Μολονότι, βέβαια, ἡ ἰδική σου συγγνώμη δέν εἶναι ἴση μέ τήν ἰδικήν του. Διότι σύ μέν συγχωρῇς, ἐπειδή ἔχεις ὑποχρέωσιν, ἐνῷ ὁ Θεός συγχωρεῖ, χωρίς νά ἔχῃ τήν ἀνάγκην κανενός. Σύ συγχωρεῖς τόν σύνδουλόν σου, ὁ δέ Θεός συγχωρεῖ τόν δοῦλόν του. Σύ συγχωρεῖς, ἐνῷ εἶσαι ὑπεύθυνος διά ἀναρίθμητα ἁμαρτήματα, ἐνῷ ὁ Θεός συγχωρεῖ, ἄν καί εἶναι ἀναμάρτητος. Ἀλλ' ὅμως καί ἔτσι ἀποδεικνύει τήν φιλανθρωπίαν του. Βέβαια, ἠμποροῦσε καί χωρίς αὐτό νά σοῦ συγχωρήσῃ ὅλα τά ἁμαρτήματα, ἀλλά ἐπιθυμεῖ καί ἀπό ἐδῶ νά σέ εὐεργετήσῃ, προσφέρων εἰς ἐσέ ἀπειραρίθμους ἀφορμάς ἀπό ὅλας τάς πλευράς ἡμερότητος καί φιλανθρωπίας, ἀποδιώκων τό θηριῶδες στοιχεῖον πού ὑπάρχει μέσα σου, ἀποσβήνων τόν θυμόν καί συγκολλῶν ἐσέ ὁλοκληρωτικά πρός τό ἰδικόν σου μέλος.

C Διότι τί θά ἠμποροῦσες νά εἴπῃς; Ὅτι ἄδικα ἔπαθες κάτι κακόν ἀπό τόν πλησίον σου; Αὐτά εἶναι, βέβαια, τά ἁμαρτήματα. Διότι, ἐάν ἐπάθαινες κάτι δίκαια, τότε τό γεγονός δέν θά ἀπετέλει ἁμάρτημα. Ἀλλά καί ἐσύ προσέρχεσαι εἰς τόν Θεόν διά νά λάβῃς συγχώρησιν παρομοίων ἁμαρτημάτων καί πολύ μεγαλυτέρων. Ἀλλά καί πρό τῆς συγχωρήσεως δέν ἔλαβες μικράν δωρεάν, διδασκόμενος νά ἔχῃς ἀνθρωπίνην ψυχήν καί ἀσκούμενος εἰς τήν ἡμερότητα. Καί μαζί μέ αὐτά μεγάλος μισθός θά ἀποταμιευθῇ δι' ἐσέ ἐκεῖ, τό ὅτι, δηλαδή, δέν θά σοῦ ζητηθῇ καμμία ἀπολογία διά τά ἁμαρτήματά σου.

Λοιπόν, ποίαν τιμωρίαν δέν ἀξίζομεν νά ὑποστῶμεν, **D** ὅταν, ἐνῷ ἔχομεν τήν ἐξουσίαν εἰς τά χέρια μας, προδίδωμεν τήν σωτηρίαν μας; Κατά ποίαν λογικήν θά ἔχωμεν τήν ἀξίωσιν νά μᾶς εἰσακούσῃ ὁ Θεός εἰς τά ἄλλα αἰτήματά μας, ὅταν ἡμεῖς δέν θέλωμεν νά ἐνδιαφερθῶμεν διά τούς ἑαυτούς μας εἰς ἐκεῖνα πού εἴμεθα κύριοι τῆς ὑποθέσεως;

«Καί μή ἐπιτρέψῃς νά πέσωμεν εἰς πειρασμόν, ἀλλά γλύτωσέ μας ἀπό τόν πονηρόν. Διότι ἰδική σου εἶναι ἡ

βασιλεία καί ἡ δύναμις καί ἡ δόξα εἰς τούς αἰῶνας, ἀμήν».[34] Ἐδῶ μᾶς διδάσκει καθαρά τήν ἰδικήν μας εὐτέλειαν καί μᾶς κατασιγάζει τήν ἔπαρσιν, καί μᾶς προτρέπει νά μή ἀποφεύγωμεν τούς ἀγῶνας, ἀλλά καί νά μή τούς ἐπιζητοῦμεν. Διότι ἔτσι καί ἡ νίκη μας θά εἶναι λαμπροτέρα καί πιό γελοία ἡ ἧττα τοῦ διαβόλου. **E** Δηλαδή, ὅταν προκληθῶμεν, πρέπει μέ γενναιότητα νά ἀγωνιζώμεθα, ἐνῷ, ὅταν δέν προκαλούμεθα, πρέπει νά ἡσυχάζωμεν καί νά περιμένωμεν τόν καιρόν τῶν ἀγώνων, ὥστε νά ἀποδείξωμεν καί τήν ἀκενοδοξίαν μας καί τήν γενναιότητά μας. Πονηρόν δέ ἐδῶ ὀνομάζει τόν διάβολον, προτρέπων ἡμᾶς νά διεξάγωμεν διαρκῆ πόλεμον πρός αὐτόν **234** καί ὑποδεικνύων ὅτι ὁ διάβολος δέν εἶναι τέτοιος ἐκ φύσεως. Διότι ἡ πονηρία δέν εἶναι γνώρισμα τῶν ἐκ φύσεως κακῶν, ἀλλά ἐκείνων πού γίνονται κακοί ἀπό τήν ἐλευθέραν θέλησίν των. Κατ' ἐξοχήν, ὅμως, ἐκεῖνος ὀνομάζεται ἔτσι, λόγῳ τῆς μεγάλης του κακίας καί ἐπειδή διεξάγει ἀνειρήνευτον πόλεμον ἐναντίον μας, χωρίς νά ἔχῃ ὑποστῆ καμμίαν ἀδικίαν ἀπό ἡμᾶς. Δι' αὐτό δέν εἶπεν· Γλύτωσέ μας ἀπό τούς πονηρούς, ἀλλά «ἀπό τόν πονηρόν», διδάσκων ἡμᾶς νά μή ἐχθρευώμεθα εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν τούς πλησίον μας, δι' ὅσα κακά θά πάθωμεν τυχόν ἀπό αὐτούς, ἀλλά ἀπό αὐτούς νά μεταθέτωμεν τό μῖσος πρός ἐκεῖνον, διότι αὐτός εἶναι ὁ αἴτιος ὅλων τῶν κακῶν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, μᾶς κατέστησεν ἐναγωνίους μέ τήν ὑπενθύμισιν τοῦ ἐχθροῦ **B** καί ἐξηφάνισε τελείως τήν ραθυμίαν μας, πάλιν, ἐνθαρρύνει καί στηρίζει τάς ψυχάς, μέ τό νά ἀναφέρῃ τόν βασιλέα, ὑπό τήν ἐξουσίαν τοῦ ὁποίου τασσόμεθα, καί νά ἀποδείξῃ ὅτι αὐτός ὁ βασιλεύς εἶναι πιό δυνατός ἀπό ὅλα τά ὄντα. «Διότι ἰδική σου εἶναι», λέγει, «ἡ βασιλεία καί ἡ δύναμις καί ἡ δόξα». Συνεπῶς, ἐάν ἡ βασιλεία ἀνήκῃ εἰς αὐτόν, δέν πρέπει νά φοβούμεθα κανένα, ἐπειδή δέν ὑπάρχει κανένας πού νά ἀνθίσταται εἰς αὐτόν καί νά μοιράζεται μαζί του τήν ἐξουσίαν. Διότι, ὅταν λέγῃ· «Ἰδική σου εἶναι ἡ βασιλεία», ἀποδεικνύει ὅτι καί ὁ ἰδικός μας πολέμιος εἶναι ὑποτεταγμένος εἰς αὐτόν, μολονότι δίδει τήν ἐντύπωσιν τοῦ ἀντιπάλου, ἐπειδή πρός τό παρόν παραχωρεῖ αὐτό ὁ Θεός.

---

34. Ματθ. 6, 13.

Πραγματικά, καὶ ὁ διάβολος ἀνήκει εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν εὑρίσκεται εἰς τὴν τάξιν τῶν ἠτιμασμένων καὶ τῶν καταδικασμένων. Καὶ δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ βλάψῃ κανένα ἀπὸ τοὺς ὁμοδούλους μας, C ἐὰν προηγουμένως δὲν λάβῃ τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ διατί λέγω τοὺς ὁμοδούλους; Ἀφοῦ οὔτε τοὺς χοίρους ἠμπόρεσε νὰ καταπολεμήσῃ, μέχρις ὅτου τοῦ τὸ ἐπέτρεψεν ὁ Κύριος.[35] Ἐπίσης, οὔτε τὰ ποίμνια, οὔτε τὰς ἀγέλας τῶν βοῶν ἔβλαψε, μέχρις ὅτου ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Θεόν.[36] «Καὶ ἡ δύναμις», λέγει. Ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ὑπερβολικὰ ἀδύνατος, δικαιολογημένα θὰ ἔχῃς θάρρος, ἀφοῦ ἔχεις τόσον μεγάλον βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ πάντα μὲ εὐκολίαν καὶ διὰ μέσου ἐσοῦ. «Καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Λοιπόν, δὲν σὲ ἀπαλλάσσει μόνον ἀπὸ τὰ κακά, ἀλλὰ ἠμπορεῖ νὰ σὲ κάνῃ ἔνδοξον καὶ λαμπρόν. Ὅπως, δηλαδή, ἡ δύναμίς του εἶναι μεγάλη, D ἔτσι καὶ ἡ δόξα του εἶναι ἀνέκφραστος καὶ τὰ πάντα χωρὶς πέρας καὶ δὲν τελειώνουν πουθενά.

Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον προετοίμασε τὸν ἀθλητὴν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ τοῦ ἔδωσε θάρρος; Ἐν συνεχείᾳ, ὅπως εἶπα παραπάνω, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τὴν μνησικακίαν πρὸ πάντων ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ καὶ ὅτι περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν κακίαν αὐτὴν ἀρετὴν ἀποδέχεται, καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς, πάλιν, ὑπενθύμισε τὸ κατόρθωμα αὐτό, ὁδηγῶν τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς καὶ διὰ τῆς τιμωρίας καὶ διὰ τῆς καθωρισμένης ἀμοιβῆς. «Διότι, ἐὰν συγχωρῆτε», λέγει, «τοὺς ἀνθρώπους, E θὰ σᾶς συγχωρήσῃ καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος. Ἐάν, ὅμως, δὲν συγχωρῆτε τοὺς ἀνθρώπους, τότε οὔτε καὶ ὁ Πατέρας θὰ σᾶς συγχωρήσῃ».[37] Δι' αὐτὸ ἀνέφερε καὶ πάλιν τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸν Πατέρα, ὥστε καὶ αὐτὸ νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἀκροατήν, ἐὰν σκοπεύῃ, μολονότι κατάγεται ἀπὸ τέτοιον Πατέρα, νὰ μεταβληθῇ εἰς θηρίον καί, ἂν καὶ ἐκλήθη εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ κατέχεται ἀπὸ γήινον καὶ ὑλιστικὸν φρόνημα. Διότι δὲν πρέπει, βέβαια, νὰ

35. Πρβλ. Ματθ. 8, 28 ἑξ.
36. Πρβλ. τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ.
37. Ματθ. 6, 14 - 15.

γίνωμεν παιδιὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς χάριτος μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων. Τίποτε, ὅμως, δὲν ἐξομοιώνει τόσον μὲ τὸν Θεόν, ὅσον τὸ νὰ προσφέρῃ κανεὶς τὴν συγγνώμην του εἰς τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ἐδίδαξε παραπάνω, ὅταν ἔλεγεν ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθούς.[38]

Δι' αὐτό, λοιπόν, εἰς κάθε αἴτημα τῆς προσευχῆς μᾶς προτρέπει νὰ προσευχώμεθα δι' ὅλους τοὺς συνανθρώπους μας, λέγων «Πατέρα μας» καὶ «ἂς γίνῃ τὸ θέλημά σου ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ὅπως γίνεται καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν» καὶ «δός μας τὸν ἄρτον μας» καὶ «συγχώρησέ μας τὰ ἁμαρτήματά μας» καὶ «μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ πέσωμεν εἰς πειρασμὸν» καὶ «γλύτωσέ μας», παρωθῶν ἡμᾶς νὰ χρησιμοποιοῦμεν πάντοτε τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν οὔτε ἴχνος ὀργῆς διὰ τὸν πλησίον μας. B Ποίας τιμωρίας, λοιπόν, δὲν εἶναι ἄξιοι ὅσοι, ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ὄχι μόνον οἱ ἴδιοι δὲν συγχωροῦν τοὺς συνανθρώπους των, ἀλλὰ παρακαλοῦν καὶ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὴν ἄμυναν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πράττουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ὁρίζει ἡ ἐντολὴ αὐτή, καὶ μάλιστα, ὅταν ὁ Θεὸς πράττῃ τὸ πᾶν καὶ χρησιμοποιῇ κάθε μέσον, ὥστε νὰ μὴ ἐρχώμεθα εἰς σύγκρουσιν μεταξύ μας; Ἐπειδή, δηλαδή, ρίζα ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ ἀγάπη, ἀφοῦ ἀφανίζει τὰ πάθη ποὺ τὴν βλάπτουν, μᾶς ἑνώνει μεταξύ μας ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Διότι δὲν ὑπάρχει κανένας, πραγματικά, δὲν ὑπάρχει κανένας, εἴτε πατέρας, εἴτε μητέρα, εἴτε φίλος, εἴτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ποὺ νὰ μᾶς ἠγάπησε τόσον, ὅσον μᾶς ἠγάπησεν ὁ δημιουργός μας Θεός. Καὶ ἡ ἀγάπη αὐτὴ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰς εὐεργεσίας ποὺ μᾶς κάνει καθημερινῶς καὶ ἀπὸ τὰς ἐντολὰς ποὺ μᾶς δίδει.

Ἐάν, ὅμως, μοῦ λέγεις τὰς λύπας καὶ τοὺς πόνους C καὶ τὰ κακὰ τῆς ζωῆς, σκέψου, τότε, πόσας φορὰς τὴν ἡμέραν ἔρχεσαι εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Θεόν, παραβαίνων τὸ θέλημά του, καὶ δὲν θὰ παραξενευθῇς πλέον, καὶ ἂν ἀκόμη σὲ εὕρουν περισσότερα κακά. Ἀλλά, ἐὰν ἀπολαύσῃς κάποιο ἀγαθόν, τότε, νὰ παραξενευθῇς καὶ νὰ καταπλαγῇς. Τώρα, ὅμως, βλέπομεν μόνον τὰς συμφορὰς ποὺ μᾶς ἔρχονται, ἐνῷ δὲν σκεπτόμεθα καθόλου τὰς παραβάσεις τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, τὰς ὁποίας

38. Πρβλ. Ματθ. 5, 45.

καθημερινῶς διαπράττομεν. Δι' αὐτὸ καὶ ἀγανακτοῦμεν. Διότι, ἐὰν ὑπελογίζαμεν μὲ ἀκρίβειαν τὰ ἁμαρτήματα μιᾶς ἡμέρας μόνον, τότε θὰ ἀντιλαμβανόμεθα, διὰ πόσα κακὰ εἴμεθα ὑπεύθυνοι. Καί, ἀφοῦ παραλείψω τὰ ἄλλα, **D** δηλαδή, τὰ ἰδιαίτερα ἁμαρτήματα τοῦ καθενός, θὰ ἀναφέρω τὰ σημερινά, μολονότι δὲν γνωρίζω, βέβαια, εἰς ποῖον ἁμάρτημα ἔπεσεν ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς.

Ἀλλ' ὅμως εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ἀφθονία τῶν ἁμαρτιῶν, ὥστε καὶ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν τὰς γνωρίζει μὲ ἀκρίβειαν, νὰ ἠμπορῇ νὰ ἀναφέρῃ μερικὰς ἀπὸ αὐτάς. Λοιπόν, ποῖος δὲν ἐρραθύμησε κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς; Ποῖος δὲν ἀπεγοητεύθη; Ποῖος δὲν ἐκενοδόξησεν; Ποῖος δὲν ἐκακολόγησε τὸν συνάνθρωπόν του καὶ δὲν ἐδέχθη πονηρὰν ἐπιθυμίαν; Δὲν ἐκύτταξε μὲ ἀκόλαστον βλέμμα; Δὲν ἐνεθυμήθη μὲ πάθος τὸν ἐχθρόν του καὶ δὲν ἐγέμισε τὴν καρδίαν του ἐγωισμόν; Ἐάν, ὅμως, ἐνῷ εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τόσον ὀλίγον χρόνον, **E** εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τόσα κακά, ποῖοι θὰ εἴμεθα, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ; Ἐὰν μέσα εἰς τὸ λιμάνι ὑπάρχουν τόσα κύματα, ὅταν θὰ ἐξέλθωμεν εἰς τὸν εὔριπον τῶν κακῶν, δηλαδὴ τὴν ἀγοράν, καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ εἰς τὰς φροντίδας τοῦ σπιτιοῦ, ἆρά γε θὰ ἠμπορέσωμεν τότε νὰ ἀναγνωρίσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας; **286** Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε σύντομον, εὔκολον καὶ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ κάθε κόπον δρόμον διὰ τὴν ἀπαλλαγήν μας ἀπὸ τὰ τόσα ἁμαρτήματα. Πραγματικά, ποῖος κόπος ὑπάρχει διὰ νὰ συγχωρήσῃς αὐτὸν ποὺ σὲ ἔβλαψεν; Κόπος εἶναι νὰ μὴ συγχωρῇς, ἀλλὰ νὰ διατηρῇς τὴν ἔχθραν. Διότι, ὁπωσδήποτε, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ ἄνεσιν προσφέρει καὶ πολὺ εὔκολος εἶναι δι' ὅποιον τὴν ἐπιθυμεῖ.

Πραγματικά, οὔτε πέλαγος χρειάζεται νὰ διαπλεύσῃς, οὔτε νὰ πραγματοποιήσῃς μεγάλην ἀποδημίαν, οὔτε νὰ περάσῃς βουνοκορυφάς, οὔτε χρήματα νὰ ἐξοδεύσῃς, οὔτε τὸ σῶμα νὰ κουράσῃς, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετὸν νὰ θελήσῃς μόνον καὶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά σου συγχωροῦνται. **B** Ἐάν, ὅμως, ὄχι μόνον ὁ ἴδιος δὲν συγχωρῇς τὸν ἀδελφόν σου, ἀλλὰ παρακαλῇς καὶ τὸν Θεὸν ἐναντίον του, ποίαν, λοιπόν, ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχῃς, ὅταν, ἐνῷ προσπαθεῖς νὰ προσελκύσῃς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν παρακαλεῖς, καὶ τότε τὸν ἐξοργίζεις, ἔχων μορφὴν μὲν

ἱκέτου, ἀλλὰ ἐκβάλλων κραυγὰς θηρίου, καὶ ἐξακοντίζεις κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ; Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔκανε λόγον διὰ τὴν προσευχήν, τίποτε δὲν ἐζήτησε τόσον πολύ, ὅσον τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς αὐτῆς. «Ὑψώνοντες», λέγει, «χέρια ἅγια, χωρὶς ὀργὴν καὶ ἀμφιβολίαν».[59] Ἐάν, λοιπόν, ὅταν ἔχῃς ἀνάγκην ἐλέους, οὔτε καὶ τότε ἀφήνεις τὴν ὀργήν σου, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὴν ἐνθυμῆσαι, καὶ μάλιστα, ὅταν γνωρίζῃς ὅτι ὠθεῖς τὸ ξίφος ἐναντίον σου, πότε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ γίνῃς φιλάνθρωπος καὶ νὰ ἀποβάλῃς τὸ καταστρεπτικὸν δηλητήριον τῆς πονηρίας αὐτῆς;

C Ἐάν, ὅμως, δὲν ἔχῃς ἀντιληφθῆ ἀκόμη τὸ μέγεθος τῆς ἀτοπίας αὐτῆς, σκέψου ὅτι αὐτὸ συμβαίνει μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ τότε θὰ ἴδῃς τὸ μέγεθος τῆς ὕβρεως. Ἐάν, δηλαδή, κάποιος ἐπλησίαζε ἐσένα, ποὺ εἶσαι ἁπλὸς ἄνθρωπος, καὶ σὲ παρεκάλει νὰ τὸν ἐλεήσῃς, ἐν συνεχείᾳ, ὅμως, καὶ ἐνῷ εὑρίσκετο εἰς τὴν γῆν, ἔβλεπεν ἕνα ἐχθρόν του καί, ἀφοῦ ἄφηνε τὴν παράκλησίν του πρὸς ἐσένα, ἐκτύπα ἐκεῖνον, ἆρά γε δὲν θὰ ἔννοιωθες μεγαλυτέραν ὀργὴν δι' αὐτόν; Τὸ ἴδιο σκέψου ὅτι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Θεόν. Διότι καὶ ἐσύ, ἐνῷ παρακαλεῖς τὸν Θεόν, ἀφοῦ διακόψῃς τὴν προσευχήν, κτυπᾷς τὸν ἐχθρόν σου μὲ τὰ λόγια καὶ ὑβρίζεις τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ προσκαλῇς ἐκεῖνον, ποὺ ἐνομοθέτησε νὰ μὴ ἔχωμεν καθόλου ὀργὴν διὰ τοὺς ἀδικήσαντας ἡμᾶς, **D** καὶ νὰ ἔχῃς τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐνεργήσῃ ἀντίθετα πρὸς τὰς ἰδικάς του ἐντολάς. Δὲν σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ τιμωρία, διὰ τὸ γεγονὸς ὅτι παραβαίνεις τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ παρακαλεῖς καὶ τὸν Θεὸν νὰ κάνῃ τὸ ἴδιον; Μήπως, βέβαια, ἐλησμόνησεν ὅσα ἐνομοθέτησεν; Μήπως εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ κάνει αὐτά; Εἶναι Θεός, ὁ ὁποῖος γνωρίζει καλὰ τὰ πάντα καὶ θέλει νὰ φυλάσσωνται μὲ κάθε ἀκρίβειαν οἱ νόμοι του, καὶ τόσον ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ αὐτά, ποὺ ἐσὺ ἐπιθυμεῖς, ὥστε καὶ ἐσένα, ποὺ λέγεις αὐτά, σὲ ἀποστρέφεται καὶ σε μισεῖ, ἐπειδὴ τὰ λέγεις μόνον, καὶ ἀπαιτεῖ νὰ ὑποστῇς τὴν μεγίστην τιμωρίαν. Κατὰ ποίαν λογικήν, λοιπόν, ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ σοῦ δώσῃ ὁ Θεὸς ἐκεῖνα, **E** τὰ ὁποῖα σὲ προτρέπει νὰ ἀποφεύγῃς καὶ ἐσὺ μὲ μεγάλην προθυμίαν;

Ἀλλὰ ὑπάρχουν, βέβαια, καὶ μερικοί, οἱ ὁποῖοι ἐ-

---

59. Α' Τιμοθ. 2, 8.

χουν φθάσει εἰς τόσον παραλογισμόν, ὥστε νὰ μὴ προσεύχωνται μόνον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν των, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν παιδιῶν αὐτῶν καί, ἐὰν ἦτο δυνατὸν κατὰ κάποιον τρόπον, ἐπιθυμοῦν νὰ γευθοῦν τὴν σάρκα των, **257** ἢ μᾶλλον καὶ τὴν γεύονται. Μὴ μοῦ προβάλῃς ὡς δικαιολογίαν τὸ ὅτι δὲν ἐνέπηξες τὰ δόντια σου εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ ποὺ σὲ ἠδίκησεν. Διότι ἔκανες κάτι πιὸ σκληρότερον, ὅσον, βέβαια, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσένα, μὲ τὸ νὰ παρακαλῇς νὰ ἔλθῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον του, νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν αἰωνίαν κόλασιν καὶ νὰ καταστραφῇ οἰκογενειακῶς. Ἀπὸ ποῖα δαγκώματα δὲν εἶναι βαρύτερα αὐτά; Ἀπὸ ποῖα βέλη δὲν εἶναι πικρότερα; Δὲν σὲ ἐδίδαξεν αὐτὴν τὴν συμπεριφορὰν ὁ Χριστός, οὔτε σὲ προέτρεψε νὰ αἱματώνῃς ἔτσι τὸ στόμα σου. Διότι αἱ γλῶσσαι, ποὺ λέγουν αὐτά, εἶναι χειρότεραι ἀπὸ τὰ στόματα ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι αἱματωμένα ἀπὸ ἀνθρωπίνους σαρκας. **B** Πῶς, λοιπόν, θὰ ἀσπασθῇς τὸν ἀδελφόν σου; Πῶς θὰ ἐγγίσῃς τὴν θυσίαν; Πῶς θὰ γευθῇς τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ὅταν τόσον δηλητήριον ἔχῃς μέσα εἰς τὴν ψυχήν σου; Διότι, ὅταν λέγῃς· Φόνευσε αὐτόν, κατάστρεψε τὸ σπίτι του, ἀφάνισε τὰ πάντα καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα κακὰ εὔχεσαι εἰς βάρος του, τότε δὲν διαφέρεις καθόλου ἀπὸ τὸν ἀνθρωποκτόνον ἢ μᾶλλον ἀπὸ τὸ θηρίον, ποὺ τρώγει τοὺς ἀνθρώπους.

Ἂς ἀφήσωμεν, λοιπόν, τὴν νόσον καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καὶ ἂς δείξωμεν πρὸς ἐκείνους ποὺ μᾶς ἐλύπησαν τὴν φιλικὴν διάθεσιν, τὴν ὁποίαν ὥρισεν ὁ Κύριος, διὰ νὰ ὁμοιάσωμεν πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα μας. Θὰ ἀφήσωμεν δὲ τὰ πάθη αὐτά, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν τὰ ἰδικά μας ἁμαρτήματα. Ἐὰν ἐξετάσωμεν μὲ ἀκρίβειαν ὅλα τὰ πλημμελήματά μας, ποὺ διαπράττομεν εἴτε εἰς τὸ σπίτι μας, **C** εἴτε ἔξω, εἴτε εἰς τὴν ἀγοράν, εἴτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Πραγματικά, ἐὰν διὰ κανένα ἄλλο ἁμάρτημα, πάντως, διὰ τὴν ἀδιαφορίαν, ποὺ δεικνύομεν ἐδῶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἴμεθα ἄξιοι νὰ ὑποστῶμεν τὴν βαρυτέραν καταδίκην. Ἐνῷ, δηλαδή, ψάλλουν οἱ προφῆται, ὑμνοῦν οἱ ἀπόστολοι καὶ μᾶς ὁμιλεῖ ὁ Θεός, ὁ νοῦς πλανᾶται ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ μεταφέρομεν μέσα εἰς αὐτὴν τὸν θόρυβον τῶν βιοτικῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ κάνωμεν τόσην ἡσυχίαν διὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, ὅσην κάνουν οἱ θεαταὶ τῶν θεάτρων, ὅσαν διαβάζωνται τὰ διατάγματα τοῦ

βασιλέως. Διότι ἐκεῖ, καθ' ὃν χρόνον διαβάζονται τὰ βασιλικὰ διατάγματα, καὶ οἱ ὕπατοι καὶ οἱ ὕπαρχοι καὶ ἡ βουλὴ καὶ ὁ λαὸς ἵστανται ὅλοι ὄρθιοι καὶ ἀκούουν μὲ ἡσυχίαν τὰ λεγόμενα. Καὶ ἂν κάποιος, ἐν μέσῳ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡσυχίας, εἰσέλθῃ ἀπότομα καὶ φωνάξῃ δυνατά, θὰ ὑποστῇ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, ἐπειδὴ προσέβαλε τὸν βασιλέα. **D** Ἐδῶ, ὅμως, ἐνῷ διαβάζονται τὰ οὐράνια διατάγματα, ἐπικρατεῖ μεγάλος θόρυβος, μολονότι καὶ ὁ ἀποστολεὺς τῶν διαταγμάτων αὐτῶν εἶναι πολὺ ἀνώτερος τοῦ ἐπιγείου βασιλέως καὶ τὸ θέατρον εἶναι πιὸ σεβαστόν, διότι δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀγγέλους. Ἐπίσης τὰ ἐπινίκια αὐτά, τὰ ὁποῖα εὐαγγελίζονται τὰ διατάγματα αὐτά, εἶναι πολὺ πιὸ φρικτὰ ἀπὸ τὰ ἐπίγεια.

Δι' αὐτὸ ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ πλήθη τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς γῆς προτρεπόμεθα νὰ δοξάζωμεν τὸν Θεόν. «Εὐλογεῖτε», λέγει, «τὸν Κύριον ὅλα τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ».[40] **E** Διότι δὲν εἶναι μικρὰ τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ ὑπερβαίνουν κάθε ἀνθρώπινον λόγον καὶ μυαλὸ καὶ σκέψιν. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ διακηρύσσουν καθημερινῶς οἱ προφῆται, ἀναγγέλλων διαφορετικὰ ὁ καθένας τὸ λαμπρὸν αὐτὸ τρόπαιον. Ἔτσι ὁ ἕνας λέγει· «Ἀνῆλθες εἰς ὕψος, συνέλαβες αἰχμαλώτους καὶ ἐπῆρες δῶρα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους»,[41] **258** καὶ «Ὁ Κύριος εἶναι ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς εἰς τὸν πόλεμον».[42] Ὁ δὲ ἄλλος λέγει· «Θὰ διαμοιράσῃ τὰ λάφυρα τῶν ἰσχυρῶν».[43] Ἐξ ἄλλου, δι' αὐτὸ ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ κηρύξῃ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους ἀπελευθέρωσιν καὶ ἀνάβλεψιν εἰς τοὺς τυφλούς.[44] Καὶ ἄλλος ἐκβάλλων τὴν κατὰ τοῦ θανάτου ἐπινίκιον κραυγὴν ἔλεγεν· «Ποῦ εἶναι, θάνατε, τὸ κεντρί σου;[45] ποῦ εἶναι, Ἅδη, ἡ νίκη σου;».[46] Ἄλλος πάλιν, εὐαγγελιζόμενος τὴν ἀπόλυτον εἰρήνην, ἔλεγεν· «Οἱ λαοὶ θὰ μεταβάλλουν τὰς φονικὰς μαχαίρας των εἰς ἐργατικὰ ἄροτρα καὶ τὰ πολεμικὰ δόρατά των εἰς εἰρη-

40. Ψαλμ. 102, 22.
41. Ψαλμ. 67, 19.
42. Ψαλμ. 23, 8.
43. Ἠσ. 53, 12.
44. Πρβλ. Ἠσ. 61, 1. Λουκ. 4, 18.
45. Ὠσ. 13, 14.
46. Α' Κορινθ. 15, 55. Πρβλ. καὶ Β' Τιμοθ. 2, 10.

νικὰ δρέπανα».[47] Καὶ ὁ μὲν φωνάζει πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, λέγων· «Δοκίμασε μεγάλην χαράν, θυγατέρα τῆς Σιών, διότι, νά, ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται εἰρηνικὸς καθήμενος ἐπάνω εἰς ἕνα ὑποζύγιον ζῷον καὶ μικρὸ πουλάρι».[48] Ἄλλος προφήτης δὲ διακηρύσσει καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· **B** «Θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, τὸν ὁποῖον ζητεῖτε ἐσεῖς, καὶ ποῖος θὰ ἀνθέξῃ τὴν ἡμέραν τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον;»[49] Σκιρτήσατε ὅπως τὰ μοσχάρια, ποὺ σπάζουν τὰ δεσμά των».[50] Ἐπίσης, ἄλλος, κατεχόμενος ἀπὸ κατάπληξιν, ἔλεγεν· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μας. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῇ ἄλλος Θεὸς μὲ αὐτόν».[51]

Καὶ ὅμως, ἐνῷ τόσα καὶ ἄλλα περισσότερα λέγονται ἐδῶ καὶ πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα φρίκην καὶ νὰ μὴ νομίζωμεν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὴν γῆν, ἐν τούτοις θορυβοῦμεν, σὰν νὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, δημιουργοῦμεν ταραχήν, συζητοῦντες διὰ θέματα ποὺ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ ἡμᾶς καὶ χάνομεν ἄσκοπα τὸν καιρὸν τῆς συνάξεως.

Ὅταν, λοιπόν, καὶ εἰς τὰ μικρὰ καὶ εἰς τὰ μεγάλα, καὶ εἰς τὴν ἀκρόασιν καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν, καὶ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, εἴμεθα τόσον ράθυμοι καί, μαζὶ μὲ ὅλα αὐτά, προσευχώμεθα καὶ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας, **C** ἀπὸ ποῦ θὰ ἐλπίζωμεν τὴν σωτηρίαν μας, ἀφοῦ εἰς τὰ τόσα πολλὰ ἁμαρτήματά μας προσθέτωμεν καὶ ἄλλο βαρύτερον ἀπὸ αὐτά, δηλαδή, τὴν παράνομον αὐτὴν προσευχήν;

Εἶναι, λοιπόν, δίκαιον νὰ παραξενευώμεθα, ἐὰν μᾶς συμβῇ κάτι ἀπροσδόκητον καὶ λυπηρόν, ἐνῷ πρέπει νὰ παραξενευώμεθα, ὅταν δὲν μᾶς συμβαίνῃ; Διότι ἡ πρώτη περίπτωσις εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῶν γεγονότων, ἐνῷ ἡ δευτέρα ὑπερβαίνει κάθε λόγον καὶ προσδοκίαν. Πραγματικά, εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴν λογικήν, ἐνῷ ἔχομεν γίνει ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξοργίζομεν αὐτόν, νὰ ἀπολαμβάνωμεν τὸν ἥλιον καὶ τὰς βροχὰς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθά, ἄνθρωποι, ποὺ νικῶμεν τὰ θηρία εἰς τὴν σκληρότητα, **D** ἱστάμεθα ὁ ἕνας ἀντιμέτωπος τοῦ ἄλλου καὶ

47. Ἡσ. 2, 4. Ἰωὴλ 4, 10.
48. Ζαχ. 9, 9. Ματθ. 21, 5.
49. Μαλ. 3, 1-2.
50. Μαλ. 4, 2.
51. Βαρ. 3, 36.

ματώνομεν τὴν γλῶσσάν μας μὲ τὰ δαγκώματα τῶν πλησίον μας, μετὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν πνευματικὴν τράπεζαν, τὰς τόσας πολλὰς εὐεργεσίας καὶ τὰς ἀναριθμήτους ἐντολάς.

Αὐτὰ σκεπτόμενοι, λοιπόν, ἂς ἀποβάλλωμεν τὸ δηλητήριον, ἂς παύωμεν τὰς ἔχθρας καὶ ἂς προσευχώμεθα ὅπως μᾶς ἁρμόζει, ἔχοντες τὴν ἡμερότητα τῶν ἀγγέλων ἀντὶ τῆς θηριωδίας τῶν δαιμόνων. Καὶ δι' ὅσας ἀδικίας ἔχομεν ὑποστῆ, ἂς σκεφθῶμεν τὰ ἰδικά μας ἁμαρτήματα, καὶ τὴν ἀμοιβήν, ποὺ ὑπάρχει διὰ τὴν τήρησιν αὐτῆς τῆς ἐντολῆς, καὶ ἂς μαλακώσωμεν τὴν ὀργήν μας, ἂς κατασιγάσωμεν τὰ κύματα, **E** ὥστε νὰ περάσωμεν χωρὶς ταραχὴν καὶ τὸν παρόντα βίον καί, ὅταν μεταβῶμεν ἐκεῖ, νὰ συναντήσωμεν παρόμοιον Κύριον, ὅπως ἡμεῖς εἴμεθα πρὸς τοὺς συνδούλους μας.

Ἐὰν δὲ μᾶς φαίνεται βαρὺ αὐτὸ καὶ φοβερόν, ἂς τὸ καταστήσωμεν ἐλαφρὸν καὶ ποθητὸν καὶ ἂς ἀνοίξωμεν τὰς λαμπρὰς θύρας τῆς παρρησίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅ,τι δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ ἐπιτύχωμεν **280** διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, αὐτὸ ἂς τὸ ἐπιτύχωμεν μὲ τὸ νὰ γίνωμεν ἥμεροι πρὸς ἐκείνους, ποὺ ἡμάρτησαν εἰς βάρος μας, (διότι δὲν εἶναι τοῦτο βαρὺ καὶ δύσκολον), καὶ μὲ τὸ νὰ εὐεργετῶμεν τοὺς ἐχθρούς μας, ὁπότε θὰ συγκεντρώσωμεν ἐκ τῶν προτέρων μεγάλην εὐσπλαγχνίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μας. Ἔτσι, λοιπόν, καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ὅλοι θὰ μᾶς ἀγαπήσουν καὶ κυρίως, πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, θὰ μᾶς ἀγαπήσῃ ὁ Θεός, θὰ μᾶς στεφανώσῃ καὶ θὰ μᾶς καταστήσῃ ἀξίους δι' ὅλα τὰ μελλοντικὰ γαθά, τὰ ὁποῖα μακάρι νὰ ἀποκτήσωμεν ὅλοι, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Κ'
(Ματθ. ϛ', 16 - 23)

B «Ὅταν δὲ νηστεύετε, νὰ μὴ γίνεσθε σκυθρωποὶ ὅπως οἱ ὑποκριταί, οἱ ὁποῖοι παραμορφώνουν τὰ πρόσωπά των, διὰ νὰ τοὺς ἴδουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι νηστεύουν».[1]

Εἰς τὸ θέμα τῆς νηστείας εἶναι καλὸν νὰ ἀναστενάξω δυνατὰ καὶ νὰ κλαύσω πικρά, διότι ὄχι μόνον μιμούμεθα τοὺς ὑποκριτάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔχομεν ξεπεράσει εἰς τὴν ὑποκρισίαν. Διότι γνωρίζω, βέβαια, γνωρίζω πολλούς, οἱ ὁποῖοι δὲν νηστεύουν καὶ καυχῶνται δι' αὐτό, C ἀλλὰ γνωρίζω καὶ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι δὲν νηστεύουν, καὶ ὅμως ἐξωτερικῶς ἔχουν τὴν ὄψιν τῶν νηστευόντων, καὶ προβάλλουν δικαιολογίαν αὐτῆς των τῆς ἐνεργείας χειροτέραν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ποὺ διαπράττουν. Τὸ κάνω αὐτό, λέγουν, διὰ νὰ μὴ σκανδαλίσω τοὺς πολλούς. Τί λέγεις; Θεῖος νόμος ὁρίζει τὴν νηστείαν καὶ ἐσὺ σκέπτεσαι τὸ σκάνδαλον; Καὶ νομίζεις ὅτι προκαλεῖς σκάνδαλον, ὅταν ἐφαρμόζῃς τὴν ἐντολὴν αὐτήν, ἐνῷ, ὅταν τὴν παραβαίνῃς, ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τὸ σκάνδαλον; Καὶ τί ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ τὴν δικαιολογίαν αὐτήν; Δὲν θὰ παύσῃς νὰ γίνεσαι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς καὶ νὰ διαπράττῃς διπλῆν ὑποκρισίαν; Καί, ἀντιλαμβανόμενος τὸ μέγεθος τῆς κακίας αὐτῆς, δὲν θὰ ἐντραπῇς τὴν σοβαρότητα τῆς λέξεως αὐτῆς; Πραγματικά, δὲν εἶπεν ὅτι ἁπλῶς ὑποκρίνονται, D ἀλλά, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐπιτιμήσῃ περισσότερον, λέγει· «Διότι ἀφανίζουν τὰ πρόσωπά των», δηλαδή, τὰ παραμορφώνουν, τὰ ἀλλοιώνουν. Ἐάν, ὅμως, αὐτὸ θεωρῆται παραμόρφωσις τοῦ προσώπου, τὸ νὰ φαίνεται κάποιος ὠχρὸς διὰ λόγους κενοδοξίας, τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ κανεὶς διὰ τὰς γυναῖκας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι παραμορφώνουν τὰ πρόσωπά των μὲ τὰς βαφὰς καὶ τοὺς καλλωπισμοὺς διὰ νὰ προσελκύουν τοὺς ἀκολάστους νέους; Οἱ πρῶτοι βλάπτουν τοὺς ἑαυτούς των μόνον, ἐνῷ αὐταὶ βλάπτουν καὶ τοὺς ἑαυτούς των καὶ ἐκείνους ποὺ τὰς βλέπουν. Διὸ πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τελείως καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην καταστροφήν.

1. Ματθ. 6, 16.

Ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ κάνωμεν ἐπίδειξιν, ἀλλὰ μᾶς διέταξε νὰ φροντίζωμεν νὰ παραμένωμεν εἰς τὴν ἀφάνειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκανε καὶ προηγουμένως. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἐντολὴν διὰ τὴν ἐλεημοσύνην δὲν τὸ ἔθεσεν ἁπλῶς αὐτό, E ἀλλά, ἀφοῦ εἶπεν· «Προσέχετε νὰ μὴ τὴν κάνετε ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», προσέθεσεν· «Διὰ νὰ σᾶς ἴδουν καὶ νὰ σᾶς θαυμάσουν»,[2] ἐνῷ εἰς τὰς ἐντολὰς διὰ τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευχὴν δὲν ἔθεσε παρόμοιον προσδιορισμόν. Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ κρυφὰ ἐξ ὁλοκλήρου, ἐνῷ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ νηστεία ἠμποροῦν νὰ παραμένουν κρυφαί. Ὅπως, δηλαδή, ὅταν εἶπεν· «Νὰ μὴ γνωρίζῃ τὸ ἀριστερόν σου χέρι τί κάνει τὸ δεξιόν σου»,[3] δὲν ὡμίλει διὰ τὰ χέρια, ἀλλὰ ὅτι πρέπει μὲ μεγάλην προσοχὴν νὰ ἀποκρύπτωμεν τὴν ἐλεημοσύνην ἀπὸ ὅλους. **260** Καί, ὅταν διέταξε νὰ ἀποσυρώμεθα εἰς τὸ πιὸ ἀπόμερον δωμάτιον διὰ νὰ προσευχώμεθα[4] δὲν καθώρισεν, ὁπωσδήποτε, νὰ προσευχώμεθα ἐκεῖ μόνον, ἀλλὰ τὸ ἴδιον πάλιν ἠννόει,[5] ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὅταν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἀλείφωμεν τὴν κεφαλήν μας,[6] δὲν ἔθεσε νόμον διὰ νὰ ἀλειφώμεθα ὅλοι, διότι, τότε, θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὅλοι μας παραβαίνομεν τὸν νόμον αὐτὸν καὶ κατὰ πρῶτον, βέβαια, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πρὸ παντὸς φροντίζουν νὰ φυλάσσουν αὐτόν, δηλαδή, τὰ πλήθη τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καταφύγει εἰς τὰ ὄρη.

Δὲν ἔδωσεν, ὅμως, αὐτὴν τὴν ἐντολήν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὑπῆρχε συνήθεια εἰς τοὺς παλαιοὺς νὰ ἀλείφωνται συνεχῶς, ὅταν εἶχαν εὐφροσύνην καὶ χαράν, B καὶ αὐτὸ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἴδῃ καλὰ ἀπὸ τὸν Δαυΐδ καὶ τὸν Δανιήλ, εἶπε νὰ ἀλειφώμεθα, ὄχι διὰ νὰ τὸ κάνωμεν, ὁπωσδήποτε, αὐτό, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιδιώκωμεν μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν νὰ ἀποκρύπτωμεν τὸ ἀπόκτημα τῆς νηστείας.

2. Ματθ. 6, 1.
3. Ματθ. 6, 4.
4. Πρβλ. Ματθ. 6, 6.
5. Δηλαδὴ νὰ μὴ προσευχώμεθα πρὸς ἐπίδειξιν.
6. Πρβλ. Ματθ. 6, 17.

Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει ἡ ἐντολή του ὁ ἴδιος ἀπέδειξεν ἐμπράκτως αὐτό, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν λόγων ἐνομοθέτησε, δηλαδή, ἀφοῦ ἐνήστευσε σαράντα ἡμέρας, καὶ μάλιστα ἐνήστευσε κρυφά, ἐν τούτοις οὔτε ἤλειψε τὴν κεφαλήν του, οὔτε ἔνιψε τὸ πρόσωπόν του. Καὶ ὅμως, χωρὶς νὰ κάνῃ τίποτε ἀπὸ αὐτά, περισσότερον ἀπὸ ὅλους κατώρθωσε τὸ πᾶν, χωρὶς κενοδοξίαν. Αὐτό, λοιπόν, διατάσσει καὶ εἰς ἡμᾶς, μὲ τὸ νὰ φέρῃ τοὺς ὑποκριτὰς ὡς παράδειγμα καὶ νὰ προτρέψῃ τοὺς ἀκροατάς του μὲ τὴν διπλῆν παραγγελίαν.[7]

Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἤθελε νὰ δείξῃ μὲ τὴν ὀνομασίαν αὐτήν, ἐννοῶ τὴν ὀναμασίαν ὑποκριτής. **C** Δηλαδή, ὄχι μόνον ὅτι τὸ πρᾶγμα καταντᾷ γελοῖον καὶ ὅτι συνεπάγεται καὶ ἐσχάτην τιμωρίαν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀπάτη αὐτὴ εἶναι πρόσκαιρος, μᾶς ὁδηγεῖ μακριὰ ἀπὸ τὴν πονηρὰν αὐτὴν ἐπιθυμίαν.

Πραγματικά, ὁ ὑποκριτὴς μέχρι τότε φαίνεται λαμπρός, δι' ὅσον χρόνον διαρκεῖ ἡ παράστασις, μᾶλλον ὅμως οὔτε καὶ τότε φαίνεται παρόμοιος εἰς ὅλους. Διότι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς θεατὰς γνωρίζουν ποῖος εἶναι καὶ ποῖον ὑποκρίνεται. Ὅταν, ὅμως, τελειώσῃ τὸ θέατρον, ἀποκαλύπτεται καθαρὰ πλέον εἰς ὅλους. Τὸ ἴδιον, λοιπόν, ὑπομένουν κατ' ἀνάγκην καὶ οἱ κενόδοξοι. Καὶ αὐτοί, βέβαια, εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς περισσοτέρους ὅτι δὲν εἶναι αὐτό, ποὺ φαίνονται, ἀλλὰ ἁπλῶς φοροῦν ἕνα προσωπεῖον μόνον, **D** μὰ θὰ ἀποκαλυφθοῦν ὁλοκληρωτικὰ ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ὅταν τὰ πάντα θὰ φαίνωνται γυμνὰ καὶ φανερά.

Καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς ὅμως, τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ὑποκριτῶν, μὲ τὸ ὅτι ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐντολὴ ἦτο ἐλαφρά. Διότι οὔτε τὴν νηστείαν ἐπαυξάνει, οὔτε μᾶς διατάσσει νὰ δείξωμεν μεγαλύτερον ζῆλον, ἀλλὰ μᾶς συμβουλεύει διὰ νὰ μὴ χάσωμεν τὸν στέφανον ποὺ δίδει αὐτή. Συνεπῶς, αὐτό, ποὺ μᾶς φαίνεται φορτικόν, εἶναι κοινὸν καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τοὺς ὑποκριτάς, (ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ νηστεύουν). Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ εἶναι πολὺ ἐλαφρύ, δηλαδή, τὸ νὰ μὴ χάσετε τὸν μισθόν, μολονότι θὰ κοπιάσετε, αὐτὸ εἶναι, λέγει, ποὺ σᾶς συμβουλεύω.

Ἔτσι, εἰς τοὺς κόπους μὲν δὲν προσθέτει τίποτε,

7. Πρβλ. Ματθ. 6, 16 - 18.

τοὺς δὲ μισθοὺς τοὺς συγκεντρώνει πρὸς χάριν μας μὲ κάθε ἀσφάλειαν, **E** καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ φύγωμεν χωρὶς στέφανον, ὅπως οἱ ὑποκριταί. Αὐτοὶ δὲν θέλουν νὰ μιμηθοῦν οὔτε τοὺς ἀγωνιζομένους εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ τοὺς παρακολουθῇ τόσος λαὸς καὶ τόσοι ἄρχοντες, ἐν τούτοις ἐπιδιώκουν νὰ ἀρέσουν μόνον εἰς τὸν ἕνα, ποὺ εἶναι ἁρμόδιος νὰ βραβεύσῃ τὴν νίκην των, **261** μολονότι εἶναι πολὺ ἀσήμαντος. Ἐσύ, ὅμως, ἂν καὶ ἔχῃς διπλῆν ἀφορμὴν διὰ νὰ ἐπιδεικνύῃς τὴν νίκην εἰς ἐκεῖνον, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐτὸς εἶναι ποὺ δίδει τὸ βραβεῖον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶναι ἀνώτερος ὅλων ἐκείνων, ποὺ κάθονται εἰς τὸ θέατρον, ἐν τούτοις ἐπιδεικνύεσαι πρὸς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι τίποτε δὲν σὲ ὠφελοῦν, ἀλλὰ καὶ σοῦ προξενοῦν μεγάλην ζημίαν.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὸ σοῦ τὸ ἀπαγορεύω, λέγει. Ἐάν, λοιπόν, θέλῃς νὰ ἐπιδειχθῇς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, περίμενε καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ τὸ προσφέρω καὶ αὐτὸ μὲ ἀφθονίαν καὶ μὲ μεγάλο κέρδος. Τώρα, βέβαια, ἡ ἐπίδειξις αὐτὴ σὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου δόξαν, ὅπως, πάλιν, σὲ συνδέει πρὸς αὐτὴν ἡ περιφρόνησις αὐτῶν. Τότε, ὅμως, θὰ ἀπολαύσῃς ὅλα αὐτὰ μὲ κάθε ἐλευθερίαν, **B** χωρὶς νὰ ἀπολαύσῃς καὶ ἐδῶ ὀλίγα προτοῦ ἀπὸ αὐτά, τὸ ὅτι, δηλαδή, θὰ ἀδιαφορήσῃς ἐντελῶς διὰ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, θὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν βαρεῖαν ἀνθρωπίνην δουλείαν καὶ θὰ γίνῃς γνήσιος ἐργάτης τῆς ἀρετῆς.

Τώρα, βέβαια, ἐὰν ἔτσι σκέπτεσαι διὰ τὴν νηστείαν, ὅταν εὑρεθῇς εἰς ἔρημον μέρος, θὰ χάσῃς τελείως τὴν ἀρετήν, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς ἐκείνους ποὺ θὰ σὲ βλέπουν. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἐκείνου ποὺ ὑβρίζει τὴν ἰδίαν τὴν ἀρετήν, ἐάν, βέβαια, σκοπεύῃς νὰ ἀσκήσῃς αὐτὴν ὄχι χάριν αὐτῆς, ἀλλὰ χάριν τῶν σχοινοποιῶν, τῶν χαλκουργῶν καὶ τοῦ πλήθους τῆς ἀγορᾶς, ὥστε νὰ σὲ θαυμάσουν καὶ οἱ κακοὶ καὶ ὅσοι εὑρίσκονται μακρὰν τῆς ἀρετῆς. Καὶ προκαλεῖς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς διὰ νὰ κάνῃς ἐπίδειξιν καὶ νὰ τοὺς προσφέρῃς τὸ θέαμα τῆς ἀρετῆς. Ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος ἀπεφάσιζε νὰ εἶναι ἐγκρατὴς ὄχι χάριν τοῦ καλοῦ τῆς ἐγκρατείας, **C** ἀλλὰ διὰ νὰ κάνῃ ἐπίδειξιν εἰς τοὺς ἀκολάστους. Καὶ σύ, λοιπόν, δὲν θὰ προετίμας τὴν ἀρετήν, παρὰ ἐξ αἰτίας τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ θαυμάσῃς

αὐτήν, διότι καὶ οἱ ἐχθροί της τὴν ἐπαινοῦν. Νὰ τὴν θαυμάσῃς, ὅμως, ὅπως πρέπει, ὄχι ἐξ αἰτίας ἄλλων, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀξίας της. Διότι καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἀγαπώμεθα ὄχι λόγῳ τῆς ἀξίας μας, ἀλλὰ λόγῳ ἄλλων προσώπων, θεωροῦμεν τὸ πρᾶγμα προσβλητικόν. Τὴν ἰδίαν γνώμην νὰ ἔχῃς, λοιπόν, καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ μὴ τὴν ἐπιδιώκῃς ἕνεκα ἄλλων, οὔτε νὰ ὑπακούῃς εἰς τὸν Θεὸν ἐξ αἰτίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ χάριν τοῦ Θεοῦ νὰ πείθεσαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι, ἐὰν κάνῃς τὸ ἀντίθετον, **D** ἔστω καὶ ἂν νομίζῃς ὅτι ἀσκῇς τὴν ἀρετήν, θὰ ἐξοργίσῃς τὸν Θεὸν ὅμοια μὲ ἐκεῖνον, ποὺ δὲν τὴν ἀσκεῖ. Διότι ὅπως ἐκεῖνος παρήκουσε τὸν Θεὸν μὲ τὸ νὰ μὴ τηρήσῃ τὴν ἐντολήν, ἔτσι καὶ ἐσὺ ἔκανες τὸ ἴδιον, ἐπειδὴ τὴν ἐφήρμοσες παράνομα.

«Μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτόν σας θησαυροὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν».[8]

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐξέβαλε τὸ νόσημα τῆς κενοδοξίας, εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν πλέον ὁμιλεῖ καὶ περὶ ἀκτημοσύνης. Διότι τίποτε δὲν προετοιμάζει τόσον τὴν ἀγάπην τῶν χρημάτων, ὅσον ὁ ἔρως τῆς κενοδοξίας. Πραγματικά, δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐπινοοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰς ἀγέλας τῶν δούλων καὶ τὸ πλῆθος τῶν εὐνούχων καὶ τοὺς χρυσοποικίλτους ἵππους **E** καὶ τὰ ἀργυρᾶ τραπέζια καὶ ὅλα τὰ ἄξια γέλωτος πράγματα, ὄχι, δηλαδή, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν κάποιαν ἀνάγκην, οὔτε νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ διὰ νὰ κάνουν ἐπίδειξιν εἰς τοὺς πολλούς.

Καὶ παραπάνω, βέβαια, ἔλεγε μόνον ὅτι πρέπει νὰ ἐλεῶμεν, ἐδῶ, ὅμως, ὑποδεικνύει καὶ πόσον πρέπει νὰ δίδωμεν, ὅταν λέγῃ· «Μὴ θησαυρίζετε». Ἐπειδή, δηλαδή, δὲν ἦτο δυνατὸν ἐξ ἀρχῆς **262** νὰ καθορήσῃ πλήρως τὸν νόμον διὰ τὴν ὑπεροψίαν, τὴν ὁποίαν δημιουργοῦν τὰ χρήματα, λόγῳ τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ πάθους, σιγὰ - σιγά, ἀφοῦ τὸν ἐχώρισε καὶ τὸν κατέστησεν ἐλεύθερον, τὸν εἰσάγει εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, ὥστε νὰ τὸν δεχθοῦν μὲ εὐκολίαν. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον κατ' ἀρχὰς ἔλεγεν· «Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες».[9] Ἔπειτα δέ· «Δεῖξε τὴν συμφιλιωτικήν σου διάθεσιν πρὸς τὸν ἀντίδικόν σου».[10] Καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ

8. Ματθ. 6, 19.
9. Ματθ. 5, 7.
10. Ματθ. 5, 25.

πάλιν· «Καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σὲ πάῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ πάρῃ τὸ ὑποκάμισόν σου, ἄφησέ του καὶ τὸ ἐπανωφόριόν σου».[11] Ἐδῶ, ὅμως, λέγει τὸ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα.

Πραγματικά, ἐκεῖ εἶπεν ὅτι, ἐὰν ἀντιληφθῇς τὸ ἐνδεχόμενον νὰ εἰσαχθῇς εἰς δίκην, νὰ πράξῃς αὐτό, (διότι ἀπὸ τὸ νὰ ἀντιδικῇς καὶ νὰ διατηρῇς τὰ ἀγαθά σου εἶναι πολὺ ἀνώτερον τὸ νὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν διαμάχην θυσιάζων τὰ ἀγαθά σου), **B** εἰς τὴν προκειμένην, ὅμως, περίπτωσιν, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ οὔτε τὸν ἀντίδικον, οὔτε τὸν δικαζόμενον, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον νὰ μνημονεύῃ, διδάσκει τὴν περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ὑποδεικνύων ὅτι θέτει τὸν νόμον αὐτὸν ὄχι τόσον διὰ τοὺς δεχομένους τὴν ἐλεημοσύνην, ὅσον διὰ τὸν προσφέροντα αὐτήν, ὥστε, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχῃ κανένας, ποὺ νὰ μᾶς ἀδικῇ καὶ νὰ μᾶς σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς νὰ καταφρονῶμεν τὰ ὑπάρχοντά μας, μὲ τὸ νὰ τὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς πτωχούς.

Καὶ ἐδῶ, ὅμως, δὲν ἔθεσε τὸν νόμον εἰς τὸ σύνολόν του, ἀλλὰ καὶ τώρα σιγὰ - σιγὰ προχωρεῖ, μολονότι ἀπέδειξε ὑπερβολικὰ τοὺς ἀγῶνας διὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ εἰς τὴν ἔρημον. Ἀλλά, ὅμως, δὲν τὸ ἀναφέρει αὐτὸ οὔτε τὸ ἐξιστορεῖ, ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἀκόμη ὁ καιρὸς νὰ τὸ ἀποκαλύψῃ, **C** ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξετάζει τὰς σκέψεις, διατηρῶν τὴν θέσιν τοῦ συμβούλου μᾶλλον παρὰ τοῦ νομοθέτου εἰς τὰ θέματα αὐτά. Πραγματικά, ἀφοῦ εἶπεν· «Μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτόν σας θησαυροὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν», προσέθεσεν· «Ὅπου ὁ σκόρος καὶ ἡ σαπίλα τοὺς καταστρέφουν καὶ ὅπου οἱ κλέπται κάνουν διάρρηξιν καὶ τοὺς κλέπτουν».[12] Τώρα παρουσιάζει τὴν ζημίαν, ποὺ ὑφίσταται ὁ ἐπίγειος θησαυρὸς καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ οὐρανίου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν προκαλούντων τὴν ζημίαν.

Καὶ δὲν σταματᾷ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλον συλλογισμόν. Καὶ πρῶτον τοὺς προτρέπει διὰ μέσου ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων τοὺς ἔκαναν νὰ φοβοῦνται. Τί φοβεῖσαι, λοιπόν; λέγει. Μήπως δαπανηθοῦν τὰ χρήματά σου, ἐὰν δώσῃς ἐλεημοσύ-

11. Ματθ. 5, 40 - 41.
12. Ματθ. 6, 19.

νην; **D** Λοιπόν, δῶσε ἐλεημοσύνην καὶ τότε δὲν θὰ ἐλαττωθοῦν. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐλαττωθοῦν, ἀλλὰ καὶ θὰ αὐξηθοῦν, διότι θὰ προστεθοῦν καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθά. Δὲν τὸ λέγει, ὅμως, αὐτὸ ἀκόμη, ἀλλὰ ἀργότερα τὸ προσθέτει.

Τώρα, ὅμως, ἐκεῖνο φέρει εἰς τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐπιδράσῃ περισσότερον ἐπάνω των, τὸ ὅτι δηλαδή, ὁ θησαυρός των παραμένει ἀσφαλὴς καὶ σῶος καὶ τοὺς προσελκύει μὲ δύο σκέψεις. Διότι δὲν εἶπεν, βέβαια, ὅτι, ἐὰν δώσῃς ἐλεημοσύνην, τότε διατηρεῖται μόνον ὁ θησαυρός, ἀλλὰ ἠπείλησε καὶ τὸ ἀντίθετον, ὅτι, δηλαδή, καὶ ἐὰν δὲν δώσῃς, χάνεται, πάλιν.

E Καὶ κύτταξε τὴν ἀπερίγραπτον σοφίαν του. Πραγματικά, δὲν εἶπεν ὅτι ἀφήνεις τὰ πλούτη σου εἰς τοὺς ἄλλους, διότι καὶ αὐτὸ θὰ ἦτο εὐχάριστον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τοὺς ἐκφοβίζει ἀπὸ ἄλλην πλευράν, ἀποδεικνύων ὅτι οὔτε αὐτὸ δὲν τὸ ἐπιτυγχάνουν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὰ κλέψουν οἱ ἄνθρωποι, ὑπάρχουν, ὁπωσδήποτε, οἱ κλέπται, δηλαδὴ ὁ σκόρος καὶ ἡ σαπίλα. Διότι, μολονότι ἡ φθορά, ποὺ προκαλοῦν αὐτά, φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατὸν πολὺ εὔκολα νὰ ἀντιμετωπισθῇ, ἐν τούτοις εἶναι ἀκαταμάχητος καὶ ἀσυγκράτητος. **263** Καί, ὁποιοδήποτε μέσον καὶ ἂν ἐπινοήσῃς, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὴν ἀποφύγῃς. Τί λοιπόν; Ὁ σκόρος καταστρέφει τὸν χρυσόν; Ἐὰν δὲν τὸν καταστρέφῃ ὁ σκόρος, πάντως τὸν ἁρπάζουν οἱ κλέπται. Τί λοιπόν; Ὅλοι οἱ θησαυροὶ κλέπτονται; Καὶ ἂν δὲν ἐκλάπησαν ὅλοι, πάντως ἐκλάπησαν οἱ περισσότεροι.

Δι᾿ αὐτό, ἀκριβῶς, ὅπως εἶπα παραπάνω, εἰσάγει καὶ ἄλλην σκέψιν, λέγων· «Ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου».[13] Καὶ ἂν ἀκόμη, λέγει, δὲν συμβῇ τίποτε ἀπὸ αὐτά, πάλιν δὲν θὰ ὑποστῇς μικρὰν ζημίαν, ἀφοῦ θὰ εἶσαι συνεχῶς προσηλωμένος εἰς τὰ ἐπίγεια πράγματα, θὰ γίνῃς δοῦλος ἀντὶ ἐλεύθερος, θὰ χάσῃς τὰ οὐράνια ἀγαθὰ καὶ δὲν θὰ ἠμπορῇς νὰ σκεφθῇς τίποτε τὸ ὑψηλόν, ἀλλὰ μόνον τὰ χρήματα θὰ σκέπτεσαι, τοὺς τόκους, τὰ δάνεια, τὰ κέρδη καὶ τὰ ἀνελεύθερα ἐμπόρια. **B** Ἀλλὰ τί ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτήν; Πραγματικά, ὁ ἄνθρωπος, ποὺ αἰσθάνεται τοιουτοτρόπως, θὰ

13. Ματθ. 6, 21.

εἶναι πολὺ κατώτερος ἀπὸ κάθε δοῦλον, ἀφοῦ θὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του σκληρὰν τυραννίαν καί, τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα, θὰ προδώσῃ τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν καὶ ἐλευθερίαν. Διότι ὅσα καὶ ἂν σοῦ λέγῃ κανείς, ὅταν τὸ μυαλό σου εἶναι προσκολλημένον εἰς τὰ χρήματα, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἀκούσῃς τίποτε ἀπὸ ὅσα σὲ συμφέρουν, ἀλλά, ὅπως ὁ σκύλος εἰς τὸν τάφον, δεμένος μὲ τὴν τυραννίαν τῶν χρημάτων χειρότερα ἀπὸ κάθε ἅλυσίδα, θὰ γαυγίζῃς ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ θὰ πλησιάζουν, ἔχων ὡς συνεχὲς ἔργον σου νὰ φυλάττῃς τὰ χρήματα διὰ τοὺς ἄλλους. Καὶ τί χειρότερον ἀπὸ αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ;

C Ἐπειδή, ὅμως, αὐτὸ ἦτο ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἀντιληπτικὴν ἱκανότητα τῶν ἀκροατῶν καὶ οὔτε ἡ ζημία αὐτοῦ ἦτο θεατή, οὔτε καὶ τὸ κέρδος φανερόν, ἀλλ᾿ ἐχρειάζοντο ψυχὴν μὲ μεγαλυτέραν φιλοσοφικὴν διάθεσιν, διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ τὰ δύο αὐτά, δι᾿ αὐτὸ ἀνέφερεν αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φανερά, μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Ὅπου εἶναι ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδία του». Καθιστᾷ δὲ αὐτὸ πιὸ σαφές, μεταφέρων τὸν λόγον ἀπὸ τὰ νοητὰ εἰς τὰ αἰσθητὰ καὶ λέγων· «Ὁ λύχνος τοῦ σώματος εἶναι ὁ ὀφθαλμός».[14] Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει ἔχει τὴν ἀκόλουθον σημασίαν· Νὰ μὴ θάψῃς τὸν χρυσὸν εἰς τὴν γῆν, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον, διότι τὰ συγκεντρώνεις διὰ τὸν σκόρον, τὴν σαπίλαν καὶ τοὺς κλέπτας. **D** Ἐάν, ὅμως, ἀποφύγῃς καὶ αὐτὰς τὰς ζημίας, πάλιν, δὲν θὰ ἀποφύγῃς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς καρδίας σου καὶ τὴν προσκόλλησίν της εἰς ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθά. Διότι, ὅπου θὰ εἶναι ὁ θησαυρός σου, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ἡ καρδία σου. Ὅπως πάλιν, ἐὰν ἀποταμιεύσῃς τὸν θησαυρόν σου εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν ἔχεις μόνον αὐτὴν τὴν ὠφέλειαν, τὸ ὅτι, δηλαδή, θὰ ἀποκτήσῃς τὰ βραβεῖα, ποὺ ὑπάρχουν δι᾿ αὐτό, ἀλλὰ παίρνεις πλέον τὸν μισθόν σου ἀπὸ ἐκεῖ, μὲ τὸ νὰ μεταφέρεσαι νοερῶς εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ σκέπτεσαι συνεχῶς τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντα καὶ νὰ φροντίζῃς διαρκῶς δι᾿ αὐτά, (διότι ὅπου ἀπέθεσες τὸν θησαυρόν σου, εἶναι φανερὸν ὅτι μεταθέτεις καὶ τὸ μυαλό σου), καθ᾿ ὅμοιον τρόπον, ἐὰν κάνῃς τὸ ἴδιον εἰς τὴν γῆν, θὰ πάθῃς τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὰ παραπάνω.

Ἐάν, ὅμως, σοῦ φαίνεται ἀσαφὲς τὸ λεχθέν, ἄκουσε

14. Ματθ. 6, 22.

τὰ ἀκόλουθα· **E** «Ὁ λύχνος τοῦ σώματος εἶναι ὁ ὀφθαλμός. Ἐὰν ὁ ὀφθαλμός, λοιπόν, εἶναι ὑγιής, τότε ὅλον σου τὸ σῶμα θὰ εἶναι φωτεινόν. Ἐάν, ὅμως, ὁ ὀφθαλμός σου ἀσθενῇ, τότε ὅλον τὸ σῶμά σου θὰ εἶναι σκοτεινόν. Ἀλλ' ἐὰν τὸ ἐσωτερικόν σου φῶς εἶναι σκότος, εἰς πόσον μεγάλο σκότος θὰ βυθισθῇς;».[15]

264 Πρὸς τὰ πιὸ αἰσθητὰ ὁδηγεῖ τὸν λόγον. Ἐπειδή, δηλαδή, ἀνέφερε τὸν νοῦν καὶ εἶπε περὶ αὐτοῦ ὅτι γίνεται δοῦλος καὶ αἰχμάλωτος, (ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἦτο εὐκολονόητον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους), δι' αὐτὸ στρέφει τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν εὑρισκόμενα πράγματα, ὥστε διὰ μέσου αὐτῶν νὰ κατανοήσουν καὶ τὰ πνευματικὰ θέματα. Ἐάν, λοιπόν, δὲν ἀντελήφθης, λέγει, τί εἶναι τέλος πάντων ἡ ζημία τοῦ νοῦ, νὰ τὸ καταλάβῃς ἀπὸ τὰ ὑλικὰ πράγματα, διότι ὅ,τι εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς διὰ τὸ σῶμα, αὐτὸ εἶναι ὁ νοῦς διὰ τὴν ψυχήν.

Ὅπως, λοιπόν, δὲν θὰ ἤθελες νὰ στολίζεσαι μὲ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ νὰ φορῇς μεταξωτὰ ἐνδύματα, ἀλλὰ νὰ τυφλωθοῦν οἱ ὀφθαλμοί σου. **B** μὰ θεωρεῖς τὴν ὑγείαν αὐτῶν πιὸ ποθητὴ ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν ὅλων αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, (διότι, ἐὰν χάσῃς καὶ διαφθείρῃς τὴν ὅρασίν σου, δὲν ἔχεις πλέον καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον ζωήν σου. Ὅπως, δηλαδή, ὅταν τυφλωθοῦν οἱ ὀφθαλμοί σου, χάνουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἐνεργητικότητά των καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀφοῦ θὰ σβήσῃ τὸ φῶς των, ἔτσι, καὶ ὅταν διαφθαρῇ ἡ διάνοιά σου, θὰ γεμίσῃ ἡ ζωή σου ἀπὸ ἀμέτρητα κακά). Συνεπῶς, ὅπως εἰς τὸ σῶμα αὐτὸ προσέχομεν, ὥστε νὰ εἶναι ὑγιεῖς οἱ ὀφθαλμοί μας, ἔτσι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν πρέπει ὁ νοῦς νὰ διατηρῆται ὑγιής.

Ἐάν, ὅμως, τυφλώσωμεν αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ δίδῃ φῶς καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος, τότε πῶς θὰ βλέπωμεν πλέον; **C** Ὅπως ἐκεῖνος, ποὺ ἐστέρεψε τὴν πηγήν, ἐξήρανε καὶ τὸν ποταμόν, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἠφάνισε τὸν νοῦν, ἔρριψεν εἰς τὸ σκότος κάθε πρᾶξιν τῆς ἐπιγείου ζωῆς του. Δι' αὐτὸ λέγει· «Ἐὰν τὸ ἐσωτερικόν σου φῶς εἶναι σκότος, εἰς πόσον μεγάλο σκότος θὰ βυθισθῇς;». Πραγματικά, ὅταν ὁ κυβερνήτης πνιγῇ, ὅταν ὁ λύχνος σβήσῃ καὶ ὅταν ὁ

15. Ματθ. 6, 22 - 23.

ἀρχηγὸς αἰχμαλωτισθῇ, τότε ποίαν ἐλπίδα θὰ ἔχουν οἱ ὑπήκοοι;

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, λοιπόν, ἀφοῦ ἄφησε νὰ ἀναφέρῃ τώρα τοὺς κινδύνους, τὰς διαμάχας καὶ τὰς δίκας, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦνται ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου, (τὰς ὑπεννόησε, βέβαια, αὐτὰς καὶ παραπάνω, ὅταν εἶπεν· «Ὅτι θὰ σὲ παραδώσῃ ὁ ἀντίδικος εἰς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς εἰς τὸν δεσμοφύλακα»[16]), **D** μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ τώρα τὰ χειρότερα ἀπὸ ὅλα, ποὺ συμβαίνουν, ἀπομακρύνει μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Πραγματικά, ἀπὸ τοῦ νὰ φυλακισθῇ κανεὶς εἶναι πολὺ χειρότερον τὸ νὰ ὑποδουλωθῇ ὁ νοῦς εἰς τὸ πάθος αὐτό. Καὶ τὸ πρῶτον δὲν συμβαίνει ὁπωσδήποτε, ἐνῷ τὸ δεύτερον εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔθεσεν ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐπειδὴ εἶναι βαρύτερον καὶ συμβαίνει ὁπωσδήποτε. Διότι ὁ Θεός, λέγει, μᾶς ἔδωσε τὸν νοῦν, διὰ νὰ διασκορπίσωμεν τὴν ἄγνοιαν καὶ κρίνωμεν ὀρθὰ τὰ πράγματα καί, χρησιμοποιοῦντες τὸν νοῦν σὰν ἕνα ὅπλον καὶ φῶς ἐναντίον τοῦ καθενὸς ποὺ μᾶς λυπεῖ καὶ μᾶς βλάπτει, νὰ παραμένωμεν εἰς ἀσφάλειαν. **E** Ἡμεῖς, ὅμως, προδίδομεν τὴν δωρεὰν διὰ τὰ περιττὰ καὶ ἀνωφελῆ πράγματα.

Πραγματικά, τί ὠφελοῦνται οἱ χρυσοφόροι στρατιῶται, ὅταν ὁ στρατηγὸς αἰχμαλωτίζεται; Τί κερδίζει ἕνα ὡραῖον πλοῖον, ὅταν πνιγῇ ὁ κυβερνήτης του; Τί ὠφελεῖται ἕνα σῶμα δυνατόν, ὅταν τυφλωθῇ; Δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρός, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ παραμένῃ ὑγιὴς διὰ νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀσθενείας, ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ τὸν κάνῃ νὰ ἀσθενήσῃ, διατάξῃ νὰ κοιμᾶται εἰς ἀργυρὰν κρεββάτι καὶ νὰ εὑρίσκεται μέσα εἰς χρυσοῦν θάλαμον, δὲν θὰ προσφέρῃ καμμίαν ὠφέλειαν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, **265** καθ' ὅμοιον τρόπον, ἄν, ἀφοῦ διαφθείρῃς τὸν νοῦν, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ διαλύῃ τὰ πάθη, καθίσῃς κοντὰ εἰς τὸν θησαυρόν, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἔχῃς καμμίαν ὠφέλειαν, ἀλλὰ θὰ πάθῃς μεγάλην ζημίαν καὶ τὴν ψυχὴν ὁλόκληρον θὰ βλάψῃς.

Εἶδες ὅτι διὰ μέσου ἐκείνων, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦν εἰς κάθε περίπτωσιν οἱ ἄνθρωποι τὴν πονηρίαν, ἀπομακρύνει αὐτοὺς ἀπὸ αὐτὴν καὶ τοὺς ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἀρετήν; Διὰ ποῖον λόγον, λέγει, θέλεις τὰ χρήματα; Ὁ-

16. Ματθ. 5, 25.

χι διὰ νὰ ἀπολαύσῃς τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν τρυφήν; Αὐτό, λοιπόν, δὲν θὰ τὸ ἐπιτύχῃς μὲ τὰ χρήματα, ἀλλὰ μὲ τὴν τελείως ἀντίθετον κατάστασιν. Πραγματικά, ἐάν, ὅταν τυφλωθῶμεν, δὲν αἰσθανώμεθα κανένα ἀπὸ τὰ εὐχάριστα ἕνεκα τῆς συμφορᾶς αὐτῆς, πολὺ περισσότερον θὰ πάθωμεν τὸ ἴδιον, **B** ὅταν διαστραφῇ καὶ διαφθαρῇ ὁ νοῦς μας. Διατί, πάλιν, τὰ θάπτεις εἰς τὴν γῆν; Διὰ νὰ προφυλάσσωνται μὲ ἀσφάλειαν; Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, λέγει, τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Ὅπως, δηλαδή, ἐκεῖνον ποὺ νηστεύει, ποὺ ἐλεεῖ, ποὺ προσεύχεται χάριν τῆς κενοδοξίας, διὰ μέσου ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων ἐπιθυμεῖ, τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν, (διότι, διὰ ποῖον λόγον προσεύχεσαι καὶ ἐλεεῖς τοιουτοτρόπως; λέγει. Ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖς τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων; Λοιπόν, μὴ προσεύχεσαι ἔτσι, λέγει, καὶ τότε θὰ ἐπιτύχῃς τὴν δόξαν αὐτὴν κατὰ τὴν μελλοντικὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως), ἔτσι καὶ τὸν φιλάργυρον διὰ μέσου ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων ἐπιθυμεῖ, προσείλκυσεν. Τί θέλεις, λοιπόν; λέγει. Νὰ φυλάττωνται τὰ χρήματά σου καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃς τὴν ἡδονήν; **C** Καὶ τὰ δύο αὐτὰ θὰ σοῦ τὰ δώσω μὲ μεγάλην ἀφθονίαν, ἐὰν καταθέσῃς τὰ χρήματά σου ἐκεῖ ποὺ θὰ σὲ προτρέπω.

Βέβαια, πιὸ καθαρὰ ἀπέδειξε τὴν ζημίαν τοῦ νοῦ, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴν αἰτίαν αὐτήν, εἰς τὴν συνέχειαν, ὅταν ἔκανε λόγον διὰ τὰ ἀγκάθια.[17] Ἀλλὰ καὶ τώρα εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν ἔθιξε τυχαῖα τοῦτο, ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ἔχει βυθισθῆ εἰς τὸ σκότος ὁ ἄνθρωπος ποὺ κατέχεται ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς φιλαργυρίας. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι, ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὸ σκότος δὲν βλέπουν τίποτε καθαρά, ἀλλά, ἐὰν ἴδουν ἕνα σχοινί, τὸ παίρνουν ὅτι εἶναι φίδι, ἄν, πάλιν, ἴδουν βουνὰ καὶ χαράδρας, πεθαίνουν ἀπὸ τὸν φόβον των, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνα, ποὺ δὲν προκαλοῦν φόβον εἰς ὅσους τὰ βλέπουν, ὑποψιάζονται. Πραγματικά, φοβοῦνται τὴν πενίαν. **D** Μᾶλλον δὲ ὄχι τὴν πενίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τυχαίαν ζημίαν. Καὶ ὅταν χάσουν κάτι τὸ ἐλάχιστον, λυποῦνται καὶ κλαίουν περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφήν. Ἐξ ἄλλου, πολλοὶ πλούσιοι κατέφυγαν εἰς τὸν ἑκούσιον διὰ πνιγμοῦ θάνατον, ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν τὰς δυσκολίας. Ἐπίσης, θεωροῦν

17. Πρβλ. Ματθ. 13, 7, 22.

τόσον σοβαρὸν τὸ νὰ ὑβρίζωνται καὶ νὰ ἀδικοῦνται, ὥστε καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, πάλιν, πολλοὶ ἔθεσαν τέρμα βιαίως εἰς τὴν ζωήν των. Διότι ὁ πλοῦτος τοὺς κατέστησεν ἀδυνάτους διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν κάθε δυσχέρειαν, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἴδιον. Πραγματικά, ὅταν τοὺς προστάζῃ νὰ δουλεύουν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς φόνους ἀψηφοῦν καὶ τὰς μαστιγώσεις καὶ τὰς ὕβρεις καὶ κάθε προσβολήν. **E** Αὐτό, βέβαια, εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ἀθλιότητος, ἀφοῦ εἰς ἐκεῖνα, ποὺ ἔπρεπε νὰ φιλοσοφοῦν, εἶναι πιὸ ἀνίσχυροι ἀπὸ ὅλους, ἐνῷ εἰς ἐκεῖνα, ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι πιὸ προσεκτικοί, εἶναι πιὸ ἀναίσχυντοι καὶ αὐθάδεις. **266** Ἀσφαλῶς, μὲ αὐτοὺς συμβαίνει τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ πάθῃ, ὅποιος ἐξώδευσε ὅλα τὰ χρήματά του εἰς ἀσήμαντα πράγματα. Αὐτός, λοιπόν, ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμὴ διὰ τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτε νὰ ἐξοδεύσῃ, ὑφίσταται τὰ ἀνίατα κακά, ἀφοῦ ὅλη ἡ περιουσία του ἐδαπανήθη κακῶς.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου γνωρίζουν τὰς πονηρὰς ἐκείνας τέχνας καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν ὑπομένουν πολλὰ παράδοξα καὶ ἐπικίνδυνα, ἐνῷ εἰς ἄλλα πράγματα χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα εἶναι πιὸ γελοῖοι ἀπὸ ὅλους, ἔτσι καὶ αὐτοί.

B Πραγματικά, ἐκεῖνοι, ποὺ βαδίζουν ἐπάνω εἰς τὸ τεντωμένο σχοινὶ καὶ δεικνύουν τόσην ἀνδρείαν, ὅταν κάποιο ἀναγκαῖον θέμα ἀπαιτῇ τόλμην καὶ ἀνδρείαν, δὲν εἶναι εἰς θέσιν οὔτε νὰ σκεφθοῦν κάτι, οὔτε ἠμποροῦν νὰ ἀνεχθοῦν κάτι παρόμοιον. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ πλούσιοι, ἐνῷ τολμοῦν τὰ πάντα χάριν τῶν χρημάτων, δὲν ἀνέχονται, οὔτε μικρὸν οὔτε μεγάλον, νὰ ὑποστοῦν διὰ νὰ συνηθίσουν νὰ φιλοσοφοῦν. Καὶ ὅπως οἱ πρῶτοι χρησιμοποιοῦν ἕνα πρᾶγμα ἐπικίνδυνον καὶ ἀνώφελον, ἔτσι καὶ οἱ πλούσιοι ὑπομένουν πολλοὺς κινδύνους καὶ δυσκολίας, χωρὶς νὰ φθάνουν ποτὲ εἰς κάποιο χρήσιμον ἀποτέλεσμα, καί, συγχρόνως, εὑρίσκονται εἰς διπλὸν σκότος, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ προερχόμενον ἀπὸ τὴν τύφλωσιν, ποὺ προκαλεῖ ἡ διαστροφὴ τοῦ νοῦ, **C** ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπομένοντες τὸ μεγάλο σκότος, ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἀπάτη τῶν φροντίδων. Δι' αὐτό, βέβαια, δὲν ἠμποροῦν νὰ βλέπουν μὲ εὐκολίαν. Ὁπωσδήποτε, ὅποιος εὑρίσκεται εἰς τὸ σκότος, ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ σκότος, μόνον ὅταν φανῇ ὁ ἥλιος, ἐνῷ ὅποιος ἔχει τυφλωθῆ, δὲν ἐπιτυγχάνει αὐτό, οὔτε καὶ ὅταν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος. Αὐ-

τό, λοιπόν, ἔπαθαν καὶ αὐτοί. Διότι δὲν ἀκούουν οὔτε τὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, ὁ ὁποῖος ἔλαμψε καὶ τοὺς συμβουλεύει, ἐπειδὴ ὁ πλοῦτος τοὺς ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς. Δι᾽ αὐτὸ καὶ ὑπομένουν διπλὸν σκότος, τὸ ἕνα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των καὶ τὸ ἄλλο ἐπειδὴ δὲν προσέχουν εἰς τὸν διδάσκαλον.

Ἂς προσέχωμεν, λοιπόν, εἰς αὐτὸν μὲ ἀκρίβειαν, ὥστε νὰ ἀναβλέψωμεν ἔστω καὶ ἀργά. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναβλέψῃς; Ἐὰν μάθῃς τὸ πῶς ἐτυφλώθης. Πῶς ἐτυφλώθης, λοιπόν; Ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν. **D** Ὅπως, δηλαδή, ἕνα βλαβερὸν ὑγρόν, ὅταν στάξῃ ἐπάνω εἰς τὴν καθαρὰν κόρην ἑνὸς ὀφθαλμοῦ, φέρει τὴν τύφλωσιν, ἔτσι καὶ ὁ ἔρωτας τῶν χρημάτων ἐδημιούργησε πυκνὴν νεφέλην. Ἀλλὰ εἶναι εὔκολον νὰ διασκορπίσωμεν καὶ νὰ διαλύσωμεν τὴν νεφέλην αὐτήν, ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἀκτῖνα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν ἀκούσωμεν αὐτὸν νὰ μᾶς συμβουλεύῃ καὶ νὰ λέγῃ· «Μὴ θησαυρίζετε διὰ τὸν ἑαυτόν σας θησαυροὺς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν».

Καὶ τί θὰ κερδίσω, λέγει, ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν, ὅταν μὲ κατέχῃ ἡ ἐπιθυμία; Μά, πρὸ πάντων ἡ συνεχὴς ἀκρόασις θὰ ἠμπορέσῃ νὰ νικήσῃ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Συνεπῶς, ἐὰν ἐπιμένῃς νὰ κατέχεσαι ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό, **E** τότε σκέψου ὅτι δὲν πρόκειται διὰ ἐπιθυμίαν. Διότι τί εἴδους ἐπιθυμία εἶναι αὐτὴ νὰ ὑπομένῃς σκληρὰν δουλείαν, νὰ ὑφίστασαι τὴν τυραννίαν, νὰ δένεσαι ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, νὰ παραμένῃς εἰς τὸ σκότος, νὰ εἶσαι γεμάτος θόρυβον, νὰ ὑποβάλλεσαι εἰς ἀνωφελεῖς κόπους καὶ νὰ φυλάττῃς τὰ χρήματα διὰ τοὺς ἄλλους, πολλὰς φορὰς δὲ καὶ διὰ τοὺς ἐχθρούς σου; Ποίας ἐπιθυμίας εἶναι ἄξια αὐτά; Ποίαν φυγὴν ἢ δρόμον δὲν ἀξίζουν; **267** Τί ἐπιθυμία εἶναι αὐτὴ νὰ ἐμπιστεύεσαι τὸν θησαυρόν σου εἰς τοὺς κλέπτας; Ἐάν, βέβαια, ἐπιθυμῇς ὑπερβολικὰ τὰ χρήματα, νὰ τὰ μεταφέρῃς ἐκεῖ ὅπου εἶναι δυνατὸν νὰ παραμένουν ἀσφαλῆ καὶ ἀπείρακτα. Διότι, ὅσα κάνεις τώρα, δὲν ἀποδεικνύουν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὴν δουλείαν, τὴν ἀδικίαν, τὴν ζημίαν καὶ τὴν συνεχῆ ὀδύνην. Σύ, λοιπόν, ἐὰν κάποιος ἄνθρωπος σοῦ ὑποδείξῃ ἕνα τόπον ἀσφαλῆ ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, εἴτε σὲ ὁδηγήσῃ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἀκόμη, ὑποσχόμενος ἀσφάλειαν εἰς τὴν φύλαξιν τῶν χρημάτων, δὲν διστάζεις, οὔτε ἀρνεῖσαι, ἀλλὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνην

καὶ μεταφέρεις ἐκεῖ τὰ χρήματα. Ὅταν, ὅμως, ἀντὶ τῶν ἀνθρώπων σοῦ τὸ ὑπόσχεται αὐτὸ ὁ Θεὸς καὶ σοῦ προτείνει ὄχι τὴν ἔρημον, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν, ἐσὺ δέχεσαι τὰ ἀντίθετα αὐτοῦ.

Μολονότι, καὶ ἂν ἀκόμη τὰ χρήματά σου εὑρίσκωνται εἰς ἀπόλυτον ἀσφάλειαν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, **B** ἐν τούτοις οὐδέποτε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν φροντίδα. Καὶ ὅταν δὲν τὰ χάσῃς, δὲν θὰ ἀπαλλαγῇς εἰς καμμίαν περίπτωσιν ἀπὸ τὴν φροντίδα νὰ μὴ σοῦ τὰ ἁρπάξουν. Εἰς τὸν οὐρανόν, ὅμως, δὲν θὰ πάθῃς τίποτε ἀπὸ αὐτά. Καὶ τὸ ἐπὶ πλέον εἶναι, ὅτι δὲν θάπτεις τὸν χρυσὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν φυτεύεις. Διότι τὸ ἴδιον εἶναι καὶ θησαυρὸς καὶ σπόρος. Μᾶλλον δὲ ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτά, διότι ὁ μὲν σπόρος δὲν διατηρεῖται συνεχῶς, ἐνῷ τοῦτο μένει, ὁ δὲ θησαυρὸς δὲν βλαστάνει, ἐνῷ ἡ ἐνέργεια αὐτὴ φέρει καρποὺς ἀθανάτους. Ἐάν, τώρα, μοῦ ἀναφέρῃς τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποδόσεως, ἠμπορῶ καὶ ἐγὼ νὰ σοῦ δείξω καὶ νὰ σοῦ εἴπω ὅσα ἀπολαμβάνεις καὶ ἐδῶ εἰς τὴν γῆν. **C** Ἐκτὸς αὐτῶν, θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ ἀποδείξω ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἐπίγεια πράγματα, ὅτι ματαίως προβάλλεις αὐτὰς τὰς προφάσεις.

Πραγματικά, πολλὰ πράγματα κατασκευάζεις καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, τὰ ὁποῖα δὲν πρόκειται νὰ ἀπολαύσῃς ὁ ἴδιος. Καὶ ὅταν σὲ κατηγορῇ κανένας, προβάλλεις τὰ παιδιά σου καὶ τὰ παιδιὰ ἐκείνων καὶ ἔχεις τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὑρίσκεις ἱκανοποιητικὴν δικαιολογίαν διὰ τοὺς περιττοὺς κόπους. Ὅταν, λοιπόν, ἐνῷ εὑρίσκεσαι εἰς βαθὺ γῆρας, οἰκοδομῇς λαμπρὰς οἰκίας, πολλὰς δὲ φορὰς θὰ ἀποθάνῃς προτοῦ νὰ τελειώσουν αὗται, Ἐπίσης, ὅταν φυτεύῃς δένδρα, τὰ ὁποῖα θὰ καρποφορήσουν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ ἔτη, (δηλαδή, ὅταν φυτεύῃς εἰς ἕνα χωράφι δένδρα ποὺ ὁ καρπός των θὰ ἔλθῃ ὕστερα ἀπὸ ἀναρίθμητα ἔτη), ὅταν ἀγοράζῃς περιουσίας καὶ μερίδια κτηματικά, τὰ ὁποῖα θὰ περιέλθουν εἰς τὴν κυριότητά σου ὕστερα ἀπὸ πολὺν χρόνον, **D** καὶ ἄλλα πολλὰ παρόμοια μὲ ζῆλον ἐκτελῇς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν θὰ λάβῃς ὁ ἴδιος τὴν ἀπόλαυσιν, ἆρά γε διὰ τὸν ἑαυτόν σου ἢ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους τὰ κάνεις;

Κατὰ ποίαν λογικήν, λοιπόν, δὲν εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης ἀνοησίας, ἐδῶ μὲν νὰ μὴ ἀγανακτῇς καθόλου διὰ τὴν ἀναβολὴν τοῦ χρόνου, καὶ μάλιστα, ὅταν πρό-

κειται μὲ τὴν ἀναβολὴν αὐτὴν νὰ χάσῃς ὁλόκληρον τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων σου, ἐνῷ σὲ κυριεύει ἡ ἀδιαφορία ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἀναβολήν, ὅταν, μάλιστα, σοῦ φέρῃ μεγαλύτερον κέρδος καὶ δὲν μεταβιβάζει τὰ ἀγαθὰ εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ μεταφέρει εἰς ἐσένα τὰς δωρεάς;

E Πέραν τούτων, καὶ ἡ ἀναβολὴ δὲν εἶναι μεγάλη. Διότι τὰ πράγματα εἶναι πολὺ κοντά μας, καὶ δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν δὲν λάβουν τέλος ὅλα τὰ ἐπίγεια κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἰδικῆς μας γενεᾶς καὶ δὲν ἔλθῃ ἡ φοβερὰ ἐκείνη ἡμέρα, παρουσιάζουσα εἰς ἡμᾶς τὸ φρικτὸν καὶ ἀδέκαστον δικαστήριον. Διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ σημεῖα, ποὺ θὰ προηγηθοῦν αὐτῆς, ἐπραγματοποιήθησαν, **268**
διότι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη πλέον εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην καὶ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ σεισμοὶ καὶ ἡ πεῖνα συνέβησαν καὶ δὲν μᾶς χωρίζει μεγάλη ἀπόστασις ἀπὸ αὐτήν. Ἀλλὰ δὲν παρακολουθεῖς τὰ σημεῖα; Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγιστον σημεῖον. Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε δὲν ἀντελήφθησαν τὰ προοίμια τῆς πανωλεθρίας ἐκείνης, ἀλλὰ ἐνῷ διεσκέδαζαν, ἔτρωγαν, ἐνυμφεύοντο καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὰς συνηθισμένας ἐργασίας, ἔτσι ἀπροετοιμάστους, τοὺς κατέλαβεν ἡ καταστροφὴ ἐκείνη. Ἐπίσης, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων καθ' ὅμοιον τρόπον κατεκάησαν ἀπὸ τοὺς κεραυνοὺς ποὺ ἔπεσαν τότε, ἐνῷ ἔζων ἀπολαμβάνοντας, χωρὶς νὰ ἀντιληφθοῦν τίποτε ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα.

Ὅλα αὐτὰ σκεπτόμενοι, λοιπόν, ἂς στρέψωμεν τὴν προσοχήν μας B εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐκ τῆς γῆς ἀποδημίας μας. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔλθῃ ποτὲ ἡ κοινὴ ἡμέρα τῆς συντελείας, τὸ τέλος τοῦ καθενὸς εἶναι κοντά μας, εἴτε εἶναι γέρος κανείς, εἴτε νέος. Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ τὴν γῆν, οὔτε λάδι νὰ ἀγοράσωμεν πλέον, οὔτε νὰ παρακαλέσωμεν καὶ νὰ εὕρωμεν συγγνώμην, εἴτε παρακαλεῖ δι' ἡμᾶς ὁ Ἀβραάμ, ὁ Νῶε, ὁ Ἰακὼβ καὶ ὁ Δανιήλ. Συνεπῶς, ἐφ' ὅσον ἔχομεν ἀκόμη καιρόν, ἂς ἀποταμιεύσωμεν ἐκ τῶν προτέρων μεγάλην παρρησίαν, ἂς συγκεντρώσωμεν ἄφθονον λάδι, ἂς μεταφέρωμεν τὰ πάντα εἰς τὸν οὐρανόν, ὥστε καὶ εἰς τὸν κατάλληλον καιρόν, κατὰ τὸν ὁποῖον πρὸ πάντων χρειαζόμεθα αὐτά, νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ πάντα, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, C εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'

(Ματθ. στ', 24 - 27)

«Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ δουλεύῃ εἰς δύο κυρίους, διότι ἢ τὸν ἕνα θὰ μισήσῃ καὶ τὸν ἄλλον θὰ ἀγαπήσῃ, ἢ εἰς τὸν ἕνα θὰ προσκολληθῇ καὶ τὸν ἄλλον θὰ καταφρονήσῃ».[1]

Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ ὑλικὰ πράγματα καὶ διὰ περισσοτέρων λόγων εἰσάγει τὸν νόμον διὰ τὴν ἀκτημοσύνην D καὶ καταβάλλει τὴν τυραννίαν τῆς φιλαργυρίας; Δὲν ἠρκέσθη, βέβαια, εἰς ὅσα εἶπε προηγουμένως, ἂν καὶ ἦσαν πολλὰ καὶ μεγάλα, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλα περισσότερα καὶ φοβερώτερα. Διότι τί εἶναι πιὸ φοβερὸν ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν τώρα, ἐάν, βέβαια, πρόκειται νὰ παύσωμεν νὰ εἴμεθα δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων; Καὶ τί εἶναι πιὸ ποθητόν, ἐάν, βέβαια, πρόκειται νὰ περιφρονήσωμεν τὰ χρήματα καὶ νὰ ἔχωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν πρὸς τὸν Κύριον καλήν μας διάθεσιν καὶ ἀγάπην; Διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πάντοτε λέγω, τὸ ἴδιον θὰ ἐπαναλάβω καὶ τώρα, ὅτι, δηλαδή, καὶ μὲ τὰ δύο παρωθεῖ τὸν ἀκροατὴν πρὸς τὴν ὑπακοὴν τῶν λόγων του, καὶ μὲ τὰ ὠφέλιμα καὶ μὲ τὰ βλαβερά, ὑποδεικνύων ὡς ἄριστος ἰατρὸς καὶ τὴν νόσον ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπροσεξίαν E καὶ τὴν ὑγείαν ποὺ χαρίζει ἡ ὑπακοή.

Πρόσεξε, λοιπόν, ποίου εἴδους δεικνύει, πάλιν, τὸ κέρδος αὐτὸ καὶ πῶς δημιουργεῖται τὸ συμφέρον διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς μας ἀπὸ τὰ κακά. Πραγματικά, δὲν μᾶς προξενεῖ μόνον αὐτὴν τὴν βλάβην, λέγει, ὁ πλοῦτος, **269**
ἐπειδὴ ἐξοπλίζει τοὺς λῃστὰς ἐναντίον μας, οὔτε ἐπειδὴ προκαλεῖ μεγάλον σκοτισμὸν εἰς τὸ μυαλό μας, ἀλλὰ ἐπειδὴ μᾶς ἀποκόπτει ἀπὸ τὸ νὰ εἴμεθα δοῦλοι εἰς τὸν Θεὸν καὶ μᾶς καθιστᾷ αἰχμαλώτους τῶν ἀψύχων χρη-

1. Ματθ. 6, 24.

μάτων καὶ κατὰ συνέπειαν μᾶς βλάπτει διπλά, μὲ τὸ νὰ μᾶς ὑποδουλώνῃ εἰς ἐκεῖνα, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐξουσιάζωμεν, καὶ μὲ τὸ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον πρὸ πάντων εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴμεθα δοῦλοι. Ὅπως, δηλαδή, προηγουμένως ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι διπλῆ ἡ ζημία, καὶ ὅταν ἀποθησαυρίζωμεν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν τὰ χρήματά μας, ὅπου ὁ σκόρος τὰ ἀφανίζει, καὶ ὅταν δὲν τὰ ἐναποθέτωμεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου ἡ φύλαξίς των εἶναι ἐξησφαλισμένη,[2] καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐδῶ δεικνύει διπλῆν τὴν ζημίαν, ἀναφέρων καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἐκεῖνα ποὺ ὑποτάσσουν εἰς τὸν μαμμωνᾶν. Ἀλλὰ δὲν τὸ θέτει εὐθέως αὐτό, **B** ἀλλὰ τὸ δημιουργεῖ σιγὰ - σιγὰ μὲ ἁπλοῦς συλλογισμούς, λέγων τὰ ἑξῆς· «Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ δουλεύῃ εἰς δύο κυρίους», ὀνομάζων δύο ἐδῶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δίδουν ἀντίθετα προστάγματα. Διότι, ἐὰν δὲν συνέβαινεν αὐτό, δὲν θὰ ἦσαν δύο, δεδομένου ὅτι «τὸ πλῆθος ἐκείνων, ποὺ εἶχαν πιστεύσει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, εἶχαν ἁρμονικὴν καὶ ἀδιάσπαστον ὁμοφροσύνην»,[3] ἂν καὶ ἦσαν διῃρημένοι εἰς πολλὰ σώματα, ἀλλ' ὅμως ἡ ὁμόνοια τοὺς ἔκανε τοὺς πολλοὺς σὰν νὰ ἦσαν ἕνας ἄνθρωπος. Ἔπειτα, ἐπιτείνων αὐτά, λέγει· Ὄχι μόνον δὲν θὰ τὸν δουλεύσῃ, ἀλλὰ θὰ τὸν μισήσῃ καὶ θὰ τὸν ἀποστραφῇ. «Διότι ἢ τὸν ἕνα θὰ μισήσῃ», λέγει, «καὶ τὸν ἄλλον θὰ ἀγαπήσῃ, ἢ εἰς τὸν ἕνα θὰ προσκολληθῇ καὶ τὸν ἄλλον θὰ καταφρονήσῃ».[4] Καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι δύο φορὰς ἔχει λεχθῆ τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ἀσφαλῶς, δὲν τὸ ἐξέθεσε τυχαῖα ἔτσι αὐτό, **C** ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλλίτερον εἶναι εὔκολος. Διὰ νὰ μὴ λέγῃς, λοιπόν, ὅτι ἔγινα πλέον δοῦλος, εὑρίσκομαι ὑπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ χρήματος, σοῦ ὑποδεικνύει ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀλλαγὴ θέσεως καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν μίαν κατάστασιν ἐπέρασες εἰς τὴν ἄλλην, ἔτσι καὶ ἀπὸ αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταπηδήσῃς εἰς διαφορετικήν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ὡμίλησε γενικῶς καὶ ἀορίστως, διὰ νὰ πείσῃ τὸν ἀκροατὴν νὰ καταστῇ ἀμερόληπτος κριτὴς τῶν λεγομένων καὶ νὰ λάβῃ τὴν ἀπόφασίν του ἐπὶ τῇ

2. Πρβλ. Ματθ. 6, 19 - 20.
3. Πράξ. 4, 32.
4. Ματθ. 6, 24.

βάσει τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ὅταν πλέον τὸν ἔκανε νὰ συμφωνήσῃ μὲ τοὺς λόγους του,[5] τότε ἀποκαλύπτει καὶ τὴν πραγματικήν του σκέψιν. Προσέθεσε, λοιπόν· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ δουλεύετε τὸν Θεὸν καὶ τὸν μαμμωνᾶν».[6] Ἂς αἰσθανθῶμεν φρίκην, ἀφοῦ σκεφθῶμεν τί ἐκάναμεν τὸν Χριστὸν νὰ εἴπῃ καὶ νὰ τοποθετήσῃ τὸν χρυσὸν κοντὰ εἰς τὸν Θεόν. **D** Ἐάν, ὅμως, αὐτὸ εἶναι φρικτόν, ἀσφαλῶς, εἶναι πολὺ πιὸ φρικτὸν νὰ γίνεται εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ νὰ προτιμῶμεν τὴν τυραννίαν τοῦ χρυσοῦ ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Τί λοιπόν; Εἰς τοὺς παλαιοὺς δὲν ἦτο δυνατὴ αὐτὴ ἡ διαγωγή; Καθόλου. Τότε, μὲ ποῖον τρόπον, ἐρωτᾷ κάποιος, προώδευσαν εἰς τὴν ἀρετὴν ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Ἰώβ; Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τοὺς πλουσίους εἰς ἀρετήν, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ ἦσαν δοῦλοι εἰς τὰ χρήματα. Διότι καὶ ὁ Ἰὼβ ἦτο πλούσιος, ἀλλὰ δὲν ἦτο δοῦλος εἰς τὸν μαμμωνᾶν, μὰ τὸν εἶχε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἦτο κύριος καὶ ὄχι δοῦλος. Σὰν νὰ ἦτο, λοιπόν, διαχειριστὴς ξένων χρημάτων, ἔτσι ἐθεώρει τὰ ἀγαθά του, χωρὶς νὰ ἁρπάζῃ τὰ χρήματα τῶν ἄλλων, **E** ἀλλὰ ἔδιδε καὶ τὰ ἰδικά του εἰς τοὺς πτωχούς.

Καὶ τὸ σπουδαιότερον, βέβαια, εἶναι ὅτι δὲν ἐχαίρετο, ὅταν τὰ εἶχεν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπεδείκνυεν, ὅταν ἔλεγεν «Ἐὰν ἔνοιωσα χαράν, ἐπειδὴ ἀπέκτησα πολλὰ πλούτη»,[7] δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐλυπήθη, ὅταν τὰ ἔχασεν. Μὰ οἱ σημερινοὶ πλούσιοι δὲν εἶναι παρόμοιοι, ἀλλὰ εἶναι χειρότεροι ἀπὸ κάθε δοῦλον, **270** σὰν νὰ πληρώνουν φόρους εἰς κάποιον φοβερὸν τύραννον. Πραγματικά, ὁ ἔρωτας τῶν χρημάτων ἔχει κυριεύσει τὴν διάνοιάν των, σὰν νὰ ἦτο κάποια ἀκρόπολις, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκδίδει κάθε ἡμέραν τὰ παράνομα διατάγματά του καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας, ποὺ νὰ τὰ παρακούῃ.

Συνεπῶς, μὴ κάνῃς περιττὰς σκέψεις. Διότι ὁ Θεὸς ὡμίλησεν μίαν φορὰν καὶ εἶπεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρχουν συγχρόνως εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον ἡ δουλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ χρήματος. Δι' αὐτὸ μὴ ὑποστηρίζεις ἐσὺ ὅτι εἶναι δυνατὸν αὐτό. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρξουν αὐτά, ὅταν ὁ ἕνας διατάσσῃ νὰ ἁρπάζῃς,

5. Μὲ τὴν γενικὴν ἀρχήν, δηλαδή, τὴν ἐκφραζομένην διὰ τῶν λεγομένων εἰς τὸ Ματθ. 6, 24.
6. Ματθ. 6, 21.
7. Ἰὼβ 31, 25.

ὁ δὲ ἄλλος νὰ προσφέρῃς τὰ ἀγαθά σου, ὁ ἕνας νὰ εἶσαι ἐγκρατὴς καὶ ὁ ἄλλος νὰ πορνεύῃς, ὁ ἕνας νὰ μεθᾷς καὶ νὰ ζῇς πολυτελῶς, ὁ ἄλλος νὰ εἶσαι κύριος τῆς κοιλίας σου, **B** ὁ ἕνας νὰ περιφρονῇς τὰ πλούτη καὶ ὁ ἄλλος νὰ προσκολλᾶσαι εἰς αὐτά, ὁ ἕνας νὰ θαυμάζῃς τὰ μάρμαρα, τοὺς τοίχους καὶ τὰ μεγάλα κτίρια, ὁ ἄλλος νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν εἰς αὐτά, ἀλλὰ νὰ τιμᾷς τὴν εὐσέβειαν;

Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὠνόμασε τὸν μαμμωνᾶν κύριον, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἐκ φύσεως τοιοῦτος, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας ἐκείνων, ποὺ τὸν προσκυνοῦν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὀνομάζει καὶ τὴν κοιλίαν Θεόν, ὄχι ἀπὸ τὸ ἀξίωμά της κυρίως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα ἐκείνων, ποὺ εἶναι δοῦλοι εἰς αὐτήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι χειρότερον ἀπὸ κάθε τιμωρίαν καὶ εἶναι ἱκανὸν νὰ τιμωρήσῃ, πρὶν ἀπὸ τὴν κόλασιν, τὸν δουλωθέντα. Πραγματικά, ἀπὸ ποίους καταδίκους δὲν θὰ ἦσαν ἀθλιώτεροι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἐνῷ ἔχουν κύριον τὸν Θεόν, **C** φεύγουν μὲ τὴν θέλησίν των ἀπὸ τὴν ἥμερον βασιλείαν του πρὸς τὴν φοβερὰν ἐκείνην τυραννίαν, καὶ μάλιστα, ὅταν τόσον μεγάλην ζημίαν ὑφίστανται καὶ ἐδῶ εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τὴν πρᾶξιν αὐτήν; Διότι ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προκύπτει ἀνυπολόγιστος ζημία, δίκαι, ἀδικίαι, διαμάχαι, κόποι, τύφλωσις τῆς ψυχῆς καί, τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα, εἶναι ὅτι μᾶς κάνει νὰ χάσωμεν ὅλα τὰ ὑψηλὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα προσφέρει ἡ δουλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἀφοῦ, λοιπόν, μὲ ὅλα αὐτὰ ἐδίδαξε τὸ πόσον συμφέρει νὰ περιφρονῶμεν τὰ χρήματα καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἰδίων τῶν χρημάτων καὶ διὰ τὴν ψυχικὴν εὐχαρίστησιν καὶ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς φιλοσοφίας **D** καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς εὐσεβείας, ἐν συνεχείᾳ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ παραίνεσις αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρίστης νομοθεσίας, τὸ νὰ μὴ διατάσσῃ μόνον τὰ συμφέροντα, ἀλλὰ νὰ καθιστᾷ αὐτὰ πραγματοποιήσιμα.

Δι' αὐτὸ καὶ συνεχίζει, λέγων· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ζωήν σας τί θὰ φάγετε».[8] Διὰ νὰ μὴ λέγουν· Τί λοιπόν; Πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ζήσωμεν, ἐὰν δώσωμεν ὅλα τὰ χρήματά μας; Εἰς αὐτήν, λοιπόν, τὴν ἀντίρρησιν σταματᾷ πολὺ ἐπίκαιρα. Ὅπως δηλαδή, ἐὰν ἔλεγεν

8. Ματθ. 6, 25.

ἀπὸ τὴν ἀρχήν· «Μὴ μεριμνᾶτε», θὰ ἐφαίνετο ὅτι εἶναι βαρεῖα ἡ ἐντολή, καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀφοῦ ἀπέδειξε τὴν βλάβην ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν, καθιστᾷ πλέον εὐπρόσδεκτον τὴν παραίνεσιν. **E** Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τώρα δὲν εἶπε μόνον· Μὴ μεριμνᾶτε, ἀλλά, ἀφοῦ ἐξέθεσε τὴν αἰτίαν αὐτοῦ, τότε ἔδωσε καὶ τὴν ἐντολὴν αὐτήν.

Πραγματικά, ἀφοῦ εἶπεν· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ δουλεύετε τὸν Θεὸν καὶ τὸν μαμμωνᾶν»,[9] προσέθεσεν· «Διὰ τοῦτο σᾶς λέγω. Μὴ μεριμνᾶτε».[10] «Τοῦτο»· Ποῖον τοῦτο; Τὴν ἀνέκφραστον, δηλαδή, ζημίαν. Διότι ἡ ζημία δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἡ πληγὴ ἀναφέρεται εἰς τὰ σπουδαιότερα σημεῖα καὶ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς σωτηρίας μας, ἐπειδὴ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐδημιούργησε, μᾶς φροντίζει καὶ μᾶς ἀγαπᾷ.

297 A «Διὰ τοῦτο σᾶς λέγω· Μὴ μεριμνᾶτε». Ἐπειδή, δηλαδή, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ζημία εἶναι ἀπερίγραπτος, ἐπιτείνει, πλέον, τὴν ἐντολήν. Πραγματικά, δὲν μᾶς διατάσσει νὰ ἀποβάλλωμεν τὰ ὑπάρχοντά μας μόνον, ἀλλὰ νὰ μὴ φροντίζωμεν οὔτε διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, λέγων τὰ ἑξῆς· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ψυχήν σας τί θὰ φάγετε», ὄχι ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τροφήν, ἀφοῦ εἶναι ἀσώματος, ἀλλὰ ὡμίλησεν ὅπως ὑπῆρχε κοινὴ συνήθεια. Διότι, μολονότι δὲν χρειάζεται τὴν τροφήν, ἐν τούτοις δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ παραμείνῃ διαφορετικὰ εἰς τὸ σῶμα, παρὰ μόνον, ὅταν τρέφεται αὐτό.

Καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτό, δὲν τὸ θέτει ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ συλλογισμούς, **B** ἄλλους μὲν ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν εἰς ἡμᾶς, ἄλλους δὲ ἀπὸ ἄλλα παραδείγματα. Καὶ ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα εἰς ἡμᾶς λέγει· «Δὲν ἀξίζει ἡ ζωὴ περισσότερον ἀπὸ τὴν τροφὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ἔνδυμα;».[11] Συνεπῶς, αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὸ σπουδαιότερον, πῶς δὲν θὰ δώσῃ τὸ μικρότερον; Αὐτὸς ποὺ ἐδημιούργησε τὴν τρεφομένην σάρκα, πῶς δὲν θὰ δώσῃ τὴν τροφήν; Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν ἁπλῶς· Μὴ μεριμνᾶτε τί θὰ τρώγετε καὶ τί θὰ ἐνδύεσθε, ἀλλὰ «διὰ τὸ σῶμά σας» καὶ «διὰ τὴν ψυχήν σας»,[12] ἐπειδὴ ἐσκόπευε ἀπὸ αὐτὰ νὰ

9. Ματθ. 6, 24.
10. Ματθ. 6, 25.
11. Ματθ. 6, 25.
12. Ματθ. 6, 25.

κάνῃ τὰς ἀποδείξεις, προωθῶν τὸν λόγον συγκριτικῶς.

Ἀλλὰ τὴν μὲν ψυχὴν τὴν ἔδωσε μίαν φορὰν καὶ παραμένει ἀναλλοίωτος, ἐνῷ τὸ σῶμα κάθε ἡμέραν αὐξάνει. Αὐτὰ τὰ δύο ἀποδεικνύουν, λοιπόν, C καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν, δηλαδή, καὶ τοῦ σώματος τὴν φθαρτότητα, συνέχισε λέγων· «Ποῖος ἀπὸ σᾶς ἠμπορεῖ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ ἀνάστημά του ἕνα πῆχυν;»[13] Καί, ἀφοῦ ἀπεσιώπησε τὴν ψυχήν, ἐπειδὴ δὲν μεγαλώνει, ὡμίλησε μόνον διὰ τὸ σῶμα, ἀποκαλύπτων ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δὲν αὐξάνει ἡ τροφὴ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

Αὐτό, διδάσκων καὶ ὁ Παῦλος μὲ ἄλλους λόγους, ἔλεγεν· «Ὥστε, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει εἶναι τίποτε οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει, ἀλλ' ὁ Θεὸς ποὺ δίδει τὴν αὔξησιν».[14] Ὅσον ἀφορᾷ ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα εἰς ἡμᾶς, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεβούλευσεν, ἐνῷ ἀπὸ τὰ ἐκτὸς ἡμῶν συνεβούλευσε, λέγων· «Κυττάξατε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ».[15] Διὰ νὰ μὴ ὑποστηρίζῃ, λοιπόν, κάποιος ὅτι ἀποκομίζομεν ὠφέλειαν, ὅταν μεριμνῶμεν, τοὺς ἀποστομώνει καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ σπουδαιοτέρου καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐλαχίστου. D Τὸ σπουδαιότερον μὲν εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, τὸ ἐλάχιστον δὲ τὰ πτηνά. Ἐάν, λοιπόν, τόσον ἐνδιαφέρεται, λέγει, διὰ τὰ ἐλάχιστα, διατί δὲν θὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς; Καὶ πρὸς αὐτοὺς μὲν ἔτσι ὡμίλησε (ἐπειδὴ ἦσαν ὄχλος ἀμόρφωτος), ἐνῷ πρὸς τὸν διάβολον δὲν ὡμίλησεν ὁμοιοτρόπως. Ἀλλὰ πῶς; «Ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ζήσῃ μόνον μὲ ψωμί, ἀλλὰ μὲ κάθε λόγον, ὁ ὁποῖος ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ».[16] Ἐδῶ, ὅμως, ἀναφέρει τὰ πτηνὰ καὶ μάλιστα μὲ ἔντονον συμβουλευτικὸν χαρακτῆρα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει μεγάλην δύναμιν διὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἡ παραίνεσις.

Καὶ ὅμως, μερικοὶ ἀσεβεῖς ἔφθασαν εἰς τόσον μεγάλον βαθμὸν ἀνοησίας, ὥστε νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ἀξίαν τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ. E Διότι δὲν ἔπρεπε, λέγουν, ἐνῷ ἤθελε νὰ τονώσῃ τὴν διάθεσιν, νὰ κατευθύνῃ πρὸς αὐτὸ μὲ βάσιν τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα, ἐπειδὴ εἰς τὰ

13. Ματθ. 6, 27.
14. Α' Κορινθ. 3, 7.
15. Ματθ. 6, 26.
16. Ματθ. 4, 4.

πτηνὰ συμβαίνουν αὐτὰ ἐκ φύσεως, λέγουν. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν, λοιπόν, εἰς αὐτά; Ὅτι, ἂν καὶ ἐκ φύσεως συμβαίνουν αὐτὰ εἰς τὰ πτηνά, ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ τὸ ἴδιον καὶ εἰς ἡμᾶς ἐκ διαθέσεως. Διότι δὲν εἶπεν 272 Κυττάξατε ὅτι πετοῦν τὰ πτηνά, (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἀδύνατον νὰ κάνῃ ὁ ἄνθρωπος), ἀλλ' εἶπεν ὅτι τρέφονται χωρὶς μέριμναν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι εὔκολον νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ ἡμεῖς, ἐὰν θέλωμεν. Καὶ τὸ ἀπέδειξαν, ὅσοι κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐφαρμόσουν εἰς τὴν πρᾶξιν.

Δι' αὐτὸ μάλιστα ἀξίζει νὰ θαυμάσωμεν τὴν σύνεσιν τοῦ νομοθέτου, διότι, ἐνῷ εἶχε νὰ δώσῃ παραδείγματα ἀνθρώπων καὶ ἠμποροῦσε νὰ ἀναφέρῃ τὸν Ἠλίαν, τὸν Μωϋσῆ, τὸν Ἰωάννην καὶ ἄλλους παρομοίους, ποὺ δὲν τοὺς κατεῖχε ἡ μέριμνα, διὰ νὰ ἐπιτιμήσῃ αὐτούς, ἐν τούτοις ἀνέφερε τὰ ἄλογα ζῷα. Διότι, ἐὰν ἔλεγε τοὺς δικαίους ἐκείνους, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀντείπουν B ὅτι δὲν ἐγίναμεν ἀκόμη σὰν ἐκείνους. Τώρα, ὅμως, μὲ τὸ νὰ ἀποσιωπήσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ φέρῃ ὡς παράδειγμα τὰ πτηνά, τοὺς ἀφήρεσε κάθε πρόφασιν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐμιμήθη παλαιὸν νόμον. Πραγματικά, καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μᾶς παραπέμπει πρὸς τὴν μέλισσαν, πρὸς τὸν μύρμηγκα, πρὸς τὴν τρυγόνα καὶ πρὸς τὴν χελιδόνα. Δὲν εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ μικρὰ ἀπόδειξις τιμῆς, ὅταν, ἐκεῖνα ποὺ τὰ πτηνὰ ἔχουν ἐκ φύσεως, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν θέλησίν μας. Ἐάν, λοιπόν, τόσην πρόνοιαν δεικνύει δι' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν χάριν ἡμῶν, πολὺ περισσότερον θὰ φροντίσῃ δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Ἐὰν προνοῇ διὰ τοὺς δούλους, θὰ προνοήσῃ πολὺ περισσότερον διὰ τὸν κύριον. Δι' αὐτὸ ἔλεγεν· «Κυττάξατε τὰ πτηνά». C Καὶ δὲν προσέθεσεν ὅτι δὲν διεξάγουν μικρὸν ἢ μεγάλον ἐμπόριον, (διότι αὐτὸ θὰ ἦτο τελείως ἀπαράδεκτον), ἀλλὰ τί εἶπεν; «Δὲν σπείρουν, οὔτε θερίζουν».[17]

Τί λοιπόν; Δὲν πρέπει νὰ σπείρωμεν; λέγει. Δὲν εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ σπείρωμεν, ἀλλὰ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς κυριεύῃ ἡ μέριμνα. Ὄχι ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα, ἀλλ' ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα μικρόψυχοι καὶ νὰ βασανιζώμεθα ἀπὸ τὰς φροντίδας. Διότι μᾶς προέτρεψε νὰ τρεφώμεθα, ἀλλὰ νὰ μὴ μεριμνῶμεν μὲ

17. Ματθ. 6, 26.

ἀγωνίαν. Τὴν ἰδίαν συμβουλὴν δίδει κάπως ἀόριστα καὶ ὁ Δαυΐδ ἀπὸ παλαιά, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Ἀνοίγεις τὸ χέρι σου καὶ κάθε ζῷον τὸ γεμίζεις χαράν»[18] **D** καὶ πάλιν· «Εἰς τὸν δίδοντα τροφὴν εἰς τὰ κτήνη καὶ εἰς τοὺς νεοσσοὺς τῶν κοράκων, ποὺ ἐπικαλοῦνται αὐτόν».[19]

Καὶ ποῖοι δὲν ἐμερίμνησαν; ἐρωτᾷ κάποιος. Δὲν ἤκουσες πόσους ἀπὸ τοὺς δικαίους ἀνέφερα; Δὲν βλέπεις, ὕστερα ἀπὸ ἐκείνους, τὸν Ἰακὼβ νὰ φεύγη ἀπὸ τὸ πατρικόν του σπίτι τελείως γυμνός; Δὲν τὸν ἀκούεις νὰ προσεύχεται καὶ νὰ λέγη· «Ἐὰν μοῦ δώση ὁ Κύριος ἄρτον διὰ νὰ φάγω καὶ ἱμάτιον διὰ νὰ ἐνδυθῶ»; [20] Αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸν ὄχι τοῦ ἀνθρώπου ποὺ μεριμνᾷ, ἀλλὰ τοῦ ζητοῦντος τὸ πᾶν ἀπὸ τὸν Θεόν. Τὸ ἴδιον ἐπέτυχαν καὶ οἱ Ἀπόστολοι, χωρὶς νὰ μεριμνοῦν, ἂν καὶ δὲν εἶχαν τίποτε καὶ οἱ πέντε χιλιάδες ἄνθρωποι καὶ οἱ τρεῖς χιλιάδες, ἐπίσης.

E Ἐάν, ὅμως, δὲν δέχεσαι, μολονότι ἀκούεις τόσα συμβουλευτικὰ λόγια, νὰ ἐλευθερώσης τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὰ φοβερὰ αὐτὰ δεσμά, ἀφοῦ σκεφθῆς τὸ ἀνωφελὲς τοῦ πράγματος, παῦσε νὰ φροντίζης. «Διότι ποῖος ἀπὸ σᾶς», λέγει, «ὅσον καὶ ἂν φροντίση, ἠμπορεῖ νὰ προσθέση εἰς τὸ ἀνάστημά του ἕνα πῆχυν;». Εἶδες ὅτι ἀπὸ τὸ φανερὸν κατέστησε φανερὸν καὶ τὸ ἀόρατον; Ὅπως, δηλαδή, ὅσον καὶ ἂν φροντίζης, δὲν ἠμπορεῖς, λέγει, νὰ προσθέσης οὔτε τὸ ἐλάχιστον εἰς τὸ σῶμά σου, **273** ἔτσι δὲν ἠμπορεῖς οὔτε τὴν τροφὴν νὰ συγκεντρώσης, μολονότι νομίζεις ὅτι τὸ κατορθώνεις αὐτό. Ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερόν, ὅτι ὄχι ἡ ἰδική μας φροντίδα, ἀλλὰ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐπιτυγχάνει τὸ πᾶν καὶ εἰς ἐκεῖνα ποὺ ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι προσπαθῶμεν. Διότι, ἐὰν μᾶς ἐγκαταλείψη ὁ Θεός, οὔτε ἡ φροντὶς οὔτε ἡ μέριμνα οὔτε ὁ κόπος οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον θὰ φανῆ ποτέ, ἀλλὰ τὰ πάντα θὰ χαθοῦν.

Συνεπῶς, ἂς μὴ νομίζωμεν ὅτι αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθοῦν, διότι πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καὶ σήμερα τὰς ἐφαρμόζουν. Ἐάν, βέβαια, τὸ ἀγνοῆς ἐσὺ αὐτό, δὲν εἶναι παράδοξον. Διότι καὶ ὁ Ἠλίας ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι μόνος, ἀλλ' ἤκουσεν ὅτι ὑπῆρχαν

18. Ψαλμ. 144, 16.
19. Ψαλμ. 146, 9.
20. Γεν. 28, 20.

ἑπτὰ χιλιάδες ἄνθρωποι πιστοὶ εἰς τὸν Θεόν.[21] **B** Ὅθεν, εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ σήμερον ὑπάρχουν πολλοί, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ὅπως οἱ Ἀπόστολοι, ὅπως ἔζων οἱ τρεῖς χιλιάδες καὶ οἱ πέντε χιλιάδες χριστιανοί. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι δὲν πιστεύομεν δὲν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐνάρετοι, ἀλλὰ εἰς τὸ ὅτι πολὺ ἀπέχομεν ἀπὸ τὴν ἀρετήν. Ὅπως, δηλαδή, ὁ μέθυσος δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ πιστεύση ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν γεύονται οὔτε νερό, (διότι καὶ αὐτὸ τὸ κατώρθωσαν πολλοὶ μοναχοὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας), καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ πολλὰς γυναῖκας, ὅτι εἶναι εὔκολον ἡ παρθενία, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἁρπάζει τὰ ξένα ἀγαθά, ὅτι καὶ τὰ ἰδικά του κάποιος θὰ δώση μὲ εὐκολίαν, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ κάθε ἡμέραν φθείρουν τοὺς ἑαυτούς των μὲ χιλίας τόσας φροντίδας, δὲν θὰ δεχθοῦν μὲ εὐκολίαν τὴν ἐντολὴν αὐτήν. **C** Ὅτι, λοιπόν, ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἐπέτυχαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἐντολὴν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδείξωμεν ἀπὸ αὐτούς, ποὺ καὶ εἰς τὰς ἡμέρας συμπεριφέρονται σύμφωνα μὲ αὐτήν.

Ἀλλὰ δι' ἐσᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἀρκετὸν νὰ διδαχθῆτε νὰ μὴ εἶσθε πλεονέκται καὶ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι καλὸν πρᾶγμα καὶ ἀκόμη νὰ γνωρίζετε ὅτι πρέπει νὰ προσφέρετε τὰ ὑπάρχοντά σας, διότι, ἐὰν κατορθώσης αὐτά, ἀγαπητέ, γρήγορα θὰ προχωρήσης καὶ εἰς ἐκεῖνα. Τώρα, λοιπόν, ἂς ἀφήσωμεν τὴν περιττὴν πολυτέλειαν, ἂς ἐφαρμόζωμεν τὸ μέτρον καὶ ἂς συνηθίσωμεν νὰ ἀποκτῶμεν μὲ δικαίους κόπους ὅλα, ὅσα πρόκειται νὰ ἔχωμεν. **D** Διότι καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὅταν ὡμίλει πρὸς τοὺς τελώνας καὶ τοὺς στρατιωτικούς, τοὺς προέτρεπε νὰ ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀμοιβήν των μόνον.[22] Ἤθελε, βέβαια, νὰ τοὺς ὁδηγήση εἰς κάποιαν ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἕτοιμοι πρὸς τοῦτο, τοὺς λέγει τὰ κατώτερα, διότι, ἐὰν τοὺς ἔλεγε τὰ ἀνώτερα, δὲν θὰ ἐπρόσεχαν εἰς αὐτὰ καὶ ἐπὶ πλέον δὲν θὰ ἐφήρμοζαν καὶ τὰ κατώτερα.

Ὅθεν, καὶ ἐγὼ σᾶς ἐκπαιδεύω εἰς τὰς εὐκολωτέρας ἐντολάς, ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ ὅτι πρὸς τὸ παρὸν τὸ φορτίον τῆς ἀκτημοσύνης εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὰς δυνάμεις σας καί, ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν,

21. Πρβλ. Γ' Βασιλ. 19, 18.
22. Πρβλ. Λουκ. 3, 12 - 14.

E τόσον ἀπέχει ἀπὸ ἐσᾶς ἡ φιλοσοφία αὐτή. Δι' αὐτὸ καὶ ἂν ἀκόμη ἀσχολοῦμαι μὲ τὰς εὐκόλους ἐντολάς, ἐν τούτοις αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὰ παρηγορία, μολονότι τὸ ἐπέτυχαν αὐτὸ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ προσέφεραν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά των, ἔστω καὶ χωρὶς τὴν ἀνάλογον διάθεσιν. Ἀλλ' ὅμως, ἐγὼ ἀρκοῦμαι δι' ἐσᾶς **274** εἰς τὸ νὰ προσφέρετε ἄφθονον τὴν ἐλεημοσύνην, διότι γρήγορα θὰ φθάσωμεν καὶ εἰς ἐκεῖνα, ἐὰν προχωροῦμεν τοιουτοτρόπως. Ἐάν, ὅμως, δὲν κάνωμεν οὔτε αὐτό, ποίαν συγγνώμην ἀξίζει νὰ εὕρωμεν ἡμεῖς, πού, ἐνῷ ἔχομεν ἐντολὴν νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀποδεικνυόμεθα ἐν τούτοις κατώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας; Τί θὰ εἴπωμεν, ὅταν, ἐνῷ ἔχομεν ὑποχρέωσιν νὰ εἴμεθα ἄγγελοι καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ παραμείνωμεν οὔτε ἄνθρωποι; Διότι τὸ νὰ ἁρπάζωμεν καὶ νὰ μᾶς διακρίνῃ ἡ πλεονεξία δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερότητος, ἀλλὰ τῆς σκληρότητος τῶν θηρίων. Μᾶλλον, ὅμως, εἴμεθα καὶ χειρότεροι ἀπὸ τὰ θηρία, ὅσοι ἐπιτιθέμεθα κατὰ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἄλλων. **B** Διότι εἰς τὰ θηρία ἡ ἁρπακτικότης ὑπάρχει ἐκ φύσεως, ἐνῷ ἡμεῖς, ποὺ ἐτιμήθημεν μὲ τὴν λογικήν, καὶ καταπίπτομεν εἰς παρὰ φύσιν ἀγένειαν, ποίαν συγχώρησιν θὰ εὕρωμεν;

Ἀφοῦ ἀντιληφθῶμεν, λοιπόν, τὸ ὕψος τῆς φιλοσοφίας ποὺ ἀνοίγεται ἔμπροσθέν μας, ἂς προσπαθήσωμεν νὰ φθάσωμεν ἔστω καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν καὶ ἀπὸ τὴν μελλοντικὴν κόλασιν καὶ προχωροῦντες νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα εἴθε ὅλοι μας νὰ ἀποκτήσωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'
(Ματθ. στ', 28 - 34)

C «Π α ρ α τ η ρ ή σ α τ ε τ ὰ κ ρ ί ν α τ ο ῦ ἀ γ ρ ο ῦ π ῶ ς α ὐ ξ ά ν ο υ ν, ο ὔ τ ε κ ο π ι ά ζ ο υ ν ο ὔ τ ε γ ν έ θ ο υ ν. Ἀ λ λ ὰ σ ᾶ ς λ έ γ ω ὅ τ ι ο ὔ τ ε ὁ Σ ο λ ο μ ὼ ν ε ἰ ς ὅ λ η ν τ ο υ τ ὴ ν δ ό ξ α ν δ ὲ ν ἐ ν ε δ ύ θ η σ ὰ ν ἕ ν α ἀ π ὸ α ὐ τ ά».[1]

Ἀφοῦ ἔκανε λόγον διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν καὶ ἀπέδειξεν ὅτι δὲν πρέπει οὔτε καὶ δι' αὐτὴν νὰ μεριμνῶμεν, ἔρχεται τώρα πλέον εἰς τὸ εὐκολώτερον, διότι ἡ ἐνδυμασία δὲν εἶναι τόσον ἀναγκαῖον πρᾶγμα, ὅσον εἶναι ἡ τροφή. Διατί, ὅμως, δὲν χρησιμοποιεῖ καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιον παράδειγμα, **D** δηλαδή, τὸ παράδειγμα τῶν πτηνῶν, οὔτε ἀναφέρει τὸ παγώνι, τὸν κύκνον καὶ τὸ πρόβατον; Διότι ἠμποροῦσε νὰ πάρῃ πολλὰ παρόμοια παραδείγματα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζώων. Ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἀπὸ τὰς δύο ἀπόψεις, καὶ ἀπὸ τὴν εὐτέλειαν ἐκείνων, ποὺ ἔχουν τόσην εὐπρέπειαν, καὶ ἀπὸ τὴν μεγαλοδωρίαν τοῦ καλλωπισμοῦ, ποὺ ἐδόθη εἰς τοὺς κρίνους. Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὡλοκλήρωσε τὸ παράδειγμα, δὲν τὰ ὀνομάζει πλέον κρίνα, ἀλλὰ «χορτάρι τοῦ ἀγροῦ».[2] Μά, δὲν ἀρκεῖται καὶ εἰς τὴν ὀνομασίαν αὐτήν, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλην εὐτέλειαν, ὅταν λέγῃ· «Ποὺ σήμερα ὑπάρχει».[3] Καὶ δὲν προσέθεσεν· Καὶ ποὺ δὲν ὑπάρχει αὔριον, **E** ἀλλὰ τὸ πολὺ χειρότερον· «Ποὺ τὸ ρίχνουν εἰς τὸν φοῦρνον».[4] Ἐπίσης, δὲν εἶπεν ἁπλῶς ὅτι τὸ ἐνδύει ὁ Θεός, ἀλλὰ ὅτι «τὸ ἐνδύει τόσον ὡραῖα».[5]

Βλέπεις εἰς ὅλας τὰς ἐκφράσεις τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἐπιτάσεις; Τὸ κάνει δὲ αὐτὸ διὰ νὰ τοὺς συνετίσῃ.

---

1. Ματθ. 6, 28 - 29.
2. Ματθ. 6, 30.
3. Ματθ. 6, 30.
4. Ματθ. 6, 30.
5. Ματθ. 6, 30.

Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ προσέθεσεν· «Πόσον περισσότερον ἐσᾶς;».[6] Πραγματικὰ καὶ ἡ ἐρώτησις αὐτὴ ἔχει μεγάλην ἔμφασιν. Διότι τὸ «ἐσᾶς» δὲν ὑπονοεῖ τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ πόσον πολύτιμον καὶ σπουδαῖον εἶναι τὸ ἀνθρώπινον γένος. Σὰν νὰ ἔλεγε, δηλαδή· «Ἐσᾶς», **278** εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσε ψυχήν, ἔπλασε τὸ σῶμά σας, χάριν τῶν ὁποίων ἐδημιούργησε ὅλα τὰ ὁρατὰ πράγματα, ἔστειλε τοὺς προφήτας, ἔδωσε τὸν νόμον, ἔκανε τὰ ἀναρίθμητα καλὰ καὶ ἐθυσίασε τὸν Μονογενῆ Υἱόν του καὶ ἐδώρησε διὰ μέσου αὐτοῦ τὰ ἄπειρα χαρίσματα. Ὅταν πλέον τοὺς ἀπέδειξε καθαρὰ τὴν ὀρθότητα τῶν συλλογισμῶν του, τότε καὶ τοὺς ἐπιπλήττει, λέγων· «Ὀλιγόπιστοι».[7] Διότι τέτοιος εἶναι, ὅποιος δίδει συμβουλάς. Δὲν συμβουλεύει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλήττει, διὰ νὰ παρωθήσῃ περισσότερον εἰς τὴν ὑπακοὴν τῶν λεγομένων. Μὲ τοὺς λόγους του αὐτοὺς μᾶς διδάσκει ὄχι μόνον νὰ μὴ μεριμνῶμεν, ἀλλὰ νὰ μὴ μᾶς κυριεύῃ ὁ θαυμασμὸς διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἐνδυμάτων. Διότι τὸ στολίδι εἶναι τῆς χλόης καὶ ἡ ὡραιότης τοῦ χόρτου. **B** Μᾶλλον, ὅμως, τὸ χορτάρι ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ τὴν στολὴν αὐτήν. Διατί, λοιπόν, καυχᾶσαι διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπερτερεῖ τὸ χορτάρι κατὰ πολύ;

Καὶ πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον ἀποδεικνύει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εὔκολον τὴν ἐντολήν, ὁδηγῶν αὐτοὺς πάλιν ἀπὸ τὰ ἀντίθετα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φοβοῦνται. Ὅταν εἶπεν, δηλαδή· «Παρατηρήσατε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ», προσέθεσεν· «Δὲν κοπιάζουν». Ὥστε, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς κόπους, ἔδωσεν αὐτὴν τὴν ἐντολήν. Δὲν εἶναι, βέβαια, κόπος νὰ μὴ μεριμνᾷ κανεὶς δι' αὐτά, ἀλλὰ τὸ νὰ μεριμνᾷ. Καὶ ὅπως, ὅταν εἶπεν· «Δὲν σπέρνουν»,[8] δὲν κατήργησε τὴν σποράν, ἀλλὰ τὴν ὑπερβολικὴν φροντίδα δι' αὐτό, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὅταν εἶπεν· **C** «Δὲν κοπιάζουν, οὔτε γνέθουν», δὲν κατήργησε τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ τὴν μέριμναν. Ἐάν, λοιπόν, ὁ Σολομὼν ἐνικήθη ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν κρίνων, καὶ αὐτὸ δὲν ἔγινε μία οὔτε δύο φοράς, ἀλλὰ συνέβαινεν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του, (διότι δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τώρα μὲν ἐφόρεσεν ὡραῖα ἐνδύματα, ἐνῷ ἔπειτα δὲν ἐφόρεσε πλέον, ἀλλὰ οὔτε καὶ μίαν

6. Ματθ. 6, 30.
7. Ματθ. 6, 30.
8. Ματθ. 6, 26.

ἡμέραν τῆς βασιλείας του δὲν ἐκαλλωπίσθη τόσον. Αὐτό, βέβαια, τὸ ἐδήλωσεν, ὅταν εἶπεν· «Εἰς ὅλην του τὴν δόξαν»). Καὶ δὲν ἐνικήθη μόνον ἀπὸ τὸ ἄνθος αὐτό, ἐνῷ ἠμπόρεσε νὰ μιμηθῇ τὴν ὡραιότητα τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ ἐνικήθη ἀπὸ ὅλα συγχρόνως. (Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγεν· «σὰν ἕνα ἀπὸ αὐτά». Διότι ὅσον ἀπέχει τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, τόση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἐνδυμάτων ἐκείνων καὶ τῶν ἀνθέων αὐτῶν). **D** Ἐάν, λοιπόν, ἐκεῖνος ὡμολόγησε τὴν ἧτταν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε λαμπρότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς ὅλων τῶν ἐποχῶν, πότε θὰ ἠμπορέσῃς ἐσὺ νὰ ἀναδειχθῇς νικητής, ἢ μᾶλλον νὰ πλησιάσῃς, ἔστω καὶ ὀλίγον, τὴν ὡραιότητα αὐτοῦ τοῦ εἴδους;

Δι' αὐτῶν μᾶς διδάσκει νὰ μὴ ἐπιθυμῶμεν καθόλου τὸν καλλωπισμὸν αὐτόν. Διότι κύτταξε τὸ τέλος του. Ὕστερα ἀπὸ τὴν νίκην, ρίπτεται εἰς τὸν φοῦρνον.

Ἐάν, λοιπόν, διὰ τὰ εὐτελῆ καὶ ἀνάξια λόγου πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐξυπηρετοῦν ἀσήμαντον ἀνάγκην, ἔδειξε τόσην μεγάλην μέριμναν ὁ Θεός, κατὰ ποίαν λογικὴν θὰ ἐγκαταλείψῃ ἐσένα, ποὺ εἶσαι τὸ πιὸ ἀναγκαῖον ἀπὸ ὅλα τὰ ζῷα; Ἀλλά, τότε, διὰ ποῖον λόγον τὰ ἐδημιούργησε τόσον ὡραῖα; **E** Διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν σοφίαν του καὶ τὴν μεγάλην του δύναμιν, διὰ νὰ διδαχθῶμεν τὴν δόξαν του ἀπὸ ὅλας τὰς ἀπόψεις. Διότι δὲν διηγοῦνται οἱ οὐρανοὶ μόνον τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ,[9] ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ. Καὶ αὐτὸ διδάσκων ὁ Δαυῒδ ἔλεγεν· «Ὑμνεῖτε τὸν Κύριον δένδρα καρποφόρα καὶ ὅλοι οἱ κέδροι».[10] Πραγματικά, ἄλλα μὲν μὲ τοὺς καρποὺς των, ἄλλα δὲ μὲ τὸ μέγεθός των καὶ ἄλλα μὲ τὴν ὡραιότητά των ψάλλουν τὸν ὕμνον πρὸς τὸν δημιουργόν. **279** Διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ὑπάρξεως μεγάλης σοφίας, ὅταν καὶ εἰς τὰ πλέον ἀσήμαντα, (πραγματικά, τί πιὸ ἀσήμαντον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριον ὄχι;), προσφέρῃ τόσον κάλλος. Ἐάν, λοιπόν, ἔδωσε εἰς τὸ χορτάρι ὅ,τι δὲν τοῦ ἦτο ἀναγκαῖον, (διότι τί προσθέτει τὸ κάλλος του εἰς τὴν ἀποστολήν του ὡς τροφῆς τῆς φωτιᾶς;), διατί δὲν θὰ δώσῃ εἰς ἐσένα ὅ,τι χρειάζεσαι; Ἐὰν τὸ πλέον ἀσήμαντον ὅλων τῶν δημιουργημάτων τὸ ἐκαλλώπισε πλουσιοπάροχα, καὶ μάλιστα, χωρὶς νὰ ἐξυπηρετῇ κάποιαν ἀναγκαιότητα, ἀλλὰ τὸ ἔκανε διὰ νὰ δείξῃ τὴν μεγαλο-

9. Πρβλ. Ψαλμ. 18, 2.
10. Ψαλμ. 148, 9.

δωρίαν του μόνον, πολὺ περισσότερον θὰ δώση ὅλα τὰ ἀναγκαῖα εἰς ἐσένα, ποὺ εἶσαι ἀνώτερος ὅλων τῶν ὄντων.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι μεγάλη, **B** καὶ ἔπρεπε πλέον νὰ τοὺς ἐπιπλήξη, εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐκφράζεται μὲ ἐπιείκειαν, κατηγορῶν αὐτοὺς ὄχι δι' ἀπιστίαν, ἀλλὰ δι' ὀλιγοπιστίαν. «Ἐὰν τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ», λέγει, «ὁ Θεὸς τὸ ἐνδύει τόσον ὡραῖα, πολὺ περισσότερον ἐσᾶς, ὀλιγόπιστοι».[11] Μολονότι, βέβαια, ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκανεν ὁ ἴδιος, διότι «ὅλα ἔγιναν δι' αὐτοῦ καὶ χωρὶς αὐτὸν τίποτε δὲν ἔγινεν»,[12] ἐν τούτοις ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἀναφέρει εἰς καμμίαν περίπτωσιν τὸν ἑαυτόν του. Διότι τοῦ ἦτο ἀρκετὸν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην νὰ ἀποδείξη τὴν αὐθεντίαν του μὲ τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κάθε ἐντολῆς· «Ἠκούσατε ὅτι ἐλέχθη εἰς τοὺς ἀρχαίους... Ἐγώ, ὅμως, σᾶς λέγω...».[13] Συνεπῶς, νὰ μὴ παραξενεύεσαι, ὅταν καὶ εἰς τὰ ἑπόμενα ἀποκρύπτη τὸν ἑαυτόν του, ἢ λέγει κάτι ταπεινὸν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. **C** Διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφρόντιζε δι' ἕνα μόνον, δηλαδή, νὰ δεχθοῦν εὔκολα τὸν λόγον του καὶ νὰ ἀποδείξη ὅτι δὲν εἶναι κανένας ἄθεος, ἀλλὰ ὁμονοεῖ καὶ συμφωνεῖ μὲ τὸν Πατέρα. Αὐτὸ λοιπὸν κάνει καὶ τώρα.

Πραγματικά, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς του ὁμιλίας, τὸν Πατέρα ἀναφέρει συνεχῶς, θαυμάζων τὴν σοφίαν του, τὴν πρόνοιάν του, τὴν φροντίδα του δι' ὅλα, καὶ διὰ τὰ μικρὰ καὶ διὰ τὰ μεγάλα. Ἔτσι, ὅταν ἔκανε λόγον διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὠνόμασε αὐτὴν πόλιν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ὅταν ἀνέφερε τὸν οὐρανόν, τὸν ὠνόμασε, πάλιν, θρόνον τοῦ Θεοῦ,[14] καὶ ὅταν ὡμίλει διὰ τὴν ὑπάρχουσαν εἰς τὸν κόσμον οἰκονομίαν, **D** πάλιν εἰς τὸν Θεὸν ἀποδίδει τὰ πάντα, λέγων ὅτι «ἀνατέλλει τὸν ἥλιον διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀδίκους»,[15] καὶ εἰς τὴν προσευχήν, ἐπίσης, ἐδίδασκεν νὰ λέγωμεν ὅτι «ἰδική του εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα».[16] Καὶ εἰς τὴν

11. Ματθ. 6, 30.
12. Ἰωάν. 1, 3.
13. Ματθ. 5, 21 - 22.
14. Πρβλ. Ματθ. 5, 34 - 35.
15. Ματθ. 5, 45.
16. Ματθ. 6, 13.

προκειμένην περίπτωσιν, ὁμιλῶν διὰ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποδεικνύων ὅτι καὶ εἰς τὰ ἀσήμαντα εἶναι ἀριστοτέχνης, λέγει ὅτι «τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ τὸ ἐνδύει» ὁ Θεός. Καὶ εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα ἰδικόν του, ἀλλὰ Πατέρα ἐκείνων, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τοὺς συνετίση καὶ μὲ τὴν τιμὴν αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ ἀγανακτοῦν πλέον, ὅταν θὰ ἀποκαλῆ τὸν Θεὸν Πατέρα του.

E Ἐάν, λοιπόν, δὲν πρέπει νὰ μεριμνῶμεν οὔτε διὰ τὰ ἀσήμαντα οὔτε διὰ τὰ ἀναγκαῖα, ποίαν συγχώρησιν ἀξίζουν νὰ λάβουν, ὅσοι φροντίζουν διὰ τὴν πολυτέλειαν; Ἢ μᾶλλον ποίαν συγγνώμην ἀξίζουν, ὅσοι ἀγρυπνοῦν, διὰ νὰ ἁρπάζουν τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἄλλων; «Μὴ μεριμνᾶτε λοιπόν, καὶ μὴ λέγετε· Τί θὰ φάγωμεν, ἢ τί θὰ πίωμεν, ἢ τί θὰ ἐνδυθῶμεν, διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιδιώκουν οἱ ἐθνικοί».[17] Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον πάλιν καὶ τοὺς συνεβούλευσε ἐντονώτερον **277** καὶ τοὺς ὑπεδήλωσε συγχρόνως ὅτι δὲν τοὺς ἔδωσε καθόλου φορτικὴν καὶ ἐπαχθῆ ἐντολήν; Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, ὅταν ἔλεγεν· Ἐὰν ἀγαπᾶτε ἐκείνους ποὺ σᾶς ἀγαποῦν, δὲν κάνετε τίποτε τὸ σπουδαῖον, ἀφοῦ καὶ οἱ ἐθνικοὶ κάνουν τὸ ἴδιον,[18] διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τοὺς προέτρεπε πρὸς τὸ ὑψηλότερον, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ τώρα ἀναφέρει αὐτούς, ἐπιπλήττων ἡμᾶς καὶ ἀποδεικνύων ὅτι ὑποχρεωτικὸν χρέος ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς. Διότι ἐνῶ πρέπει νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς φαρισαίους, ποίαν συγγνώμην θὰ ἀξίζωμεν, ἐὰν ὄχι μόνον αὐτοὺς δὲν ξεπεράσωμεν, ἀλλὰ καὶ μένωμεν εἰς τὴν κατωτερότητα τῶν ἐθνικῶν, μιμούμενοι τὴν μικροψυχίαν ἐκείνων;

Ἀλλὰ δὲν ἐστάθη εἰς τὴν ἐπίπληξιν μόνον, ἀλλά, ἀφοῦ τοὺς ἐπετίμησε καὶ τοὺς διήγειρε ἔτσι τὴν προθυμίαν των **B** καὶ τοὺς ἔκανε νὰ αἰσθανθοῦν μεγάλην ἐντροπήν, τοὺς προτρέπει καὶ δι' ἄλλου τρόπου, λέγων τὰ ἑξῆς· «Διότι γνωρίζει ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος ὅτι ἔχετε ἀνάγκην ἀπὸ ὅλα αὐτά».[19] Καὶ δὲν τοὺς εἶπεν, ὅτι γνωρίζει ὁ Θεός, ἀλλὰ ὅτι «γνωρίζει ὁ Πατέρας», ὥστε νὰ τοὺς δημιουργήση μεγαλυτέραν ἐλπίδα. Πραγματικά, ἐὰν εἶναι πατέρας, καὶ μάλιστα πατέρας αὐτοῦ τοῦ

17. Ματθ. 6, 31 - 32.
18. Πρβλ. Ματθ. 5, 46 - 47.
19. Ματθ. 6, 32.

εἴδους, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὰ παιδιά του, ὅταν εὑρίσκωνται μέσα εἰς τὰ κακα, ἀφοῦ, βέβαια, οὔτε οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εἶναι πατέρες, δὲν τὸ ἀνέχονται αὐτό. Ἀλλά, ἐκτὸς αὐτοῦ, προσθέτει καὶ ἄλλην σκέψιν· «Ὅτι ἔχετε ἀνάγκην ἀπὸ ὅλα αὐτά». Ὅ,τι λέγει ἐδῶ ἔχει τὴν ἑξῆς σημασίαν· Μήπως, λοιπόν, εἶναι περιττὰ αὐτά, διὰ νὰ ἀδιαφορήσῃ; Μολονότι εἰς τὸ χορτάρι, δὲν ἠδιαφόρησεν οὔτε καὶ διὰ τὰ περιττά. Τώρα, ὅμως, πρόκειται διὰ ἀπαραίτητα πράγματα. **C** Ὥστε, ἐκεῖνο, ποὺ νομίζεις ὅτι εἶναι αἰτία διὰ νὰ φροντίζῃς, αὐτό, νομίζω, ὅτι εἶναι ἀρκετὸν νὰ σὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν φροντίδα. Διότι, ἐὰν ὑποστηρίζῃς ὅτι δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ μεριμνᾷς, ἐπειδή, ἀκριβῶς, εἶναι ἀπαραίτητα αὐτά, ἐγὼ σοῦ λέγω τὸ ἀντίθετον, ὅτι δι' αὐτὸ νὰ μὴ μεριμνᾷς, ἐπειδή, δηλαδή, εἶναι ἀπαραίτητα. Ἀλλὰ καὶ περιττὰ ἐὰν ἦσαν, καὶ πάλιν νὰ μὴ σὲ ἐκυρίευεν ἡ ἀπελπισία, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ εἶχες τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ σοῦ τὰ ἔδιδεν ὁ Θεός. Ἐπειδή, ὅμως, εἶναι ἀναγκαῖα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃς καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι θὰ σοῦ χορηγηθοῦν. Διότι ποῖος πατέρας ὑπάρχει, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ μὴ προσφέρῃ εἰς τὰ παιδιά του οὔτε τὰ ἀπαραίτητα πράγματα; **D** Συνεπῶς, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον θὰ τὰ δώσῃ, ὁπωσδήποτε, ὁ Θεός.

Ἐξ ἄλλου, αὐτὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως καὶ αὐτὸς γνωρίζει μὲ ἀκρίβειαν τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Οὔτε, βέβαια, ἠμπορεῖς νὰ εἴπῃς, ὅτι εἶναι μὲν πατέρας καὶ ἀπαραίτητα εἶναι τὰ ζητούμενα, ἀλλὰ δὲν τὸ γνωρίζει ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην αὐτῶν, διότι αὐτός, ποὺ γνωρίζει καλὰ τὴν φύσιν καὶ εἶναι ὁ δημιουργός της, καὶ τὴν ἔπλασε τοιαύτην, εἶναι φανερὸν ὅτι γνωρίζει καὶ τὰς ἀνάγκας της περισσότερον ἀπὸ ἐσένα, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεσαι εἰς τὸ σημεῖον νὰ ζητῇς τὴν ἱκανοποίησίν των. Διότι αὐτὸς ἠθέλησε, ὥστε νὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὴν κατάστασιν αὐτῆς τῆς ἀνάγκης.

Συνεπῶς, δὲν θὰ εὑρεθῇ ἀντίθετος εἰς ἐκεῖνα ποὺ ὁ ἴδιος ἠθέλησεν, **E** ἀφοῦ μᾶς ἔκανε νὰ ἔχωμεν τόσον μεγάλην ἀνάγκην, μὲ τὸ νὰ μᾶς ἀποστερήσῃ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ καλύπτουν τὴν ἀνάγκην αὐτήν. Μὴ φροντίζομεν, λοιπόν. Διότι δὲν θὰ κερδίσωμεν τίποτε περισσότερον, παρὰ θὰ ταλαιπωρήσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας μόνον. Διότι ὅταν, εἴτε μεριμνῶμεν ἡμεῖς εἴτε ὄχι, μᾶς τὰ δίδῃ ὁ Θεός, καὶ μάλιστα περισσότερον, ὅταν δὲν μεριμνῶμεν,

τί θὰ κερδίσῃς ἀπὸ τὴν φροντίδα, παρὰ τὸ ὅτι ἀπαιτεῖς ἀπὸ τὸν εαυτον σου περιττην τιμωρίαν; **278** Διότι ἐκεῖνος, ποὺ πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς πλούσιον τραπέζι, δὲν θὰ ἀνεχθῇ νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν τροφήν, οὔτε ἐκεινος ποὺ πηγαίνει προς την πηγήν, νὰ φροντιζῃ διὰ τὸ τί θὰ πίῃ. Ὥστε, ἡμεις, οι ὁποιοι ἔχομεν πλουσιωτέραν χορηγίαν ἀπὸ κάθε πηγὴν καὶ ἀπο αναρίθμητα ἡτοιμασμενα δεῖπνα, δηλαδή, την πρόνοιαν τοῦ Θεου, ἂς μὴ μεριμνῶμεν, οὔτε νὰ φαινώμεθα μικρόψυχοι.

Ἐκτὸς τῶν λεχθέντων, ἀναφέρει καὶ ἄλλον συλλογισμόν, ὥστε νὰ ἔχωμεν θάρρος διὰ τὰ παρόμοια ζητήματα, λέγων· «Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς δοθοῦν».[20] Ἀφοῦ, δηλαδή, ἀπήλλαξε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰς φροντίδας, τοτε ἀνέφερε καὶ τὸν οὐρανόν. **B** Διότι, πραγματικά, ἦλθε νὰ διαλύσῃ τὰς παλαιὰς ἀντιλήψεις καὶ νὰ μᾶς καλέσῃ πρὸς τὴν ἀνωτέραν πατρίδα. Δι' αὐτὸ κάνει τὸ πᾶν διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ περιττὰ καὶ ἀπὸ τὴν προσκόλλησίν μας πρὸς τὴν γῆν. Δι' αὐτὸ ἀνέφερε καὶ τους ἐθνικούς, μὲ τὸ νὰ εἴπῃ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιζητοῦν τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα μοχθοῦν μόνον διὰ τὸν παρόντα βίον, χωρὶς νὰ κάνουν κανένα λόγον διὰ τὰ μελλοντικὰ θέματα, οὔτε ἔχουν ἰδέαν διὰ τοὺς οὐρανούς. Δι' ἐσᾶς, ὅμως, δὲν εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα ποὺ πρωτεύουν, ἀλλὰ διαφορετικά. Διότι δὲν ἐπλάσθημεν δι' αὐτό, διὰ νὰ τρώγωμεν, δηλαδή, νὰ πίνωμεν καὶ νὰ ἐνδυώμεθα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀρέσωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά. Ὅπως, λοιπόν, εἰς τὴν προσπάθειάν μας εἶναι πάρεργα αὐτά, ἔτσι καὶ εἰς τὴν προσευχήν μας ἂς εἶναι δευτερεύοντα. **C** Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγεν· «Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς προστεθοῦν». Καὶ δὲν εἶπεν· Θὰ σᾶς δοθοῦν, ἀλλὰ «θὰ προστεθοῦν», διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν τὰ διδόμενα ἐπίγεια ἀγαθά, συγκριτικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν.

Δι' αὐτό, λοιπόν, δὲν μᾶς προτρέπει οὔτε νὰ τὰ ζητῶμεν αὐτὰ εἰς τὴν προσευχήν μας, ἀλλὰ μᾶς προτρέπει νὰ ζητῶμεν ἄλλα, νὰ ἔχωμεν δὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι καὶ αὐτὰ θὰ προστεθοῦν εἰς ἐκεῖνα. Ζήτει, συνεπῶς, τὰ μελλοντικὰ καὶ θὰ λάβῃς καὶ τὰ παρόντα. Μὴ ζητεῖς τὰ

20. Ματθ. 6, 33.

ἀρατὰ καί, ὁπωσδήποτε, θὰ τὰ ἀποκτήσῃς. Διότι εἶναι ἀνάξιόν σου νὰ ἀπευθύνεσαι πρὸς τὸν Κύριον διὰ παρόμοια πράγματα. Διότι ἐσύ, ποὺ ὀφείλεις νὰ φροντίζῃς καὶ νὰ μεριμνᾷς μόνον διὰ τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα ἀγαθά, **D** ἐντροπιάζεις πολὺ τὸν ἑαυτόν σου, ὅταν δαπανᾷς τὴν προθυμίαν σου εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν φευγαλέων πραγμάτων.

Τότε, διατί προέτρεψε νὰ ζητῶμεν τὸ ψωμί; ἐρωτᾷ κάποιος. Ναί, ἀλλὰ προσέθεσε «τὸ καθημερινὸν» καὶ εἰς αὐτὸ τὸ «σήμερον», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάνει καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Διότι δὲν εἶπεν· Μὴ μεριμνᾶτε, ἀλλά· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν αὔριον»,[21] προσφέρων, συγχρόνως, καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἡμᾶς καὶ στρέφων τὴν ψυχήν μας πρὸς τὰ ἀναγκαιότερα. Διότι καὶ αὐτὰ μᾶς προέτρεψε νὰ τὰ ζητῶμεν, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐχρειάζετο τὴν ἰδικήν μας ὑπενθύμησιν, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐπιτυγχάνομεν, ὅ,τι ἐπιτύχομεν, **E** καὶ διὰ νὰ καταστῶμεν οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν συνεχῆ προσευχὴν δι' αὐτά.

Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον τοὺς ἔπεισε καὶ ἐδῶ ὅτι θὰ τοὺς χορηγηθοῦν ὁπωσδήποτε τὰ παρόντα ἀγαθά; Διότι ἐκεῖνος ποὺ χορηγεῖ τὰ μεγαλύτερα, θὰ χορηγήσῃ πολὺ περισσότερον τὰ μικρότερα. Δὲν σᾶς εἶπον, λοιπόν, δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν, λέγει, νὰ μὴ μεριμνᾶτε, οὔτε νὰ ζητῆτε, διὰ νὰ ταλαιπωρῆσθε καὶ νὰ περιφέρεσθε γυμνοί, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχετε μὲ ἀφθονίαν καὶ τὰ ἐπίγεια ἀγαθά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἱκανὸν νὰ τοὺς προσελκύσῃ περισσότερον ἀπὸ ὅλα. **279** Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, διὰ τὴν ἐλεημοσύνην, ὅταν τοὺς ἀπηγόρευε νὰ τὴν κάνουν διὰ νὰ τοὺς βλέπουν οἱ ἄνθρωποι, μὲ αὐτὸ τοὺς ἔπειθε περισσότερον, μὲ τὸ νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ τοὺς δίδῃ μὲ μεγαλυτέραν μεγαλοδωρίαν, («διότι ὁ Πατέρας σου», λέγει, «ποὺ σὲ βλέπει εἰς τὰ κρυφά, θὰ σοῦ τὸ ἀνταποδώσῃ φανερά»),[22] καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐδῶ, ἀπαγορεύων εἰς αὐτοὺς νὰ ζητοῦν τὰ ἐπίγεια, μὲ αὐτὸ τοὺς πείθει πρὸ πάντων, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι, ὅταν δὲν τὰ ζητοῦν, θὰ τοὺς τὰ χορηγῇ μὲ μεγαλυτέραν ἀφθονίαν.

Δι' αὐτό, λέγει, σὲ συμβουλεύω νὰ μὴ ζητῇς εἰς τὴν

21. Ματθ. 6, 34.
22. Ματθ. 6, 4.

προσευχήν σου τὰ παρόντα ἀγαθά, ὄχι διὰ νὰ μὴ τὰ λάβῃς, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λάβῃς πλουσιοπάροχα, **B** διὰ νὰ τὰ λάβῃς ὅπως πρέπει καὶ μὲ τὴν πρέπουσαν ὠφέλειαν, διὰ νὰ μὴ καταστήσῃς τὸν ἑαυτόν σου ἀνάξιον καὶ τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, μεριμνῶν καὶ βασανιζόμενος μὲ τὴν φροντίδα αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ ὑπομένῃς περιττὴν ταλαιπωρίαν καὶ χάσῃς πάλιν τὸ ζητούμενον. «Μὴ μεριμνᾶτε, λοιπόν, διὰ τὴν αὔριον... Φθάνει ἡ κακία τῆς ἡμέρας»,[23] δηλαδή, ἡ ταλαιπωρία, ἡ συντριβή. Δὲν σοῦ εἶναι ἀρκετὸν ὅτι τρώγεις τὸ ψωμί σου μὲ τὸν ἱδρῶτα τοῦ προσώπου σου;[24] Διατί προσθέτεις καὶ ἄλλην ταλαιπωρίαν μὲ τὴν φροντίδα, ὅταν πρόκειται νὰ ἀπαλλαγῇς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχικῶς ἐπιβληθέντας κόπους;

Κακίαν ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι τὴν πονηρίαν, μὴ γένοιτο, **C** ἀλλὰ τὴν ταλαιπωρίαν, τὸν κόπον καὶ τὰς συμφοράς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις λέγει· «Ἐὰν ὑπάρχῃ κακία εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔδωσεν ὁ Κύριος;»,[25] ὄχι ἀναφερόμενος εἰς ἁρπαγὰς καὶ πλεονεξίας, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον, ἀλλὰ εἰς τὰς πληγάς, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὸν οὐρανὸν προέρχονται.

Καὶ πάλιν λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ φέρω τὴν εἰρήνην καὶ ἐπιτρέπω νὰ γίνωνται ὅλα τὰ κακά».[26] Καὶ ἐδῶ, βέβαια, δὲν ἐννοεῖ τὴν κακίαν, ἀλλὰ τὴν πεῖναν καὶ τὰς ἀσθενείας, τὰ ὁποῖα ὁ κόσμος θεωρεῖ μεγάλα κακά. Διότι εἶναι συνήθεια εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους νὰ ὀνομάζουν αὐτὰ κακά. Καθ' ὅμοιον τρόπον, λοιπόν, καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μάντεις τῶν πέντε ἐκείνων πόλεων, ὅταν ἄφησαν τὰς βοῦς νὰ βαδίζουν, ἀφοῦ τὰς ἔζευσαν εἰς τὴν κιβωτὸν χωρὶς τὰς δαμάλεις, **D** ὠνόμαζαν κακίας τὰς ἀπὸ τὸν Θεὸν κατευθυνομένας πληγὰς ἐκείνας καὶ τὴν λύπην καὶ τὴν ὀδύνην ποὺ προεκάλουν αὐταὶ εἰς αὐτούς.[27] Συνεπῶς, καὶ ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἴδιον, ὅταν λέγῃ· «Φθάνει ἡ κακία τῆς ἡμέρας». Διότι τίποτε δὲν στενοχωρεῖ περισσότερον τὴν ψυχήν, ὅσον ἡ μέριμνα καὶ ἡ φροντίς. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ὁδηγῶν πρὸς τὴν παρθενίαν,

23. Ματθ. 6, 34.
24. Πρβλ. Γεν. 3, 19.
25. Ἀμ. 3, 6.
26. Ἡσ. 45, 7.
27. Πρβλ. Α' Βασιλ. 6, 1 ἑξ.

συνεβούλευε καὶ ἔλεγεν· «Σᾶς θέλω νὰ εἶσθε ἐλεύθεροι ἀπὸ μερίμνας».[28]

Ὅταν, πάλιν, λέγει ὅτι ἡ αὐριανὴ ἡμέρα θὰ φροντίσῃ διὰ τὰ ἰδικά της πράγματα,[29] δὲν τὸ λέγει μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ἡμέρα μεριμνᾷ δι᾽ αὐτά, ἀλλά, ἐπειδὴ ὁ λόγος του ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν ἀμόρφωτον καὶ ἀκατάρτιστον πνευματικῶς λαὸν καὶ ἤθελε νὰ δώσῃ μεγαλυτέραν ἔμφασιν εἰς τὸ λεγόμενον, προσωποποιεῖ τὸν χρόνον, ὁμιλῶν πρὸς αὐτοὺς ὅπως συνηθίζουν πολλοὶ ἄνθρωποι.

E Καὶ ἐδῶ μὲν περιορίζεται εἰς τὴν συμβουλήν· ἀργότερα, ὅμως, τὸ θέτει ὡς νόμον αὐτό, ὅταν λέγῃ· «Νὰ μὴ πάρετε χρυσόν, οὔτε ἄργυρον, οὔτε σάκκον ὁδοιπορικόν».[30] Ἀφοῦ, δηλαδή, ἀπέδειξεν αὐτὰ μὲ τὰ ἔργα του, τότε πλέον εἰσάγει καὶ τὴν ἀνάλογον νομοθεσίαν πιὸ ἔντονον, ὅταν καὶ τὸ κήρυγμά του ἔγινε περισσότερον εὐπρόσδεκτον, ἐφ᾽ ὅσον ἐβεβαιώθη μὲ τὰ ἔργα του ποὺ προηγήθησαν αὐτοῦ. **280** Ποῦ τὸ ἐδίδαξεν, λοιπόν, μὲ τὰ ἔργα του; Ἄκουσε τὸν ἴδιον νὰ λέγῃ· «Ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ποῦ νὰ γύρῃ τὸ κεφάλι του».[31] Καὶ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς δίδει τὴν δύναμιν νὰ ἀποδείξουν ἐμπράκτως αὐτό, ἀφοῦ τοὺς προετοίμασεν ἔτσι καὶ δὲν ἄφησε νὰ ἔχουν τὴν ἀνάγκην κανενός.

Πρόσεξε δὲ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ τὸ μεγάλον του ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Μὲ ποῖον τρόπον ὑπερβαίνει καὶ τοῦ κάθε πατέρα τὴν φιλοστοργίαν. Διότι, λέγει, σᾶς δίδω αὐτὴν τὴν ἐντολήν, ὄχι διὰ κανένα ἄλλον λόγον, παρὰ διὰ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ περιττὰς φροντίδας. Πραγματικά, καὶ ἂν ἀκόμη μεριμνήσῃς σήμερα διὰ τὴν αὐριανὴν ἡμέραν, πάλιν ὅμως θὰ μεριμνήσῃς καὶ αὔριον δι᾽ αὐτήν. Τί χρειάζεται, λοιπόν, τὸ περιττόν; Διατί βιάζεις τὴν ἡμέραν νὰ ὑποστῇ μεγαλυτέραν ταλαιπωρίαν ἀπὸ τὴν ἀνήκουσαν εἰς αὐτὴν B καὶ προσθέτεις εἰς τοὺς ἰδικούς της κόπους καὶ τὸ φορτίον τῆς ἑπομένης, καὶ μάλιστα, ὅταν δὲν πρόκειται νὰ ἀνακουφίσῃς μὲ τὴν προσθήκην αὐτὴν καθόλου τὴν αὐριανήν, ἀλλὰ ἁπλῶς θὰ ἀποδείξῃς μόνον πλεόνασμα περιττῶν κόπων;

Διὰ νὰ τοὺς ἐπιτιμήσῃ περισσότερον, δηλαδή, ἀφοῦ ἔδωσε σχεδὸν ζωὴν εἰς τὸν χρόνον, τὸν παρουσιάζει σὰν νὰ γίνεται ἀδικία εἰς βάρος του καὶ νὰ διαμαρτύρεται ἐναντίον των ἐξ αἰτίας τῆς περιττῆς ταλαιπωρίας. Διότι σοῦ ἐδόθη ἡ ἡμέρα, διὰ νὰ φροντίζῃς τὰ ἀναγκαῖα δι᾽ αὐτήν. Διὰ ποῖον λόγον, λοιπόν, προσθέτεις εἰς αὐτὴν καὶ τὰς φροντίδας τῆς ἑπομένης; Μήπως, βέβαια, δὲν εἶναι ἀρκετὸν φορτίον ἡ εἰδική της φροντίδα; Διατί, λοιπόν, τὴν ἐπιβαρύνεις περισσότερον; Ὅταν, ὅμως, ὁ νομοθέτης καὶ ὁ μελλοντικὸς δικαστής μας λέγῃ αὐτά, C σκέψου πόσον καλὰς ἐλπίδας μᾶς ἀνοίγει ἔμπροσθέν μας, ὅταν ὁ ἴδιος παραδέχεται ὅτι ἡ ζωή μας αὐτὴ εἶναι γεμάτη ταλαιπωρίας καὶ κόπους, ὥστε καὶ ἡ φροντίδα μιᾶς ἡμέρας νὰ εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ μᾶς κουράσῃ καὶ νὰ μᾶς συντρίψῃ.

Καὶ ὅμως, ἂν καὶ τόσα πολλὰ καὶ τόσα σπουδαῖα ἐλέχθησαν, ἡμεῖς μεριμνῶμεν διὰ τὰ ἐπίγεια πράγματα καὶ δὲν ἐνδιαφερόμεθα καθόλου διὰ τὰ οὐράνια, ἀλλὰ ἔχομεν ἀνατρέψει τὴν φυσικὴν τάξιν καὶ καταπολεμοῦμεν τοὺς λόγους του καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευράς. Κύτταξε, δηλαδή· Μὴ ζητεῖτε τὰ παρόντα, λέγει, καθόλου. Ἡμεῖς, ὅμως, αὐτὰ ζητοῦμεν συνεχῶς. Ζητεῖτε, λέγει, τὰ ἐπουράνια. Ἡμεῖς, ὅμως, οὔτε ἐπ᾽ ὀλίγον δὲν ζητοῦμεν αὐτά, D ἀλλὰ ὅσην μέριμναν δεικνύομεν διὰ τὰ βιοτικά, τόσην ἀδιαφορίαν ἔχομεν διὰ τὰ πνευματικά, ἢ μᾶλλον καὶ πολὺ μεγαλυτέραν. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνωνται συνεχῶς, οὔτε πάντοτε νὰ συμβαίνουν ἔτσι. Ἰδού, ἐπὶ δέκα ἡμέρας περιφρονοῦμεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἰδοὺ ἐπὶ εἴκοσιν, ἰδοὺ ἐπὶ ἑκατὸν ἡμέρας. Δὲν εἶναι ὑποχρεωτικόν, ὅμως, νὰ ἀποθάνωμεν ὁπωσδήποτε καὶ νὰ πέσωμεν εἰς τὰ χέρια τοῦ δικαστοῦ; Ἀλλά, πιθανόν, ἡ ἀναβολὴ νὰ δίδῃ παρηγορίαν. Μά, τί εἴδους παρηγορία εἶναι αὐτὴ νὰ περιμένῃς κάθε ἡμέραν κόλασιν καὶ τιμωρίαν; Ἐάν, βέβαια, θέλῃς νὰ ἔχῃς κάποιαν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν ἀναβολὴν αὐτήν, νὰ τὴν ἔχῃς, ἐπωφελούμενος τὴν διόρθωσιν ποὺ δίδει ἡ μετάνοια.

Πραγματικά, ἐὰν πιστεύῃς ὅτι ἡ ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας προσφέρει κάποιαν ἀνακούφισιν, E ἀσφαλῶς, εἶναι πολὺ μεγαλύτερον κέρδος τὸ νὰ πέσῃς εἰς τὴν τιμωρίαν. Συνεπῶς, ἂς χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἀναβολὴν αὐ-

28. Α' Κορινθ. 7, 32.
29. Πρβλ. Ματθ. 6, 34.
30. Ματθ. 10, 9 - 10.
31. Ματθ. 8, 20.

τήν, διά νά άπαλλαγῶμεν ἐντελῶς άπό τά ἐπικείμενα κακά. Διότι καμμία ἀπό τάς ἐντολάς δέν εἶναι φορτική καί βαρεῖα, ἀλλά ὅλαι εἶναι τόσον εὔκολοι καί ἐλαφραί, 281 ὥστε, ὅταν προσφέρωμεν μόνον τήν καλήν μας διάθεσιν, ἠμποροῦμεν νά ἐπιτύχωμεν τά πάντα, ἔστω καί ἄν εἴμαστε ἔνοχοι ἀναριθμήτων ἁμαρτημάτων. Ἐξ ἄλλου, ὁ Μανασσῆς[32] πολλάς ἀνοσιουργίας εἶχεν ἀποτολμήσει. Διότι καί τά χέρια του ἐσήκωσε κατά τῶν ἁγίων καί τά εἴδωλα εἰσήγαγε εἰς τόν ναόν καί τήν πόλιν ἐγέμισεν ἀπό φόνους καί πολλά ἁμαρτήματα ἔκανε, πού ὑπερέβαιναν κάθε συγγνώμην. Καί ὅμως, ὕστερα ἀπό τήν τόσον μεγάλην καί τόσον σοβαράν παρανομίαν, ἀπέπλυνεν ὅλας τάς ἁμαρτίας ἐκείνας. Πῶς καί μέ ποῖον τρόπον; Μέ τήν μετάνοιαν καί τήν καλήν του διάθεσιν.

Διότι δέν ὑπάρχει, πραγματικά δέν ὑπάρχει κανένα ἁμάρτημα, πού νά μή φεύγῃ καί νά μή ὑποχωρῇ εἰς τήν δύναμιν τῆς μετανοίας, ἤ μᾶλλον εἰς τήν χάριν τοῦ Χριστοῦ. B Διότι, ἄν ἀλλάξωμεν μόνον φρόνημα, ἔχομεν αὐτόν βοηθόν. Ἄν θελήσῃς νά γίνῃς καλός, κανένας δέν σέ ἐμποδίζει. Ἤ μᾶλλον ὑπάρχει ὁ ἐμποδίζων, ὁ διάβολος, ἀλλά δέν ἠμπορεῖ νά ἐπιτύχῃ τίποτε, ὅταν ἐσύ προτιμᾷς τά ἄριστα καί προσελκύῃς ἔτσι τήν συμμαχίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄν, ὅμως, δέν θέλῃς ἐσύ καί ἀποσκιρτήσῃς ἀπό τόν Θεόν, πῶς θά σέ προστατεύσῃ; Διότι δέν θέλει νά σώσῃ διά τῆς βίας, ἀλλά μέ τήν θέλησίν σου.

Πραγματικά, ἐάν ἐσύ, ὅταν θά εἶχες ἕνα δοῦλον, πού σέ ἐμίσει καί σέ ἀπεστρέφετο καί συνεχῶς ἀπεμακρύνετο καί ἔφευγεν ἀπό κοντά σου, ἀσφαλῶς δέν θά ἤθελες νά τόν κρατήσῃς, μολονότι, βέβαια, ἔχεις ἀνάγκην ἀπό τάς ὑπηρεσίας του, πολύ περισσότερον ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος κάνει τά πάντα ὄχι διά τήν ἰδικήν του ἐξυπηρέτησιν, ἀλλά διά τήν σωτηρίαν σου, C δέν θά ἤθελε νά σέ κρατῇ διά τῆς βίας. Ὅπως, πάλιν, δέν θά ἐδέχετο ποτέ νά σέ ἐγκαταλείψῃ, ἐάν δείξῃς καλήν πρόθεσιν μόνον, ὅ,τι καί ἄν κάνῃ ὁ διάβολος.

32. Μανασσῆς: Βασιλεύς τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα (687 - 642), υἱός τοῦ Ἐζεκίου καί τῆς Ὀφιβά. Περιέπεσεν εἰς τήν εἰδωλολατρείαν καί μεταξύ ἄλλων εἰσήγαγε καί τήν λατρείαν τοῦ Θεοῦ Μολώχ, πρός τιμήν τοῦ ὁποίου ἐθυσιάζοντο παιδιά εἰς τήν κοιλάδα Ἐννόμ. Τήν κατά τῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς του ἀντίδρασιν τῶν Προφητῶν κατέπνιξεν εἰς τό αἷμα, θανατώσας πολλούς ἐξ αὐτῶν. (Πρβλ. Δ' Βασιλ. 21, 1 - 18. Β' Παραλ. 33, 1 - 20). Ἀργότερα μετενόησε καί συνεχωρήθη διά τήν διαγωγήν του αὐτήν.

Ὥστε, ἡμεῖς εἴμεθα οἱ αἴτιοι τῆς ἀπωλείας μας, ἐπειδή δέν πλησιάζομεν τόν Θεόν, οὔτε προσευχόμεθα πρός αὐτόν, οὔτε τόν παρακαλοῦμεν ὅπως πρέπει. Ἀλλά, καί ὅταν τόν πλησιάζωμεν, τό κάνομεν αὐτό ὄχι σάν νά ὀφείλωμεν νά λάβωμεν κάτι, οὔτε μέ τήν ἀνάλογον πίστιν, οὔτε μέ τήν διάθεσιν τοῦ ζητοῦντος, ἀλλά χασμώμενοι καί ἀδιάφοροι κάνομεν τά πάντα. Βέβαια, ὁ Θεός θέλει νά ζητῶμεν ἀπό αὐτόν καί αὐτό τόν εὐχαριστεῖ πολύ, D διότι μόνον αὐτός ὁ ὀφειλέτης, ὅταν τοῦ ζητοῦν τό χρέος, εὐχαριστεῖται καί μᾶς δίδει, ὅσα δέν τοῦ ἔχομεν δανείσει. Καί ἄν μέν ἴδῃ τόν αἰτοῦντα νά κάνῃ αὐτό μέ προθυμίαν, καταβάλλει καί ὅσα δέν ἔλαβεν ἀπό ἡμᾶς. Ἄν, ὅμως, μέ νωθρότητα γίνεται ἡ ζήτησις, τότε καί αὐτός ἀναβάλλει, ὄχι ἐπειδή δέν θέλει νά τά δώσῃ, ἀλλά ἐπειδή τόν εὐχαριστεῖ νά τά ζητῶμεν. Δι' αὐτό, ἄλλως τε, σοῦ ἀνέφερε καί τό παράδειγμα ἐκείνου τοῦ φίλου, ὁ ὁποῖος ἐπῆγε καί ἐζήτει ψωμί ἀπό τόν φίλον του κατά τήν νύκτα,[33] καί τό ἄλλο παράδειγμα τοῦ δικαστοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος δέν ἐφοβεῖτο τόν Θεόν, οὔτε τούς ἀνθρώπους ἐνετρέπετο.[34]

Καί δέν ἐσταμάτησε μόνον εἰς τά παραδείγματα, E ἀλλά ἀπέδειξεν αὐτό καί μέ τά ἔργα του, ὅταν τήν γυναῖκα ἐκείνην ἀπό τήν Φοινίκην τήν ἄφησε νά φύγῃ, ἀφοῦ τῆς προσέφερε τήν μεγάλην δωρεάν. Δι' αὐτῆς, λοιπόν, ἀπέδειξεν ὅτι καί ἐκεῖνα πού δέν πρέπει τά δίδει εἰς ὅσους τά ζητοῦν μέ προθυμίαν. «Δέν εἶναι σωστόν», λέγει, «νά πάρω τό ψωμί τῶν παιδιῶν καί νά τό ρίξω εἰς τά σκυλιά»,[35] ἀλλ' ὅμως τό ἔδωκεν, ἐπειδή τό ἐζήτησε μέ θέρμην. Διά μέσου δέ τῶν Ἰουδαίων κατέστησε φανερόν 282 ὅτι εἰς τούς ἀδιαφόρους δέν δίδει οὔτε ὅ,τι τούς ἀνήκει. Δι' αὐτό δέν ἐπῆραν τίποτε ἐκεῖνοι, ἀλλά ἔχασαν καί τά ἰδικά των. Καί αὐτοί μέν, ἐπειδή δέν ἐζήτησαν, δέν ἐπῆραν οὔτε τά ἰδικά των, ἐκείνη, ὅμως, ἐπειδή μέ σφοδρότητα διετύπωσε τό αἴτημά της, κατώρθωσε νά διεκδικήσῃ καί τά ἀλλότρια καί, ὅ,τι ἀνῆκεν εἰς τά παιδιά, τό ἐπῆρε τό σκυλί. Τόσον μεγάλον ἀγαθόν εἶναι ἡ ἐπιμονή. Διότι καί ἄν ἀκόμη εἶσαι σκύλος, θά προτιμηθῇς ἀπό τό ἀδιάφορον τέκνον, ὅταν ἐπιμείνῃς. Πραγματικά, ὅσα δέν κατορθώνει ἡ φιλία, τόσα

33. Πρβλ. Λουκ. 11, 5 ἑξ.
34. Πρβλ. Λουκ. 18, 2 ἑξ.
35. Ματθ. 15, 26.

κατώρθωσεν ἡ ἐπίμονος αἴτησις. Συνεπῶς, νὰ μὴ λέγης ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐχθρός μου καὶ δὲν θὰ μὲ ἀκούση. **B** Ἀμέσως σοῦ ἀπαντᾶ, ἐὰν τὸν ἐνοχλῇς συνεχῶς, ἂν καὶ ὄχι ἐπειδὴ εἶναι φίλος σου, ἀλλὰ ἐπειδὴ ζητεῖς μὲ ἐπιμονήν. Καὶ οὔτε ἡ ἔχθρα, οὔτε ἡ ἀκατάλληλος ὥρα, οὔτε τίποτε ἄλλο γίνεται ἐμπόδιον. Νὰ μὴ λέγης· Δὲν εἶμαι ἄξιος καὶ δι' αὐτὸ δὲν προσεύχομαι. Διότι καὶ ἡ Συροφοινίκισσα γυναῖκα ἦτο παρομοία. Νὰ μὴ λέγης ὅτι ἔχω διαπράξει πολλὰς ἁμαρτίας καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ παρακαλέσω τὸν ὠργισμένον Θεόν. Ὁ Θεὸς δὲν κυττάζει τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ τὴν γνώμην. Διότι, ἐὰν τὸν ἄρχοντα ἐκεῖνον, ποὺ δὲν ἐφοβεῖτο τὸν Θεόν, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους, ἐνετρέπετο, τὸν ἐλύγισεν ἡ χήρα, πολὺ περισσότερον θὰ προσελκύση τὸν ἀγαθὸν ἡ συνεχὴς προσευχή.

Συνεπῶς, καὶ ἂν δὲν εἶσαι φίλος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν δὲν ἀπαιτῇς τὰ ὀφειλόμενα, **C** καὶ ἂν ἔχῃς καταφάγει τὴν πατρικήν σου περιουσίαν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον εὑρίσκεσο μακριά του, καὶ ἂν εἶσαι χωρὶς ἀξίαν, καὶ εἶσαι ὁ τελευταῖος ὅλων, καὶ ἂν τὸν πλησιάσῃς τὴν ὥρα ποὺ εἶναι ὠργισμένος καὶ ἠγανακτισμένος, θέλησε μόνον νὰ προσευχηθῇς καὶ νὰ ἐπιστρέψῃς κοντά του καὶ τότε θὰ λάβῃς τὰ πάντα καὶ θὰ σβήσῃς ἀμέσως καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν καταδίκην.

Ἀλλά, νά, προσεύχομαι, λέγει κάποιος, καὶ δὲν κερδίζω τίποτε. Δὲν προσεύχεσαι, βέβαια, ὅπως ἐκεῖνοι, δηλαδή, ἐννοῶ τὴν Συροφοινίκισσαι, τὸν φίλον, ποὺ ἐπῆγε ἀργὰ τὴν νύκτα, καὶ τὴν χήραν, ποὺ συνεχῶς ἠνώχλει τὸν δικαστήν, καὶ τὸν υἱόν, ποὺ κατέφαγε τὴν πατρικὴν περιουσίαν. Διότι, ἐὰν προσηύχεσο ὅπως αὐτοί, ἀσφαλῶς γρήγορα θὰ ἐπετύγχανες τὸ ζητούμενον. Διότι, ἂν καὶ ὑβρίσθη, δὲν παύει νὰ εἶναι πατέρας. **D** Ἂν καὶ ὠργίσθη, ἀγαπᾷ τὸ παιδί του. Καὶ ἓν μόνον ζητεῖ, ὄχι νὰ τιμωρήσῃ διὰ τὰς ὕβρεις, ἀλλὰ νὰ σὲ ἴδῃ νὰ μετανοῇς καὶ νὰ προσεύχεσαι.

Μακάρι καὶ ἡμεῖς νὰ εἴχαμεν τόσην θερμότητα, ὅσον τὰ σπλάγχνα ἐκεῖνα τρέχουν πρὸς τὴν ἰδικήν μας ἀγάπην. Ἀλλὰ τὸ πῦρ αὐτὸ ζητεῖ μόνον ἀφορμὴν καὶ ἐὰν τοῦ προσφέρῃς μικρὸν σπινθῆρα, ἀνάπτεις ὁλόκληρον φλόγαν εὐεργεσίας. Πραγματικά, δὲν ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ ἔχει ὑβρισθῇ, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐσὺ εἶσαι ὁ ὑβριστὴς καὶ ἔτσι γίνεσαι σὰν μεθυσμένος. Διότι, ἐὰν ἡμεῖς, μολονότι εἴμεθα πονηροί, ὅταν μᾶς ὑβρίζουν τὰ παιδιά

μας, λυπούμεθα δι' αὐτά, πολὺ περισσότερον ὁ Θεός. **E** ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑβρισθῇ, ἀγανακτεῖ πρὸς τὸ συμφέρον σου, ποὺ εἶσαι ὑβριστής. Ἐὰν ἡμεῖς, ποὺ ἀγαπῶμεν σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, εἴμεθα φιλόστοργοι, πολὺ περισσότερον φιλόστοργος θὰ εἶναι ὁ Θεός, ποὺ ἀγαπᾷ ὑπὲρ φύσιν. «Διότι καὶ ἂν εὑρεθῇ μητέρα νὰ λησμονήσῃ τὰ παιδιά της», λέγει, «ἐγὼ δὲν θὰ σὲ λησμονήσω ποτέ».[36]

Ἂς πλησιάσωμεν, λοιπόν, αὐτὸν καὶ ἂς τοῦ εἴπωμεν «Ναί, Κύριε, ἀλλὰ καὶ τὰ σκυλιὰ τρώγουν ἀπὸ τὰ ψίχουλα, **283** ποὺ πίπτουν ἀπὸ τὸ τραπέζι τῶν κυρίων των».[37] Ἂς τὸν πλησιάσωμεν εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως. Μᾶλλον δὲ ποτὲ δὲν εἶναι παράκαιρον νὰ τὸν πλησιάσωμεν. Διότι παράκαιρον εἶναι νὰ μὴ τὸν πλησιάζωμεν συνεχῶς. Ἐκεῖνον, ὅμως, ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ δίδῃ, εἶναι πάντοτε κατάλληλος στιγμὴ νὰ τοῦ ζητῶμεν. Ὅπως, εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν εἶναι παράκαιρος ἡ ἀναπνοή, καθ' ὅμοιον τρόπον οὔτε τὸ νὰ ζητῶμεν δὲν εἶναι παράκαιρον, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ ζητῶμεν. Διότι ὅπως χρειαζόμεθα τὴν ἀναπνοήν, ἔτσι χρειαζόμεθα καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὅταν θέλωμεν, εὔκολα θὰ τὸν προσελκύσωμεν κοντά μας. Καὶ ὁ προφήτης, ἀποκαλύπτων αὐτὸ καὶ ἀποδεικνύων ὅτι πάντοτε εἶναι ἕτοιμος νὰ προσφέρῃ τὴν εὐεργεσίαν του, ἔλεγεν· «Θὰ εὕρωμεν αὐτὸν ἕτοιμον σὰν ὄρθρον».[38] Κάθε φορά, δηλαδή, ποὺ θὰ τὸν πλησιάσωμεν, θὰ τὸν ἴδωμεν νὰ περιμένῃ ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς. **B** Ἐάν, ὅμως, δὲν ἀντλῶμεν τίποτε ἀπὸ τὴν ἀρετήν, ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτόν, ἡ κατηγορία εἶναι ἰδική μας ἐξ ὁλοκλήρου. Αὐτήν, λοιπόν, τὴν κατηγορίαν ἀποδίδων καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν· «Τὸ ἔλεός μου εἶναι σὰν νεφέλη πρωϊνὴ καὶ σὰν δροσιὰ ὀρθρινὴ ποὺ περνᾷ κοντά σας».[39] Ὅ,τι λέγει, ἔχει τὴν ἀκόλουθον σημασίαν. Ἐγὼ μὲν σᾶς ἔδωσα ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ἐμένα, ἐσεῖς ὅμως, ὅπως ὁ θερμὸς ἥλιος ἔρχεται καὶ διαλύει καὶ ἀποκρύπτει τὴν νεφέλην καὶ τὴν δρόσον, ἔτσι μὲ τὴν μεγάλην σας πονηρίαν ἐσταματήσατε τὴν ἀνέκφραστον μεγαλοδωρίαν. Καὶ αὐτό, ὅμως, εἶναι ἀπόδειξις τῆς προ-

36. Ἠσ. 49, 15.
37. Ματθ. 15, 27.
38. Ὠσ. 6, 3.
39. Ὠσ. 6, 4.

νοίας τοῦ Θεοῦ. Ὅταν, δηλαδή, σταματᾷ τὰς εὐεργεσίας του, ἐὰν μᾶς ἴδῃ ὅτι εἴμεθα ἀνάξιοι νὰ εὐεργετούμεθα, διὰ νὰ μὴ μᾶς καταστήσῃ ἀδιαφόρους.

Ἄν, ὅμως, μετανοήσωμεν ὀλίγον, καὶ μάλιστα τόσον, ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ἔχομεν ἁμαρτήσει, **C** τότε δίδει περισσότερον ἀπὸ τὴν πηγὴν καὶ προσφέρει ἀφθονώτερα ἀπὸ τὸ πέλαγος. Καὶ ὅσον περισσότερα θὰ πάρῃς, τόσον πιὸ πολὺ χαίρεται. Καὶ ἔτσι πάλιν προθυμοποιεῖται διὰ νὰ μᾶς δώσῃ περισσότερα. Διότι θεωρεῖ ἰδικόν του πλοῦτον τὴν ἰδικήν μας σωτηρίαν καὶ τὸ νὰ δίδῃ συνεχῶς εἰς τοὺς ζητοῦντας. Αὐτό, λοιπόν, ἐδήλωνε καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔλεγεν· «Πλούσιος εἰς ὅλους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται».[40] Ὅταν, ὅμως, δὲν ζητήσωμεν, τότε ὀργίζεται. Ὅταν δὲν ζητήσωμεν, τότε μᾶς ἀποστρέφεται. Δι᾽ αὐτό, ἄλλως τε, ἐπτώχευσεν, διὰ νὰ μᾶς κάνῃ πλουσίους. Δι᾽ αὐτὸ ὑπέστη ὅλα ἐκεῖνα, **D** ὥστε νὰ μᾶς προτρέψῃ νὰ ζητῶμεν.

Συνεπῶς, ἂς μὴ ἀπελπιζώμεθα. Ἀλλά, ἀφοῦ ἔχωμεν τόσας ἀφορμὰς καὶ τόσας καλὰς ἐλπίδας, καὶ ἂν ἀκόμη κάθε ἡμέραν ἁμαρτάνωμεν, ἂς τὸν πλησιάζωμεν διὰ νὰ τὸν παρακαλοῦμεν, νὰ τὸν ἱκετεύωμεν καὶ νὰ ζητοῦμεν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων. Ἔτσι, λοιπόν, καὶ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν θὰ γίνωμεν πιὸ διστακτικοὶ καὶ τὸν διάβολον θὰ ἀπομακρύνωμεν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν θὰ προκαλέσωμεν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, **E** εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

40. Ρωμ. 10, 12.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄

(Ματθ. ζ, 1-20)

284 «Νὰ μὴ κρίνετε τὸν πλησίον σας, διὰ νὰ μὴ κριθῆτε».[1]

Τί λοιπόν; Δὲν πρέπει νὰ ἐλέγχωμεν τοὺς ἁμαρτάνοντας; Διότι καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἴδιον ἀκριβῶς διδάσκει, ἢ μᾶλλον ἐκεῖ ὁ Χριστὸς διὰ μέσου τοῦ Παύλου λέγει· «Σὺ διατί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; καὶ σὺ διατί περιφρονεῖς τὸν ἀδελφόν σου;».[2] Καί, «Ποῖος εἶσαι σύ, ποὺ κρίνεις ξένον ὑπηρέτην;».[3] Καὶ πάλιν, «Ὥστε μὴ κάνετε καμμίαν κρίσιν πρὶν ἀπὸ τὸν ὡρισμένον χρόνον, ἕως ὅτου ἔλθῃ ὁ Κυριος».[4] **B** Διατί ὅμως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος λέγει· «Ἔλεγξε, ἐπίπληξε, παρηγόρησε»;[5] Καί· «Ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν, ἔλεγχε ἐνώπιον ὅλων»;[6] Καὶ ὁ Χριστὸς ἐπίσης εἰς τὸν Πέτρον εἶπεν· «Πήγαινε καὶ ἔλεγξε αὐτόν, ὅταν θὰ εἶσθε οἱ δύο σας μόνοι... Ἐὰν δὲν σὲ ἀκούσῃ, τότε πάρε μαζί σου ἀκόμη ἕνα. Καὶ ἐὰν οὔτε τότε δὲν ὑποχωρήσῃ, νὰ τὸν καταγγείλῃς εἰς τὴν ἐκκλησίαν»;[7] Διατί λοιπὸν ἐτοποθέτησε τόσους ἐλεγκτὰς καὶ ὄχι μόνον ἐλεγκτάς, ἀλλὰ καὶ τιμωρούς;[8] Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν θὰ ὑπακούσῃ εἰς κανένα ἀπὸ αὐτούς, καθώρισε νὰ θεωρῆται ὡς ἐθνικός[9] ἢ τελώνης.[10]

Ἀλλὰ τότε διατί ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ κλειδιὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν;[11] Πραγματικά, ἐὰν δὲν πρό-

1. Ματθ. 7, 1.
2. Ρωμ. 14, 10.
3. Ρωμ. 14, 4.
4. Α΄ Κορινθ. 4, 5.
5. Β΄ Τιμοθ. 4, 2.
6. Α΄ Τιμοθ. 5, 20.
7. Ματθ. 18, 15-17.
8. Ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν Ματθ. 18, 15-17 λεγόμενα.
9. Νὰ θεωρῆται, δηλαδή, εἰδωλολάτρης, μὴ ἀνήκων εἰς τὸν περιούσιον λαὸν τοῦ Θεοῦ.
10. Οἱ τελῶναι, ὡς γνωστόν, εἰσπράττοντες τοὺς ρωμαϊκοὺς φόρους ἦσαν φιλοχρήματοι, σκληροὶ καὶ ἄδικοι.
11. Πρβλ. Ματθ. 16, 19.

κειται νὰ κρίνουν, τότε δὲν θὰ ἔχουν καμμίαν ἰσχὺν **C** καὶ ἄσκοπα ἔλαβαν τὴν ἐξουσίαν νὰ δένουν καὶ νὰ λύουν. Καὶ ἀκόμη, ἐὰν θεωρηθῇ ὀρθὴ ἡ ἄποψις αὐτή, θὰ ἀνατραπῇ ἐξ ὁλοκλήρου ἡ κρατοῦσα τάξις καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας. Διότι, πραγματικά, ἐὰν ὁ κύριος δὲν κρίνῃ τὸν ὑπηρέτην, ἡ κυρία τὴν δούλην, ὁ πατέρας τὸν υἱὸν καὶ ὁ φίλος τὸν φίλον, θὰ αὐξηθῇ πολὺ ἡ κακία. Ἀλλὰ διατί λέγω ὁ φίλος τὸν φίλον (νὰ κρίνῃ); Ἐὰν δὲν κρίνωμεν τοὺς ἐχθρούς μας, οὐδέποτε θὰ κατορθώσωμεν νὰ καταπαύσωμεν τὴν ὑπάρχουσαν ἔχθραν καὶ τὰ πάντα θὰ γίνουν ἄνω κάτω.

Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ ἔννοια τῶν λόγων αὐτῶν;[12] Ἂς προσέχωμεν μὲ ἐπιμέλειαν, διὰ νὰ μὴ νομίζῃ κανεὶς ὅτι τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας καὶ οἱ νόμοι τῆς εἰρήνης εἶναι νόμοι ποὺ φέρουν τὴν ἀνατροπὴν καὶ προκαλοῦν τὴν σύγχυσιν. **D** Κυρίως ὅμως καὶ μὲ τὰ ἑπόμενα ἀπέδειξε τὴν ἀξίαν τοῦ νόμου αὐτοῦ εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν μυαλό, ὅταν εἶπεν· «Διατί βλέπεις τὴν ἀγκίδα, ποὺ εἶναι εἰς τὸ μάτι τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἐνῷ τὸ δοκάρι, ποὺ εἶναι εἰς τὸ μάτι σου, δὲν τὸ παρατηρεῖς;».[13] Ἐὰν τώρα εἰς πολλοὺς ἀδιαφόρους δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι παραμένει ἀκόμη ἀκατανόητον τὸ λεγόμενον, θὰ προσπαθήσω ἀπ' ἀρχῆς νὰ τὸ καταστήσω πιὸ σαφές. Διότι εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅπως ἐγὼ τοὐλάχιστον νομίζω, δὲν διατάσσει νὰ μὴ κρίνωμεν ὅλα ἐν γένει τὰ ἁμαρτήματα, οὔτε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπαγορεύει τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἀπευθύνεται πρὸς ἐκείνους, ποὺ, ἐνῷ βαρύνονται μὲ ἀμέτρητα κακά, ἐν τούτοις ἐπικρίνουν τοὺς ἄλλους δι' ἀσήμαντα ἁμαρτήματα. Νομίζω δὲ ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Ἰουδαίους, **E** ποὺ οἱ ἴδιοι ἀφ' ἑνὸς μὲν χωρὶς συναίσθησιν διέπραττον τὰς μεγαλυτέρας ἁμαρτίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἦσαν πικροὶ κατήγοροι τῶν πλησίον των διὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα ἁμαρτήματα. Διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα τοὺς ὠνείδιζε καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιγείου ζωῆς του, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι· «Δένετε φορτία βαρειὰ καὶ δυσβάστακτα, ἐσεῖς ὅμως δὲν θέλετε οὔτε μὲ τὸ δάκτυλό σας νὰ κινήσετε αὐτά»,[14] καὶ «δίνετε τὸ δέκατον ἀπὸ τὸν δυόσμον καὶ ἀπὸ τὸ ἄνηθον **288**

12. Δηλαδή, τῆς ἐντολῆς· «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε».
13. Ματθ. 7, 3.
14. Ματθ. 23, 4. Τὸ χωρίον δίδεται ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου ἐλαφρῶς ἠλλαγμένον διὰ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων.

καὶ ἀφήσατε τὰ σπουδαιότερα τοῦ νόμου, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν».[15] Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους συγκρατῶν αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων δι' ὅσα ἐπρόκειτο νὰ κατηγορήσουν τοὺς μαθητάς. Διότι, ἂν καὶ ἐκεῖνοι δὲν διέπραξαν κανένα παρόμοιον ἁμάρτημα, ἐν τούτοις ἐθεωρεῖτο ὡς ἁμάρτημα τὸ γεγονὸς ὅτι δεν ἐφύλασσον τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, ἔτρωγον χωρὶς νὰ πλύνουν τὰ χέρια των καὶ συνέτρωγον μὲ τοὺς τελώνας. Τὸ ἴδιον λέγει καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον· «Ποὺ στραγγίζετε τὸ κουνούπι, ἐνῷ καταπίνετε τὴν καμήλα».[16] Ἐπὶ πλέον, θεσπίζει καὶ κοινὸν νόμον δι' αὐτά.

Μὰ καὶ ὁ Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους δὲν τοὺς ἀπηγόρευεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ νὰ κρίνουν, ἀλλ' ἀπηγόρευσε νὰ ἐκφέρουν κρίσιν διὰ τοὺς προϊσταμένους των καὶ δι' ὑπόθεσιν ποὺ δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ πλήρως. **B** Δὲν ὥρισε νὰ μὴ διορθώνουν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐν γένει, οὔτε ἐπετίμα τότε ὅλους ἀδιακρίτως, ἀλλὰ ἐπέπληττε τοὺς μαθητὰς ποὺ ἔκριναν τοὺς διδασκάλους των καὶ τοὺς διαβάλλοντας τοὺς ἀθώους, ἐνῷ οἱ ἴδιοι ἦσαν ἔνοχοι ἀπείρων κακῶν. Αὐτὸ ὑπεδήλωσε καὶ ὁ Χριστὸς ἐν προκειμένῳ, καὶ ὄχι μόνον τὸ ὑπεδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐξεφόβησε καὶ ἄφευκτον καθώρισε τὴν τιμωρίαν. «Διότι μὲ τὸ κριτήριον ποὺ κρίνετε, θὰ κριθῆτε»,[17] λέγει. Πραγματικά, δὲν καταδικάζεις ἐκεῖνον, λέγει, ἀλλὰ τὸν ἑαυτόν σου καὶ καθιστᾷς φοβερὸν τὸ δικαστήριον καὶ ἀκριβεῖς τὰς εὐθύνας σου.

Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, κατὰ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν μας ἡ ἀρχὴ γίνεται ἀπὸ ἡμᾶς,[18] καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς κρίσεως αὐτῆς ἀπὸ ἡμᾶς καθορίζονται τὰ μέτρα τῆς καταδίκης μας. **C** Διότι δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ ὀνειδίζωμεν οὔτε νὰ χλευάζωμεν, ἀλλὰ νὰ νουθετῶμεν, οὔτε νὰ κατηγορῶμεν, ἀλλὰ νὰ συμβουλεύωμεν, οὔτε νὰ ἐπιτιθέμεθα μὲ αὐθάδειαν, ἀλλὰ νὰ διορθώνωμεν μὲ φιλοστοργίαν. Διότι, ὅταν δὲν φροντίζῃς δι' αὐτόν, ὄχι ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτόν σου παραδίδεις εἰς τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν, κάθε φορὰ ποὺ θὰ χρειασθῇ νὰ ἐκφέρῃς κρίσιν διὰ τὰ ἁμαρτήματά του.

Βλέπεις ὅτι αἱ δύο αὐταὶ ἐντολαὶ καὶ ἐλαφραὶ εἶναι

15. Ματθ. 23, 23.
16. Ματθ. 23, 24.
17. Ματθ. 7, 2.
18. Πρβλ. Ματθ. 6, 12, 14-15.

καὶ αἰτία μεγάλων ἀγαθῶν γίνονται διὰ τοὺς πειθομένους εἰς αὐτάς, ὅπως πάλιν καὶ μεγάλων κακῶν διὰ τοὺς ἀδιαφοροῦντας δι' αὐτάς; Πραγματικά, ὅποιος συγχωρεῖ τὸν πλησίον του, τὸν ἑαυτόν του πρῶτα ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, χωρὶς καθόλου νὰ κοπιάση **D** καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐξετάση τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων μὲ ἐνδιαφέρον καὶ διάθεσιν συγχωρήσεως μεγάλο ἀπόθεμα συγγνώμης συνεκέντρωσεν ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὴν κρίσιν του αὐτήν. Τί λοιπόν; Ἐὰν πορνεύη, λέγει, νὰ μὴ τοῦ εἴπω ὅτι ἡ πορνεία εἶναι κακόν, οὔτε νὰ προσπαθήσω νὰ διορθώσω τὸν ἀσελγοῦντα; Νὰ τὸν διορθώσης, βέβαια, ἀλλ' ὄχι νὰ ἀπαιτῆς τὴν καταδίκην, σὰν πολέμιος καὶ ἐχθρός, ἀλλὰ σὰν ἰατρὸς νὰ ἑτοιμάζης φάρμακα. Διότι δὲν εἶπε νὰ μὴ σταματήσης ἐκεῖνον ποὺ ἁμαρτάνει, ἀλλὰ νὰ μὴ τὸν κρίνης, δηλαδή, νὰ μὴ γίνεσαι σκληρὸς δικαστής. Ἐξ ἄλλου, ὅπως προηγουμένως εἶπα, ἡ ἐντολὴ αὐτὴ δὲν ἐλέχθη διὰ τὰ μεγάλα καὶ ἀπηγορευμένα ἁμαρτήματα, **E** ἀλλὰ δι' ἐκεῖνα ποὺ οὔτε κἂν θεωροῦνται ἁμαρτήματα. Δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Διατί βλέπεις τὴν ἀγκίδα, ποὺ εἶναι εἰς τὸ μάτι τοῦ ἀδελφοῦ σου;».[19]

Πραγματικά, σήμερα πολλοὶ κάνουν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Δηλαδή, ἐὰν ἴδουν ἕνα μοναχὸν νὰ ἔχη ἕνα ἐπὶ πλέον ἔνδυμα, ἀμέσως τοῦ προβάλλουν τὸν νόμον τοῦ Κυρίου,[20] **226** ἐνῷ οἱ ἴδιοι διαπράττουν ἀπείρους ἁρπαγὰς καὶ κάθε ἡμέραν ἐπιδίδονται εἰς τὴν πλεονεξίαν. Ἐὰν πάλιν τὸν ἴδουν νὰ τρώγη ἄφθονον τροφήν, γίνονται σκληροὶ κατήγοροί του, ἐνῷ αὐτοὶ καθημερινὰ μεθοῦν καὶ ὀργιάζουν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅτι, μαζὶ μὲ τὰ ἰδικά των ἁμαρτήματα, μὲ τὴν συμπεριφοράν των αὐτὴν συγκεντρώνουν διὰ τοὺς ἑαυτούς των μεγαλύτερον πῦρ καὶ χάνουν τὸ δικαίωμα κάθε ἀπολογίας. Διότι σὺ ἔθεσες νόμον ὅτι πρέπει μὲ ἀκρίβειαν νὰ ἐξετάζη τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα, ἀφοῦ ἐδίκασες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰς ἁμαρτίας τοῦ πλησίον σου. Συνεπῶς, νὰ μὴ ἔχης τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἐντολὴ εἶναι βαρεῖα, ἐὰν πρόκειται καὶ σὺ νὰ ἔχης τόσας εὐθύνας.

«Ὑποκριτά, βγάλε πρῶτα τὸ δοκάρι ἀπὸ τὸ ἰδικόν σου μάτι».[21] **B** Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς θέλει νὰ δείξη τὴν

19. Ματθ. 7, 3.
20. Ματθ. 10, 10.
21. Ματθ. 7, 5.

μεγάλην του ὀργὴν δι' ἐκείνους ποὺ ἐνεργοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Πραγματικά, ὁσάκις θέλη νὰ δείξη ὅτι ἕνα ἁμάρτημα εἶναι μεγάλο καὶ ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ τιμωρία καὶ ἡ ὀργή του δι' αὐτό, ἀρχίζει μὲ ὑβριστικὸν λόγον. Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, μὲ ἀγανάκτησιν ἔλεγε πρὸς ἐκεῖνον ποὺ μὲ βία ἐζήτει τὰ ἑκατὸν δηνάρια· «Δοῦλε πονηρέ, ὅλο τὸ χρέος σου ἐκεῖνο σοῦ τὸ ἐχάρισα»,[22] ἔτσι καὶ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ τὸ «ὑποκριτά». Διότι ἡ κρίσις αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα μισανθρωπίας. Καὶ φορεῖ μὲν τὴν μάσκαν τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐκτελεῖ ἔργον ἐσχάτης πονηρίας, μὲ τὸ νὰ φθείρη τοὺς πλησίον του μὲ περιττοὺς χλευασμοὺς καὶ κατηγορίας, **C** λαμβάνων αὐθαιρέτως τὴν θέσιν τοῦ διδασκάλου, ἐνῷ δὲν εἶναι ἄξιος οὔτε μαθητὴς νὰ εἶναι. Δι' αὐτὸ τὸν ἀπεκάλεσεν ὑποκριτήν. Σὺ λοιπὸν ποὺ εἶσαι τόσον αὐστηρὸς εἰς τὴν κρίσιν σου διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων, ὥστε νὰ προσέχης καὶ τὰ μικρά, διατί ἀδιαφορεῖς τόσον διὰ τὰ ἰδικά σου, ὥστε νὰ παραβλέπης καὶ τὰ μεγάλα;

«Βγάλε πρῶτα τὸ δοκάρι ἀπὸ τὸ ἰδικόν σου μάτι». Βλέπεις ὅτι δὲν ἀπαγορεύει τὴν κρίσιν, ἀλλὰ διατάσσει νὰ βγάλης πρῶτα τὸ δοκάρι ἀπὸ τὸ μάτι σου, καὶ ὕστερα νὰ διορθώσης τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων; Πραγματικά, ὁ καθένας τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα γνωρίζει καλλίτερα παρὰ τῶν ξένων. Ἐπίσης τὰ μεγαλύτερα βλέπει πιὸ καλὰ παρὰ τὰ μικρότερα καί, ἀκόμη, τὸν ἑαυτόν του ἀγαπᾶ περισσότερον παρὰ τὸν πλησίον του. **D** Συνεπῶς, ἐὰν κάνης τὴν κρίσιν ἀπὸ ἐνδιαφέρον, νὰ ἐνδιαφερθῆς πρῶτα διὰ τὸν ἑαυτόν σου, ὅπου τὸ ἁμάρτημα εἶναι καὶ πιὸ φανερὸν καὶ μεγαλύτερον. Ἐὰν ὅμως ἀδιαφορῆς διὰ τὸν ἑαυτόν σου, εἶναι αὐταπόδεικτον ὅτι καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν κρίνεις ὄχι ἀπὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν μισεῖς καὶ ἐπιθυμεῖς νὰ τὸν διαπομπεύσης. Ἐάν, βέβαια, εἶναι ἀνάγκη νὰ κριθῆ αὐτός, ἂς κριθῆ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει ὑποπέσει εἰς κανένα παρόμοιον ἁμάρτημα καὶ ὄχι ἀπὸ ἐσέ. Ἐπειδή, δηλαδή, διετύπωσε μεγάλα καὶ ὑψηλὰ διδάγματα εὐσεβείας, διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζεται ὁ καθένας ὅτι εἶναι εὔκολον μὲ τὰ λόγια νὰ φιλοσοφῆ διὰ τὰ παρόμοια ζητήματα, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδείξη τὴν πεποίθησίν του καὶ ὅτι διὰ κανένα ἀπὸ τὰ ἀναφερθέντα δὲν

22. Ματθ. 18, 32.

ἦτο ἔνοχος, ἀλλὰ εἰς ὅλα ἀπεδείχθη νικητής. **E** δι' αὐτὸ εἶπε τὴν παραπάνω παραβολήν.[23]

Πραγματικά, καὶ ὁ Κύριος ἐπρόκειτο ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ νὰ κρίνῃ, ὅταν ἔλεγεν «Ἀλλοίμονον εἰς ἐσᾶς γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταί»,[24] ἀλλὰ δὲν ἐβαρύνετο μὲ τὰ ἴδια ἁμαρτήματα. Διότι οὔτε ἀγκίδα ἔβγαζεν οὔτε δοκάρι εἶχεν εἰς τὰ μάτια του, ἀλλ' ἀφοῦ ἦτο καθαρὸς ἀπὸ ὅλα αὐτά, διώρθωνε τὰ σφάλματα ὅλων τῶν ἄλλων. Διότι δὲν πρέπει, λέγει, νὰ κρίνῃ κανένας τοὺς ἄλλους, ὅταν ὁ ἴδιος εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰ ἴδια ἁμαρτήματα.

Ἀλλὰ διατί παραξενεύεσαι ποὺ ὁ Ἰησοῦς ἔθεσε τὸν νόμον αὐτόν, **287** ἀφοῦ καὶ ὁ ληστὴς εὑρισκόμενος εἰς τὸν σταυρὸν τὸν ἐγνώριζεν, ὅταν ἔλεγεν εἰς τὸν ἄλλον ληστήν· «Δὲν φοβεῖσαι τὸν Θεόν, ἀφοῦ εὑρίσκεσαι εἰς τὴν ἰδίαν καταδίκην;»,[25] καὶ διετύπωνε τὰ ἴδια νοήματα μὲ τὸν Χριστόν.

Σὺ ὅμως τὸ ἰδικόν σου δοκάρι ὄχι μόνον δὲν τὸ βγάζεις, ἀλλ' οὔτε τὸ βλέπεις, ἐνῷ τὴν ἀγκίδα τοῦ ἄλλου ὄχι μόνον τὴν βλέπεις, ἀλλὰ καὶ τὴν κρίνεις καὶ ἐπιχειρεῖς νὰ τὴν βγάλῃς. Σὰν κάποιον ποὺ πάσχει ἀπὸ φοβερὰν ὑδρωπικίαν ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο ἀνίατον νόσημα καὶ τὸ παραμελεῖ, ἐνῷ κατηγορεῖ τὸν ἄλλον ποὺ δὲν φροντίζει ἕνα μικρὸν ὄγκον. Ἐὰν ὅμως εἶναι κακὸν νὰ μὴ βλέπωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας, εἶναι διπλὸ καὶ τριπλὸ κακὸν τὸ νὰ κρίνωμεν καὶ τοὺς ἄλλους, **B** ἐνῷ οἱ ἴδιοι περιφέρομεν χωρὶς συναίσθησιν τὰ δοκάρια εἰς τὰ μάτια μας. Διότι ἡ ἁμαρτία εἶναι βαρυτέρα ἀπὸ τὸ δοκάρι.

Ἡ ἐντολὴ λοιπὸν ποὺ ἔδωσε μὲ ὅσα εἶπεν ἔχει τὴν ἑξῆς σημασίαν· Ὅποιος εἶναι ὑπεύθυνος δι' ἄπειρα κακὰ νὰ μὴ γίνεται σκληρὸς δικαστὴς τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὰ εἶναι μικρά. Δὲν καταργεῖ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν διόρθωσιν, ἀλλὰ ἀπαγορεύει τὴν ἀδιαφορίαν τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν καὶ τὴν διαπόμπευσιν τῶν ξένων, διότι αὐτὸ ὁδηγεῖ εἰς μεγάλην κακίαν, ἀφοῦ εἰσῆγε διπλῆν πονηρίαν. Πραγματικά, ὅποιος ἔχει ἀποφασίσει νὰ παραμελῇ τὰ ἰδικά του ἁμαρτήματα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι μεγάλα, καὶ νὰ ἐξετάζῃ μὲ σκληρότητα τὰς ἁμαρτίας τῶν ἄλλων, ἔστω καὶ ἂν εἶναι μικραὶ

23. Πρβλ. Ματθ. 7, 3.
24. Ματθ. 23, 14.
25. Λουκ. 23, 40.

καὶ ἀσήμαντοι, ὑφίσταται διπλῆν φθοράν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀδιαφορεῖ διὰ τὰ ἰδικά του, **C** ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι μὲ ἔχθραν καὶ ἀπέχθειαν κινεῖται πρὸς ὅλους καὶ κάθε ἡμέραν βυθίζεται εἰς τὴν ἐσχάτην σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ τὰ ἐξηφάνισε μὲ τὴν καλὴν αὐτὴν νομοθεσίαν, προσέθεσεν πάλιν ἄλλην ἐντολήν, ὅταν εἶπεν· «Μὴ δίνετε τὸ ἅγιον εἰς τὰ σκυλιὰ καὶ μὴ ρίχνετε ἐμπρὸς εἰς τοὺς χοίρους τὰ μαργαριτάρια σας».[26] Μολονότι, βέβαια, ὅταν ἐπροχώρησε, λέγει ὁ εὐαγγελιστής, προέτρεπεν· «Ἐκεῖνο ποὺ ἀκοῦτε κρυφὰ εἰς τὸ αὐτί, κηρύξατέ το ἀπὸ τὶς ταράτσες».[27] Ἀλλὰ ἡ ἐντολὴ αὐτὴ δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν προηγουμένην. Διότι οὔτε ἐκεῖ διέταξε νὰ κηρύξουν πρὸς ὅλους ἀδιακρίτως, **D** ἀλλὰ νὰ κηρύξουν μὲ παρρησίαν πρὸς ἐκείνους ποὺ πρέπει. Σκυλιὰ ἐν προκειμένῳ ὀνομάζει ἐκείνους ποὺ ζοῦν εἰς ἀνίατον ἀσέβειαν καὶ ἄφησε νὰ ἐννοηθῇ ὅτι δὲν ἔχουν ἐλπίδα νὰ ἀλλάξουν πρὸς τὸ καλλίτερον, χοίρους δὲ ἐκείνους ποὺ περνοῦν τὴν ζωήν των μέσα εἰς τὴν ἀκολασίαν. Ὅλοι αὐτοὶ ἀκριβῶς εἶπεν ὅτι εἶναι ἀνάξιοι νὰ ἀκούσουν μίαν παρομοίαν διδασκαλίαν. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ ἤθελε νὰ δηλώσῃ, ὅταν ἔλεγεν· «Ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος[28] δὲν δέχεται ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, διότι δι' αὐτὸν εἶναι μωρία».[29] Ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις λέγει ὅτι ἡ διεφθαρμένη ζωὴ εἶναι αἰτία τῆς μὴ παραδοχῆς τῶν τελειοτέρων δογμάτων.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν διατάσσει νὰ μὴ ἀνοίγουν τὰς θύρας εἰς αὐτούς, διότι, ὅταν διδαχθοῦν, γίνονται θρασύτεροι. **E** Πραγματικά, εἰς μὲν τοὺς εὐσεβεῖς καὶ συνετούς, ὅταν ἀποκαλύπτωνται τὰ δόγματα τῆς πίστεως, φαίνονται σεβαστά, ἐνῷ εἰς τοὺς ἀναισθήτους, συμβαίνει αὐτὸ περισσότερον, ὅταν τὰ ἀγνοοῦν. Ἐπειδή, λοιπόν, διὰ τῶν φυσικῶν δυνάμεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μάθουν αὐτά, δι' αὐτὸ ἂς μένουν κρυφά, λέγει, διὰ νὰ τὰ σεβασθοῦν, ἔστω καὶ ἀπὸ ἄγνοιαν. Διότι οὔτε ὁ χοῖρος γνωρίζει ποτὲ τί εἶναι πραγματικὰ τὸ μαργαριτάρι. **288** Ἐπειδή, λοι-

26. Ματθ. 7, 6.
27. Ματθ. 10, 27.
28. Οὕτω χαρακτηρίζεται ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζῇ κατὰ σάρκα, χωρὶς νὰ ἔχῃ φωτισθῆ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.
29. Α' Κορινθ. 2, 14.

πόν, δὲν τὸ γνωρίζει, ἂς μὴ τὸ βλέπῃ, διὰ νὰ μὴ καταπατήσῃ, ὅ,τι δὲν γνωρίζει. Πραγματικά, δὲν προκύπτει καμμία ὠφέλεια, παρὰ μεγαλυτέρα ζημία δι᾿ ἐκείνους ποὺ ἔχουν αὐτὴν τὴν διάθεσιν καὶ τὰ ἀκούουν. Διότι καὶ τὰ ἅγια βεβηλώνονται ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ δὲν γνωρίζουν τί εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτὰ καὶ ἐκεῖνοι ἀποθρασύνονται περισσότερον καὶ ὁπλίζονται ἐναντίον μας. Αὐτὸ βέβαια σημαίνει τό· «Μὴ τὰ καταπατήσουν μὲ τὰ πόδια τους καὶ ἔπειτα στραφοῦν καὶ σᾶς ξεσχίσουν».[30]

Καὶ ὅμως, λέγει κάποιος, ἔπρεπε τὰ δόγματα τῆς πίστεως νὰ εἶναι τόσον ἰσχυρά, ὥστε καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψίν των νὰ παραμένουν ἀπρόσβλητα καὶ νὰ μὴ δίδουν εἰς τοὺς ἄλλους λαβὰς ἐναντίον μας. Ναί, ἀλλὰ τὴν λαβὴν δὲν τὴν δίδουν ἐκεῖνα, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτοὶ εἶναι χοῖροι. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ καὶ τὸ μαργαριτάρι, ὅταν καταπατῆται, **B** δὲν καταπατεῖται ἐπειδὴ εἶναι ἄξιον καταφρονήσεως, ἀλλ᾿ ἐπειδὴ ἔπεσεν εἰς τοὺς χοίρους. Καὶ σωστὰ εἶπεν· «Μήπως στραφοῦν καὶ σᾶς ξεσχίσουν». Διότι κάνουν τοὺς συνετούς, διὰ νὰ μάθουν. Ὅταν ὅμως μάθουν, τότε ἀποβάλλουν τὴν μάσκα τῆς ὑποκρισίας καὶ διακωμῳδοῦν, χλευάζουν καὶ περιπαίζουν μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι μᾶς ἐξηπάτησαν. Δι᾿ αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν εἰς τὸν Τιμόθεον· «Φυλάξου καὶ σὺ ἀπ᾿ αὐτόν, διότι πολὺ ἀντέστη εἰς τοὺς λόγους μας».[31] Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει· «Καὶ τούτους ἀπόφευγε».[32] Καὶ ἀκόμη· «Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν ἄφηνέ τον».[33]

Συνεπῶς, δὲν ὁπλίζονται ἐναντίον μας ἀπὸ τὰ μυστήρια, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι εἶναι ἀνόητοι καὶ συμπεριφέρονται ἔτσι, ὥστε τοὺς κυριεύει μεγαλυτέρα βλακεία. **C** Δι᾿ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὸν κέρδος νὰ μένουν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἀγνοίας αὐτοί, διότι τότε δὲν καταφρονοῦν τὰ δόγματα. Ὅταν ὅμως τὰ μάθουν, ὑφίστανται διπλῆν ζημίαν. Δηλαδή, καὶ οἱ ἴδιοι δὲν θὰ ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν γνῶσιν αὐτήν, ἀλλὰ θὰ ὑποστοῦν μεγαλυτέραν βλάβην, καὶ εἰς ἐσὲ θὰ δημιουργήσουν πολλὰς δυσκολίας.

Ἂς ἀκούσουν αὐτὰ ὅσοι χωρὶς εὐσέβειαν ἔρχονται

30. Ματθ. 7, 6.
31. Β´ Τιμοθ. 4, 15.
32. Β´ Τιμοθ. 3, 5.
33. Τίτ. 3, 10.

εἰς ἐπαφὴν μὲ ὅλους καὶ κάνουν εὐκαταφρόνητα τὰ ἄξια σεβασμοῦ. Διότι δι᾿ αὐτὸ τελοῦμεν τὰ μυστήρια μὲ κλειστὰς τὰς θύρας καὶ ἀπομακρύνομεν τοὺς ἀμυήτους, ὄχι ἐπειδὴ θεωροῦμεν αὐτὰ ἀδύνατα, ἀλλ᾿ ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀκόμη ἀτελεῖς διὰ νὰ πιστεύσουν εἰς αὐτά. Δι᾿ αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ὁ Κύριος ὡμίλει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους μὲ παραβολὰς πολλὰς φοράς, **D** ἐπειδή, ἂν καὶ ἔβλεπον, δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἴδουν. Δι᾿ αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος προέτρεπε νὰ γνωρίζουν πῶς πρέπει νὰ ἀπαντοῦν εἰς τὸν καθένα.

«Ζητεῖτε καὶ θὰ σᾶς δοθῇ, ἐρευνᾶτε καὶ θὰ εὕρετε, κτυπᾶτε καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχθῇ ἡ πόρτα».[34] Ἐπειδή, δηλαδή, ἔδωσεν ἐντολὰς μεγάλας καὶ ἀξίας θαυμασμοῦ καὶ τοὺς διέταξε νὰ εἶναι κυρίαρχοι τῶν παθῶν των καὶ τοὺς ὡδήγησε πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ ἀκόμη τοὺς προέτρεψε νὰ προσπαθοῦν νὰ ὁμοιάσουν κατὰ τὸ δυνατὸν ὄχι πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἢ τοὺς ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον τοῦ σύμπαντος, τοὺς δὲ μαθητὰς παρώθησεν ὄχι οἱ ἴδιοι μόνον νὰ ἐφαρμόζουν τὰς ἐπιταγάς του αὐτάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ συνετίζουν καὶ ἐπὶ πλέον νὰ ξεχωρίζουν τοὺς πονηροὺς ἀπὸ τοὺς μὴ πονηροὺς καὶ τοὺς κύνας ἀπὸ τοὺς μὴ κύνας, **E** (πολλὰ εἶναι, βέβαια, τὰ κρυπτὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους), διὰ νὰ μὴ λέγουν ὅτι αὐτὰ εἶναι παραγγέλματα δύσκολα καὶ ἀβάστακτα, (διότι παρακάτω ὁ Πέτρος ἐξέφρασε κάτι τέτοιο, ὅταν εἶπεν· «Καὶ ποῖος ἠμπορεῖ νὰ σωθῇ;».[35] Καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἔτσι ἔχῃ τὸ πρᾶγμα διὰ τὸν ἄνθρωπον, δὲν συμφέρει νὰ ἔλθῃ κανεὶς εἰς γάμον»,[36] διὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνουν τὰ ἴδια, λοιπόν), **289** κυρίως, βέβαια, ἀπέδειξε καὶ μὲ ὅσα εἶπε προηγουμένως ὅτι αἱ ἐντολαί του εἶναι εὔκολοι, ἀφοῦ παρέθεσε πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς συλλογισμούς, ποὺ εἶχαν πειστικὴν δύναμιν. Τέλος προσθέτει καὶ τὸ ἐπιστέγασμα τῆς εὐκολίας, ἐφευρίσκων ὄχι ἀσήμαντον παρηγορίαν διὰ τοὺς κόπους, δηλαδή, τὴν συμμαχίαν ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὰς ἐπιμόνους προσευχάς. Πραγματικά, δὲν ἐπιβάλλεται, λέγει, οἱ ἴδιοι νὰ φροντίζωμεν μόνον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπικαλούμεθα καὶ τὴν ἄνωθεν βοήθειαν. Καὶ τότε θὰ ἔλθῃ ὁπωσδήποτε καὶ θὰ σταθῇ δίπλα μας καὶ θὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τοὺς ἀγῶνάς μας καὶ ὅλα θὰ τὰ κα-

34. Ματθ. 7, 7.
35. Ματθ. 19, 25.
36. Ματθ. 19, 10.

ταστήση εὔκολα. Δι' αὐτὸ μᾶς προέτρεψε νὰ ζητοῦμεν καὶ μᾶς ἔδωσεν ἐγγυήσεις διὰ τὸ ὅτι θὰ ἱκανοποιήση τὸ αἴτημά μας.

Ἀλλὰ δὲν παρώθησεν ἁπλῶς νὰ ζητοῦμεν, ἀλλὰ νὰ ζητοῦμεν συνεχῶς καὶ ἐντόνως. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ζητεῖτε». Πραγματικά, ὅποιος ζητεῖ κάτι, **B** ἀφοῦ διώξη κάθε τι ἄλλο ἀπὸ τὸ μυαλό του, ἀφοσιώνεται ἀποκλειστικὰ εἰς ἐκεῖνο καὶ δὲν προσέχει εἰς κανένα ἀπὸ τὰ παρόντα. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγω τὸ γνωρίζουν καλά, ὅσοι ἔχασαν ἢ χρήματα ἢ δούλους καὶ ζητοῦν νὰ τοὺς εὕρουν. Μὲ τὸ «ζητῶ», λοιπόν, αὐτὸ ἤθελε νὰ διδάξη, ἐνῷ μὲ τὸ «κρούω» κατέστησε φανερὸν ὅτι πρέπει νὰ προσερχώμεθα πρὸς τὸν Θεὸν μὲ προθυμίαν καὶ θερμὴν διάθεσιν.

Συνεπῶς, νὰ μὴ εἶσαι ἀδιάφορος, ἄνθρωπέ μου, οὔτε νὰ ἐπιδείξης διὰ τὴν ἀρετὴν ὀλιγωτέραν προθυμίαν ἀπὸ τὴν προθυμίαν ποὺ σὲ κατέχει διὰ τὰ χρήματα, διότι ἐκεῖνα πολλὰς φοράς, ἂν καὶ τὰ ἀνεζήτησες, δὲν τὰ ηὗρες. Καὶ ὅμως, μολονότι τὰ γνωρίζεις αὐτά, ὅτι, δηλαδή, δὲν θὰ τὰ εὕρης ὁπωσδήποτε, ἐν τούτοις χρησιμοποιεῖς κάθε τρόπον ἐρεύνης. Ἐδῶ ὅμως, ἐνῷ σοῦ ἔχουν δοθῆ καὶ ὑποσχέσεις ὅτι θὰ τὰ λάβης ὁπωσδήποτε, δὲν ἔχεις οὔτε ἕνα ἐλάχιστον μέρος ἀπὸ τὴν προθυμίαν ποὺ ἔχεις διὰ τὰ χρήματα. **C** Ἐάν, βέβαια, δὲν ἱκανοποιοῦνται ἀμέσως τὰ αἰτήματά σου, νὰ μὴ σὲ κυριεύση ἀπογοήτευσις δι' αὐτό. Διότι δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶπεν «κρούετε», διὰ νὰ ὑποδείξη, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιμένωμεν κρούοντες, εἰς τὴν περίπτωσιν ποὺ δὲν θὰ ἀνοίξη ἀμέσως τὴν πόρταν. Ἐάν, πάλιν, δὲν πιστεύης εἰς τὴν ὑπόσχεσιν αὐτήν, τότε νὰ πιστεύσης εἰς τὸ παράδειγμα. «Ποῖος ἀπὸ σᾶς», λέγει, «ὅταν τὸ παιδί του ζητήση ψωμί, θὰ τοῦ δώση πέτρα;».[37] Προκειμένου περὶ ἀνθρώπων, εἶναι πιθανὸν νὰ γίνης ἐνοχλητικὸς καὶ ἀνυπόφορος, ὅταν ἐπιμένης εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ αἰτήματός σου, ἐνῷ τὸν Θεὸν τότε τὸν ἐξοργίζεις περισσότερον, ὅταν δὲν ἐπιμένης εἰς αὐτό. Ἐάν, ὅμως, ζητῆς μὲ ἐπιμονὴν καὶ ἂν ἀκόμη δὲν λάβης ἀμέσως ἀπάντησιν, πάντως θὰ λάβης.

Δι' αὐτό, λοιπόν, ἔχει κλεισθῆ ἡ πόρτα, διὰ νὰ σὲ ὁδηγήση νὰ κτυπήσης αὐτήν. **D** Δι' αὐτὸ δὲν σοῦ δίδει ἀμέσως, διὰ νὰ ζητήσης. Συνεπῶς, ἐπίμενε νὰ κάνης αὐτὸ καὶ ὁπωσδήποτε θὰ λάβης ὅ,τι ζητεῖς. Διὰ νὰ μὴ λέγης, ὅμως· Τί θὰ γίνη, λοιπόν, ἐὰν ζητήσω καὶ δὲν λάβω; σὲ ἠσφάλισε μὲ τὴν παραβολὴν αὐτήν, χρησιμοποιήσας πάλιν συλλογισμοὺς καὶ ἔτσι ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα σὲ κατευθύνει νὰ ἔχης θάρρος καὶ διὰ τὰ ζητήματα αὐτά. Μὲ αὐτὰ ὑποδεικνύει, ὅτι δὲν πρέπει μόνον νὰ ζητῶμεν, ἀλλὰ νὰ ζητῶμεν ὅ,τι πρέπει.

37. Ματθ. 7, 9.

«Ποῖος πατέρας ἀπὸ σᾶς», λέγει, «ὅταν τὸ παιδί του ζητήση ψωμί, θὰ τοῦ δώση πέτρα;». Ὥστε, ἐὰν δὲν λάβης, δὲν λαμβάνεις, ἐπειδὴ ζητεῖς πέτραν. **E** Διότι, μολονότι εἶσαι υἱός, δὲν εἶναι ἀρκετὸν αὐτὸ διὰ νὰ λάβης. Ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν ἐμποδίζει νὰ λάβη, τὸ ὅτι, δηλαδή, ζητεῖ νὰ λάβη ὅ,τι δὲν τὸν συμφέρει. Καὶ σύ, λοιπόν, νὰ μὴ ζητήσης τίποτε τὸ κοσμικόν, ἀλλὰ νὰ διατυπώνης πνευματικὰ αἰτήματα καὶ θὰ τὰ λάβης ὁπωσδήποτε. Πραγματικά, καὶ ὁ Σολομῶν, ἐπειδὴ ἐζήτησεν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ζητήση, κύτταξε πόσον γρήγορα τὰ ἔλαβεν. Ἄρα δύο ἰδιότητας πρέπει νὰ ἔχη ὁ προσευχόμενος, δηλαδή, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ζητῆ μὲ προθυμίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ζητῆ ὅ,τι πρέπει. **290** Διότι καὶ ἐσεῖς, λέγει, ἂν καὶ εἶσθε πατέρες, περιμένετε νὰ σᾶς ζητήσουν τὰ παιδιά σας. Καὶ ὅταν σᾶς ζητήσουν κάτι ἀσύμφορον, δὲν τοὺς τὸ δίδετε, ἐνῷ, ὅταν σᾶς ζητήσουν κάτι ποὺ τοὺς συμφέρει, συμφωνεῖτε καὶ τὸ δίδετε.

Καὶ σύ, λοιπόν, ἀφοῦ κατανοήσης καλὰ ὅλα αὐτά, νὰ μὴ παύσης νὰ ζητῆς μέχρις ὅτου νὰ λάβης, νὰ μὴ ἀπομακρυνθῆς, μέχρις ὅτου νὰ εὕρης, νὰ μὴ χάσης τὴν προθυμίαν σου, μέχρις ὅτου νὰ ἀνοίξη ἡ πόρτα. Πραγματικά, ἐὰν ἀπευθυνθῆς πρὸς τὸν Θεὸν μὲ αὐτὴν τὴν διάθεσιν καὶ ἐὰν εἴπης, ὅτι δὲν φεύγω, ἐὰν δὲν λάβω, θὰ λάβης ὁπωσδήποτε, ἀρκεῖ νὰ ζητῆς πράγματα, ποὺ ἁρμόζουν εἰς τὸν χορηγὸν νὰ τὰ δίδη καὶ εἰς ἐσὲ ποὺ τὰ ζητεῖς συμφέρουν.

Ποῖα εἶναι, ὅμως, αὐτά; **B** Μά, τὸ νὰ διατυπώνης συνεχῶς πνευματικὰ αἰτήματα, τὸ νὰ πλησιάζης τὸν Θεὸν καὶ νὰ ζητῆς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου, ἀφοῦ προηγουμένως συγχωρήσης ὅσους σοῦ ἔχουν πταίσει, τὸ νὰ ὑψώνης προσευχόμενος ἅγια χέρια, χωρὶς ὀργὴν καὶ ἀμφιβολίαν.[38] Ἂν ἔτσι ζητῶμεν, θὰ λάβωμεν. Διότι τώρα τὸ αἴτημά μας εἶναι γελοῖον καὶ ταιριάζει περισσότερον εἰς μεθυσμένους παρὰ εἰς νηφαλίους ἀνθρώπους.

38. Πρβλ. Α' Τιμοθ. 2, 8.

Τί συμβαίνει, ὅμως, λέγει, ὅταν ζητήσω τὰ πνευματικά, καὶ δὲν τὰ λάβω; Ὁπωσδήποτε, δὲν ἐκτύπησες τὴν πόρτα μὲ προθυμίαν, ἢ κατέστησες τὸν ἑαυτόν σου ἀνάξιον νὰ λάβῃ ἢ γρήγορα ἐγκατέλειψες τὴν προσπάθειαν.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, λέγει, δὲν καθώρισεν ὅσα πρέπει νὰ ζητῶμεν; Τὰ καθώρισεν, βέβαια, ὅλα εἰς τὰ προηγούμενα καὶ ὑπέδειξε διὰ ποῖα πράγματα πρέπει νὰ ἀπευθυνώμεθα πρὸς τὸν Θεόν. Συνεπῶς, νὰ μὴ ὑποστηρίζῃς, ὅτι ἐζήτησα, ἀλλὰ δὲν ἔλαβα. **C** Διότι εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν εἶναι αἰτία ὁ Θεὸς διὰ τὸ ὅτι δὲν ἔλαβες, ὁ ὁποῖος ἔχει τόσην ἀγάπην, ὥστε ἐνίκησε καὶ τὴν ἀγάπην τῶν γονέων, καὶ μάλιστα τὴν ἐνίκησε τόσον, ὅσον ἡ ἀγαθότης ἐνίκησε τὴν πονηρίαν αὐτήν. «Ἐάν, λοιπόν, σεῖς, ποὺ εἶσθε κακοί, ξέρετε νὰ δίδετε ὠφέλιμα πράγματα εἰς τὰ παιδιά σας, πόσον μᾶλλον ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος».[39] Ἔλεγε δὲ αὐτά, ὄχι διὰ νὰ διαβάλλῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὔτε νὰ κακίσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλὰ διὰ νὰ τονίσῃ τὴν ἰδικήν του ἀγαθότητα ὀνομάζει τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν πονηρίαν. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ φιλανθρωπία του.

Εἶδες ἐπιχείρημα ἀκαταμάχητον, ἱκανὸν νὰ ἐμπνεύσῃ χρηστὰς ἐλπίδας **D** καὶ εἰς τὸν πλέον ἀπηλπισμένον; Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἀποδεικνύει τὴν ἀγαθότητά του μὲ τὴν ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν φιλοστοργίαν τῶν πατέρων, ἐνῷ προηγουμένως τὴν ἀπέδειξε μὲ ὅσα μεγάλα μᾶς ἔδωσε, μὲ τὴν ψυχήν, μὲ τὸ σῶμα. Ἀλλὰ καθόλου δὲν ἀναφέρει τὴν συγκεφαλαίωσιν τῶν ἀγαθῶν οὔτε ἀποκαλύπτει τὴν ἰδικήν του παρουσίαν εἰς τὸν κόσμον. Αὐτός, λοιπόν, ποὺ μὲ προθυμίαν ἔδωσε τὸν Υἱόν του διὰ νὰ σφαγῇ, πῶς δὲν θὰ μᾶς χαρίσῃ τὰ πάντα; Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποκαλυφθῆ πλήρως. Ὁ Παῦλος, ὅμως, ἀναφέρει τὸ ἐπιχείρημα αὐτό, ὁμιλῶν ὡς ἑξῆς· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐφείσθη τὸν ἰδικόν του Υἱόν, πῶς μαζὶ μὲ αὐτὸν δὲν θὰ μᾶς χαρίσῃ τὰ πάντα;».[40] Ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ, ὅμως, ἐδῶ μὲ βάσιν τὰ ἀνθρώπινα δεδομένα.

E Εἰς τὴν συνέχειαν δεικνύων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν τὰ πάντα ἀπὸ τὴν προσευχήν, ὅταν ἀδιαφορῶμεν διὰ τὴν πνευματικήν μας ὑπόστασιν, οὔτε, πάλιν, ὅταν ἔχωμεν προθυμίαν νὰ ἐμπιστευώμεθα εἰς τὴν ἰδικήν

39. Ματθ. 7, 11.
40. Ρωμ. 8, 32.

μας μόνον φροντίδα, ἀλλὰ νὰ ζητῶμεν καὶ τὴν ἄνωθεν βοήθειαν ἀφ' ἑνὸς μέν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ κάνωμεν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, συνεχῶς καθορίζει καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο. Πραγματικά, ἀφοῦ ἔδωσε πολλὰς παραινέσεις, ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα, καὶ ἀφοῦ ἐδίδαξε τὴν προσευχήν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων τῶν ἔργων, ποὺ πρέπει νὰ πράττωμεν. **291** Ἔπειτα, ἀπὸ τὴν περὶ τῶν ἔργων διδασκαλίαν γυρίζει πάλιν εἰς τὸ ὅτι πρέπει συνεχῶς νὰ προσευχώμεθα, ὅταν εἶπεν «αἰτεῖτε» καὶ «ζητεῖτε» καὶ «κρούετε». Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπὸ ἐκεῖ ἐπιστρέφει εἰς τὸ ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐπιβάλλεται νὰ εἴμεθα ἐνάρετοι· «Ὅλα λοιπὸν ὅσα θέλετε», λέγει, «νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, κάνετε καὶ σεῖς τὰ ἴδια εἰς αὐτούς».[41] Ἔτσι, εἰς ὀλίγας λέξεις ἀνακεφαλαιώνει ὅλας τὰς ἐντολάς του καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι σύντομος, εὔκολος καὶ γνώριμος εἰς ὅλους. Καὶ δὲν εἶπεν ἁπλῶς· ὅλα ὅσα θέλετε, ἀλλὰ «ὅλα λοιπὸν ὅσα θέλετε». Διότι τὸ «οὖν» αὐτὸ δὲν τὸ προσέθεσε τυχαῖα, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ ὑπενόει τὸ ἑξῆς· **B** Ἐὰν θέλετε, λέγει, νὰ εἰσακούωνται αἱ προσευχαί σας, μαζὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἀνέφερα παραπάνω, νὰ ἐφαρμόζετε καὶ αὐτά. Ποῖα εἶναι, ὅμως, αὐτά; «Ὅσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι».

Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον καὶ μὲ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν ἔδειξεν ὅτι μαζὶ μὲ τὴν προσευχὴν ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἐνάρετος ζωή; Καὶ δὲν εἶπεν, ὅσα θέλεις νὰ σοῦ κάνῃ ὁ Θεός, αὐτὰ νὰ κάνῃς εἰς τὸν πλησίον, διὰ νὰ μὴ λέγῃς· καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν αὐτό; Ἐκεῖνος εἶναι Θεός, ἐνῷ ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος. Ἀλλ' εἶπεν· ὅσα θέλεις νὰ σοῦ κάνῃ ὁ σύνδουλός σου, τὰ ἴδια καὶ σὺ νὰ κάνῃς εἰς τὸν πλησίον σου. Τί πιὸ εὔκολον ἀπὸ αὐτό; Τί πιὸ δίκαιον; Ἔπειτα, πρὶν ἀπὸ τὰ βραβεῖα, καὶ τὸ ἐγκώμιον εἶναι μεγάλο. «Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται».[42] Συνεπῶς, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν φύσιν μας καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ὅλοι μας γνωρίζομεν τὰ πρέποντα **C** καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς καμμίαν περίπτωσιν νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὡς δικαιολογίαν τὴν ἄγνοιαν.

«Νὰ μπαίνετε ἀπὸ τὴν στενὴν πύλιν, διότι εἶναι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ὁ δρόμος, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν καταστροφήν, καὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ μπαίνουν ἀ-

41. Ματθ. 7, 12.
42 Ματθ. 7, 12.

πὸ αὐτήν. Στενὴ εἶναι ἡ πύλη καὶ στενόχωρος ὁ δρόμος, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὴν εὑρίσκουν».[43] Καὶ, ὅμως, παρακάτω ἔλεγεν· «Ὁ ζυγός μου εἶναι ἁπαλὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν».[44] Καὶ μὲ ὅσα εἶπε παραπάνω τὸ ἴδιον ἄφησε νὰ ἐννοηθῇ. Διατί, λοιπόν, ἐδῶ λέγει ὅτι εἶναι στενὴ καὶ στενόχωρος; Καί, ὅμως, ἐὰν προσέχῃς, καὶ ἐδῶ φανερώνει ὅτι εἶναι ἐλαφρά, ἁπλῆ καὶ εὔκολος. Καὶ κατὰ ποίαν λογικήν, ἐρωτᾷ κάποιος, ἡ στενὴ καὶ στενόχωρος, εἶναι εὔκολος; **D** Διότι εἶναι δρόμος καὶ πύλη. Δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ἄλλη, εἴτε εἶναι πλατεῖα εἴτε εὐρύχωρος, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ αὐτὴ εἶναι δρόμος καὶ πύλη. Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι μόνιμον, μὰ ὅλα παρέρχονται, καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς. Καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν εἶναι εὔκολα τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ γίνονται ἀκόμη εὐκολώτερα ἀπὸ τὸ τέλος αὐτῶν. Δηλαδή, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι παρέρχονται οἱ κόποι καὶ οἱ ἱδρῶτες, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι φθάνουν εἰς καλὸν τέλος, (διότι καταλήγουν εἰς ζωήν), ποὺ εἶναι ἱκανὸν νὰ παρηγαρήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους. Συνεπῶς, καὶ τὸ πρόσκαιρον τῶν πόνων καὶ ἡ αἰωνιότης τῶν στεφάνων, καὶ τὸ ὅτι αὐτὰ προηγοῦνται, ἐνῷ ἐκεῖνα ἀκολουθοῦν, **E** εἶναι μεγάλη παρηγορία διὰ τοὺς κόπους.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ὁ Παῦλος ὠνόμασε ἐλαφρὰν τὴν θλῖψιν, ὄχι, βέβαια, ἐπειδὴ τὰ συμβαίνονται ἦσαν ἐκ φύσεως ἐλαφρά, ἀλλὰ στηριζόμενος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ εἰς τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. «Διότι ἡ ἐλαφρὰ θλῖψις μας», λέγει, «προετοιμάζει δι' ἡμᾶς αἰώνιον βάρος δόξης... ἐπειδὴ τὸ βλέμμα μας προσηλώνεται ὄχι εἰς ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα ποὺ δὲν βλέπονται».[45] **292** Πραγματικά, ἐὰν τὰ κύματα καὶ τὰ πελάγη εἰς τοὺς ναύτας, αἱ σφαγαὶ καὶ τὰ τραύματα εἰς τοὺς στρατιώτας, οἱ χειμῶνες καὶ οἱ παγετοὶ εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ αἱ φοβεραὶ πληγαὶ εἰς τοὺς πυγμάχους φαίνονται ὅλα ἐλαφρὰ καὶ ὑποφερτὰ ἐπειδὴ ἐλπίζουν εἰς τὰ πρόσκαιρα καὶ φθαρτὰ βραβεῖα, πολὺ περισσότερον, ὅταν ἀνοίγεται μπροστά μας ὁ οὐρανὸς καὶ μᾶς προσφέρονται τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ καὶ τὰ ἀθάνατα ἔπαθλα,

43. Ματθ. 7, 13 - 14.
44. Ματθ. 11, 30.
45. Β' Κορινθ. 4, 17 - 18.

δὲν θὰ αἰσθανθῇ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα δεινά.

Ἐάν, τώρα, μερικοί, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτά, θεωροῦν τὴν ἀρετὴν ἐπίπονον, ἡ ἀντίληψις αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ραθυμίαν των μόνον. Πρόσεξε, λοιπόν, μὲ ποῖον τρόπον τὴν καθιστᾷ εὔκολον καὶ ἀπὸ ἄλλην πλευράν, **B** μὲ τὸ νὰ προτρέψῃ νὰ μὴ συμπλέκωνται μὲ τὰ σκυλιά, νὰ μὴ ρίπτουν τοὺς ἑαυτούς των εἰς τοὺς χοίρους, νὰ φυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοπροφήτας καὶ ἐν γένει μὲ τὸ νὰ τοὺς βάζῃ εἰς ἀγωνίαν μὲ κάθε μέσον. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὴν ὠνόμασε στενήν, συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ τὴν κάνῃ εὔκολον, διότι τοὺς προετοίμασε νὰ εὑρίσκωνται εἰς διαρκῆ ἐπαγρύπνησιν. Πραγματικά, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Παῦλος, ὅταν λέγῃ «δὲν διεξάγομεν πάλην μὲ σάρκα καὶ αἷμα»,[46] δὲν τὸ κάνει διὰ νὰ προκαλέσῃ ἀπογοήτευσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ διεγείρῃ τὰ φρονήματα τῶν στρατιωτῶν, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Κύριος ὠνόμασε τὸν δρόμον δύσβατον, διὰ νὰ ἀφυπνίσῃ τοὺς ὁδοιπόρους. Δὲν τοὺς ἔκανε, ὅμως, νὰ ἀγρυπνοῦν μόνον μὲ ὅσα παραπάνω τοὺς εἶπεν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν προσθήκην ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ τοὺς παρασύρουν εἰς τὸ κακόν. **C** Καὶ τὸ πιὸ χειρότερον εἶναι ὅτι δὲν τοὺς ἐπιτίθενται φανερά, ἀλλὰ κρυφά. Διότι αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι τὸ γένος τῶν ψευδοπροφητῶν.

Ἀλλὰ νὰ μὴ προσέξῃς, λέγει, μόνον αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶναι δύσβατος ὁ δρόμος καὶ στενὴ ἡ πύλη τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ νὰ κυττάξῃς ποῦ τελειώνει. Οὔτε πάλιν ὅτι ἡ ἀντίθετος εἶναι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἀλλὰ καὶ ποῦ καταλήγει. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ λέγει διὰ νὰ τονώσῃ τὴν προθυμίαν μας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν ἔλεγεν ὅτι «βιασταὶ ἁρπάζουν αὐτήν».[47] Πραγματικά, ὁ ἀγωνιστής, ὅταν ἴδῃ τὸν ἀγωνοθέτην νὰ θαυμάζῃ φανερὰ διὰ τὴν δυσκολίαν τῶν ἀγωνισμάτων, γίνεται πιὸ πρόθυμος. Συνεπῶς, ἂς μὴ ἀγανακτῶμεν, ὅταν μᾶς συμβαίνουν πολλὰ βάσανα εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωήν. Διότι εἶναι στενόχωρος ὁ δρόμος καὶ στενὴ ἡ πύλη, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον καὶ ἡ πόλις. **D** Δι' αὐτό, λοιπόν, οὔτε ἐδῶ πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ ἔχωμεν ἄνεσιν, οὔτε ἐκεῖ, πάλιν, νὰ περιμένωμεν πλέον κανένα κακόν.

Ὅταν, ὅμως, εἶπεν ὅτι «ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν

46. Ἐφεσ. 6, 12.
47. Ματθ. 11, 12.

εὑρίσκουν», ἀπεκάλυψε πάλιν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ συγχρόνως ἐδίδαξεν τοὺς ἀκροατάς του νὰ μὴ προσηλώνουν τὸ μυαλό τους εἰς τὰ καλὰ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ εἰς τοὺς κόπους τῶν ὀλίγων. Διότι οἱ περισσότεροι, λέγει, ὄχι μόνον δὲν βαδίζουν αὐτὸν τὸν δρόμον, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸν ἐπιθυμοῦν καθόλου, πρᾶγμα ποὺ εἶναι αἰτία βαρείας κατηγορίας δι' αὐτούς. Δὲν πρέπει, ὅμως, νὰ δίδωμεν σημασίαν εἰς τοὺς πολλούς, οὔτε νὰ μᾶς κυριεύῃ ἀπελπισία ἐξ αἰτίας αὐτῶν, ἀλλὰ ἐπιβάλλεται νὰ μιμούμεθα τοὺς ὀλίγους καί, ἀφοῦ προετοιμάσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ κάθε πλευράν, νὰ βαδίζωμεν τὸν στενόχωρον δρόμον τῆς ἀρετῆς μὲ τὰς προϋποθέσεις αὐτάς.

E Πραγματικά, πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι στενή, ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ποὺ παραπλανοῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς σύρουν ἔξω ἀπὸ τὸν δρόμον, ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀρετήν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον προσέθεσεν· «Προσέχετε τοὺς ψευδοπροφήτας, οἱ ὁποῖοι σᾶς ἔρχονται μὲ ἔνδυμα προβάτων, ἐνῷ μέσα των εἶναι λύκοι ἁρπακτικοί».[48] Νά, ὕστερα ἀπὸ τὰ σκυλιὰ καὶ τοὺς χοίρους ἄλλο εἶδος ἐνέδρας καὶ κακοβουλίας, πολὺ χειρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι ἐκεῖνοι εἶναι ἐχθροὶ δεδηλωμένοι καὶ φανεροί, ἐνῷ αὐτοὶ εἶναι κρυφοί. **293** Δι' αὐτὸ καὶ ἐκείνους μὲν συνέστησε νὰ ἀποφεύγωμεν, ἐνῷ αὐτοὺς νὰ τοὺς ἐξετάζωμεν μὲ προσοχήν, διότι δὲν εἶναι εὔκολον νὰ τοὺς ἐπισημάνωμεν ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν. Διὸ καὶ ἔλεγε «προσέχετε», διὰ νὰ μᾶς κάνῃ πιὸ προσεκτικοὺς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῶν.

Εἰς τὴν συνέχειαν, ἐπειδὴ ἤκουσαν στενὴν (πύλην) καὶ στενόχωρον (δρόμον) καὶ ὅτι πρέπει νὰ βαδίζουν ἀντίθετα πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀκόμη νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς χοίρους καὶ τὰ σκυλιὰ καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτοὺς νὰ προσέχουν καὶ ἄλλο πιὸ πονηρὸν γένος, αὐτοὺς ποὺ ὠνόμασε λύκους, διὰ νὰ μὴ τοὺς καταλάβῃ ἀπογοήτευσις, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσουν ἀντίθετον δρόμον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς **B** καὶ συγχρόνως νὰ φροντίζουν καὶ δι' αὐτούς, τοὺς ὑπενθύμισε ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν καιρὸν τῶν προγόνων των, μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ τοὺς ψευδοπροφήτας. Πραγματικά, καὶ τότε παρόμοια γεγονότα συνέβαιναν. Ἂς μὴ σᾶς κυριεύῃ ταραχή, λέ-

48. Ματθ. 7, 15.

γει, διότι δὲν θὰ συμβῇ τίποτε τὸ νέον οὔτε τὸ παράδοξον. Διότι ὁ διάβολος πάντοτε κοντὰ εἰς τὴν ἀλήθειαν τοποθετεῖ τὴν ἀπάτην.

Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν μὲ τὴν λέξιν ψευδοπροφῆται δὲν νομίζω ὅτι ἐννοεῖ τοὺς αἱρετικούς, ἀλλ' ἐκείνους πού, ἐνῷ ζοῦν διεφθαρμένην ζωήν, φοροῦν τὸ προσωπεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ ποὺ οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι τοὺς ὀνομάζουν συνήθως ἀπατεῶνας. Δι' αὐτὸ καὶ συνέχισε: «Ἀπὸ τοὺς καρπούς των θὰ τοὺς ἀναγνωρίσετε».[49] Διότι πολλὰς φορὰς μεταξὺ τῶν αἱρετικῶν εἶναι πιθανὸν νὰ συναντήσῃς καὶ ἐναρέτους, ἐνῷ μεταξὺ αὐτῶν, ποὺ εἶπα, οὐδέποτε.

C Τί θὰ συμβῇ, ἐρωτᾷ κάποιος, ἐὰν ὑποκρίνωνται καὶ εἰς αὐτά; Μά, θὰ ἀποκαλυφθοῦν εὔκολα. Διότι ἡ φύσις τοῦ δρόμου, ποὺ σᾶς προέτρεψα νὰ βαδίζετε, εἶναι ἐπίπονος καὶ κοπιαστική. Ὁ ὑποκριτής, ὅμως, δὲν θὰ ἤθελε ποτὲ νὰ κοπιάζῃ, παρὰ μόνον νὰ ἐπιδεικνύεται. Δι' αὐτὸ καὶ ἀποκαλύπτεται εὔκολα. Ἐπειδή, δηλαδή, εἶπεν· «Ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν εὑρίσκουν», τοὺς ξεκαθαρίζει πάλιν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν εὑρίσκουν μὲν τὸν δρόμον αὐτόν, ὑποκρίνονται, ὅμως, ὅτι τὸν εὑρίσκουν, μὲ τὸ νὰ τοὺς προτρέψῃ νὰ μὴ προσέχουν ἐκείνους μόνον ποὺ φοροῦν τὸ προσωπεῖον τῆς ὑποκρισίας, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ εἰς τὴν πραγματικότητα βαδίζουν τὸν δρόμον αὐτόν.

D Καὶ διατί, ἀπορεῖ κάποιος, δὲν ἀπεκάλυψεν αὐτούς, ἀλλὰ μᾶς ἐπεφόρτισε μὲ τὴν ἔρευναν αὐτήν; Μά, διὰ νὰ ἀγρυπνῶμεν καὶ νὰ κατεχώμεθα ἀπὸ διαρκῆ ἀγωνίαν, ὥστε νὰ μὴ προφυλασσώμεθα μόνον ἀπὸ τοὺς φανεροὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς κρυφούς. Εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· «ποὺ μὲ τὰ γλυκὰ καὶ ὡραῖα λόγια των ἐξαπατοῦν τὰς καρδίας τῶν ἀθῴων».[50] Συνεπῶς, νὰ μὴ μᾶς πιάνῃ φόβος, ἐπειδὴ εἴδαμεν ὅτι καὶ σήμερα ὑπάρχουν πολλοὶ παρόμοιοι, διότι καὶ αὐτὸ μᾶς τὸ εἶπεν ἀπὸ παλαιὰ ὁ Χριστός.

Καὶ κύτταξε τὴν πραότητα. Δὲν εἶπεν, δηλαδή, νὰ τοὺς τιμωρήσετε, ἀλλὰ νὰ μὴ σᾶς βλάψουν αὐτοί, νὰ μὴ πέσετε εἰς τὰ χέρια τους χωρὶς προφύλαξιν.

E Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ ὑποστηρίζῃς ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνῃς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἐπι-

49. Ματθ. 7, 16.
50. Ρωμ. 16, 18.

καλεῖται πάλιν ἐπιχείρημα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ λέγει τὰ ἀκόλουθα· «Μήπως μαζεύουν ἀπὸ τὰ ἀγκάθια σταφύλια ἢ ἀπὸ τοὺς τριβόλους[51] σῦκα; Ἔτσι, κάθε δένδρον καλὸν παράγει καρποὺς καλοὺς καὶ τὸ σάπιον δένδρον παράγει καρποὺς κακούς. Δὲν εἶναι δυνατὸν ἕνα καλὸν δένδρον νὰ φέρῃ καρποὺς κακούς, οὔτε ἕνα σάπιο δένδρον νὰ φέρῃ καρποὺς καλούς».[52] Ὅ,τι λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς: Δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἥμερον καὶ γλυκύ. Τὸ πρόβατον σταματᾷ εἰς τὸ δέρμα. **294** Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀναγνώρισις εἶναι εὔκολος. Καὶ διὰ νὰ μὴ σοῦ μένῃ οὔτε ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία, σοῦ φέρει παραδείγματα ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ ὑπόκεινται εἰς τὴν φυσικὴν ἀναγκαιότητα καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν ἄλλην πορείαν. Τὸ ἴδιον ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «Τὸ σαρκικὸν φρόνημα εἶναι θάνατος, καθ' ὅσον δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποταχθῇ».[53]

Ἐὰν δὲ δύο φορὰς λέγῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα,[54] δὲν πρόκειται διὰ ταυτολογίαν. Διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανένας, δηλαδή, ὅτι τὸ κακὸν δένδρον φέρει καρποὺς πονηρούς, ἀλλὰ φέρει καὶ καλούς, καὶ ἔτσι καθιστᾷ δύσκολον τὴν διάγνωσιν, ἐπειδὴ εἶναι διπλῆ ἡ καρποφορία. Δὲν συμβαίνει αὐτό, λέγει ὁ Χριστός. Διότι μόνον πονηροὺς καρποὺς φέρει καὶ δὲν ὑπάρχει δυνατότης νὰ φέρῃ καὶ καλοὺς καρπούς. Ὅπως ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ τὸ ἀντίθετον. **B** Τί λοιπόν; Δὲν εἶναι δυνατὸν ἕνας ἀγαθὸς ἄνθρωπος νὰ γίνῃ πονηρός; Καὶ τὸ ἀντίθετον πάλιν εἶναι δυνατόν, καὶ ἡ ζωὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀνάλογα παραδείγματα. Ὁ Χριστός, ὅμως, δὲν λέγει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ὅτι, δηλαδή, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀλλάξῃ ὁ πονηρός, ἢ ὅτι ὁ ἀγαθὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἁμαρτήσῃ, ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ φέρῃ ἀγαθὸν καρπόν, δι' ὅσον χρόνον ζῇ εἰς τὴν πονηρίαν. Ἠμπορεῖ, βέβαια, ὁ πονηρὸς νὰ μεταβληθῇ καὶ νὰ γίνῃ ἐνάρετος. Ἐάν, ὅμως, ἐμμένῃ εἰς τὴν πονηρίαν, δὲν θὰ φέρῃ καλὸν καρπόν. Τί λοιπόν; Ὁ Δαυῒδ δὲν ἔφερε πονηρὸν καρπόν, ἐνῷ ἦτο ἀγαθός; Ὄχι παραμένων ἀγαθός, ἀλλὰ ἀφοῦ μετεβλήθη. Διότι, ἐὰν ἔμενεν συνεχῶς ἀγαθός, δὲν θὰ ἔφερε παρόμοιον καρπόν.

51. Εἶδος ἀκάνθης, κοινῶς κολλητσίδα.
52. Ματθ. 7, 16-18.
53. Ρωμ. 8, 6-7.
54. Πρβλ. Ματθ. 7, 17-18.

Πραγματικά, ἐὰν ἔμενε σταθερὸς εἰς τὴν συνήθειαν τῆς ἀρετῆς, δὲν θὰ ἐτόλμα, ὅσα ἐτόλμησεν.

C Αὐτὰ δὲ ἔλεγε καὶ διὰ νὰ ἀφοπλίσῃ τοὺς διαβολεῖς καὶ διὰ νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τῶν κατηγόρων. Ἐπειδή, δηλαδή, πολλοὶ ὑποπτεύονται τοὺς ἀγαθούς, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλούς, εἶπεν αὐτὸ διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ κάθε δικαιολογίαν. Διότι δὲν θὰ ἠμπορῇς νὰ ἰσχυρισθῇς ὅτι ἐξηπατήθην καὶ παρεπλανήθην, ἀφοῦ σοῦ ἔδωσα τὴν ἀκριβῆ διάγνωσιν ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ σὲ προέτρεψα νὰ προσέχῃς εἰς τὰ ἔργα καὶ νὰ μὴ ἀναστατώνῃς ἀναίτια τὰ πάντα.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ τοὺς τιμωροῦν παρὰ μόνον νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἔτσι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ θάρρος εἰς ἐκείνους ποὺ ἐβλάπτοντο ἀπὸ αὐτούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἐκείνους νὰ φοβίσῃ καὶ νὰ τοὺς κάνῃ νὰ ἀλλάξουν τρόπον ζωῆς, **D** ἠσφάλισεν αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ τὴν τιμωρίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, ὅταν εἶπεν· «Κάθε δένδρον, ποὺ δὲν κάνει καλὸν καρπόν, τὸ κόβουν σύρριζα καὶ τὸ ρίχνουν εἰς τὴν φωτιά».[55] Εἰς τὴν συνέχειαν, διὰ νὰ ἀπαλύνῃ τοὺς λόγους του, προσέθεσεν· «Ὥστε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς καρποὺς των θὰ τοὺς ἀναγνωρίσετε»,[56] διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι κατὰ πρῶτον εἰσάγει τὴν ἀπειλήν, ἀλλ' ὅτι τοὺς ταράσσει τὸν νοῦν των δίδων νουθεσίας καὶ συμβουλάς.

Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ καὶ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ ἔχουν ἀναλόγους καρπούς. Δι' αὐτὸ ὑπενθύμισε καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ἰωάννου, σκιαγραφήσας τὴν τιμωρίαν των μὲ τὰς ἰδίας λέξεις. Πραγματικά, καὶ ἐκεῖνος τὰ ἴδια ἔλεγεν, **E** ὅταν ἀνέφερε τὴν ἀξίνην, τὸ δένδρον ποὺ κόπτεται καὶ τὸ ἄσβεστον πῦρ πρὸς αὐτούς.[57]

Καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι πρόκειται διὰ μίαν τιμωρίαν, τὸ ὁλοκληρωτικὸν κάψιμον δηλαδή. Ἐὰν ὅμως κάποιος ἐξετάσῃ καλὰ τὰ λεγόμενα, θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ὑπάρχουν δύο τιμωρίαι. Διότι ἐκεῖνος ποὺ καίγεται χάνει ὁπωσδήποτε καὶ τὴν βασιλείαν. Αὐτή, βέβαια, ἡ τιμωρία εἶναι χειροτέρα ἀπὸ ἐκείνην. **295** Καὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι νοιώθουν φρίκην μόνον διὰ τὴν γέεν-

55. Ματθ. 7, 19.
56. Ματθ. 7, 20.
57. Πρβλ. Ματθ. 3, 10.

ναν. Ἐγώ, ὅμως, θεωρῶ τὴν ἔκπτωσιν ἀπὸ τὴν δόξαν ἐκείνην πικροτέραν τιμωρίαν ἀπὸ τὴν κόλασιν τῆς γεέννης. Δὲν εἶναι, βέβαια, καθόλου παράξενον τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ παρουσιάσωμεν τὴν διαφορὰν αὐτὴν μὲ τὸν λόγον. Διότι δὲν γνωρίζομεν τὴν μακαριότητα τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν καθαρὰ καὶ τὴν ἀθλιότητα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ὁ Παῦλος, βέβαια, ποὺ εἶχεν ἀκριβῆ γνῶσιν αὐτῶν, ἤξερεν ὅτι τὸ νὰ ἐκπέσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ ἦτο τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα.[58] Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ καταλάβωμεν τότε, ὅταν θὰ ἀποκτήσωμεν πεῖραν αὐτῆς τῆς κολάσεως.

Ἀλλ᾽ εἴθε, μονογενῆ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ πάθωμεν ποτὲ αὐτό, **B** οὔτε νὰ λάβωμεν πεῖραν τῆς ἀθεραπεύτου αὐτῆς κολάσεως.

Βέβαια, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγράψω καθαρὰ τὸ πόσον μεγάλο κακὸν εἶναι νὰ ἐκπέσῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα. Πάντως ἐγώ, ὅσον ἠμπορῶ, θὰ προσπαθήσω καὶ θὰ ἀγωνισθῶ μὲ παράδειγμα νὰ σᾶς τὸ καταστήσω πιὸ κατανοητὸν σιγὰ-σιγά. Ἂς ὑποθέσωμεν, λοιπόν, ὅτι ὑπῆρχεν ἕνα ἀξιοθαύμαστον παιδί, τὸ ὁποῖον μαζὶ μὲ τὴν ἀρετὴν εἶχε καὶ τὴν βασιλείαν τῆς οἰκουμένης ὁλοκλήρου καὶ ὅτι ἡ ἀρετή του ἦτο τόσον γνωστὴ παντοῦ, ὥστε ἠμποροῦσε νὰ προκαλέσῃ εἰς ὅλους πατρικὴν ἀγάπην διὰ τὸν ἑαυτόν του. Λοιπόν, τί νομίζετε, ὅτι δὲν θὰ ὑφίστατο μὲ εὐχαρίστησιν ὁ πατέρας του, διὰ νὰ μὴ στερηθῇ τὴν συντροφιά του; Ποῖον δὲ μικρὸν ἢ μεγάλο κακὸν δὲν θὰ ἐδέχετο, **C** ὥστε νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ αὐτό; Τὸ ἴδιον, λοιπόν, ἂς σκεπτώμεθα καὶ διὰ τὴν δόξαν ἐκείνην. Διότι δὲν εἶναι τόσον ποθητὸν καὶ ἀγαπητὸν τὸ παιδὶ εἰς τὸν πατέρα, ὅσον ἐνάρετον καὶ ἂν εἶναι, ὅσον εἶναι ἡ ἀπόκτησις τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων καὶ «τὸ νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς καὶ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν».[59] Βέβαια, ἡ γέεννα καὶ ἡ κόλασις ἐκείνη εἶναι ἀνυπόφορον κακόν. Καὶ ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμη προσθέσῃ κανεὶς ἀμετρήτους γεέννας, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἐκφράσῃ κάτι ποὺ νὰ εἶναι παρόμοιον πρὸς ὅ,τι σημαίνει τὸ νὰ ἐκπέσωμεν ἀπὸ τὴν μακαρίαν ἐκείνην δόξαν, νὰ μισηθῶμεν ἀπὸ τὸν Χριστόν, νὰ ἀκούσωμεν ὅτι «δὲν σᾶς γνωρίζω»[60] καὶ νὰ κατηγορηθῶμεν ὅτι, ἐνῷ τὸν εἴδαμεν πει-

58. Πρβλ. Γαλ. 6, 4.
59. Φιλιπ. 1, 23.
60. Ματθ. 25, 12.

νασμένον, δὲν τοῦ ἐδώσαμεν νὰ φάγῃ.[61] Διότι εἶναι εὐκολώτερον νὰ ὑποφέρωμεν πολλοὺς κεραυνούς, **D** παρὰ νὰ ἴδωμεν τὸ ἥμερον ἐκεῖνο πρόσωπον νὰ μᾶς ἀποστρέφεται καὶ τὰ ἤρεμα μάτια του νὰ μὴ ἀνέχωνται νὰ μᾶς βλέπουν. Πραγματικά, ἐνῷ αὐτός, ἂν καὶ ἤμουν ἐχθρός του καὶ τὸν ἐμίσουν καὶ τὸν ἀπεστρεφόμουν, ἔδειξε τόσον μεγάλον ἐνδιαφέρον[62] δι᾽ ἐμέ, ὥστε νὰ μὴ λογαριάσῃ οὔτε τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσεν εἰς τὸν θάνατον, μὲ τί μάτια θὰ τὸν ἀντικρύσω πλέον, ὅταν, ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, δὲν τὸν κρίνω ἄξιον οὔτε ψωμὶ νὰ τοῦ προσφέρω τὴν ὥραν ποὺ πεινᾷ;

Πρόσεξε, ὅμως, καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ἡμερότητά του. Διότι δὲν ἀπαριθμεῖ τὰς εὐεργεσίας του, οὔτε λέγει ὅτι περιεφρόνησες ἐκεῖνον ποὺ τόσον πολὺ σὲ ὠφέλησεν. Δὲν λέγει, δηλαδή· Ἐμέ, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν σὲ ἔφερα εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ὑπάρξεως, **E** ποὺ σοῦ ἐνεφύσησα ψυχήν, ποὺ σὲ ἐτοποθέτησα ἄρχοντα ὅλων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς δημιουργημάτων, ποὺ ἐδημιούργησα πρὸς χάριν σου τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἀέρα καὶ ὅλα τὰ ὄντα, ποὺ ἠτιμάσθην ἀπὸ ἐσὲ καὶ ἐθεωρήθην κατώτερος ἀπὸ τὸν διάβολον,[63] χωρὶς ὅμως νὰ σὲ ἐγκαταλείψω, ἀλλά, ὕστερα ἀπὸ αὐτά, πολλὰ ἐπενόησα πρὸς χάριν σου, ποὺ ἐπροτίμησα νὰ γίνω δοῦλος, ποὺ ἐρραπίσθην καὶ ἐνεπτύσθην, **298** ποὺ ἐσφάγην, ποὺ ὑπέστην τὸν πιὸ ἀτιμωτικὸν θάνατον, ποὺ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν μεσιτεύω δι᾽ ἐσέ, ποὺ σοῦ ἐχάρισα τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ σὲ κατέστησα ἄξιον τῆς βασιλείας, ποὺ σοῦ ἔδωσα τόσας μεγάλας ὑποσχέσεις, ποὺ ἠθέλησα νὰ εἶμαι ἡ κεφαλή σου, ὁ νυμφίος σου, τὸ ἔνδυμά σου, τὸ σπίτι σου, ἡ ρίζα σου, ἡ τροφή σου, τὸ νερό σου, ὁ βασιλεύς σου, ὁ ἀδελφός σου, ποὺ σὲ ἐδιάλεξα ὡς κληρονόμον καὶ συγκληρονόμον, ποὺ σὲ ὡδήγησα ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτός.

Ἐνῷ, λοιπόν, ἠμποροῦσεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἀκόμη περισσότερα νὰ ἀναφέρῃ, ἐν τούτοις δὲν λέγει τίποτε. Ἀλ-

61. Πρβλ. Ματθ. 25, 35.
62. Τὸ «ἐδίωξαν» τοῦ κειμένου πρέπει νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ «ἐδεξιώσατο» ἢ «ἠγάπησεν», τὰ ὁποῖα μαρτυροῦνται ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους κώδικας καὶ ἀποδίδουν καλύτερα τὸ πνεῦμα τῶν λεγομένων ἐνταῦθα.
63. Ἀναφέρεται εἰς τὴν παρακοὴν τῶν πρωτοπλάστων, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν εἰς τὰς διαβολικὰς παροτρύνσεις καὶ ἠθέτησαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

λὰ τί λέγει; Μόνον δι' αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα ὁμιλεῖ.[64] Καὶ ἐδῶ δεικνύει τὴν ἀγάπην του καὶ φανερώνει τὸν πόθον ποὺ ἔχει δι' ἐσέ. Πραγματικά, δὲν εἶπεν· Πηγαίνετε εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ ποὺ ἔχει ἑτοιμασθῆ δι' ἐσᾶς, ἀλλά· «Ποὺ ἔχει ἑτοιμασθῆ διὰ τὸν διάβολον».[65] **B** Καὶ προηγουμένως λέγει τὰ ἁμαρτήματά των, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἐπιμένει νὰ τὰ ἀπαριθμήση ὅλα, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς καλεῖ ἐκείνους ποὺ διεκρίθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς, διὰ νὰ ἀποδείξη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὅτι δίκαια τοὺς κατηγορεῖ.[66] Ἀπὸ ποίαν κόλασιν δὲν εἶναι βαρύτερα τὰ λόγια αὐτά; Πραγματικά, ἐὰν κάποιος, ὅταν ἴδη ἕνα ἄνθρωπον ποὺ τὸν ἔχει εὐεργετήσει νὰ πεινᾶ, δὲν ἠμπορῆ νὰ ἀδιαφορήση, διότι ἐὰν δείξη ἀδιαφορίαν, ὅταν θὰ τὸν ὀνειδίζουν διὰ τὴν συμπεριφοράν του αὐτήν, θὰ προτιμήση νὰ τὸν καταπιῆ ἡ γῆ καλύτερα, παρὰ νὰ γίνη γνωστὴ ἡ διαγωγή του εἰς δύο ἢ τρεῖς φίλους του, τί θὰ πάθωμεν ἡμεῖς, ὅταν θὰ ἀκούσωμεν αὐτὰ ἐνώπιον τῆς οἰκουμένης ὁλοκλήρου, τὰ ὁποῖα οὔτε τότε θὰ ἔλεγεν, **C** ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ ἀντικρούση τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας; Τὸ ὅτι, δηλαδή, δὲν εἶπεν αὐτὰ διὰ νὰ κατηγορήση, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπολογηθῆ καὶ συγχρόνως διὰ νὰ ἀποδείξη ὅτι δὲν ἔλεγεν μάταια καὶ ἄσκοπα πρὸς αὐτοὺς «φύγετε ἀπὸ ἐμέ»,[67] εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὰς ἀνεκφράστους εὐεργεσίας του. Διότι ἐὰν ἤθελε νὰ κατηγορήση, θὰ ἀπεκάλυπτεν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα. Τώρα, ὅμως, λέγει μόνον ὅσα ὁ ἴδιος ἔπαθεν.

Ἂς φοβηθῶμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, νὰ ἀκούσωμεν τοὺς λόγους αὐτούς. Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι παιχνίδι. Ἢ μᾶλλον ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι παιχνίδι, ἐνῷ ἡ μελλοντικὴ δὲν εἶναι παιχνίδι. Ἴσως, ὅμως, νὰ μὴ εἶναι μόνον παιχνίδι ἡ ζωή, ἀλλὰ καὶ χειρότερον ἀπὸ αὐτό. Διότι δὲν καταλήγει εἰς γέλοιο, **D** ἀλλὰ καὶ μεγάλην ζημίαν προξενεῖ εἰς ὅσους δὲν θέλουν νὰ τακτοποιοῦν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ζωήν των. Πραγματικά, πές μου, κατὰ τί διαφέρομεν ἀπὸ τὰ παιδιά, ποὺ παίζουν καὶ φτειάχνουν σπίτια, ἡμεῖς ποὺ κατασκευάζομεν τὰς μεγαλοπρεπεῖς κατοικίας; Κατὰ τί δὲ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ γευματίζουν πρόχειρα, ἡμεῖς ποὺ τρώγομεν μὲ ἀφθονίαν; Καθόλου δὲν διαφέρομεν, παρὰ μό-

64. Πρβλ. Ματθ. 25, 42 ἑξ.
65. Ματθ. 25, 41.
66. Κατηγορεῖ τοὺς δευτέρους, δηλαδή, τὰ «ἐρίφια».
67. Ματθ. 25, 41.

νον ὅτι κάνομεν αὐτὰ ἐπισύροντες συγχρόνως καὶ ἀνάλογον τιμωρίαν. Ἐάν, ὅμως, δὲν ἀντιλαμβανώμεθα ἀκόμη τὴν φαυλότητα τῶν πράξεών μας, δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον. Διότι δὲν ἀπεκτήσαμεν ἀκόμη τὴν ὡριμότητα τῶν ἀνδρῶν.[68] Ὅταν, ὅμως, τὴν ἀποκτήσωμεν, θὰ καταλάβωμεν ὅτι ὅλα αὐτὰ ταιριάζουν εἰς τὰ παιδιά. Πραγματικά, ὅταν γίνωμεν ἄνδρες, καταγελῶμεν τὰ παιδικὰ ἔργα. **E** Ὅσον χρόνον, ὅμως, εἴμεθα παιδιὰ τὰ θεωροῦμεν σπουδαῖα καί, ἐνῷ συγκεντρώνωμεν κομμάτια ἀπὸ κεραμίδια καὶ λάσπην, δὲν νομίζομεν ὅτι κάνομεν κατώτερον ἔργον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κτίζουν τὰ μεγάλα τείχη. Καὶ ὅμως γρήγορα καταστρέφονται καὶ μεταβάλλονται εἰς ἐρείπια. Ἀλλὰ καὶ ὅταν διατηροῦνται δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς φανοῦν χρήσιμα εἰς καμμίαν περίπτωσιν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν μᾶς χρησιμεύουν οὔτε καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς κατοικίαι. Διότι δὲν ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ δεχθοῦν τὸν πολίτην τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε, πάλιν, θὰ ἠνήχετο νὰ κατοικήση εἰς αὐτὰς ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν οὐράνιον πατρίδα. **297** Ἀλλ' ὅπως ἡμεῖς διαλύομεν μὲ τὰ πόδια μας αὐτὰ τὰ παιδικὰ κατασκευάσματα, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐκεῖνος καταστρέφει μὲ τὴν διάθεσίν του τὰς παρομοίας οἰκίας. Καὶ ὅπως ἡμεῖς, ἐνῷ τὰ παιδιὰ κλαίουν διὰ τὴν καταστροφήν, γελῶμεν, ὁμοίως καὶ αὐτοί, ἐνῷ ἡμεῖς ὀδυρόμεθα δι' αὐτά, ὄχι μόνον γελοῦν, ἀλλὰ καὶ κλαίουν, ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχουν φιλάνθρωπον καρδίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολὺ ζημιωνόμεθα ἀπὸ τὴν προσκόλλησίν μας εἰς τὰ ὑλικὰ πράγματα.

Ἂς γίνωμεν, λοιπόν, ἄνδρες. Μέχρι πότε θὰ συρώμεθα εἰς τὸ χῶμα, καυχώμενοι διὰ τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα; Μέχρι πότε θὰ παίζωμεν; Καὶ μακάρι νὰ ἐπαίζαμεν μόνον. Τώρα, ὅμως, προδίδομεν καὶ τὴν σωτηρίαν μας. Καὶ ὅπως τὰ παιδιά, **B** ὅταν εἶναι ἀπησχολημένα μὲ τὰ παιχνίδια των καὶ παραμελοῦν τὰ μαθήματά των, ὑφίστανται βαρείας ποινάς, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡμεῖς, ἀφοῦ ἐξαντλήσωμεν ὅλον τὸ ἐνδιαφέρον μας εἰς τὰ ἐγκόσμια, ὅταν θὰ μᾶς ζητηθῆ τότε νὰ δείξωμεν τὴν πνευματικήν μας τελειότητα διὰ τῶν ἔργων καὶ δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ τὸ πράξωμεν, θὰ ὑποστῶμεν τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν. Καὶ κανένας δὲν ἐξαιρεῖται, εἴτε εἶναι πατέρας εἴτε ἀδελφὸς εἴτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος. Ἀλλ' ὅλα

68. Πρόκειται, βέβαια, διὰ τὴν πνευματικὴν ὡριμότητα.

αὐτὰ θὰ χαθοῦν, ἐνῷ ἡ τιμωρία ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ αὐτὰ παραμένει ἀθάνατος καὶ χωρὶς τέλος. Πρᾶγμα ἄλλωστε ποὺ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ παιδιά. Ὅταν, δηλαδή, ὁ πατέρας ἐξ αἰτίας τῆς ἀμελείας των καταστρέφῃ τελείως τὰ παιδικὰ παιχνίδια, **C** τότε τὰ κάνει νὰ κλαίουν ἀδιάκοπα.

Καὶ διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι τὰ ὑλικὰ πράγματα εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἂς πάρωμεν ὡς παράδειγμα τὸν πλοῦτον, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται πιὸ σπουδαῖος ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ ἂς τὸν συγκρίνωμεν μὲ ὁποιαν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς θέλεις καὶ τότε θὰ διαπιστώσῃς καθαρὰ τὴν μηδαμινότητα αὐτοῦ. Ἂς ὑποθέσωμεν, λοιπόν, ὅτι ὑπάρχουν δύο ἄνθρωποι. Δὲν κάνω ἀκόμη λόγον διὰ τὴν πλεονεξίαν, ἀλλὰ ὁμιλῶ διὰ τὸν δίκαιον πλοῦτον. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο ἀνθρώπους, ὁ ἕνας συγκεντρώνει χρήματα, ταξιδεύει εἰς τὴν θάλασσαν, καλλιεργεῖ τὴν γῆν καὶ πολλοὺς ἄλλους τρόπους ἐμπορίου εὑρίσκει. Μολονότι, βέβαια, δὲν γνωρίζω, ἐάν, ἐπιδιδόμενος εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα, ἠμπορῇ νὰ ἀποκομίζῃ δίκαιον κέρδος. Πέραν αὐτοῦ, ἂς ὑποθέσωμεν καὶ ἂς ἀποδεχθῶμεν ὅτι αὐτὸς κερδίζει δίκαια κέρδη καὶ ὅτι ἀγοράζει κτήματα καὶ δούλους καὶ ὅλα τὰ σχετικά, **D** χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ καμμία ἀδικία εἰς αὐτά. Ὁ ἄλλος (ἂς εἴπωμεν) ὅτι ἔχει ἀνάλογα πλούτη πρὸς τὸν πρῶτον καὶ ὅτι πωλεῖ τὰ κτήματα, πωλεῖ τὰ σπίτια καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ δίδει εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, καλύπτει τὰς ἐλλείψεις τῶν πτωχῶν, θεραπεύει τοὺς ἀρρώστους, ἀνακουφίζει τοὺς εὑρισκομένους εἰς δυσκολίας, ἀπολύει τοὺς φυλακισμένους, ἐλευθερώνει τοὺς δεσμίους, σώζει τοὺς παγιδευμένους, ἀπαλλάσσει τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Λοιπόν, μὲ τὸ μέρος ποίου θέλετε νὰ εἶσθε; Καὶ ἀκόμη δὲν ἀνέφερα τὰ μελλοντικά, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ ἐπίγεια ὡμίλησα. Μὲ ποῖον, λοιπόν, θέλετε νὰ εἶσθε; Μὲ αὐτὸν ποὺ συγκεντρώνει τὰ χρήματα, ἢ μὲ τὸν ἀνακουφίζοντα τὰς συμφοράς; **E** Μὲ τὸν ἀγοράζοντα τὰ κτήματα, ἢ μὲ τὸν καθιστῶντα τὸν ἑαυτόν του λιμάνι διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων; Μὲ αὐτὸν ποὺ τὸν περιβάλλει τὸ χρυσάφι, ἢ μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν στεφανώνουν χιλιάδες ἔπαινοι; Δὲν ὁμοιάζει ὁ ἕνας μὲ κάποιον ἄγγελον ποὺ κατέβηκεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ ὁ ἄλλος δὲν ὁμοιάζει καθόλου μὲ ἄνθρωπον (ὥριμον), ἀλλὰ μὲ κάποιο παιδί, ποὺ συγκεντρώνει ἄσκοπα καὶ τυχαῖα τὰ πάντα; **298** Ἐάν, ὅμως, ἡ ἀπόκτησις πλούτου μὲ δίκαιον τρόπον εἶναι τόσον γελοῖον πρᾶγμα καὶ ἀπόδειξις μεγάλης ἀνοησίας, κατὰ ποίαν λογικὴν δὲν θὰ εἶναι ἀθλιώτερος ὅλων ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὅταν δὲν συνοδεύῃ ἡ δικαιοσύνη τὰ πλούτη του; Ἀφοῦ, λοιπόν, ὑπάρχῃ τόση γελοιότης εἰς αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὅταν προστίθεται καὶ ἡ γέεννα καὶ ἡ ἔκπτωσις ἀπὸ τὴν βασιλείαν, πόσον ἀξιοθρήνητος θὰ εἶναι ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος καὶ ὅταν ζῇ καὶ ὅταν θὰ ἀποθάνῃ;

Ἀλλὰ μήπως θέλῃς νὰ πάρωμεν ὡς παράδειγμα μίαν ἄλλην ἀρετήν; Λοιπόν, ἂς πάρωμεν πάλι ἕνα ἄλλον ἄνθρωπον ποὺ εἶναι ἄρχων, ποὺ διατάσσει τοὺς πάντας, ποὺ κατέχει μεγάλο ἀξίωμα, ποὺ ἔχει κήρυκα λαμπρὸν καὶ ζώνην καὶ ἀκολουθίαν ἔνοπλον καὶ μεγάλον ὅμιλον ἀπὸ ὑπηρέτας. **B** Δὲν θεωρεῖται τοῦτο μεγάλο καὶ ἀξιομακάριστον πρᾶγμα; Ἔλα τώρα, λοιπόν, νὰ συγκρίνωμεν πρὸς αὐτὸν ἕνα ἄλλον, ποὺ εἶναι ἀνεξίκακος, πρᾶος, ταπεινὸς καὶ μακρόθυμος. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὸς ὑβρίζεται καὶ κτυπᾶται καὶ ὅτι τὰ ὑποφέρει μὲ εὐκολίαν καὶ ἐπὶ πλέον εὐλογεῖ αὐτοὺς ποὺ προβαίνουν εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Πές μου, λοιπόν, ποῖος εἶναι ὁ ἄξιος θαυμασμοῦ; Ὁ ὑπερήφανος καὶ ἐγωιστής, ἢ ὁ ταπεινόφρων; Δὲν ὁμοιάζει αὐτὸς πάλιν μὲ τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, ποὺ τὰς διακρίνει μεγάλη ἀπάθεια, ἐνῷ ὁ πρῶτος ὁμοιάζει μὲ μπαλλόνι, ἢ μὲ ἄνθρωπον ποὺ πάσχει ἀπὸ ὑδρωπικίαν καὶ παρουσιάζει μεγάλον ἐρεθισμόν; Καὶ ὁ ἕνας εἶναι ὅμοιος μὲ ἰατρὸν πνευματικόν, **C** ὁ δὲ ἄλλος μὲ ἕνα παιδὶ γελοῖο ποὺ φουσκώνει τὰ μάγουλά του.

Διατί ὑπερηφανεύεσαι, ἄνθρωπέ μου; Ἐπειδὴ μεταφέρεσαι ἐπάνω εἰς μεγαλόπρεπον ἅρμα; Ἐπειδὴ σὲ σύρει ζεῦγος ἀπὸ ἡμιόνους; Καὶ ποίαν ἀξίαν ἔχει αὐτό; Τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους. Ἀλλὰ μήπως ὑπερηφανεύεσαι ἐπειδὴ φορεῖς ὡραῖα ἐνδύματα; Ἀλλὰ κύτταξε τὸν ἄλλον, ποὺ ἀντὶ ἐνδυμάτων ἔχει ἐνδυθῆ τὴν ἀρετήν, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι ὁ ἑαυτός σου ὁμοιάζει μὲ χορτάρι ποὺ σαπίζει, ἐνῷ ἐκεῖνος ὁμοιάζει μὲ δένδρον ἄξιον θαυμασμοῦ, ποὺ παράγει καρποὺς καὶ γεμίζει ἀπὸ χαρὰν ὅσους τὸ ἀντικρύζουν. Σύ, ὅμως, φέρεις ἐπάνω σου τροφὴν τῶν σκωλήκων καὶ τῶν σκόρων, ποὺ, ἂν σοῦ ἐπιτεθοῦν, γρήγορα θὰ σὲ γυμνώσουν ἀπὸ τὰ στολίδια αὐτά. **D** (Ἐξ ἄλλου, τὰ ἐνδύματα, ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος εἶναι, ἄλλα μὲν

νήματα σκωλήκων, ἀλλὰ δὲ χῶμα καὶ σκόνη καὶ πάλιν χῶμα θὰ γίνουν). Ἐκεῖνος, ὅμως, ποὺ ἔχει ὡς ἔνδυμα τὴν ἀρετήν, ἔχει στολὴν τοιαύτην, τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον οἱ σκόροι, ἀλλ' οὔτε ὁ θάνατος ἠμπορεῖ νὰ καταστρέψῃ. Καὶ πολὺ φυσικά. Διότι αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ τῆς ψυχῆς δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλ' εἶναι καρπὸς τοῦ πνεύματος, δι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν φθορὰν τῶν σκωλήκων. Πραγματικά, τὰ ἐνδύματα αὐτὰ ὑφαίνονται εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου οὔτε σκόρος οὔτε σκώληξ οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιον ὑπάρχει.

Πές μου, λοιπόν, τί εἶναι καλύτερον; **E** Ὁ πλοῦτος ἢ ἡ πενία; Ἡ τιμὴ ἢ ἡ ἀτιμία; Ἡ ἀπόλαυσις ἢ ἡ πεῖνα; Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ τιμή, ἡ ἀπόλαυσις καὶ ὁ πλοῦτος εἶναι καλύτερα ἐπιφανειακῶς. Λοιπόν, ἐὰν θέλῃς τὰ πράγματα καὶ ὄχι τὰ ὀνόματα, ἀφοῦ ἀφήσῃς τὴν γῆν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀγαθά, κατευθύνσου πρὸς τὸν οὐρανόν. Διότι τὰ ἐπίγεια εἶναι σκιά, ἐνῷ τὰ οὐράνια εἶναι πράγματα ἀμετακίνητα, σταθερὰ καὶ ἀπὸ κανένα δὲν διαρπάζονται.

Συνεπῶς, ἂς προτιμήσωμεν αὐτὰ εἰς τὸ σύνολόν των, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν καὶ ἀπὸ τὸν ἐδῶ θόρυβον **290** καί, ὅταν καταπλεύσωμεν εἰς τὸν γαλήνιον ἐκεῖνον λιμένα, νὰ φανῶμεν μὲ πολλὰ (πνευματικὰ) φορτία καὶ τοῦ ἀνεκφράστου πλούτου τῆς ἐλεημοσύνης, ποὺ εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 64

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΟΜΙΛΙΑΙ ΙΓ' - ΚΓ'
(ΚΕΦ. 4 - 7, 1 - 20)

Κείμενον: Fridericus Field

Joannis Chrysostomi homiliae in Matthaeum «Bibliotheca Patrum Ecclesiae Catholicae qui ante Orientis et Occidentis Schisma floruerunt», ἐν Ὀξφόρδῃ 1839, τ. I, σελ. 162 - 346 (PG 57, 207 - 320).